

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ОСТАП'ЯК МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ

УДК: 347.9

**ДИСЕРТАЦІЯ
СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇНАХ ЄС (ПОРІВНЯЛЬНО-
ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)**

Спеціальність 081 Право
Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання результатів, ідей і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ М.М. Остап'як

Науковий керівник:
кандидатка юридичних наук, доцентка
ЛОГВІНОВА МАРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

Івано-Франківськ – 2023

АНОТАЦІЯ

Остап'як М. М. Спрошене позовне провадження в цивільному судочинстві України та країнах ЄС (порівняльно-правовий аналіз) – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2023.

Дисертація присвячена теоретико-правовому дослідженню наукових позицій, ідей та підходів, а також практичних аспектів правового регулювання спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві України та країнах ЄС.

Проаналізовано правову природу спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві України та країн-членів ЄС. Ознаки спрощеного позовного провадження можна розглядати як обов'язкові, що розкривають юридичну природу спрощеного провадження та притаманні спрощеному позовному провадженню в Україні та аналогічним процедурам у країнах-членах ЄС. Ці ознаки поділяються на матеріальні та процесуальні. Матеріальні ознаки включають грошовий поріг справи, перелік окремих категорій справ та їхню простоту у вирішенні. Процесуальні ознаки, які є обов'язковими, включають деривативний (похідний) характер, неформальний та більш спрощений процес порівняно зі звичайною процедурою, відсутність обов'язку залучення адвоката, активну роль судді та особливий порядок перегляду судових рішень. До факультативних ознак, які не є обов'язковими для всіх країн-членів ЄС, належать скорочені строки, прості правила для подання доказів, більша свобода суддів у прийнятті рішень, самостійний тягар витрат для сторін, менші ставки судового збору та добровільність застосування спрощеної процедури розгляду дрібних справ.

Під «спрощеним позовним провадженням» слід розуміти похідну від позовного провадження з спрощеними правилами форму розгляду

малозначних або справ незначної складності, з активною участю судді та, як наслідок пришвидшується розгляд справи в суді в порівнянні із загальним позовним провадженням. Законодавці країн-членів ЄС та законодавець України не закріплюють у цивільному процесуальному законодавстві визначення спрощеного позовного провадження, а тільки закріплюють умови за якими може розглядатися справа в порядку спрощеного провадження чи точний перелік справ.

Порівнюючи процесуальне законодавство України та країн-членів ЄС у цивільних справах, можна визначити спільні тенденції. Зокрема, у спрощеному позовному провадженні зазвичай відсутнє судове засідання, і ведеться письмове провадження, що сприяє ефективності розгляду справи в суді. Строки подачі процесуальних документів мають схожий характер в різних країнах, свідчаючи про спільний підхід законодавців до збереження принципу «розумних строків». Взаємодія між сторонами та обмін інформацією відіграють важливу роль перед судовим розглядом, сприяючи розкриттю ключових фактів і документів, пов'язаних із суперечкою. Введення підготовчого етапу в спрощеному позовному порядку може бути корисним, оскільки суд вирішує, чи слід негайно переходити до суті справи, чи провести підготовчий етап, що сприяє уникненню затягувань і недобросовісного використання процесу. Рішення про проведення підготовчого етапу в спрощеному позовному провадженні приймає суд, за обставин, якщо суддя вважатиме, що даний етап буде доцільним, ефективним для вирішення справи в суді.

Посилення гнучкості процесуальних норм дозволяє суддям і сторонам обговорювати оптимальну стратегію, встановлювати процесуальний календар і сприяє полегшенню розгляду справи. Справа, яка розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, способи її вирішення, не повинні бути надто складним для суду. Зазвичай це стосується справ, в яких вже сформована визнана судова практика їх розгляду, зокрема, існують правові висновки Верховного Суду в аналогічних справах щодо застосування

відповідних норм закону. Вимога до судів включати в ухвалі про відкриття провадження положення, яке передбачає можливість подання всіх документів у електронному вигляді через дозволені засоби комунікації, є важливим кроком у напрямку цифровізації та спрощенню юридичних процесів. Це сприяє зручності та доступності учасників процесу і відповідає вимогам сучасності щодо використання електронних технологій в правовій сфері.

На основі проведеного дослідження сформульовано теоретичні висновки і пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства. *Уперше:* 1) наведено перелік критерій, для визначення того, чи слід розглядати відповідну справу як незначної складності (сума позову, спрощений порядок розгляду, відсутність складних фактичних та правових питань, відсутність третіх осіб, можливість вирішення шляхом мирової угоди; 2) здійснено класифікацію підходів до спрощення цивільного судочинства для розгляду малозначних та справ незначної складності у країнах-членах ЄС. Ці підходи можна класифікувати наступним чином: а) встановлення чіткої окремої процедури в межах загального позовного провадження для цивільних справ, що використовується загальними судами (Україна, Естонія, Ірландія, Франція, Латвія, Польща, Словенія), б) впровадження окремого виду провадження, застосовуваного спеціальними, спеціалізованими судами, що виключно розглядають цивільні справи в спрощеному порядку (Бельгія, Греція, Італія, Мальта, Нідерланди), в) спрощення окремих процесуальних дій без встановлення окремої процедури (Австрія, Іспанія, Литва, Німеччина, Словаччина, Франція); 3) обґрунтовано позицію щодо зниження верхньої межі грошового порогу для віднесення справи до категорії малозначної. Визначено малозначні справи як ті, вартість яких не перевищує п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 4) аргументовано виключити справи щодо захисту прав споживачів із категорії малозначних, розглядаючи їх як справи невеликої складності, які одночасно вимагають швидкого та ефективного врегулювання спору за умови дотримання вимог Цивільного процесуального кодексу України; 5) розвинуто позицію щодо запозичення

досвіду Великої Британії в частині застосування процедури онлайн медіації у малозначних спорах в національне законодавство України; 6) обґрунтовано проведення підготовчого етапу у справі, яка розглядається судом за спрощеним порядком, у випадках, коли це сприятиме ефективному вирішенню справи; 7) підтверджено необхідність використання спеціальних форм та шаблонів для подання процесуальних заяв в рамках спрощеного позовного провадження, аналогічних «Європейській процедурі розгляду дрібних справ» або подібних тим, що існують у країнах-членах ЄС (Ірландія, Польща, Латвія, Литва, Румунія, Словенія); 8) обґрунтовано думку, що особи, які мають самостійні вимоги, повинні брати участь лише у загальному позовному провадженні, а не в спрощеному; 9) запропоновано зменшити строки на апеляційне оскарження справ, якщо вони розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження.

Удосконалено: 1) наукове визначення поняття «спрощеного позовного провадження», за яким під «спрощеним позовним провадженням» слід розуміти похідну від позовного провадження з спрощеними правилами форму розгляду малозначних або справ незначної складності, з активною участю судді, та як наслідок пришвидшується розгляд справи в суді в порівнянні із загальним позовним провадженням; 2) розмежування категорій «спрощена процедура» і «прискорена процедура» щодо розгляду цивільних справ у цивільному судочинстві, так як термін «прискорена процедура» є часовою характеристикою та означає розгляд справи чи вчинення процесуальних дій швидше внаслідок усічення строків вчинення процесуальних дій; 3) ознаки спрощеного провадження в цивільному судочинстві та проведено їх класифікацію на обов'язкові та факультативні. До обов'язкових ознак належать: неформальний і більш спрощений процес порівняно із звичайною процедурою провадження; відсутність обов'язку щодо залучення у процес адвоката; активна роль судді при розгляді малозначних справ; особливий порядок перегляду судових рішень. До факультативних ознак належить: скорочені строки, порівняно прості правила, що стосуються

поданням сторонами доказів та значно більше свобода суддів при прийнятті рішення; самостійний тягар витрат сторін щодо ведення справи; менших ставок судового збору; добровільність застосування спрощеної процедури розгляду дрібних справ; 4) пропозиції внесення змін в практику зачитування судового рішення, забезпечуючи оперативний доступ до письмового тексту рішення.

Набули подальшого розвитку: 1) положення про спеціалізацію суддів загальної юрисдикції, які будуть спеціалізуватися щодо розгляду відповідних категорій справ: сімейних, трудових, стягнення грошових зобов'язань в спрощеному позовному провадженні; 2) обґрунтування необхідності касаційних фільтрів для справ, які розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження в силу правової природи спрощеного позовного провадження.

Ключові слова: судочинство, судоустрій, судове рішення, цивільний процес, позовне провадження, спрощене позовне провадження, малозначні справи, справи незначної складності, ціна позову, європейські стандарти судочинства, порівняльне право, строки розгляду справ, принцип пропорційності, диференціація цивільного судочинства, право країн-членів ЄС.

SUMMARY

Ostapiak M. M. Simplified lawsuit proceedings in the civil procedure of Ukraine and EU countries (comparative legal analysis). – Qualification scientific work on the right of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy Degree in specialty 081 Law. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk, 2023.

The dissertation is devoted to the theoretical and legal study of scientific positions, ideas, approaches, and practical aspects of the legal regulation of simplified litigation in the civil justice of Ukraine and EU countries.

The legal nature of simplified lawsuit proceeding in the civil proceedings of Ukraine and EU member states is analyzed. The signs of simplified lawsuit proceeding can be considered mandatory, revealing the legal nature of simplified legal proceedings and inherent in simplified legal proceedings in Ukraine and similar procedures in EU member states. These signs are divided into material and procedural. Material features include the monetary threshold of the case, a list of individual categories of cases, and their ease of resolution. Procedural features that are mandatory include a derivative (derivative) nature, an informal and more simplified process compared to the usual procedure, the absence of the obligation to involve a lawyer, the active role of the judge, and a special procedure for reviewing court decisions. The optional features, which are not mandatory for all EU member states, include shortened time limits, simple rules for presenting evidence, greater freedom of judges in decision-making, independent burden of costs for parties, lower court fee rates, and voluntary application of a simplified review procedure small things.

“Simplified lawsuit proceedings” should be understood as a derivative of legal proceedings with simplified rules, a form of consideration of small or cases of minor complexity, with the active participation of a judge and, as a result, speeding up the consideration of a case in court in comparison with general legal proceedings.

Comparing the procedural legislation of Ukraine and EU member states in civil cases, common trends can be identified. In particular, in simplified lawsuit proceedings, there is usually no court session, and written proceedings are conducted, which contributes to the efficiency of the court proceedings. The deadlines for submitting procedural documents are similar in different countries, testifying to the common approach of legislators to preserving the principle of “reasonable deadlines”. The interaction between the parties and the exchange of information plays an important role before the trial, facilitating the disclosure of key facts and documents related to the dispute. The introduction of a preliminary stage in the simplified lawsuit proceedings can be useful, as the court decides whether to proceed immediately to the merits of the case or to conduct a preparatory stage, which helps to avoid delays and unfair use of the process.

Based on the conducted research, theoretical conclusions and proposals for improving the norms of the current legislation were formulated. *For the first time:* 1) a list of criteria is given for determining whether a certain case should be considered as insignificant (amount of the claim, simplified procedure of consideration, absence of complex factual and legal issues, absence of third parties, the possibility of settlement by amicable agreement; 2) a classification of approaches to simplifying civil proceedings for consideration of small cases in EU member states was carried out. These approaches can be classified as follows: a) establishment of a clear, separate procedure within the framework of general legal proceedings in civil cases, used by general courts (Ukraine, Estonia, Ireland, France, Latvia, Poland, Slovenia), b) introduction of a separate type of procedure used by special, specialized courts that exclusively consider civil cases in a simplified manner (Belgium, Greece, Italy, Malta, the Netherlands), c) simplification of individual procedural actions without establishing a separate procedure (Austria, Spain, Lithuania, Germany, Slovakia, France); 3) the position regarding the reduction of the upper limit of the monetary threshold for classifying the case as insignificant is substantiated. Insignificant cases are defined as those whose value does not exceed fifty amounts of the subsistence minimum for able-bodied persons;

4) it is reasoned to exclude cases regarding the protection of consumer rights from the category of insignificant, considering them as cases of minor complexity, which at the same time require a quick and effective settlement of the dispute, subject to compliance with the requirements of the Civil Procedure Code of Ukraine; 5) a position has been developed regarding borrowing the experience of Great Britain in terms of the application of the online mediation procedure in minor disputes into the national legislation of Ukraine; 6) it is justified to conduct a preparatory stage in a case that is being considered by the court under a simplified procedure, in cases where this will contribute to the effective resolution of the case; 7) the need to use special forms and templates for submitting procedural statements within the framework of simplified legal proceedings, similar to the "European Small Claims Procedure" or similar to those existing in EU member states (Ireland, Poland, Latvia, Lithuania, Romania, Slovenia) is confirmed; 8) the opinion that persons who have independent claims should participate only in the general legal proceedings, and not in the simplified one, is substantiated; 9) it is proposed to reduce the terms for appellate appeal of cases, if they were considered in the order of simplified legal proceedings.

Improved: 1) the scientific definition of the concept of "simplified lawsuit proceedings", according to which "simplified legal proceedings" should be understood as a form of consideration derived from legal proceedings with simplified rules, with the active participation of a judge, and as a result, the consideration of a case in court is accelerated in comparison with general action proceedings; 2) distinguishing between the categories of "simplified procedure" and "accelerated procedure" regarding consideration of civil cases in civil proceedings, as the term "accelerated procedure" is a temporal characteristic and means the consideration of a case or the execution of procedural actions more quickly due to shortening the terms of execution of procedural actions; 3) signs of simplified proceedings in civil proceedings and their classification into mandatory and optional. Mandatory features include: an informal and more simplified process compared to the usual procedure of proceedings; lack of obligation to involve a

lawyer in the process; the active role of the judge in the consideration of minor cases; special procedure for review of court decisions. The optional features include: shorter terms, relatively simple rules regarding the presentation of evidence by the parties and much more freedom of judges when making a decision; the independent burden of costs of the parties in relation to the conduct of the case; lower court fee rates; voluntary application of the simplified procedure for consideration of small cases; 4) proposals for making changes to the practice of reading a court decision, providing prompt access to the written text of the decision.

Further developed: 1) provisions on the specialization of general jurisdiction judges, who will specialize in consideration of relevant categories of cases: family, labor, collection of monetary obligations in simplified legal proceedings; 2) justification of the need for cassation filters for cases that were considered in the order of simplified legal proceedings due to the legal nature of simplified legal proceedings.

Key words: proceedings, judicial system, judgment, civil process, lawsuit proceedings, simplified lawsuit proceedings, small cases, cases of minor complexity, the price of a claim, European judicial standards, comparative law, terms of consideration of cases, the principle of proportionality, differentiation of civil proceedings, the law of EU member states.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:***

1. Остап'як М.М. Особливості спрощеного провадження в цивільному судочинстві Польщі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2019. № 55. С. 139-142.

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/34695>.

2. Остап'як М.М. Участь третіх осіб у спрощеному позовному провадженні: практичний ракурс. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2020. Вип 52. С. 110-121.

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/issue/view/247>.

3. Остап'як М. М. Типові форми (шаблони) процесуальних документів, як елемент спрощення цивільного судочинства країн-членів ЄС. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Вип. 62. С. 4.44-4.52. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.4.44-4.52>.

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/issue/view/331>.

4. Логвінова М. В., Остап'як М. М. Розгляд сімейних справ за правилами спрощеного позовного провадження: огляд судової практики та тенденції змін. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Вип 63. С.2.1-2.18. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.63.2.1-2.18>

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/issue/view/337>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Остап'як М.М. Дефініція спрощеного позовного провадження. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Івано- Франківськ, 3-4 травня 2019 р.).* Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. С. 108–111.

6. Ostapyak M.M. Small cases in the civil process of Ukraine. *Evolution of Private Law: International conference* (Katowice, Poland, 2020). Katowice, Poland, 2020. P. 143-150.

URL: <https://hal.science/hal-03140886/document>.

7. Остап'як М.М. Особливості спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві Німеччини та Австрії. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених* (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2022. С. 82-86. URL: <http://surl.li/mizfd>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

8. Ostapyak M.M. The quintessence of the European small claims procedure. International journal «*Law & Society*», 2020. Issue 2. P. 67-78. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/issue/view/255>.

9. Ostapiak M.M. Simplified proceedings for small cases in Slovakia. «*Law & Society*», 2021. Issue 3. P. 68-78. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/issue/view/295>.

10. Ostapiak, M. M. European Small Claims Procedure in Slovakia. *Societas et iurisprudencia* [online]. 2021, vol. 9, no. 2, pp. 114-135. ISSN 1339-5467. DOI: <https://doi.org/10.31262/1339-5467/2021/9/2/114-135>.

URL: <https://sei.iuridica.truni.sk/international-scientific-journal/archive/issue-2021-02/>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. Правова природа спрощеного позовного провадження у цивільному процесі України та країн-членів ЄС	23
1.1. Передумови становлення національної та європейської доктрини інституту спрощеного позовного провадження.....	23
1.2. Національні та європейські концепції спрощеного позовного провадження.....	46
1.3. Справи що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві України та країн ЄС.....	78
РОЗДІЛ 2. Особливості процесуального порядку розгляду справ за спрощеним позовним провадженням країн ЄС та України.....	107
2.1. Порядок подання позову та клопотання про розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження.....	107
2.2. Специфіка розгляду справи судом в порядку спрощеного позовного провадження.....	136
РОЗДІЛ 3. Ухвалення та порядок перегляду рішення у справах спрощеного позовного провадження за законодавством України та країн ЄС	175
3.1. Ухвалення рішення та постановлення ухвал в порядку спрощеного позовного провадження в Україні та країн ЄС.....	175
3.2. Апеляційне та касаційне оскарження судових рішень ухвалених в порядку спрощеного позовного провадження України та країн ЄС	189
ВИСНОВОКИ.....	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	214
ДОДАТОК А. СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ	246

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ESCP – (European small claims procedure) – Європейська процедура розгляду дрібних справ

CEPEJ – (European Commission for the Efficiency of Justice) - Європейська комісія з ефективності правосуддя

ОСМС - (Online Civil Money Claims) – Цивільні грошові позови онлайн.

ZPO – (Zivilprozessordnung) – цивільний процесуальний кодекс Німеччини

ДФЕС – Договір про функціонування Європейського Союзу

ІКТ – Інформаційно-комунікаційні технології

ЄС – Європейський Союз

ЄСІТС – Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КМРЕ – Комітет Міністрів Ради Європи

ЦПК – цивільний процесуальний кодекс

ЗУ – Закон України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В країнах Європейського Союзу із розвитком торгівлі та розширення принципу «вільного пересування людей», значно розширило приватно-правові відносини, що в свою чергу породжує спори, котрі часто переходять до вирішення у судовому засіданні. Переважно, більшість таких спорів є нескладними та з малою грошовою вимогою. Тим не менш, велика кількість справ навантажують суди, які, окрім того, мають вирішувати і складніші та триваліші справи, що в загальному гальмує судову систему в цілому та впливає на якість правосуддя. Схожу ситуацію можна спостерігати і в судочинстві України, де незначні конфлікти за участю громадян України, протягом тривалого часу розглядаються в судах.

Спрощене позовне провадження в цивільному судочинстві є особливою процедурою, котра дозволяє сторонам ефективно та швидко (в порівнянні із загальним позовним провадженням) вирішити спір, захистити і відновити порушені права та інтереси в суді. В Рекомендації №8470 R(81) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам ЄС зазначено про прийняття всіх необхідних заходів відповідними країнами щодо спрощення процедури з метою полегшення доступу приватних осіб до правосуддя, адже судочинство нерідко є складним і має тривалий характер. Норми про спрощене позовне провадження в національному законодавстві перебувають в стані розвитку, а зближення законодавства України та ЄС в рамках євроінтеграції, пандемії, стан війни нашої держави, викликає потребу більш детально досліджувати спрощені механізми розгляду справ, їх дієвість, проблемні питання та відповідність до загально-визнаних стандартів через призму дотримання належного здійснення правосуддя.

Порівняння механізму спрощеного позовного провадження в цивільному процесуальному праві різних країн дозволить визначити їх ефективність, виокремити сильні та слабкі елементи, що дасть можливість запропонувати пропозиції для оптимального вдосконалення процесуальних норм із збереженням завдань та основних засад цивільного судочинства. Обрання для

дослідження право держав-членів Європейського Союзу визначається тим, що дані країни розвинули сталу та ефективну систему цивільного судочинства із врахуванням балансу справедливості, швидкості процедури вирішення справ відповідно до принципів права ЄС.

Інституту спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві України, малозначним справам чи окремим категоріям справ в спрощеному позовному провадженні свої праці присвятили такі науковці: Adriano Maffeo, Alina Ontanu, Н. М. Бутрин-Бока, О. А. Беяневич, В. І. Бобрик, І. А. Боровська, С. В. Васильєв, В. А. Ватрас, Garth Bryant, С. І. Запара, О. Ю. Зуб, Cappelletti Mauro, A Köblös, В. В. Комаров, С. О. Короед, Xandra E. Kramer, Д. Д. Луспеник, В. Ю. Мамницький, Ю. В. Навроцька, Л. В. Новікова, Svetozara Petkova, Н. Ю. Сакара, E Silvestri, Runyararo Gladys Senderayi, В. П. Феннич, Flavia Rolando, І. С. Ярошенко.

Порівняльний аналіз між спрощеними процедурами здійснювали такі науковці: С. М. Бервено, А.А. Власова, О. І. Ізарова, О. А. Калганова, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, О. Р. Ковалишин, Ervo L, Pablo Cortes, Flavia Rolando, A Uzelac, Martin Zwickel.

Однак, ступінь розробки питань щодо інституту спрощеного позовного провадження свідчить про те, що потреба наукових пошуків у цій сфері зберігається, по-перше, через актуальність комплексного дослідження піднятих питань, по-друге, у контексті судової реформи та адаптації цивільного судочинства України до стандартів Європейського Союзу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №10 від 30.10.2018 р.). Дисертаційна робота виконана на кафедрі судочинства Навчально наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в межах теми науково-дослідних робіт «Шляхи удосконалення способів захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в умовах проведення судової реформи в Україні» (номер

державної реєстрації 0110U006559). Дана наукова робота пов'язана з індивідуальним грантом на навчання та дослідження в рамках Національної стипендіальної програми Словацької Республіки (National Scholarship Programme of the Slovak Republic) на базі Юридичного факультету Трнавського університету в м. Трнава (Словацька Республіка).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у з'ясуванні правової природи спрощеного позовного провадження та на основі порівняння з країнами ЄС розробити й вдосконалити ефективні методики розгляду справи в спрощеному позовному порядку в цивільному судочинстві України.

Відповідно до окресленої мети в дисертації поставлено такі *завдання*:

- оцінити а стан наукових розробок наукових розробок та концепцій щодо спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві України та країн-членів ЄС й окреслити напрями їх майбутнього розвитку;

- встановити зміст і правову природу спрощеного позовного провадження;

- визначити основні ознаки спрощеного позовного провадження;

- дослідити умови та підстави застосування спрощеного провадження до справ цивільної юрисдикції;

- дослідити сучасний досвід застосування аналогів інституту спрощеного позовного провадження в країн-членів ЄС;

- визначити сучасні тенденції розвитку спрощених проваджень у процесуальному законодавстві країн Європейського Союзу та з'ясувати доцільність їх впровадження в Україні;

- встановити особливості оскарження у справах, які розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження.

Об'єктом дослідження є сукупність цивільних процесуальних правовідносин, що виникають під час розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві України та країн-членів ЄС.

Предметом дослідження є спрощене провадження в цивільному судочинстві України та країн-членів ЄС.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Основою філософського пізнання є діалектичний метод, за допомогою якого розглядалися тенденції розвитку інституту спрощеного позовного провадження (*підрозділи 1.1, 2.2.*).

Загальнонауковими є методи емпіричного та теоретичних досліджень. Шляхом спостереження, яке є одним із методів емпіричного дослідження, ми здобули початкову інформацію щодо спрощеного позовного провадження (*підрозділи 1.1, 1.2.*). За методом порівняння ми зіставили національне законодавство і законодавство країн-членів ЄС щодо регулювання тотожних, або схожих правовідносин за допомогою цивільних процесуальних інститутів спрощеного позовного провадження (*підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.3.*). Метод системного аналізу допоміг розглянути спрощене провадження в цивільному судочинстві як єдину систему, виявити його вплив на цивільне судочинство в цілому та його окремі інститути (*підрозділи 1.2, 1.3, 3.1.*). Догматичний метод дозволив проаналізувати зміст основних категорій, які формують інститут спрощеного провадження в цивільному судочинстві (*підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2.*). Формально-логічний метод використано для розмежування та формулювання таких термінів, як «спрощене провадження», «скорочене провадження», «прискорене провадження», «малозначна справа», «справа незначної складності», «зразкова справа», «електронне правосуддя», а також для розмежування окремих видів спрощених проваджень в цивільному судочинстві (*підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2.*). Спеціально-юридичні методи, включаючи статистичний підхід для аналізу статистичних даних щодо використання спрощеного позовного провадження в Україні та країн-членів ЄС (*підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2.*); історико-правовий метод для дослідження виникнення, розвитку та становлення інституту спрощеного позовного провадження в Україні та країн членів ЄС (*підрозділи 1.1, 1.2.*); формально-юридичний метод для аналізу змісту правових норм, які регулюють відносини,

що виникають у зв'язку з використанням спрощеного провадження (*підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2*).

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що в результаті проведеного дослідження сформульовано наступні положення, висновки й пропозиції, які володіють науковою новизною та виносяться на захист:

уперше:

1) наведено перелік критеріїв для визначення того, чи слід розглядати певну справу як незначної складності: а) сума позову; б) спрощений порядок розгляду; в) відсутність складних фактичних та правових питань; г) відсутність третіх осіб; г) можливість вирішення шляхом мирової угоди;

2) виокремлено способи спрощення цивільного судочинства, щодо розгляду малозначних справ в країн-членів ЄС, які можна поділити на наступні: а) чітко визначена окрема процедура в рамках загального позовного провадження розгляду цивільних справ, яка застосовується загальними судами (Україна, Естонія, Ірландія, Франція, Латвія, Польща, Словенія); б) окремий вид провадження, який застосовується спеціальними, окремими судами, які тільки розглядають цивільні справи у спрощеному порядку (Бельгія, Греція, Італія, Мальта, Нідерланди); в) спрощення окремих процесуальних дій без виокремлення окремої процедури (Австрія, Іспанія, Литва, Німеччина, Словаччина, Франція);

3) обгрунтовано позицію щодо зменшення верхньої межі грошового порогу віднесення справи до категорії малозначної, якщо ціна позову не перевищує п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

4) аргументовано виключити з категорії малозначних справи про захист прав споживачів та визначити їх як справи незначної складності, які водночас потребують швидкого і ефективного вирішення спору за наявності умов передбачених ЦПК України;

5) розвинуто позицію щодо запозичення досвіду Великої Британії в частині застосування процедури онлайн медіації у малозначних спорах в національне законодавство України;

6) обгрунтовано проведення підготовчого провадження у справі, яка розглядається судом в порядку спрощеного позовного провадження, якщо це призведе до ефективного розгляду справи;

7) доведено необхідність застосовувати спеціальні шаблони-форми для подачі процесуальних заяв в порядку спрощеного позовного провадження за аналогом «Європейської процедури розгляду дрібних справ» чи форм-шаблонів, які існують в країн-членів ЄС (Ірландія, Польща, Латвія, Литва, Румунія, Словенія);

8) обгрунтовано тезу про те, що треті особи з самостійними вимогами мають брати участь лише у загальному позовному провадженні, а не в спрощеному;

9) запропоновано зменшити строки на апеляційне оскарження справ, якщо вони розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження;

удосконалено:

10) наукове визначення поняття «спрощеного позовного провадження», за яким під «спрощеним позовним провадженням» слід розуміти похідну від позовного провадження з спрощеними правилами форму розгляду малозначних або справ незначної складності, з активною участю судді, та як наслідок пришвидшується розгляд справи в суді в порівнянні із загальним позовним провадженням;

11) розмежування категорій «спрощена процедура» і «прискорена процедура» щодо розгляду цивільних справ у цивільному судочинстві, так як термін «прискорена процедура» є часовою характеристикою та означає розгляд справи чи вчинення процесуальних дій швидше внаслідок усічення строків вчинення процесуальних дій, натомість «спрощена процедура» характеризується скороченням кількості процесуальних дій (або пропуску певних етапів), що веде до прискорення розгляду справи;

12) ознаки спрощеного провадження в цивільному судочинстві та проведено їх класифікацію на обов'язкові та факультативні. До обов'язкових ознак належать: неформальний і більш спрощений процес порівняно із звичайною процедурою провадження; відсутність обов'язку щодо залучення у процес адвоката; активна роль судді при розгляді малозначних справ; особливий порядок перегляду судових рішень. До факультативних ознак належить: скорочені строки, порівняно прості правила, що стосуються поданням сторонами доказів та значно більше свобода суддів при прийнятті рішення; самостійний тягар витрат сторін щодо ведення справи; менших ставок судового збору; добровільність застосування спрощеної процедури розгляду дрібних справ;

13) пропозиції внесення змін в практику зачитування судового рішення, забезпечуючи оперативний доступ до письмового тексту рішення, що робить зачитування зайвим, і сприяти швидкому отриманню інформації через надання тексту, який буде доступний для ознайомлення в потрібний момент;

набули подальшого розвитку:

14) положення про спеціалізацію судів загальної юрисдикції, які будуть спеціалізуватися щодо розгляду відповідних категорій справ: сімейних, трудових, стягнення грошових зобов'язань в спрощеному позовному провадженні;

15) обґрунтування необхідності касаційних фільтрів для справ, які розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження в силу правової природи спрощеного позовного провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: - у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки правового регулювання вирішення спорів судом в порядку спрощеного позовного провадження; - у правотворчості – з метою застосування отриманих результатів для удосконалення чинних законодавчих актів, які регулюють спрощене позовне провадження; - у навчальному процесі – при викладанні

дисциплін «Цивільне процесуальне право України», а також спеціальних дисциплін цивільно-правового циклу: «Апеляційне і касаційне провадження», «Основоположні засади та процедури судочинства: доктринальні та практичні аспекти».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, містить власні авторські висновки і практичні рекомендації.

Апробація результатів дослідження. Положення дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри судочинства Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Основні положення, висновки і рекомендації дисертації оприлюднені в доповідях на наукових конференціях: щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 3-4 травня 2019 р.); International conference «Evolution of Private Law» (Katowice, Poland, 2020); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2022 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 10 наукових публікаціях, з яких: 4 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 3 тези доповідей на науково-практичних конференціях та 3 статті, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг роботи зумовлені метою й завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, у т.ч. основного тексту – 199 сторінок. Список використаних джерел налічує 277 найменування і займає 32 сторінки. Додаток А міститься на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ПРИРОДА СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Передумови становлення доктрини інституту спрощеного позовного провадження.

Цивільні відносини змінюються разом із розвитком держави та суспільства. Гарантією реалізації прав та інтересів осіб є їх захист, особливо у судовому порядку. Ефективність захисту прав фізичних та юридичних осіб в судовому порядку прямо пропорційно залежить від актуальності та відповідності норм судочинства вимогам часу, а також від роботи компетентних державних інституцій. Оптимальна робота судів є одним із життєво важливих факторів забезпечення верховенства права та необхідною складовою справедливого судового розгляду. Це сприяє в цілому належному врядуванню¹, боротьбі з корупцією та зміцненню довіри до державних органів.

Починаючи з другої половини ХХ ст., провідними фахівцями у галузі цивільного процесу (Дж. Джоловичем, М. Каппеллетті, М. Стормом, М. Таруффо, А. Цукерманом, Дж. Хазардом) висловлювалася думка, що у сфері здійснення правосуддя у цивільних справах склалася певна кризова ситуація, що стало наслідком переосмислення значення та природи права на доступ до правосуддя. Як зазначали з цього приводу Б. Гарт і М. Каппеллетті, у ХVІІІ–ХІХ ст. право на доступ до судового захисту розглядалося суто як природне право особи, яке не вимагало від держави вчинення будь-яких позитивних дій. Як результат – досягнуто формальний, а не реальний доступ до правосуддя. Радикальна ж трансформація концепції прав людини призвела до зобов'язання держави вчиняти позитивні дії для забезпечення прав. Виходячи з цього, ефективний доступ до правосуддя почав розглядатись як

¹ Одна з трьох основних концепцій (поряд із традиційним врядуванням та новим державним врядуванням) концепцій управління у публічному секторі. Під «врядуванням» розуміється процес прийняття та реалізації певних рішень. Належне врядування означає прийняття рішень та вживання дій, що характеризуються: залученням усіх зацікавлених сторін, верховенством права, прозорістю, реагуванням на соціальні потреби, прагненням до консенсусу, врахуванням голосів меншин, ефективністю, а також загальновизнаною відповідальністю перед суспільством.

визначальне «право людини», призначенням якого було вже гарантування, а не просте проголошення рівних прав для всіх [1, с. 66].

Внутрішня логіка процесу розгляду і врегулювання спору зумовила універсальну структуру цивільного процесу, яка в загальних рисах майже не зазнає впливу національних особливостей правової системи. Порівняння різних типів правових систем доводить типовість структури позовного провадження. Вітчизняне процесуальне законодавство втілює стадійну будову [2, с. 78]. Вчені зазначають, що структура цивільного процесу концептуально будується на системі проваджень судочинства, які згідно з визначеною законом юрисдикцією уособлюють автономні процесуальні порядки розгляду справ [3].

Багатогранність цивільних відносин, різноманітність цивільних справ спричинили потребу диференціації механізмів розгляду справи в суді. Існування однієї, складної правової процедури для розгляду і вирішення більшості справ є ніщо інше, як ігнорування об'єктивних особливостей останніх, котрі не можуть впливати на порядок захисту цивільних прав і видозмінювати його. Адже прагнення вирішувати всі справи за однаковою процедурою без урахування їх специфічних особливостей здатне внести дисфункцію між кінцевою метою судочинства та методами її досягнення [4, с. 73]. У юридичній науці застосування терміну "диференціація" повинно відбуватися завжди з метою позначення закономірного та системного розділу права та інших юридичних явищ. Це необхідно для ефективного розв'язання завдань, які перед ними стоять [5, с. 17].

Саме існування видів проваджень пояснюється впливом регулятивного (матеріального) права на механізм захисту в судовому порядку. Цей підхід розвиває відомий у науці цивільного процесуального права погляд на розуміння виду провадження як процесуальної категорії, похідної від природи розглядуваних судом цивільних справ. Існує й думка про те, що визначальною ознакою видової кваліфікації цивільної справи має виступати предмет судової діяльності [4, с. 71]

Не заперечуючи зовнішньої диференціації цивільного процесу на види цивільного судочинства, Короєд С. О. виступає за внутрішню диференціацію на судові процедури в межах виду цивільного судочинства та вважає, що регламентація

процесуальної діяльності не може обмежуватися визначенням загального (єдиного) порядку цивільного судочинства для всіх без винятку категорій справ у межах того чи іншого виду цивільного судочинства під час провадження в суді першої інстанції [6, с. 72]. Адже особливість правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин полягає в тому, щоб правовою регламентацією охоплювалася кожна процесуальна дія суду, також процесуальна дія учасника процесу, в тому числі з урахуванням характеру спору [7, с. 117].

Найважливішим та фундаментальним видом цивільного судочинства є позовне провадження, яке є універсальним способом захисту прав фізичних та юридичних осіб у судовому порядку [8, с. 228]. Позовне провадження відбиває сутність цивільного судочинства та правосуддя у цивільних справах в цілому [9, с. 39]. Універсальність даного провадження виражається у застосуванні процесуального регламенту розгляду справ позовного провадження, яке застосовується також до інших видів проваджень. Справи інших видів проваджень, як окремого чи наказного, використовують відповідні положення загального позовного провадження, проте враховуючи особливості, в регулюванні спеціальними нормами про ці провадження [10, с. 47].

За визначенням В. Комарова, позовне провадження - це врегульована нормами цивільного процесуального права діяльність суду з розгляду і вирішення спорів про права або охоронювані законом інтереси, що виникають із певних цивілістичних правовідносин [9, с. 8]. М.М. Ясинок також визначає позовне провадження, як процесуальну діяльність суду з розгляду та вирішення цивільних спорів [8, с. 229]. С. Васильєв визначає позовне провадження через категорію судочинства з вирішення спорів про право за допомогою позову [11, с. 22]. Корифей української процесуальної науки М. Й. Штефан розкривав суть позовного провадження через призму основного інституту цього виду провадження – позову. Судове провадження щодо розгляду і вирішення конкретної цивільної справи спрямоване як на захист суб'єктивного права й охоронюваного законом інтересу громадян, підприємств і організацій, так і на охорону законності і правопорядку, а також на захист державного і громадського інтересу [12, с. 322].

Позовне провадження виступає основним провадженням цивільного процесу, конструкція якого покладена в основу інших проваджень у судах першої інстанції [13, с. 1]. Науковиця І. Ізарова, зазначає, що позовне провадження є центральним провадженням цивільного судочинства, в загальному або спрощеному порядку якого судом розглядаються і вирішуються спори про право [14, с. 68]. Фактично, науковця поділяє позовне провадження на загальне та спрощене.

Так, В.В. Комаров зазначає, що наявна конструкція цивільного процесу первинно визначається тим, що він є системою судових проваджень, а судові провадження утворює онтологічний склад судочинства [15, с. 9–10]. Як зазначає В. І. Бобрик, цивільне судочинство складається із системи судових проваджень [16, с. 16]. При цьому вчені-процесуалісти визначають провадження як систему цивільних процесуальних дій, об'єднаних кінцевою процесуальною метою – розглядом і вирішенням цивільної справи [17, с. 11]. Провадженням також іменується специфічний процесуальний порядок розгляду справ, об'єднаних у певні групи, що визначається залежно від правової природи спору та вимог заявника чи позивача [18, с. 56–57]. Провадження цивільного процесу – це особлива будова, механізм розгляду цивільної справи, який відображає предметну особливість цивільного судочинства з точки зору матеріально-правової природи справ, що розглядаються, специфіку доказування фактів як юридико-фактологічної основи справи та результати розгляду справи, що відбиваються в процесуальних актах – документах [19, с. 44]. Провадження цивільного процесу називають також видами цивільного судочинства.

Для переважної більшості справ, які містять спір про суб'єктивне цивільне право, застосовується єдиний – позовний порядок розгляду й вирішення цивільних справ. Не всі судові справи однакові, і до них не слід використовувати один єдиний процесуальний порядок розгляду цивільних справ. Даний підхід до врахування специфіки справи відомий як диференційоване ведення справ, і його все частіше застосовують суди для ефективнішого вирішення незначних справ. Згідно з

даними Doing Business², у 138 країнах світу є суди дрібних позовів або спрощена процедура для дрібних позовів [20, с. 9].

Наприклад, С. П. Хіміч зазначає, що реальність судового захисту цивільних справ безпосередньо залежить від термінів: тривалий судовий розгляд в умовах постійної інфляції робить захист неефективним, а інколи формальним і непотрібним [21 с. 220]. Чим коротшим і легшим є шлях від пред'явлення позову до судового рішення, тим процес є досконалішим [22, с. 127]. В. Бобрик підкреслює, що коли відбувається розгляд судом конкретної справи і здійснюється правосуддя в цілому, має досягатися мета судочинства з мінімізацією витрат часу, сил та коштів, адже неоднорідність судових справ (як за їх характером, так і за складністю) визначає можливість різних шляхів досягнення цілей правосуддя, а отже й диференціації судових процедур [23, с. 4]

В провадженні судів виявилася велика кількість найрізноманітніших за складністю і значущістю справ. Це, в свою чергу, об'єктивно стало вимагати диференціації процесуальних форм розгляду справ у суді, розумного спрощення процесу з метою його прискорення, полегшення заінтересованим особам реалізації права на судовий захист, зменшення їх витрат, пов'язаних з процесом, і підвищення тим самим ефективності правосуддя [24, с. 104] Положення вищезазначених концепцій передбачили необхідність спрощення судочинства через диференціацію судових процедур [4, с. 73]. Для забезпечення права особи на швидке поновлення своїх прав, особливо у нескладних справах, судову процедуру доцільно спростити там, де таке спрощення не порушуватиме інтересів сторін у справедливому вирішенні справи [25]. При цьому цивільне провадження при його спрощенні повинно досягати мети судочинства і не знижувати рівень юридичних гарантій. В основі зазначених процесів знаходиться характер матеріального правовідношення або мета провадження, характер доказів, необхідність впливу на поведінку сторін. В результаті йдеться про скорочення фактичного складу розгляду цивільних справ, виключення з нього окремих юридичних фактів і складів, введення нових

² Проект «The Doing Business» — рейтинг простоти ведення підприємницької діяльності, дозволяє визначити якість правил регулювання підприємницької діяльності, що підвищують чи обмежують ділову активність, та їх застосування у 183 країнах.

юридичних фактів і складів, які дозволяють створити новий розгорнутий юридичний склад для розгляду певної категорії справ [26, с. 218-219].

Запровадження інституту спрощеного позовного провадження є доцільним, перш за все, через необхідність впровадження диференціації судових процедур. Ця диференціація має на меті підвищення ефективності цивільного судочинства, враховуючи матеріально-правові та процесуальні особливості розгляду певних категорій цивільних справ [27, с. 66]. Спрощення процесуальних форм має бути одним із найважливіших завдань законодавця, тому що воно забезпечує можливість реалізації права на захист із застосуванням найсучасніших засобів.

Безспірність вимог, справи з невеликою ціною позову, очевидність фактів та простота справ з точки зору її розгляду та вирішення потребували спрощення провадження. Розгляд простих справ в загальному провадженні із дотриманням усіх формальностей та процесуальних кроків гальмували особі можливість ефективно та оперативно захистити свої права у суді, що з точки зору правосуддя та механізмів захисту прав громадян не можна назвати оптимальним способом вирішення спорів [28, с. 77]

Зокрема, кожну справу слід оцінювати з огляду на особливості розгляду справи (Kurşun проти Туреччини, §§ 103-104) [29]. Застосовуючи процесуальні правила, суди повинні уникати як надмірного формалізму, який зашкодить справедливості судового розгляду, так і надмірної гнучкості, яка зробила б недійсними процесуальні вимоги, викладені в статутах (Хасан Тунч та інші проти Туреччини, §§ 32-33) [30].

Грамотно розроблені процедури дрібних позовів (малозначних справ та справ з незначною складністю) можуть допомогти зменшити час і зусилля, які витрачаються судом на розгляд дрібних позовів. Це сприяє ефективності судової діяльності справи [31, с. 4]. Доцільність подібних змін на думку фахівців пояснюється тим, що «цивільний процес має бути гнучким, тобто передбачати найбільш оптимальні шляхи досягнення завдання цивільного судочинства, зокрема за рахунок встановлення особливих (спрощених) порядків розгляду і вирішення

певних категорій цивільних справ, для яких застосування загального позовного порядку є недоцільним» [32, с. 47].

Отже, диференціація судових процедур, спрямована на оптимізацію цивільного судочинства, повинна визначатися передусім особливостями предмету суперечки та складністю конкретної справи. Під час розгляду окремої справи та здійснення правосуддя взагалі слід максимально досягати цілей цивільного судочинства з мінімізацією часу та матеріальних витрат. Оскільки різноманітність цивільних справ (як за характером конфлікту, так і за складністю), що підлягають розгляду та вирішенню у судах, передбачає наявність різних шляхів досягнення цілей правосуддя, оптимально пристосованих до конкретної категорії справ [33, с. 347].

У цій площині варто погодитися із думкою В. В. Комарова, що диверсифікація цивільного процесу є результатом повної модифікації позовного провадження як опорної конструкції цивільного судочинства. Конструювання інших процесуальних проваджень можливе із урахуванням різних чинників: матеріально-правових особливостей тих або інших категорій справ, прискорення строку розгляду справ, необхідності урівноваження процесуальних прав з метою запобігання зловживанню ними, введення спрощених судових процедур. Такі автономні провадження мають субсидіарний характер відносно класичної процедури позовного провадження [15, с. 92].

Важливим етапом становлення спрощеного провадження у країнах Європейського Союзу, стала «третьа хвиля» руху реформ судочинства «Доступу до правосуддя», яка прокотилася в європейському законодавстві, засновниками якого були М. Каппеллетті та Б. Гарт. Активне вивчення проблеми доступності правосуддя розпочалося в межах всесвітнього руху «Доступ до правосуддя», який виник у Європі у 60-х рр. ХХ ст. з метою зробити судовий захист прав найбільш ефективним [34, с. 7]. Таким чином, в межах руху «Доступ до правосуддя» недоступність правосуддя пов'язувалися, по-перше, з перешкодами матеріального характеру, які не дають можливість бідним верствам населення звернутися за захистом своїх прав до суду (високі судові витрати, неможливість звернення за

допомогою до адвоката). По-друге, з відсутністю спеціальних процедур, які б давали можливість ефективно захищати права та інтереси не окремої особи, а певної групи, колективу. По-третє, зі складністю, дорожнечою судочинства та повільним розглядом справ у судах, необхідністю введення спеціальних альтернативних процедур для вирішення певних категорій справ. Так, наприклад, у той час, коли проводилися дослідження, середня тривалість провадження в італійських трибуналах складала 944 дні, у французьких — 1,9 років, у бельгійських судах першої інстанції — 2,33 років [34, с. 8].

Попри основну мету цього руху – «доступ до правосуддя», реформатори та науковці звернули увагу на процедури, які повинні полегшити розгляд певних категорій справ у судах. У контексті руху за доступ до правосуддя, однак, спрощення також стосується того, щоб полегшити особам задовольнити стандарти для певного засобу правового захисту [35, с. 287]. Автори наголошували на необхідності адаптації цивільного судочинства до категорії спору та його особливостей (складність спору, статус сторін, фактичні обставини справи залежно від того, індивідуальний чи колективний позов подано) [3]. Складність, дорожнеча судочинства та дуже повільний розгляд справ у судах призвели до необхідності введення спеціальних альтернативних процедур для вирішення певних категорій справ [34, с. 8].

Європейське цивільне судочинство характеризується рядом різноманітних структур, механізмів, які існують в рамках загального цивільного судочинства. Структури залежать від різноманітних історичних шляхів систем і відмінностей у правовій культурі. Вони також є продуктом взаємодії між передбачуваними цілями цивільного судочинства та центральними цивільними процесуальними принципами та ідеями. Так, у Європі існує щонайменше чотири типи цивільних процесуальних систем: цивільне право, загальне право, офіційно комуністична (або соціалістична) і скандинавська. Кожна з цих груп мала одну або декілька окремих структур цивільного судочинства. Проте відмінності всередині кожної групи є значними, і деякі країни можуть мати структуру, яка суттєво відрізняється від інших країн, що належать до тієї ж групи. Кожна категорія є «ідеальним типом» або евристичною

моделлю, а не описом конкретної системи. За останні десятиліття багато країн відмовилися від традиційної моделі цивільного судочинства через низку реформ. Багато з «ідеальних типів» повільно стали описами історичних моделей [36, с. 15].

Структура цивільного судочинства країн загального права (англо-саксонської правової сім'ї) (Англія, США, Канада), традиційно складається з трьох стадій: стадії письмових заяв, стадії досудового провадження та судового розгляду. Зміст етапів відображає керований сторонами змагальний процес, у якому роль судді полягає в тому, щоб бути пасивним суддею. Дана модель заснована на усності, в якій центральним є концентроване заключне слухання – судовий розгляд. У клопотаннях має бути чітко визначено справу та визначені питання, про які йдеться. Майстер³, член апарату суду або суддя веде досудовий етап, вирішуючи насамперед завдання про отримання, пред'явлення та допуск або заперечення доказів. В Англії керівник справи має допомогти спростити питання та визначити ключові завдання. Судовий розгляд є кульмінацією цивільного процесу, в якому сторони представляють докази судді (або присяжним) і аргументують свою позицію. Завданням судді є вирішування справу лише на основі матеріалів, викладених під час зосередженого судового розгляду [36, с. 15].

Німецька правова група цивільного судочинства (Німеччина, Австрія) мала дві моделі цивільного судочинства – німецьку та австрійську. В оригінальній редакції 1877 року цивільного процесуального кодексу Німеччини (*Zivilprozessordnung*) німецький цивільний процес мав три стадії. Після початкової стадії подання позову слідував другий підготовчий етап [37]. На третьому, останньому етапі, який складався з кількох слухань, сторони доводили свою справу до суду. Докази могли бути представлені на будь-якому етапі, а роль підготовчого етапу була обмежена на практиці [37]. В австрійському цивільному судочинстві, розробленому Францом Кляйном, за стадією клопотання слідувала усна підготовча стадія. Сторони представляли свої вимоги, аргументи та докази на заключному етапі. Незважаючи на мету концентрації, фінальний етап складався з кількох слухань [38, с. 107].

³ У Великій Британії помічник судді.

Правові системи Нордичних країн (Данія, Норвегія, Швеція, Ісландія), не включаючи Фінляндію, прийняли триступеневу модель, засновану на німецькій та австрійській реформах цивільного судочинства. За стадією подачі позову слідував письмовий або усний підготовчий етап, функцією якого було забезпечення зосередженого усного основного слухання. Однак підготовчий етап залишався недостатньо розробленим [39, с. 386]. У Швеції судові розгляди часто були лише письмові, а в Данії та Норвегії етап часто складався виключно з обміну записками. До 1993 року Фінляндія мала подрібнену структуру [36, с. 16].

Романська група цивільного права (Франція, Італія, Бельгія, Іспанія, Румунія) також мала тристадійний процес у цивільному судочинстві. За початковим етапом розгляду та допуску позовної заяви слідував другий етап, присвячений збору доказів. Спочатку етап доказування складався з низки коротких слухань, під час яких сторони представляли докази судді, який досліджує докази та інструктує сторони. Після дослідження доказів, суддя вирішував, чи є достатні підстави для продовження провадження, суддя передав справу до колегії для вирішення справи [40, с. 5]. Теоретично, справу суддя повинен визначити за характером складності щодо позовних вимог та підстав для позову наприкінці етапу доказування. В Італії сторони продовжували вносити зміни до позовної заяви на етапі збору та перевірки доказів. На стадії прийняття рішення суддя, який перевіряв допустимість справи представляв протокол справи колегії, яка вирішує справу. Адвокатам сторін було дозволено доводити свою справу перед колегією. Таким чином, колегія вирішувала справу переважно на підставі доповіді судді та письмових доводів [36, с. 16].

У більшості посткомуністичних країн модель судочинства базувалася на традиціях цивільного права, змішаних із соціалістичними ідеями. За стадією допуску позовної заяви слідував основний етап, який включав ряд кількох слухань, які часто тривали менше години кожне. Збирання доказів і наведення аргументів, подання клопотань на цих етапах неоднозначні. Ця процесуальна модель була визначена деякими науковцями як «частковий судовий процес», оскільки фактичні та юридичні аргументи збираються протягом кількох обговорень. Формат розгляду переважно письмовий, оскільки сторони подають доповідь головному, а не

беруть участь в усній суперечці. Нові аргументи та докази могли бути представлені до тих пір, поки суддя не прийде до висновку, що справа готова для вирішення, і відповідно не закриє стадію слухань [36, с. 16-17].

Починаючи з 1970-х років, низка реформ трансформувала кожен з цих базових моделей. Німецькі реформи 1976 року та французька реформа того ж року є одними з центральних змін у структурі цивільного судочинства. Серед інших, Швеція пішла за прикладом комплексної реформи в 1987 році, Англія в 1999 році. В 2001 році Німецька система зазнала повторного реформування, що посилює модель головного слухання у судовому засіданні.

Спрощення системи цивільного судочинства та скорочення витрат і тривалості цивільного судочинства були визначальними цілями провадження. Деякі нові форми розгляду судами справ були запроваджені в багатьох країнах, хоча форми та методи відрізняються в різних країнах. Одними з центральних цілей процесуальних реформ були: збільшити кількість справ, які розглядаються одним суддею; зменшити кількість та тривалість слухань у справі; обмежити причини та умови можливості відкладення розгляду справи; виробити кращий баланс між поданням письмових доводів, аргументів, доказів та усним розглядом справи. Реформи є прикладом перехресного вдосконалення, коли реформи в кожній країні стають взірцем та тягнуть за собою реформи або перспективи реформ в інших країнах [41 с. 19]. Пізніше, реформи цивільного судочинства країн ЄС були спрямовані на посилення активної участі судді та отримання оптимального балансу між усними та письмовими провадженнями [36, с. 17].

Незважаючи на схожість між реформами, у різних країнах є суттєві відмінності щодо їх імплементації. Однією з причин реформ у цивільному провадженні є основна структура, принципи судочинства і традиції цивільного судочинства певної держави. Інша причина полягає в тому, що роль і функції цивільного судочинства, належна роль судді та цілі цивільного судочинства все ще різняться в Європі. Третя причина може бути охарактеризована як культура суддів, адвокатів, працівників суду та сторін [42, с. 139]. Ще однією причиною може бути структура судової системи як така. Майже всі держави-члени мають спеціалізовані

суди, за винятком Андорри, Чехії, Грузії, України (з 2010 р.⁴) і Шотландії (Великобританія). Боснія і Герцеговина має спеціалізовані суди з 2010 року [43]. Такі країни мають спеціалізовані суди і спеціальні механізми розгляду окремих категорій справ, або ж один суд наділений компетенцією розгляду цивільних, трудових, господарських справ, тоді як інші суди мають один набір процесуальних правил, які можуть бути достатньо гнучкими, щоб обслуговувати широкий спектр різних випадків [36, с. 18].

У романо-германській правовій сім'ї досі, як правило, письмове провадження має важливе значення, а слухання все ще проводяться по частинах або скорочено. В даній правовій сім'ї виникла підготовча стадія розгляду справи, але за відсутності слухання справи у суді вона має інший характер, ніж у системах загального права [44 с. 240]. Головним завданням підготовчого провадження визначення умов та наступних дій є які будуть слугувати для правильного і безперешкодного розгляду справи по суті. З 1990-х років колишні комуністичні країни пережили низку повторних процесуальних реформ в цивільному судочинстві. Незважаючи на реформи, деякі дослідники стверджують, що комуністичний настрій, судова культура та структури все ще дуже помітні [45, с. 187]. Хоча закриття підготовчого етапу в цих країнах означає, що теоретично змінити щось щодо суті цивільної справи має бути досить важко, на практиці часто трапляється так, що сторони пізніше змінюють свої відповідні позиції та подають нові докази.

Частковий формат вирішення спору під час підготовчого провадження все ще домінує, хоча були зроблені спроби запровадити конкретний поділ між підготовкою справи до розгляду та розглядом справи по суті.

Незважаючи на те, що реформи призвели до певної конвергенції цивільного судочинства у різних країнах Європи, реформи не відбулися у загальній європейській структурі цивільного судочинства, хоча дали поштовх до розробки загально-європейської процедури розгляду дрібних спорів. Найбільш очевидною

⁴ З 1 листопада 2010 року в системі судів загальної юрисдикції існував Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ), який був створений 1 жовтня 2010 року згідно з Указом Президента України від 12 серпня 2010 року "Про Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ". Судова реформа 2016 року передбачала припинення існування Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

відмінністю процедур є уявлення законодавців про функцію підготовчого провадження та етапів розгляду справи по суті, винесення рішення по суті. Крім того, деякі з колишніх комуністичних країн у своїх системах зберегли подрібнену структуру процесу з незначною різницею між підготовчим провадженням і розглядом справи в суді, або ж взагалі без цього етапу [36, с. 18].

С.О. Короед зауважує, що «в країнах, які входять в Європейський Союз, при реформуванні цивільного судочинства значна роль вже давно відводилася розвитку спрощених проваджень, які дозволяють досягти розумного балансу між процесуальною економією і збереженням традиційних, фундаментальних основ цивільного процесу» [22, с. 127].

Держави Європи стали запроваджувати спрощені процедури розгляду справ. Із 47 країн, що взяли участь в опитуванні Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ⁵), 44 країни ЄС використовують у своїх правопорядках спрощені провадження у цивільних справах, серед яких найбільш популярний вид пов'язаний зі стягненням безспірних грошових вимог (наприклад, *Mahnverfahren* у Німеччині або *Moneyclaim online* в Англії та Уельсі) [46]. Так, у більшості країн – членів Європейського Союзу існують спрощені процедури розгляду цивільних або господарських справ, що пов'язані з провадженнями, насамперед, із невеликою сумою позову та можуть бути різних видів, наприклад ухвалення рішення без проведення судового засідання або з проведенням засідання в кабінеті судді, ухвалення рішення суддею одноособово, спрощене рішення тощо. Деякі країни пропонують швидку процедуру або пришвидшену процедуру розгляду цивільних справ, яка забезпечує спосіб вирішення спору, де витрати та час мають бути рівноцінним вартості позову. Інші правові системи пропонують виключно спрощені окремі процедури застосовні до позовів з невеликою ціною позову, або ж спрощення окремих етапів чи елементів основної процедури розгляду дрібних справ. Процесуальні спрощення також можуть бути розглядаються як спрощене

⁵ Європейська комісія з питань ефективності правосуддя представляє судовий орган, що включає в себе експертів з усіх 47 держав-членів Ради Європи. Її завданням є розробка інструментів з метою поліпшення ефективності та функціонування системи правосуддя в Європі.

провадження, оскільки на практиці досягаються дуже схожі результати між різними механізмами спрощення розгляду цивільної справи.

Щодо спрощення судових процедур, законодавчі зміни європейських країн можна класифікувати таким чином: 1) оновлення Цивільно-процесуального кодексу, спрямована не тільки на спрощення врегулювання «дрібних претензій», але й на упорядкування процедур загалом та усунення відставання простих справ (Бельгія: Закон від 3 серпня 1992 р.; Італія: Закони 353 від 26 листопада 1990 і 374 від 21 листопада 1991 р.; Німеччина: Actofll січня 1993 р.); 2) створення «спрощених» процедур для спорів цивільного характеру нижче певної суми (Франція: Декрет № 88/209 від 4 березня 1988 року; Нідерланди: Закон 000 1991 року; Португалія: Декрет № 211/91 від 4 червня 1991 р. Сполучене Королівство: Закон про Седерунт – Правила дрібних позовів – 1988 р.); 3) створення спрощеної та спеціальної процедури, доступної виключно споживачам для вирішення спорів, вартість яких не перевищує певної суми (Ірландія: Окружний суд – Процедура дрібних позовів – Правила, 1991) [47, с. 54-55].

У правових системах європейських країн звичайне позовне провадження розгляду справи часто сформульоване у множинності моделей розгляду справи, вивірених на характеристиках окремого спору, порушеного в суді. Моделі провадження розміщені в рамках єдиної процедурної послідовності.

Спрощені провадження в Англії та Уельсі були представлені після огляду доступу до правосуддя лордом Вулфом. Правила цивільного процесу (CPR)*C.J.Q. 86 2001 розрізняє три процедури спрощення: провадження з малою грошовою вимогою (small claims track) для претензій з низькою вартістю; швидке провадження (fast track) для претензій середньої вартості та змішані провадження (multi-track) для дорогих, складних або важливих питань. У цивільному процесі Великобританії домінують дрібні позови, які досягають понад 70 відсотків позовів, поданих до окружного суду. Згідно з цією процедурою поточний грошовий ліміт становить 5000 фунтів стерлінгів, але він зберігає ряд винятків, таких як тілесні ушкодження та ремонт житла, коли ліміт становить 1000 фунтів стерлінгів [48, с. 84].

Франція також перебуває на етапі максимального спрощення цивільного судочинства. Так, законами, прийнятими 8 серпня 2016 року та 18 листопада 2016 року, французький законодавець розпочав широке реформування цивільного та цивільно-процесуального законодавства під назвою «Правосуддя 21 століття» (Justice du 21ème siècle). Ці закони були спрямовані на створення судової системи 21 століття, роблячи її більш ефективною, прозорою та легкодоступною. Організація судочинства має бути спрощеною і доступною. З цієї причини закони «про правосуддя XXI століття» містять інструменти для спрощення процесу та полегшення доступу до судів, а незалежність судової влади гарантується [49, с. 13]. Відповідно до статті 764 нового цивільного процесуального кодексу Франції, суддя, який веде досудове провадження (juge de la mise en état) заслухавши адвокатів, встановлює умови, необхідні для визначення порядку вирішення справи, що стосуються характеру, розумності строків розгляду справи, та – її складності [50].

В новому ЦПК Румунії 2013 року, запроваджено процедуру розгляду дрібних спорів за прикладом Загальноєвропейської практики [51 с. 255]. Згідно положеннями Цивільного процесуального кодексу Німеччини, «розгляд справи має відбутися якнайшвидше» (§ 272 III німецького ZPO) [ZPO], або сторона повинна забезпечити виконання «невідкладно» свої «засоби нападу та захисту» на слуханні (§ 282 I ZPO) [52].

Згідно з припущеннями законодавця, звичайне провадження – це таке, яке передбачено для більшості цивільних справ. Проте послідовне збільшення кількості спеціальних проваджень (наказне, спрощене, пришвидшене) призвело до того, що пропорційно зростанню кількості справ, які розглядалися в спеціальному провадженні, зростала і їхня значущість [53, с. 38].

Гнучкість, з якою різні моделі провадження пристосовуються до особливостей окремих спорів, зростає, якщо врахувати, що хід процесуальної послідовності відзначається термінами, передбаченими законом, тривалість яких, відповідно до законодавства, конкретно фіксує суддя.

Тим не менш, процедури дрібних позовів можуть бути адаптовані до унікального контексту кожної країни для покращення доступу до правосуддя та

ефективності судової діяльності [20]. Більшість держав-членів запровадили спрощені процедури для дрібних позовів.

Процедура розгляду дрібних позовів не тільки допомагає звільнити ресурси судів та зменшити кількість відкладення судових засідань (що полегшує судам зосередитися на більш складних справах), але й забезпечує доступ до правосуддя для всіх громадян із реальним гарантуванням дотримання засад рівності перед судом. Опитування громадян різних країн-членів ЄС у 2013 року (так званий Євробарометр⁶) показало, що наявність письмового провадження та участь у розгляді справи без участі адвоката були найпоширенішими факторами, які спонукали респондентів звертатися до суду з невеликою ціною позову [54].

Процедура дрібних позовів може бути факультативною та доступною на розсуд судів і сторін. Тим не менш, процедури дрібних позовів можуть бути адаптовані до унікального контексту кожної країни для покращення доступу до правосуддя та ефективності судової діяльності [55, с. 19].

Національні процедури дрібних позовів зазвичай не призначені для використання в міжнародних справах [56, с. 259]. Держави-члени ЄС відповідно до Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС) довірили ЄС сприяти доступу до правосуддя та розвивати судову співпрацю у цивільних справах. Крім того, держави-члени доручають ЄС вжити заходів для досягнення мети створення функціонуючого внутрішнього ринку. Для виконання цих завдань і досягнення цілей, передбачених ДФЕС, ЄС здійснив низку дій. У сфері цивільного процесу ЄС вже прийняв правила, які спрощують процедуру вирішення спорів з малою вартістю, координації правил, як для фізичних осіб, так і представників бізнесу, щодо доступу до правової допомоги та сприяння стягненню боргу [57].

Фактичне використання спрощених процедур розгляду дрібних позовів значно відрізняється залежно від країни. Так, у Великій Британії переважна більшість цивільних позовів розглядається в порядку дрібних позовів. Те саме стосується ряду великих штатів США, де повідомляється про значне використання

⁶ Євробарометр — це збірка опитувань громадської думки в різних країнах, які регулярно проводяться інституціями ЄС з 1974 року.

моделі дрібних позовів. На відміну від цих юрисдикцій, в Японії у 2013 році було подано 12 109 заявок у рамках процедури позовів невеликого розміру, що становить зменшення порівняно з 23 584 заявками у 2005 році [54].

Зникаючі кордони серед країн Європейського Союзу призвели до вільного руху товарів, послуг, осіб і капіталів, що призвело до виникнення транскордонних спорів. Проблеми, пов'язані із складністю та тривалістю розгляду справ, а також ідея впровадження спрощених процедур, стали предметом уваги на міжнародному рівні. Комітет Міністрів Ради Європи звертався до країн-членів ЄС із закликами спростити цивільне судочинство на внутрішньому рівні. Комітет вбачає, що судовий процес має тенденцію бути тривалим і витратним, і висловлює обурення великими судовими витратами, що ускладнюють можливість економічно вразливим особам захищати свої права в суді. Тому КМРЄ рекомендує вжити заходів для спрощення процедур у всіх можливих випадках, щоб полегшити доступ приватних осіб до судів, забезпечуючи при цьому правильність судочинства. У цьому контексті, Рекомендацією № R (81) 7 від 14 травня 1981 року визначено принцип «Особливих процедур», який вказує на необхідність передбачення процедур для розгляду позовів на невеликі суми без високих витрат, що неспіввідносні із сумою спору. Це може бути досягнуто впровадженням спрощених процедур, униканням непотрібних судових засідань і обмеженням права на оскарження [58].

Рекомендація № R (81) також робить акцент на принципах спрощення та прискорення провадження. Так, принципом В (спрощення) п. 5 вказано, державам слід вжити заходів, щоб всі процесуальні дії мали простий характер, вживана мова була зрозумілою широкому загалу, а судові рішення були зрозумілими для сторін. Тобто акцент в даному випадку робиться на простоті, без обтяження сторонами формальних та звичних процесуальних дій, котрі не є необхідними. В той же час, п. 8, принципом С (прискорення провадження) рекомендації № R (81) рекомендується державам-членам вжити всіх можливих заходів для максимального скорочення строків винесення рішень судами. З цією метою слід скасувати застарілі процедури, які не мають практичної користі, забезпечити судам достатній персонал та можливості ефективної роботи і ухвалити порядок, який дозволить контролювати

перебіг провадження з самого його початку. В самій конвенції вказано, що принцип спрощення та прискорення провадження є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, тобто впливають один на одного. Спрощення провадження, відкидання неспівмірних меті спрощеного провадження та непотрібних елементів впливають на час розгляду справи, і навпаки, якщо ж процесуальні дії - прості, а справа яка розглядається – нескладна та доволі очевидна для вирішення, то доцільно скоротити час розгляду справи, та в разі необхідності і час певних процесуальних дій [58].

У своїй пропозиції, прийнятій у 2005 році, спрямованій на запровадження регламенту ESCP, Європейська комісія підкреслила необхідність спрощеного та прискореного розгляду дрібних позовів. Цю потребу вперше висловила Європейська рада в Тампере 1999 року, а потім схвалили Європейський парламент та Рада. У зв'язку з цим у 2002 році Європейська комісія розпочала широкі консультації як з державами-членами, так і з усіма зацікавленими сторонами громадянського суспільства шляхом прийняття Зеленої книги щодо європейського порядку платежів та заходів щодо спрощення та прискорення судового провадження стосовно розгляду дрібних справ або безспірних вимог у справі [59,с. 53].

У Зеленій книзі Комісія пояснила, що судові витрати, процесуальні затримки та перешкоди, пов'язані із засобами судового захисту, не обов'язково зменшуються пропорційно сумі позову. Навпаки, вага цих перешкод збільшується в судових процесах щодо дрібних позовів. У той же час кількість транскордонних спорів зростає, і перешкоди для отримання швидкого та недорогого рішення в цих справах вочевидь посилюються [60].

Комісія наголосила на непропорційних витратах і тривалості судових розглядів, пов'язаних із дрібними претензіями, і розпочала консультації щодо заходів спрощення та прискорення судового розгляду дрібних позовів. Держави-члени ЄС загалом підтримали встановлення європейських заходів щодо дрібних претензій, і це призвело до прийняття Регламенту ESCP від 11 липня 2007 року [61, с. 356]. Створення ESCP, як уточнюється в преамбулі, виправдовується вимогою внутрішнього ринку, яка також є передумовою для вжиття заходів у сфері судової

співпраці. Істотні відмінності між національними процедурами дрібних позовів спричиняють викривлення конкуренції в національному законодавстві [61, с. 357]. Європейська процедура розгляду дрібних справ була запроваджена для розширення доступу до правосуддя з огляду на непропорційно високі витрати на дрібні позови, тривалість і складність судового розгляду, а також суттєві відмінності між національними процедурами дрібних позовів [62, с. 319]. Для спрощення процедури розгляду дрібних спорів у 2007 р. Європейською Комісією було розроблено Європейську процедуру розгляду дрібних справ (Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure [63], і з 2010 р. в ЄС діє портал електронного правосуддя – європейська судова мережа з цивільних і комерційних питань, за допомогою якої громадяни 28-ми держав-членів та інших країн, можуть захистити свої права (e-jjustice⁷).

Однією із причин реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства у напрямі диференціації процесуальної форми позовного провадження є забезпечення принципу розумності строків розгляду справи, принципу пропорційності, особливо щодо справ, які не є складними за характером вирішення. Подальше реформування цивільного судочинства пов'язано з імплементації європейського законодавства щодо спрощеної процедури для розгляду певної категорії справ [64, с. 91].

Реформи цивільного судочинства в Україні з 1992 року мали такі завдання: створення такого судочинства, яке максимально гарантувало б право на судовий захист; радикальне реформування матеріального і процесуального законодавства; диференціювання форм судочинства. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (2006 р.) визнає, що правила судочинства не повинні бути переобтяжені формальностями. Для забезпечення права особи на швидке поновлення своїх прав, особливо у нескладних справах, судову процедуру доцільно спростити там, де таке

⁷ Європейський портал електронного правосуддя задуманий як майбутнє електронне єдине вікно у сфері правосуддя. Як перший крок, він прагне полегшити життя громадян, надаючи інформацію про системи правосуддя та покращуючи доступ до правосуддя в усьому ЄС 23 мовами.

спрощення не порушуватиме інтересів сторін у справедливому вирішенні справи. При цьому встановлено, що особливості реалізації цих засад у кожному виді судочинства повинні бути зумовлені специфікою предмета судової справи і завданням суду в вирішенні справи [33, с. 346]. Необхідність впровадження спрощеного порядку розгляду цивільних справ виникає з метою здійснення процесуальної економії та скорочення часу розгляду справ, які є безспірні або є малозначними.

На численні рекомендації міжнародного співтовариства у Цивільному процесуальному кодексі України 2004 р. було запроваджене наказне провадження та заочний розгляд справи як спрощені провадження цивільного судочинства, що стало еволюційним кроком, який потребує подальшого розвитку в умовах зміни суспільних відносин [65, с. 154]. Поряд з відомими процесуальними інститутами заочного розгляду і наказного провадження виникає об'єктивна необхідність пошуку нових спрощених (прискорених) судових процедур, які дозволили б судовим органам швидко вирішувати велику кількість справ, оперативно захищаючи порушені права суб'єктів приватних правовідносин. При цьому має йтися не про запровадження нових проваджень чи видів цивільного судочинства, а саме про прийняття правових норм, які регламентуватимуть особливості застосування правил позовного провадження цивільного процесу до окремих категорій цивільних справ, які визначатимуться в кожному конкретному випадку з урахуванням критеріїв складності справи та характеру спору [33, с. 348].

Процеси, які відбуваються в контексті вдосконалення національного законодавства, відзначаються двома основними напрямками: по-перше, гармонізація внутрішнього законодавства України з метою подолання внутрішніх суперечностей, прогалин та дублювань; по-друге, продовження роботи з гармонізації та імплементації законодавства України у відповідності до міжнародного законодавства та законодавства Європейського Союзу. Новий етап цього процесу пов'язаний із прийняттям 16 вересня 2014 року Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною (з однієї сторони) та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-

членами (з іншої сторони)». [66]. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2014 р. № 847-р затверджено план заходів з імплементації цієї Угоди, який наразі практично повністю реалізований [67]. Саме у межах цих заходів щодо імплементації Угоди 2 червня 2016 р. Верховною Радою України був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», який суттєво змінив низку положень Конституції України та започаткував нову систему судів та принципів їх діяльності [68, с. 29].

В Указі Президента України «Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр.» визначено, що для підвищення ефективності правосуддя та оптимізації повноважень судів різних юрисдикцій необхідним є: поетапне запровадження інструментів «електронного правосуддя»; розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів; визначення категорій справ у кожній юрисдикції, в яких зменшується кількість стадій оскарження; зменшення навантаження на суди [69].

Процесуальною реформою 2017 року було запроваджено новий механізм розгляду справ – спрощене позовне провадження. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 19 ЦПК України, цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими кодексом, у порядку загального або спрощеного позовного провадження [70]. Запровадження такого виду позовного провадження, як спрощене, свідчить про вибір нашою державою європейської системи цінностей, зокрема що стосується стандартів правосуддя.

Мета реформ процесуального законодавства в Україні подібні до мети та завдань реформи процесуального законодавства в країнах-членів ЄС: покращення якості законодавства (включаючи доступ до правосуддя) та підвищення ефективності судочинства (включаючи економічну ефективність, розумність витрат та скорочення тривалості судового провадження).

По відношенню до загального позовного провадження, спрощене провадження виявляється набагато ближчим до правових традицій. І на практиці виявляється, що спрощене позовне провадження виявляється досить ефективним, а часу, відведеного для вирішення судової справи в такому порядку, є цілком

достатньо для прийняття законного, справедливого і обґрунтованого рішення [71, с. 182].

Суди також стали більш чутливими до потреб громадян і шукають більш орієнтовані на обслуговування та відповідальні підходи до громадян. Ще один важливий фактор – вартість. Справи дрібних позовів забирають ресурси та зусилля судів у той час, коли ресурси потрібно використовувати розумно. Процедура дрібних позовів звільняє ресурси судів і зменшує кількість відставання, що дозволяє судам зосередитися на більш складних справах [20].

З урахуванням цього введення спрощеного позовного провадження має розглядатися, з одного боку, як спосіб забезпечення доступу до правосуддя завдяки зменшенню судових витрат і більш гнучкій процедурі з меншим ступенем формалізації, а з другого — як спосіб зменшення державних витрат на судову систему та посилення ефективності судового адміністрування. Суди дрібних позовів або спрощені процедури розгляду дрібних справ, як форма правосуддя, з якою найімовірніше стикається широка громадськість, відіграють особливу роль у формуванні довіри суспільства до судової системи. Вони допомагають досягти сучасних цілей ефективності економічності за рахунок забезпечення механізму швидкого та недорогого вирішення юридичних спорів. Крім того, вони мають тенденцію до скорочення відставання та обсягу справ у вищих судах [72]. З цією метою процедури дрібних позовів розроблені таким чином, щоб вони були легшими, простішими та дешевшими, ніж загальні – обґрунтуванням є те, що не слід залучати «важку артилерію» цивільного судочинства для спорів незначної вартості [72].

Отриманням держави Україна статус країни кандидата на вступ до Європейського Союзу від 23 червня 2022р., продовження судової реформи є одним із кроків, які Україна повинна виконати, щоб стати повноцінним членом Європейського Союзу [73].

Введення спрощеного судового процесу (в обмеженому розумінні) під час реформи 2016-2017 років виявилось логічним кроком у розвитку національної судової системи, спрямованим на вирівнювання її стандартів із нормами

Європейського Союзу. Основи для цього були закладені ще у Концепції судово-правової реформи в Україні (1992 р.) [74, с. 4.22].

Деякі країни пропонують швидку процедуру або пришвидшену процедуру розгляду цивільних справ, яка забезпечує спосіб вирішення спору, де витрати та час мають бути рівноцінним вартості позову. Інші правові системи пропонують виключно спрощені окремі процедури застосовні до позовів з невеликою ціною позову що уособлюють в чистому вигляді спрощене позовне провадження відповідно до ЦПК України, або ж спрощення окремих етапів чи елементів основної процедури розгляду дрібних справ [75, с. 83].

Передумовою для становлення доктрини спрощеного позовного провадження були визнання необхідності покращення ефективності судочинства. Надмірна навантаженість судової системи, тривалий розглядом справ, непропорційність щодо застосування загальних правил розгляду справ у суді відносно простих справ, триваючий характер розгляду справи у суді та іншими факторами, які ускладнюють доступ до справедливості стали каталізатором наукових досліджень щодо полегшення доступу до правосуддя та спрощення процедур розгляду цивільних та господарських справ у суді країн-членів ЄС та України.

Процедура розгляду дрібних позовів не тільки допомагає звільнити ресурси судів та зменшити кількість відкладення судових засідань (що полегшує судам зосередитися на більш складних справах), але й забезпечує доступ до правосуддя для всіх громадян із реальним гарантуванням дотримання засад рівності перед судом.

Вони допомагають досягти сучасних цілей ефективності економічність за рахунок забезпечення механізму швидкого та недорогого вирішення юридичних спорів.

Цивільний процес має бути гнучким, тобто передбачати найбільш оптимальні шляхи досягнення завдання цивільного судочинства, зокрема за рахунок встановлення особливих (спрощених) порядків розгляду і вирішення певних категорій цивільних справ, для яких застосування загального позовного порядку є недоцільним. Гнучкість, з якою різні моделі провадження пристосовуються до

особливостей окремих спорів, зростає, якщо врахувати, що хід процесуальної послідовності відзначається строками, передбаченими законом, тривалість яких, відповідно до законодавства, конкретно фіксує суддя.

1.2. Концепції спрощеного позовного провадження.

Провадження в цивільному судочинстві – це врегульований законом порядок розгляду і вирішення справ, подібних за своєю матеріально-правовою природою, що обумовило певні процесуальні особливості їх судового розгляду і вирішення [76, с. 13].

Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру [77]. Дане положення є найважливішим для здійснення судочинства в усіх країнах світу і містить базові засади судочинства (захист прав судом, справедливий розгляд справи, розумний строк її розгляду). Норма Конвенції знаходить відображення в конституціях та законах різних країн, в тому числі й в ст. 55 Конституції України: «права і свободи людини і громадянина захищаються судом» [78]. Стаття 2 Цивільного процесуального кодексу України зазначає, що завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [79].

Отже, особі слід надати можливість звернутися до суду, а сам суд повинен розглядати справу, усуваючи будь-які непотрібні або непридатні правові чи практичні бар'єри. Це право покладає на державу двоякий обов'язок: утримуватися від створення непотрібних процесуальних перешкод для доступу до суду (негативний обов'язок) і забезпечити конкретний та ефективний доступ до судової

системи (позитивний обов'язок) [80, с. 8]. Право доступу до суду ЄСПЛ розуміє в тому значенні, що заінтересована особа повинна мати можливість домогтися розгляду своєї справи у суді, і їй не повинні ставати на заваді надмірні правові або організаційні перешкоди, чому повинні сприяти держави (справа «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства» від 21.02.1975р. [81]. Право на справедливий судовий розгляд, у свою чергу гарантується пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, вимагає, щоб учасники судового процесу мали ефективний засіб судового захисту, який дає їм змогу відстоювати свої громадянські права (Věleš та інші проти Чеської Республіки [82], § 49; Naït-Liman проти Швейцарії [GC], § 112). Право на доступ до суду має бути «практичним та ефективним» (Bellet проти Франції, § 38 [83]; Zubac проти Хорватії [GC], §§ 76-79) [84].

Державним органам необхідно остерігатися ризиків, які супроводжують порушення доступу до державних судів, а також зберігати та підтримувати механізми, які забезпечують рівний захист прав, особливо між сторонами, які мають нерівний статус у суспільстві, матеріальний дохід та досвід участі у судових засіданнях. Коли механізми вирішення спорів не захищають права слабшої сторони в цивільних справах, ці механізми не можуть бути адекватною заміною публічного та справедливого судового розгляду в незалежному та неупередженому суді. А там, де цивільне правосуддя не може бути кваліфіковане як «цивільне» і не забезпечує правосуддя, розвиток правового законодавства зупиняється [85, с. 18].

Універсально узгодженого визначення процедури дрібних позовів не існує. Doing Business⁸ визначає його як «механізм для швидкого та недорогого вирішення юридичних спорів, пов'язаних із малими сумами грошей [31, с. 10].

Спрощені процедури формуються судами на практиці двома шляхами: через спрощення існуючих видів провадження (наприклад, через спрощення позовного провадження утворилося спрощене позовне провадження), або через створення нових видів провадження – наприклад, наказного [86]. Для спрощених процедур

⁸ Проект Проект «Ведення бізнесу» надає об'єктивні показники регулювання підприємницької діяльності та їх дотримання в 190 країнах і вибраних містах на субнаціональному та регіональному рівнях.

характерним є відсутність ряду цілих стадій процесу. І спрощене позовне провадження, наказне провадження, письмове провадження⁹ у цивільному судочинстві можна віднести до спрощених проваджень [87, с. 101].

Зазначено, що спрощення провадження в судочинстві здійснюється на трьох рівнях: 1) загальному – міжгалузєва тенденція судової реформи, що охоплює процесуальні та організаційні аспекти діяльності судів при відправленні правосуддя, у тому числі щодо справ, спрямована на прискорення судочинства; 2) спеціальному – напрям диференціації провадження в суді; 3) окремому – спрощення окремих стадій або процесуальних дій у межах ординарного позовного провадження [88, с. 8-9].

Для кращого розуміння спрощеного позовного провадження необхідно зрозуміти дефініцію терміну «спрощене провадження», що є доволі проблематичним, оскільки, складність визначення поняття «спрощене провадження» пов'язана із включенням до нього значної кількості різнорідних процедур цивільного судочинства, що мають подекуди автентичну специфіку у національних правопорядках, а також, з неоднозначністю термінології, що застосовується для дослідження цього поняття [3, с. 45]. Крім того, результати аналізу наукових джерел дають можливість констатувати, що нині поняття «спрощених проваджень» у різних національних правопорядках і академічних традиціях охоплює коло різнорідних, диверсифікованих юрисдикційних судових процедур із високим ступенем процесуальної автентичності, що ускладнює завдання із визначення їх правової природи, розуміння змісту останніх і характеру співвідношення між собою та однотипними суміжними категоріями, такими як «прискорені» і «скорочені» провадження [89, с. 298].

Отже, серед найбільш розповсюджених у світі спрощених проваджень можна виділити такі види, як наказне провадження, документарне (письмове) провадження, а серед спрощених процедур – сумарне рішення, погоджувальне

⁹ Законодавець у п. 13 ст. 7 ЦПК України зазначає, що розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, якщо цим Кодексом не передбачено повідомлення учасників справи. У такому випадку судові засідання не проводяться. Фактично це процесуальна форма вчинення судом процесуальних дій.

рішення тощо. Також існують спрощені позовні провадження, які представляють собою модифікації цивільної процесуальної форми всередині позовного провадження, наприклад, в контексті цивільного процесуального права Англії [3, с. 51].

Часто науковці використовували термін «спрощена процедура» дуже широко, що означає мету, яку мають на увазі законодавці, а не технічні деталі спрощеної процедури як такої. Справді, хоча проголошена мета майже завжди однакова (ефективність процедур, кращий доступ до громадян до правосуддя, усунення перешкод щодо розгляду і вирішення справ), спосіб досягнення цього залежить від правових традицій держав-членів [90].

У юридичній термінології терміном "спрощене провадження" мається на увазі специфічна форма вирішення цивільно-правових спорів у позовному провадженні. Ця форма представляє собою систему цивільно-процесуальних відносин, які базуються на одночасному поєднанні матеріальних та процесуальних аспектів. Вона визначається як спосіб надання правосуддя в окремих категоріях цивільних справ, де для прийняття рішення достатньо наявності обмеженого набору юридичних фактів та обов'язкових процесуальних дій. Це впливає з диференціації цивільної процесуальної форми, що виявляється в самостійному провадженні та порядку для конкретних категорій справ. Ці категорії позбавлені зайвих формальностей та не включають окремих елементів процесуальної форми, характерних для звичайного порядку захисту прав, свобод та законних інтересів осіб [64, с. 92].

О. Ю. Зуб пропонує наступне визначення спрощеного судового провадження у цивільному процесі: «спрощене провадження – специфічна, додаткова форма розгляду й вирішення цивільних справ, яка ґрунтується на добровільному підході в його застосуванні, характеризується усіченим складом процесуальних правил порівняно із загальним порядком розгляду цивільних справ та закінчується постановленням особливого судового рішення». Спрощене провадження, вважає науковець, як специфічна форма розгляду спору про право цивільне і як спеціальний засіб оптимізації судочинства, наділене сукупністю спеціальних ознак, які виокремлюють його з-поміж інших видів провадження [91, с. 68].

На думку деяких науковців, спрощення у цивільному судочинстві представляє собою модель процедури судового врегулювання, яка, у ідеальних умовах, при порівнянні зі звичайною (загальною, ординарною) також ідеально функціонує моделлю, дозволяє досягти мети судочинства швидше, за менший обсяг процесуальних дій та з меншими фінансовими затратами [92, с. 33].

Вчена з Нідерландів, Хандра Крамер під спрощеними процедурами розуміє судові процедури, що відрізняються від повного ординарного цивільного провадження зменшенням або невключенням певних процесуальних кроків, що у більшості юрисдикцій є реакцією на необхідність невитратних і швидких процедур, як правило, у простих і малозначних справах [93, 139–140].

Спрощення цивільного судочинства може мати кілька тлумачень. По-перше, це може виявлятися загальним спрощенням звичайної процедури захисту прав, що полягає у зміні звичайної процесуальної форми шляхом виключення зайвих, ускладнених, застарілих, неефективних або неспівмірних за принципом пропорційності елементів (процесуальних дій, стадій, процедур, проваджень). Це враховує мету цивільного судочинства на сучасному етапі та передбачає їх заміну новими ефективними елементами цивільної процесуальної форми.

По-друге, спрощення може тлумачитися як напрямок розширення цивільної процесуальної форми шляхом виділення додаткових проваджень і процедур. Це включає введення поряд зі звичайною, ординарною формою захисту цивільних прав інших самостійних спрощених проваджень та порядків для конкретних категорій справ. Такі спрощені форми відзначаються відсутністю надмірних формальностей та відсутністю окремих елементів процесуальної форми, що є характерними для стандартного порядку захисту [3, с. 47]. Спрощені форми відправлення правосуддя перебувають у системі цивільних процесуальних координат як автономні процедури, що мають похідний характер відносно класичної моделі позовного провадження [89, с. 298]. Під спрощеним провадженням у науці розуміється процесуальна форма, яка характеризується наявністю таких елементів автономної моделі провадження, як субпровадження або певного підвиду позовного провадження [94, с. 168].

По-третє, спрощення може проявлятися на рівні окремих процесуальних дій, коли поряд із загальним порядком розгляду справи на певних етапах вводяться альтернативні полегшені можливості вчинення окремих процесуальних дій [3, с. 48].

Основна ідея спрощених позовних проваджень полягає в застосуванні концепції «процесуальної економії». Ця концепція реалізується тільки в умовах простоти і зрозумілості судових процедур, коли виконання процесуальних дій не обтяжене різноманітними обмеженнями і формальностями. Це дозволяє максимально прискорити розгляд і вирішення суттєвих питань цивільного спору [89, с. 294].

Розуміння спрощеного позовного провадження зводиться до спрощення цивільного судочинства, тобто означає зробити його будову простіше, звільнити процесуальну форму від зайвих і ускладнених елементів, полегшити розгляд справи, зробити його більш доступним [95].

П.В. Вовк [96, с. 491], І.В. Завальнюк [55, с. 223] зазначають, що поняття «спрощене провадження» має широке і вузьке тлумачення. У широкому розумінні це комплексне явище, що включає письмове та наказне провадження, а отже, охоплює різні види цивільної юрисдикції, де передбачені спрощення у змістовному наповненні процесуальних стадій. Це включає зменшення кількості процесуальних дій сторін та обмеження варіативності їх поведінки. У вузькому розумінні спрощене провадження є нормативно визначеною універсальною формою процесуального вирішення малозначних цивільних справ [88, с. 9].

Це спрощення може бути двояке — формальне і матеріальне, а тому й процес може бути формально-скороченим провадженням і матеріально-скороченим, залежно від того, спрощені в ньому лише форми та методи провадження, або сам його предмет, сам матеріал, який підлягає розгляду судом [94, с. 168-169].

Більшість передових національних правових систем включають спеціальні процедури для дрібних позовів, які в іншому випадку були б занадто дорогими. Основна мета цих процедур полягає в тому, щоб забезпечити більший доступ до правосуддя для тих осіб і для тих ситуацій, коли звичайна система цивільного судочинства є надто витратною і трудомісткою [97, с. 21-22].

Останнім часом, проблеми спрощення судочинства стали предметом уваги не лише в окремих країнах, але й на міжнародному рівні, включаючи правове поле Європейського Союзу. В ЄС вже тривалий час активно обговорюється необхідність реформування процесуального законодавства країн-учасниць. Ця дискусія призвела до закріплення спрощених судових процедур як на рівні внутрішньодержавного законодавства окремих країн-учасниць ЄС, так і на рівні європейського законодавства.

Так, у науковій літературі існують терміни, такі як «спрощене провадження», «прискорене провадження», «скорочене провадження», «письмове провадження», які іноді вживаються без додаткових пояснень та розмежувань. Зазначений підхід може викликати сумніви. При розгляді взаємозв'язку між термінами «спрощене» та «прискорене» провадження важливо враховувати наднаціональні підходи, які застосовуються в межах Ради Європи та в національних правових системах інших країн [3, с. 48].

Для надання визначення тих чи інших понять слід відбиватися від їхньої сутності, правової природи, ознак. Спрощені процедури – це судові процедури, які відрізняються від повністю обладнаних звичайних цивільних процедур скороченням або пропуском певних процесуальних кроків. У більшості юрисдикцій вони вважаються відповіддю на потребу в недорогих і швидких процедурах, зокрема в простих і дрібних справах [93, с. 140].

Зменшення кількості процесуальних дій завжди сприяє прискоренню розгляду. Важливо відзначити, що саме прискорення може бути досягнуте лише шляхом скорочення термінів, при цьому враховуючи необхідність виконання всіх обов'язкових за законом дій у визначеній процесуальній формі [98, с. 22]. Термін «прискорення» є темпоральною характеристикою явища й означає зміну швидкості у часі у бік її зменшення [99, с. 275–279]. Отже, це включає в себе не лише скорочення строків розгляду або розв'язання конкретних питань негайно, використовуючи стандартну процедуру, але й окремі процедури з автономним характером, такі як процедура забезпечення доказів перед поданням позову чи процедура забезпечення виконання позову. Проте, якісні структурні зміни у

процесуальній формі СЕРЕJ¹⁰ пов'язує лише з «спрощеними провадженнями та процедурами».

По суті, процедури дрібних претензій розроблені для того, щоб гарантувати, що спори, менші за певну суму, вирішуються шляхом дотримання простішого, швидшого та дешевшого процесу порівняно із загальними процедурами [100]. Процедури дрібних позовів призначені для вирішення цивільних і господарських спорів нижче певної вартості простіше, швидше та дешевше, ніж загальна процедура [72].

Так, The European Commission for the Efficiency of Justice зазначає, що один із методів поліпшення здійснення правосуддя у розумні строки, при цьому зберігаючи якість рішень, включає в себе два аспекти. По-перше, це впровадження прискорених (часто відомих як ургентні або «urgent») процедур, спрямованих на ефективне врахування потреб осіб, які звертаються до суду. По-друге, це впровадження спрощених або прискорених процедур для вирішення малозначних справ або безспрних спорів. Прискорені процедури найчастіше стосуються невідкладних або нагальних питань, таких як запобігання негайній небезпеці або непоправній шкоді для заявника, забезпечення доказів, вирішення спорів, які потребують передбачуваного або проміжного рішення, трудові спори, захист майнових інтересів, справи про банкрутство, справи, пов'язані із грошовими вимогами, а також справи щодо шлюбних відносин, аліментних зобов'язань і прав дітей. Натомість спрощені процедури найчастіше менш витратні, а процес ухвалення рішення щодо них коротший. Так, спрощені провадження у цивільних справах застосовуються у більшості випадків безспірного стягнення грошових коштів (наприклад, Mahnverfahren у Німеччині або Moneyclaim online в Англії та Уельсі). Спрощені провадження можуть бути різних видів, наприклад ухвалення рішення без проведення судового засідання або із проведенням останнього у кабінеті судді, ухвалення рішення суддею одноособово, спрощене рішення тощо. При цьому більш ніж у половині держав спрощені процедури у цивільному

¹⁰ Європейська комісія з питань ефективності правосуддя є судовим органом, до складу якого входять експерти з усіх 47 держав-членів Ради Європи та готує інструменти для підвищення ефективності та функціонування правосуддя в Європі.

судочинстві стосуються не тільки наказів про сплату, а й проваджень за невеликими сумами [101, с. 204-205].

Універсально узгодженого визначення процедури дрібних позовів не існує. Doing Business визначає його як «механізм швидкого та недорогого вирішення юридичних спорів, пов'язаних із невеликими сумами грошей», і перелічує такі особливості, як неформальні слухання, спрощені правила доказування та більш спрощені правила цивільного процесу, а також можливість самопредставництва. «Ведення бізнесу» призначає оцінку країнам, у яких діють суди дрібних позовів або швидка процедура для дрібних позовів, яка застосовується до всіх цивільних справ і де законодавство встановлює обмеження на вартість спорів, які можуть бути вирішені за допомогою цього суд або процедура. Для країн, де дрібні позови розглядаються окремим судом, суд повинен застосовувати спрощену процедуру [20, с. 12].

Для процедури дрібних претензій не існує шаблону «одного розміру для всіх», і більшість країн мають індивідуальний підхід, який відповідає їхнім індивідуальним потребам. Деякі країни можуть відмовитися від звичайних правил для доказів (Польща, Словенія, Греція, Мальта), а інші – ні (Нідерланди, Франція, Італія, Латвія). У деяких юрисдикціях процедура дрібних позовів може бути факультативною (Словаччина), а в інших — обов'язковою (Польща, Україна). Можуть знадобитися усні слухання (Австрія, Ірландія, Франція, Словаччина) або позовні вимоги можуть бути подані повністю в письмовій формі (Німеччина, Польща, Україна, Естонія, Литва, Латвія, European Small Claims Procedure) [20, с. 11].

Більшість країн ЄС (Франція, Словаччина, Італія) використовують комбінацію процедурних інструментів для прискорення та спрощення процесу. Наприклад, слухання можуть проводитись у письмовій формі; звичайні правила доказування, юридичне представництво та звичайні правила для судових рішень можуть бути скасовані; судді можуть взяти на себе більш інтерактивну та наполегливу роль зі сторонами; і процес можна прискорити за допомогою обов'язкових коротших термінів. Через їх спрощений характер, зазвичай немає потреби в адвокатах для

представництва сторін у дрібних позовах. Таким чином, у більшості країн юридична допомога та відшкодування витрат із сторони, яка програла, недоступні в рамках процедури дрібних позовів. Також може бути обмежено оскарження судових рішень у справах дрібних позовів. У деяких країнах апеляцію можна оскаржити лише з питань права (тобто, якщо були допущені серйозні процедурні помилки) [20, с. 7].

Немає узгодженого визначення терміну «спрощена процедура», який іноді використовується щодо позовів невеликої величини. Наприклад, звіт СЕРЕJ про ефективність та якість правосуддя використовує його як загальний термін для будь-якого виду спрощеної процедури, включаючи дрібні позови та платіжні доручення, а також спрощені процедури у справах кримінального права та адміністративного права. Європейський електронний портал e-Justice¹¹, з іншого боку, посилається на спрощену процедуру як на альтернативу процедурі дрібних позовів. Наприклад, у ньому зазначається, що в Німеччині не існує жодної процедури позовів невеликого розміру, але допускається спрощена процедура для будь-яких претензій до 600 євро [52]. Аналогічно для Австрії він передбачає, що за австрійським законодавством не існує процедури дрібних позовів, але що спрощену процедуру можна використовувати для суто фінансових спорів на суму 25 000 євро або менше. Жодних додаткових пояснень щодо визначення чи різниці з процедурою позовів невеликого розміру не надається. У цьому звіті «спрощена процедура» означає процедуру, яка не вимагає виконання всіх кроків і вимог звичайної процедури [102].

Спрощене позовне провадження в залежності від особливостей цивільного судочинства відповідної країни може містити різне найменування. В одних випадках законодавці акцентують увагу на характеристиках спрощеного позовного провадженні виділяючи власне спрощення, як основний процесуальний фактор розгляду справ: спрощене позовне провадження – Україна [79], спрощена процедура - Естонія (стаття 405 ЦПК Естонії) [103]; спрощене провадження –

¹¹ Європейський портал електронного правосуддя – призначений для покращення доступу до правосуддя в усьому ЄС

Польща (Postępowanie uproszczone) (5051-50514 ЦПК. Польщі) [104]; спрощена процедура для дрібних позовів – Латвія (Глава 30.3: Розділ 250.18 – 250.27 and Глава 54.1: Розділ 449.1–449.12 ЦПК Латвії) [105]. Процедура розгляду дрібних позовів (Postupak u sporovima male vrijednosti) (стаття 457 ЦПК Хорватії) [106]; Ірландія – процедура розгляду дрібних позовів (Small Claims Procedure), (Закон 53A Small Claims Procedure: S.I. No. 17 Of 2014) [107]; Румунія – процедура дрібних позовів (Procedura cu privire la cererile de valoare redusă) (Розділ 10 ЦПК Румунії) [108]; Словенія процедура спорів дрібних позовів (postopek v sporih majhne vrednosti) (Глава 30 ЦПК Словенії) [109] Прискорене провадження (Les jugements en procédure accélérée au fond (Статті 481-1 ЦПК Франції) [110]. В деяких країнах, спрощене позовне провадження не має чітко вираженої форми та відповідно не існує найменування для таких спрощених порядків: Німеччина – процедура розумного розсуду (Verfahren nach billigem Ermessen), (стаття 495а ЦПК Німеччини) [52]; Іспанія – упущення та спрощення певних етапів (стаття 23 ЦПК Іспанія) [111]; Литва – спрощення певних етапів (стаття 441 ЦПК Литви) [112]; Австрія – стаття 49 ЦПК Австрії [102]; Словаччина – стаття 177 ЦПК Словаччини [113]; Фінляндія – Глава 10 ЦПК Фінляндії [114].

У науковій літературі загалом виокремлюється два інституційні підходи до правового регулювання спрощених процедур: у першому випадку створюються спеціальні суди, у другому — провадження здійснюють звичайні суди. Наприклад, в Австрії позови за малими сумами розглядають спеціальні суди (Bezirksgerichte), що мають юрисдикцію стосовно всіх спорів, сума яких менша від 15 000 євро, та щодо деяких справ про оренду житла і сімейних справ незалежно від суми позову [102]. У Німеччині Amtsgerichte [52]. Поширеним видом спрощених проваджень є провадження за малими (невеликими) сумами (small claims procedure), які, зокрема, передбачені у законодавстві Англії, Канади, Іспанії, США, Німеччини, Греції, Швеції. Існує також Європейська процедура за малими сумами [3, с. 51-52].

У Словенії, Латвії і Данії процедура дрібних позовів також регулюється у спеціальних розділах процесуального законодавства. В Естонії правила перераховані в одній статті, а деякі з їхніх аспектів додатково розвинені в кількох

інших положеннях. Положення Естонії про дрібні позови містить невичерпний перелік способів, за допомогою яких процедура може бути спрощена. Суд має право вибирати, які спрощення застосовувати [103]. У 2006 році, коли ця процедура була вперше запроваджена, вона дозволяла суддям спростити процедуру, не вказуючи, які аспекти процесу можна спростити. Ця широка свобода розсуду змусила суддів вагатися, чи використовувати цю процедуру і як. Законодавча поправка 2009 року запровадила діючий відкритий каталог спрощень, що ввело процедуру в дію. Незважаючи на те, що перелік є невичерпним, практики повідомляють, що судді дотримуються зазначених спрощень і не використовують додаткові [115].

Фактично, спрощене провадження можна поділити на три види: 1) абсолютно спрощене провадження, коли судові засідання спрощеного провадження відбувається без участі сторін (воно нагадує наказне провадження); 2) коли спрощене провадження нагадує усічене позовне провадження з усними поясненнями осіб, допитом свідків, але з обґрунтованим обмеженням процесуальних прав осіб, які беруть участь в справі; 3) коли спрощене провадження передувє розгляду справи за загальними правилами позовного провадження і може вважатися штучним зайвим утворенням, що призводитиме до зайвих витрат часу, зусиль та коштів [12, с. 49].

Так, Н. Сивак, визначаючи правову природу спрощеного провадження, зазначає, що термін «спрощене провадження», який закріплений доктринально та законодавчо, не впливає на сутність самого поняття [94, с. 171]

Однак беззаперечним є той факт, що спрощене провадження має похідний характер від загальної процедури – позовної форми захисту невизнаних, порушених і оспорюваних прав, свобод та інтересів та є наслідком диверсифікації цивільної процесуальної форми [117, с. 187]

Найбільш лаконічні положення щодо дрібних позовів є в Німеччині та Австрії. Так, у Німеччині єдиний короткий текст у Цивільному процесуальному кодексі надає судам право на розсуд у застосуванні загальних правил у справах на суму до 600 євро [52]. Додатковий текст суворо обмежує оскарження позовів нижче того

самого порогу. В Австрії існують різні грошові пороги, які пов'язані з різними спрощеннями. Це не процедура дрібних претензій у класичному розумінні цього терміну [115].

Серед країн-членів Європейського Союзу, законодавче визначення спрощеного провадження чи провадження у справах малих позовів не існує. Як виняток в окремому законі Ірландії Order 53A Small Claims Procedure: S.I. No. 17 Of 2014, «процедура дрібних позовів» означає альтернативний спосіб, передбачений цим Порядком, для відкриття та розгляду цивільного процесу щодо дрібного позову [107].

Хоча фіксованого шаблону немає, деякі загальні та помітні особливості можна знайти серед швидких процедур у країнах-членах ЄС, зокрема щодо судового збору, види спорів, пороги, інституційна структура, процедура, можливість самопредставництва, правила для адвокатів та їх гонорари, способи оскарження та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

У науковій літературі та на громадських форумах регулярно обговорюються два вочевидь різних погляди на роль суду у розгляді дрібних справ. Згідно з однією точкою зору, суд для дрібних позовів є «народним судом», де особисті спори невеликої вартості вирішуються швидко й неофіційно без необхідності юридичного представництва; і з іншої точки зору, суд є агентством зі стягнення боргів, де підприємства зазвичай перетворюють безнадійні борги на неоспорюваних рішень, і особи рідко беруть участь як будь-що інше, крім відповідачів. На практиці суд зазвичай виконує обидві ці протилежні функції, і багато написано про те, як знайти відповідний баланс між ними [118, с. 90-91].

Законодавці країн ЄС використовували різні підходи до регулювання дрібних позовів. Вони варіюються від дуже докладних розділів цивільного процесуального законодавства, в яких перераховані всі можливі спрощення процедури, через невичерпні переліки допустимих спрощень, до дуже лаконічних загальних правил, які надають суддям широкі свободи розсуду і залишають юриспруденцію для формування остаточного результату. обсяг можливих спрощень [72]

Кожна країна в силу своїх історичних традицій закріпили спрощене позовне провадження у своїх національних цивільно-процесуальних кодексах у певних видах:

1. Як чітко визначена окрема процедура в рамках загального позовного провадження розгляду цивільних справ, яка застосовується загальними судами: Україна – спрощене позовне провадження; Естонія – спрощена процедура (*Lihtmenetlus*) (стаття 405 ЦПК Естонії)[103]; Ірландія – процедура розгляду дрібних позовів (*Small Claims Procedure*), (Закон 53A *Small Claims Procedure: S.I. No. 17 Of 2014*) [107]; Франція – прискорене провадження (*Les jugements en procédure accélérée au fond* (Статті 481-1 ЦПК Франції)) [110]; Хорватія – процедура розгляду дрібних позовів (*Postupak u sporovima male vrijednosti*) (стаття 457 ЦПК Хорватії) [106]; Латвія - спрощена процедура для дрібних позовів (Глава 30.3: Розділ 250.18 – 250.27 and Глава 54.1: Розділ 449.1–449.12 ЦПК Латвії) [105]; Польща - Спрощене провадження (*Postępowanie uproszczone*) (5051-50514 ЦПК. Польщі) [104]; Румунія – процедура дрібних позовів (*Procedura cu privire la cererile de valoare redusă*) (Розділ 10 ЦПК Румунії) [108]; Португалія – спеціальна процедура щодо виконання фінансових зобов'язань (Декрет-закон № 269/98) [119]; Словенія процедура спорів дрібних позовів (*postopek v sporih majhne vrednosti*) (Глава 30 ЦПК Словенії) [109]. Європейська процедура розгляду дрібних спорів (*European Small Claims procedure*) [63].

2. Як окрема процедура, яка застосовується спеціальними, окремими судами, які тільки розглядають цивільні справи у спрощеному порядку: Бельгія – мировий суддя (*Du juge de paix*) розглядає всі позови, сума яких не перевищує 3 5000 євро (стаття 590 ЦПК Бельгії) [120]; Греція – існує процедура дрібних позовів, який розглядає мировий суддя (Розділ XIII, Глава 466-472 ЦПК Греції) [121]; Італія – дрібні справи розглядаються мирови суддями (статті 316-318 ЦПК Італії) [122]; Люксембург – мирові судді (*Justices de paix*) (стаття 105-116 ЦПК) [123]; Мальта – трибунал малих позовів (*Tribunal għal Talbiet Żgħar*) (Закон про трибунал малих позовів) [124]; Нідерланди – дрібні позови розглядають за спрощеними правилами підрайонного сектору суду (стаття 93 ЦПК Нідерландів)[125].

3. Спрощення позовного провадження без закріплення у нормативно-процесуальних актах та наявності окремої процедури, проте закріплення в нормах права окремих винятків, особливих правил із загального порядку розгляду цивільних справ для малозначних чи простих справ для їх розгляду: Німеччина – процедура розумного розсуду (*Verfahren nach billigem Ermessen*), якщо справа легка і не перевищує 600 євро суд за власним розсудом застосовує особливі, спрощені процедурні кроки розгляду цивільної справи (стаття 495а ЦПК Німеччини) [52]; Іспанія – опущення та спрощення певних етапів (стаття 23 ЦПК Іспанія) [111], Литва – спрощення певних етапів (стаття 441 ЦПК Литви) [112]; Австрія – стаття 49 ЦПК Австрії [102]; Словаччина – стаття 177 ЦПК Словаччини [113]; Фінляндія – Глава 10 ЦПК Фінляндії [114].

Оскільки метою процедури дрібних позовів є вирішення спорів простішим, швидшим і дешевшим способом, ніж звичайна процедура, більшість країн-членів ЄС дозволяють скасувати правила стандартної процедури без шкоди для належного процесу. Це може включати простіші правила подання доказів, заслуховування свідків або винесення судового рішення. У деяких країнах вся процедура може бути проведена в письмовій формі, і сторонам не потрібно відвідувати суд [20].

Країни ЄС зазвичай не мають спеціалізованих судів дрібних позовів. Скоріше, дрібні позовні спори підпадають під юрисдикцію районних судів або інших судів першої інстанції, залежно від типу спору. Процедура дрібних позовів може бути факультативною та доступною на розсуд судів і сторін. Тим не менш, процедури дрібних позовів можуть бути адаптовані до унікального контексту кожної країни для покращення доступу до правосуддя та ефективності судової діяльності [20]. В більшості випадків, в країнах ЄС, за загальним правилом розгляд малозначних справ у спрощеному порядку підсудні судам першої інстанції. Наприклад, в Румунії, компетентним судом першої інстанції для вирішення позову є районний суд [108]. В Словенії, позови про дрібні справи розглядаються місцевим судом (*okrajno sodišče*) [109]. В Польщі, спрощена процедура застосовується у таких справах, які належать до юрисдикції окружних судів (*sądy rejonowe*) [104]. В Швеції, конкретну

процедуру позовів невеликих розмірів дотримується звичайний суд першої інстанції (окружний суд, *tingsrätt*) [126]. В Хорватії процедури дрібних позовів проводяться в місцевому або господарському суді згідно з правилами предметної юрисдикції, викладеними в статтях 34 і 34b Закону про цивільне судочинство [106]. В Нідерландах, спеціального підрайонного суду немає. В принципі, правила спрощеної процедури поширюються як на районний суд, так і на підрайонний суд. Важливою відмінністю є те, що у справах, які розглядаються в районному суді, сторони мають право самотійно обговорювати свою справу, тоді як в інших справах сторони мають бути представлені адвокатом [127].

В деяких країнах присутній інститут «мирових суддів» для вирішення малозначних справ чи справ, які можуть розглядатися за спрощеною процедурою запроваджений, або залишився. Мировий суддя – це «доступний» суддя, який має бути найближчий до громадянина. Зазвичай, мировий суддя розглядає лише цивільні справи, які мають «приватний характер» для громадян (наприклад, сварки сусідів, спори щодо договорів оренди, невеликі суми неоплачених рахунків, захист незахищених осіб тощо). Тому громадяни не можуть звертатися до мирового судді, наприклад, у кримінальних чи податкових справах. В Бельгії, на кожен судовий кантон (тобто групу кількох муніципалітетів) призначається один мировий суддя [128]. В Італії, дрібні позови розглядаються мировим суддею (*giudice di pace*). За загальним правилом, провадження у мировому судді є максимально простим (статті 316-318 ЦПК) [122]. Законодавець Люксембурга передбачив, що у цивільних і господарських справах мировий суддя розглядає всі справи, юрисдикція яких віднесена йому цим кодексом або іншими правовими положеннями (ст. 1-й).

В Ірландії секретар місцевого районного суду (*The local District Court Clerk*), який є Секретарем дрібних позовів, розглядає малозначні справи в спрощеному порядку на початковому етапі. Якщо питання не вдається вирішити, реєстратор передає позов до окружного суду для розгляду [130].

Дуже небагато країн мають спеціальні суди дрібних позовів. У Греції є судді дрібних позовів [121], а на Мальті — суд по дрібних позовах [124]. Наразі декілька правових систем пропонують швидку процедуру, яка називається «Процедура

дрібних позовів», англ. «Small Claims Procedure», яка спрямована на забезпечення економічно ефективного методу вирішення спорів невеликої вартості. Інші правові системи пропонують виключно спрощені процедури, застосовні до дрібних позовів, і, можливо, ці процедурні спрощення також можна вважати SCP, оскільки на практиці досягаються дуже схожі результати [48, с. 84].

Суд дрібних позовів є спеціалізованим судом, створеним за законом, з особливими обов'язками та повноваженнями. Він призначений для забезпечення судового вирішення спорів щодо невеликих грошових сум. Його процедура є важливою своєю малою вартістю, швидкістю та простотою. Історичний прецедент такої організації можна знайти в Англійських торгових судах (English market courts), суд пиріжків (the pie powder courts) [131, с. 16].

Суд дрібних позовів є формою правосуддя, з якою найчастіше зустрічається громадськість, що забезпечує механізм швидкого та недорогого вирішення юридичних спорів, пов'язаних із малими сумами грошей. У таких судах часто діють спрощені норми цивільного процесу та нижчі судові витрати, що відповідає сучасним цілям ефективності та довіри до судової системи. Ці слухання скорочують відставання та відіграють особливу роль у зміцненні довіри населення та довіри до судової системи. Суди дрібних позовів зазвичай використовують неформальні слухання, спрощені правила доказування та більш спрощені норми цивільного процесу — і зазвичай дозволяють сторонам представляти свої інтереси [132].

Судді спеціалізованих судів можуть мати глибокі знання в області, що допоможе їм краще розуміти та вирішувати питання, пов'язані з малозначними справами.

Однозначно, спеціалізовані суди можуть допомогти прискорити розгляд малозначних справ, зменшити навантаження на загальні суди та сприяти швидшому наданню правосуддя. Створення спеціалізованих судів може призвести до економії ресурсів, оскільки вони можуть оптимізувати роботу та вирішення конкретних категорій справ. Проте, впровадження спеціалізованих судів щодо

розгляду малозначних справ в спрощеному позовному провадженні в цивільному судочинстві України є недоцільним зважаючи на наступне:

- Спрощене позовне провадження є загальним позовним провадженням тільки з відсутніми процесуальними елементами «важкої артилерії», які є необхідним для вирішення складних справ, тому фактично судді володіють необхідними знаннями і для спрощеного позовного провадження;

- Створення спеціалізованих «дрібних» судів, хоч і зменшить навантаження на суди загальної юрисдикції, проте на дані суди слід направляти додаткові ресурси, що, імовірно, скоротить фінансування місцевим загальним судам;

- Спеціалізовані суди можуть стати предметом зловживань чи корупції, оскільки вони можуть виключити ряд справ з загальної системи, що може призвести до неконтрольованих судових рішень;

- Недостатня обізнаність із загальним позовним провадженням суддів спеціалізованих судів може призвести до неякісного вирішення малозначних справ та виникнення непрозорості у роботі цих судів.

Як компроміс, доцільно розвивати позицію, щодо створення спеціалізованих суддів в рамках судів загальної юрисдикції, які будуть спеціалізуватися щодо розгляду відповідних категорій справ: сімейних, трудових, стягнення грошових зобов'язань, що з однієї сторони підвищить ефективність розгляду справ, з іншої, не будуть піддаватися сумніву кваліфікація та процесуальні дії судді.

Судді, які мають спеціалізовані знання в певних галузях, можуть краще розуміти складні та технічні питання, що стосуються малозначних справ. Спеціалізовані судді можуть забезпечити більш ефективний та швидкий розгляд малозначних справ, оскільки вони орієнтовані на конкретну галузь права. Відповідно відбувається оптимізація витрат та ресурсів за рахунок зменшення термінів розгляду та уникнення затягувань у судовому процесі.

Немає єдиного шаблону в законодавстві країн-членів ЄС, як встановлюються процедури дрібних позовів у різних юрисдикціях, але вони мають деякі спільні риси. Як правило, процедура має обмежену юрисдикцію і доступна лише для певних видів спорів, як правило, простих цивільних/господарських позовів за участю приватних

осіб, орендарів/орендодавців, споживачів або підприємств. Витрати зазвичай нижчі, як щодо судових зборів, так і витрат на адвокатів, оскільки ідея процедури дрібних позовів полягає в тому, щоб зменшити витрати, і насправді, як правило, немає потреби чи навіть надбавки для адвокатів. Як наслідок, у деяких юрисдикціях правова допомога недоступна [20, с. 14].

Загалом українські вчені-процесуалісти мають єдине уявлення про спрощене позовне провадження в цивільному судочинстві України. Вони розглядають його як певний варіант позовного провадження, у рамках якого розглядаються позовні справи певної категорії на всіх етапах судового слухання. Загалом впровадження спрощених проваджень та процедур слід розглядати як шлях до забезпечення доступу до правосуддя, зменшуючи судові витрати та надаючи більш гнучку та менш формальну процедуру. З іншого боку, це може сприяти зменшенню державних витрат на судову систему та підвищенню ефективності судового управління, як правильно зауважує О.С. Ткачук [3, с. 46]. Економічність вирішення спору в такий спосіб означає зменшення витрат сторін на процедури, пов'язані із судовим розглядом справи. А тому, на нашу думку, такий критерій, як економічність, потребує додаткового врахування судом під час вирішення питання щодо спрощеного провадження, оскільки ціна позову не повинна перевищувати розміру судових витрат.

С. Я. Фурса зазначає, що часто спрощення процедур судового розгляду може бути штучним і недостатньо обґрунтованим. Він підкреслює, що цей підхід може охоплювати всі аспекти судового процесу, включаючи позовне провадження [133, с. 89]

Спрощена форма розгляду справ, яка включає спрощене позовне провадження, наряд з наказовим провадженням та розглядом справ у відсутності сторін, розглядається науковцями як додатковий вид оптимізованого судового розгляду. Ці провадження, за своєю природою, спрямовані на утворення системи, яка взаємодіє та узгоджується для значного зменшення навантаження на судову систему [116, с. 46].

Спрошене провадження – це особлива, додаткова форма розгляду й вирішення цивільних справ, яка ґрунтується на добровільному підході в його застосуванні, має певні процесуальні правила, відмінні від загального порядку розгляду цивільних справ [92, с. 34]. Спрошена процедура розгляду справ має бути дієвою альтернативою для загального порядку їх вирішення [134, с. 128].

Щодо іншого підходу до визначення розгляду досліджуваного процесуального інституту, спрошене позовне провадження порівнюється з наказовим провадженням та заочним розглядом справи на рівні науковців як додатковий, специфічний та спрощений метод розгляду та вирішення справ. За своєю природою ці провадження є оптимізуєчими та мають утворювати систему, взаємодіяти та узгоджуватися між собою з метою істотного зменшення навантаження на судову систему [64, с. 94].

Спрошене позовне провадження представляє собою особливу процесуальну форму розгляду певної категорії цивільних справ за спрощеною процедурою. В основі відмінності від загальної процесуальної форми, яка представлена загальним позовним провадженням, лежить матеріально-правовий критерій, такий як розмір позовних вимог (ціна позову), предмет позову (категорія справи), складність справи, пріоритет для сторін щодо швидкого вирішення, а також процесуальний критерій, що включає сукупність умов для вирішення судом питання про розгляд справи за спрощеною процедурою (у рамках спрощеного позовного провадження). Ця форма розгляду може передбачати відсутність підготовчого судового засідання, можливість розгляду справи без повідомлення сторін, враховуючи наявні матеріали та докази, а також розгляд справи по суті під час судового засідання без проведення судових дебатів у випадку повідомлення або виклику учасників справи [64, с. 93].

Н.Ю. Сакара наголошує на тому, що спрошене позовне провадження не має статусу самостійного провадження. Це виникає в результаті впровадження різноманітності цивільної процесуальної форми позовного провадження за допомогою виключення окремих судових процедур та процесуальних дій та надання факультативного характеру деяким з них. Його слід розглядати не як

альтернативу загальному позовному порядку, оскільки, хоча сторонам може бути дозволено висловлювати свої уподобання стосовно його використання, остаточне рішення про те, яка процедура буде використана для розгляду, приймається судом [135, с. 202].

Слід зазначити, що законодавець ні в Кодексу адміністративного судочинства України ні в Господарському процесуальному кодексу України не дає визначення поняття «спрощеного позовного провадження». Зокрема, в ч. 2 ст. 12 КАС України зазначено, що спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [136]. Визначення аналогічного змісту закріплено в ч. ст. 12 ГПК України, проте до справ незначної складності та справ, для яких є пріоритетним швидке вирішення справи, законодавець додав малозначні справ [137]. Також, відповідного визначення спрощеного позовного провадження не надано законодавцями країн-членів ЄС.

О. Угриновська та Г. Гембера вважають, що законодавець викликав невизначеність у найменуванні цього нововведення, визначивши главу як «Розгляд справ у порядку спрощеного провадження», при цьому фактично вводячи спрощене позовне провадження у новий вид судочинства, що суперечить його характеристикам і правовій сутності, навіть якщо статті цієї глави оперують терміном «спрощене позовне провадження». Дослідники вважають, що у цьому випадку може виникнути колізія між процесуальними нормами, оскільки згідно з ч. 4 ст. 19 ЦПК України спрощене позовне провадження призначене для розгляду певних категорій справ, а також інших справ, де пріоритетним є швидке вирішення. Тим часом, ч. 2 ст. 274 ЦПК України стверджує, що в рамках спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, що належить до юрисдикції суду, за винятком тих, які зазначені у ч. 4 цієї статті [79]. Тобто в порядку спрощеного позовного провадження можуть бути розглянуті й такі справи, для яких не є пріоритетним швидкий розгляд справи, що суперечить меті запровадження цієї форми позовного провадження [138, с. 85-86]

Держава забезпечить розгляд та вирішення цивільної справи з такою самою якістю та ефективністю, як у випадку, якщо справа розглядалася б у звичайному порядку, але з використанням меншого процесуального інструментарію, в коротші терміни та за менший розмір судового збору. У цьому контексті надзвичайно важливо налагодити спрощене провадження так, щоб забезпечити ефективність процесу, рівноцінну позовному провадженню чи навіть більш високу [139, с. 68].

В контексті порівняльного аналізу цивільного процесу інших країн зокрема відзначаються певні ознаки, які є характерними для спрощеної процедури цивільного судочинства, також відомої як процедура "дрібних позовів". Зокрема, іноземні дослідники виокремлюють наступні аспекти: менш формальний та спрощений процес у порівнянні зі звичайною процедурою; відсутність обов'язку залучення адвоката до процесу; активна роль судді під час розгляду справ такої категорії; прості правила щодо представлення доказів сторонами та значно більший простір для суддів у процесі ухвалення рішення; кожна зі сторін самостійно несе витрати на ведення справи [140, с. 114].

Джон Болвін визначає п'ять основних ознак спрощених процедур, які відрізняють його від звичайного цивільного процесу. По-перше, спрощені процедури є більш неформальною та спрощеною процедурою. По-друге, юридичне представництво сторін, як правило, не є обов'язковою в таких процедурах. Відповідно, позивачі не зобов'язані наводити будь-які юридичні аргументи на підтвердження своїх вимог. По-третє, судді відіграють більш інтервенційну роль (активніше беруть участь у веденні судової справи) в усних слуханнях, допомагаючи непередставленим сторонам у процесуальних питаннях [141, с. 317]. По-четверте, процедурні правила є більш пом'якшеними для учасників судового процесу та суддів, що надає сторонам більше гнучкості у поданні своїх доказів, а суддям – більше свободи у прийнятті рішень. Нарешті, учасники судового процесу часто оплачують власні судові витрати [48, с. 84].

Можна виділити основні ознаки спрощеного судового провадження у цивільному процесі: 1) особлива процесуальна форма розгляду цивільних справ, що зумовлена потребами оптимізації цивільного судочинства; 2) добровільність

застосування заінтересованими особами; 3) передбачені процесуальним законодавством два особливі критерії допуску даних спорів до розгляду в спрощеному провадженні: безспірність вимог та малозначність справи. 4) спеціальний режим застосування доказів (документарне провадження, неможливість застосування інституту забезпечення доказів тощо); 5) особливий порядок перегляду судових рішень, що приймаються за результатами розгляду справи за спрощеною процедурою.

Якщо проаналізувати спрощені процедури, які законодавчо закріплено в країнах-членах ЄС, то можна виокремити такі їх найважливіші особливості: - усі держави-члени з процедурами малозначних справ мають грошові «пороги» для цих процедур, які, однак, значно відрізняються в різних державах-членах. Деякі держави-члени застосовують процедуру малозначних справ також до певних видів судових процесів, незалежно від суми позову. У більшості держав-членів із процедурами малозначних справ ці процедури доступні не лише для грошових вимог. Застосування спрощеної процедури в більшості випадків є обов'язковим (для позовів нижче визначеної суми позову), але судовий процес може бути переведений суддею або за заявою сторони в звичайну чи більш офіційну процедуру. У багатьох існуючих процедурах малозначних справ є форми для подання позову. У більшості держав-членів ЄС існує підтримка секретаря суду або служби підтримки щодо запровадження процедури. Крім того, суддя надає допомогу під час розгляду справи стороні, яка не представлена адвокатом (зокрема, з процесуальних питань), дотримуючись при цьому принципу неупередженості. Наразі жодна держава-член ЄС не вимагає обов'язкового представництва адвоката в процедурах дрібних позовів. Пом'якшення правил, що стосуються отримання доказів, є одним із ключових питань у процедурах малозначних справ у більшості держав-членів. У багатьох випадках у цьому відношенні суддя має певну свободу розсуду. Зараз у багатьох випадках існує можливість чисто письмової процедури (замість усних слухань). У деяких випадках правила щодо змісту судового рішення пом'якшені. У багатьох державах-членах існує обмежений термін для винесення рішення. Процесуальні правила щодо відшкодування витрат істотно відрізняються.

У більшості держав-членів усі витрати має сплатити відповідач, якщо він програє. Законодавство держав-членів щодо можливості оскарження рішень у процедурах дрібних позовів суттєво відрізняються [142, с. 8].

Кикиш С. називає такі основні відмінності між спрощеним і загальним позовним провадженням: в першу чергу, це визначає термін судового розгляду справи; вдруге, справи, які розглядаються в загальному порядку, проходять більше етапів порівняно з тими, які розглядаються в спрощеному порядку. Зокрема, справи невеликої складності вирішуються без проведення підготовчого засідання та судових дебатів; втретє, зазвичай розгляд справи в спрощеному порядку відбувається без виклику сторін за наявними матеріалами справи. В такому випадку суд, за власною ініціативою або на клопотання сторони, повідомляє учасника справи про призначений розгляд. Тому, якщо сторона має намір брати участь у розгляді справи, вона повинна зазначити це в позовній заяві або відповіді на позов. У загальному порядку провадження учасників справи інформують про дату судового засідання. [143, с. 1].

В свою чергу В. В. Васильєв, погоджуючись з З.О. Папуловою, до ознак прискореного провадження відносить: 1) форма відправлення правосуддя; 2) визначення категорій цивільних справ здійснюється законодавцем у вигляді перерахування в закритому переліку; шляхом зазначення виключно спорів, що не підлягають розгляду в прискореному провадженні, або шляхом регламентації сукупності фактичних обставин, при яких така процедура можлива; 3) скорочення складу юридичних фактів, що передбачає наявність меншого фактичного складу, достатнього для винесення рішення по справі, ніж при розгорнутій процедурі. Крім того, відбувається скорочення обов'язкових процесуальних дій, що виходять від сторін та/або від суду, а також об'єднання цілей декількох стадій ординарного процесу [144, с. 41]. Здійснивши порівняльний аналіз норм цивільного процесуального законодавства та доктрини цивільного процесуального права, необхідно зазначити, що ознаки, які характеризують «прискорене судочинство» та ознаки спрощеного позовного провадження є ідентичними.

Науковець Зуб О. Ю. виділяє дві групи ознак спрощених проваджень. До першої категорії відносяться генетичні або онтологічні характеристики, які відображають юридичну природу спрощеного позовного провадження (спрощене провадження виникає як результат диференціації цивільної процесуальної форми і є похідним від позовного провадження) [39, с. 65]. До другої групи належать ознаки, які розкривають внутрішню будову провадження (усічений порядок та спрощення процесуальних кроків) та місце процесуального механізму розгляду справ в системі проваджень (додатковість спрощеного провадження до позовної форми захисту суб'єктивного цивільного права) [139, с. 66].

Таким чином можемо виділити наступні ознаки спрощеного позовного провадження:

Першою характеристикою є той факт, що спрощене позовне провадження є модифікацією і виникає як наслідок деривативного (похідного) відношення до позовної процесуальної форми. Необхідність виникнення спрощених процедур для вирішення спорів виникла внаслідок потреб у раціоналізації та оптимізації судочинства в рамках позовної форми захисту цивільних прав, яка виявилася надто формальною та обтяжливою для деяких категорій цивільно-правових спорів [3, с. 50].

Другою ознакою є наближення цивільної процесуальної форми, що полягає у заміні ординарної складної процесуальної форми більш простими й «усіченими» її аналогами у межах спрощеного позовного провадження. Ця риса вказує на те, що спрощені провадження встановлюються додатково до загального порядку судочинства, забезпечуючи їхню автономію в системі проваджень, але в той же час підпорядкованість загальним цілям судочинства. Внаслідок цього існує можливість їх трансформації в загальний позовний порядок за розсудом сторін. Засобами такої апроксимації можуть бути: відсутність попереднього судового засідання; заміна усного судового засідання винятково письмовим провадженням; особливий порядок перегляду та оскарження рішень, ухвалених за результатами спрощених проваджень. Причому цілями подібного роду вилучень є, по-перше, скорочення строків вирішення цивільних справ, по-друге, мінімізація процесуальних витрат у

справі, по-третє, деформалізація процесу [139, С. 62]. В контексті сказаного важко погоджуватися з твердженням авторів, які стверджують, що «пошук шляхів раціоналізації правосуддя, оптимізації процесуального регламенту повинен відбуватися на основі збереження основних базових процесуальних принципів і сформованої стадійності процесу». Раціональне зерно в цьому твердженні, звісно, присутнє, але не слід абсолютизувати. Історія цивільного процесу відома випадками, коли з плином часу, розвитком суспільства та держави базові принципи цивільного процесу втрачали значущість або суттєво змінювалися, як, наприклад, принцип об'єктивної істини в деяких пострадянських державах [3, с. 46]. Видозміні піддається зовнішня форма етапності розгляду й вирішення цивільної справи, яка втілюється в таку ознаку спрощеного провадження як особлива форма стадійного руху цивільної справи (наприклад, об'єднання стадій відкриття справи, підготовки справи до розгляду, судового розгляду та постановлення судового рішення) [139, с. 67].

Третьою ознакою спрощених проваджень є їх більша доступність порівняно з загальним позовним провадженням, яка, беручи до уваги складові доступу до суду в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції, проявляється у: 1) менших ставках судового збору; 2) відсутності вимоги про обов'язкове професійне представництво, тобто надання можливості особі діяти самостійно без представника, адвоката.

Наступною ознакою є добровільність застосування зацікавленими особами. В якості наступної ознаки спрощених проваджень варто виділити притаманну аналізованим порядкам добровільність застосування. Це означає, що вирішення питання про звернення до відповідного спрощеного порядку залежить від волі зацікавлених осіб. Саме зацікавлені суб'єкти повинні визначати напрями розвитку процесу, погоджуючи прийняте рішення з власними цілями і завдання. Такий підхід повністю відповідає вимогам диспозитивності, яка включає в себе право вибору судових процедур як один із суттєвих елементів. Проте ця характеристика може мати свої винятки. У випадках, коли особи обмежені в виборі певних спрощених процедур шляхом законодавчої регламентації, вони можуть бути змушені

послідовно використовувати конкретні процедури, а не мати можливість обирати серед доступних варіантів [139, с. 66].

Передбачені процесуальним законодавством два особливі критерії допуску даних спорів до розгляду в спрощеному провадженні: безспірність вимог або малозначність справи [116, с. 50].

Ще однією ознакою спрощених проваджень є обмежена або специфічна дія принципів цивільного судочинства. Для спрощених порядків розгляду цивільних справ типовим є обмеження тих чи інших принципів цивільного процесу. Зокрема, принципів безпосередності, усності, змагальності тощо [139, с. 67]. Особливості реалізації принципу змагальності проявляються у визначенні обсягу прийняття доказів, зокрема, в контексті спрощеного порядку, де суд проводить дослідження доказів та аналізує письмові пояснення, подані у заявах по суті справи. У випадку, коли справа розглядається з викликом учасників справи, суд враховує усні пояснення та свідчення свідків, при цьому уникаючи проведення судових дебатів [3, с. 54]. У той самий час, специфіка спрощених проваджень часто виявляється найбільш очевидною у відношенні принципу змагальності, що може включати в себе такі аспекти: 1) обмеження доступних засобів доказування, прийнятних у конкретному типі спрощеного провадження, наприклад, припустимість лише письмових доказів та заборона усних пояснень і свідчень; 2) посилення активної участі судді у процесі збору доказів для забезпечення рівноваги між сторонами через відсутність вимоги щодо обов'язкового професійного представництва іншими слідчими тощо.

Характерною рисою спрощених проваджень є унікальна система гарантій для процесуальних прав зацікавлених сторін. Важливо відзначити, що ця система гарантій не повинна бути менш ефективною, ніж у загальному порядку. Це означає, що держава забезпечить розгляд і вирішення цивільної справи з такою самою якістю та ефективністю, що й у випадку, коли б справу розглядали за звичайним порядком, але при використанні менш складного процесуального інструментарію, за скороченими термінами та з меншим розміром судового збору. У цьому відношенні вирішальною є правильна конфігурація спрощеного провадження для

забезпечення ефективності процесу на рівні, що не поступається порядку розгляду позовів, і, можливо, навіть перевершує його [139, с. 68].

Похідна ознака спрощених проваджень — їх пришвидшений характер, що є наслідком дії інших ознак [3, с. 51]. У юридичній літературі запропоновано поняття спрощеного провадження, під яким розуміють такі провадження і процедури, які, маючи деривативний характер стосовно позовної форми захисту, характеризуються апроксимацією цивільної процесуальної форми, обмеженою або специфічною дією принципів цивільного судочинства, що призводить до їх пришвидшення та більшої доступності порівняно з ординарним порядком розгляду справ [145, 16–17]. Час вирішення справи судом залежить більше від типу справи, ніж від судової інстанції. Серед країн Європи, тривалість часу розгляду цивільних та господарських спорів займає друге місце із загальною середньою кількістю 549 днів, тоді як адміністративні справи мають розглядаються найдовше – 678 днів [146, с. 109]. Справи про звільнення з роботи Час розгляду справ значно збільшився з 2010 по 2018 рік, з 223 до 276 днів або на 75 днів більше, ніж середній показник цивільних і господарських справ [146, с. 117].

Ще однією ознакою спрощеного провадження є активна участь судді у розгляді справи. У спрощеному провадженні суддя грає більш активну роль у вирішенні справи, може приймати рішення без проведення судового засідання, якщо сторони не висловлюють бажання брати в ньому участь. Активна участь судді у спрощеному позовному провадженні означає, що суддя відіграє більш важливу і активну роль у процесі вирішення справи порівняно з традиційним загальним позовним провадженням. Принцип змагальності в позовному провадженні зводить дію суду до ролі спостерігача та арбітра. У деяких випадках окремого провадження у цивільному судочинстві суд вживає більш активну позицію, може ініціювати витребування необхідних доказів у справі [147, с. 1.48].

Особливий порядок перегляду судових рішень, що приймаються за результатами розгляду справи за спрощеною процедурою» [92, с. 35]. Зазвичай судові рішення або взагалі не може бути оскаржене, або підлягає спеціальному порядку перегляду, або обмежується кількістю інстанцій, до яких його можна

оскаржити. Часто такий підхід критикують за те, що він обмежує право на перегляд судового рішення, зокрема в українському законодавстві – право на апеляційний та касаційний перегляд. Однак урахуваючи цілі впровадження спрощеного провадження та його економічні переваги, обмеження у перегляді справи вважається виправданим, оскільки інакше це може призвести до неефективності та зростання витрат, що суперечить основним метам його впровадження [139, с. 68].

З правової природи спрощеного позовного провадження та вищенаведених ознак, можна здійснити критерії поділу ознак спрощеного позовного провадження. Ознаки, які розкривають власне юридичну природу спрощеного провадження і є присутніми у спрощеному позовному провадженні України та аналогічних процедур, які існують в країнах-членів ЄС) – основні ознаки. До них можна віднести матеріальні та процесуальні ознаки. Матеріальні ознаки (які виходять з правової природи спору, який поданий до суду) : грошовий поріг справи (вартість спору), перелік окремих категорій справ (матеріальна галузь права, під яку підпадає регулювання спірних правовідносин), справа простою (без залучення третіх сторін, не ускладнена похідними правовідносинами). Процесуальні ознаки, ці характеристики, які вказують на специфіку процедури з точки зору застосування процесуального права судом для вирішення спору: деривативний (похідний характер спрощеного позовного провадження від загального позовного провадження); неформальний і більш спрощений процес порівняно із звичайною процедурою провадження; відсутність обов'язку щодо залучення у процес адвоката; активна роль судді при розгляді такої категорії справ; особливий порядок перегляду судових рішень, що приймаються за результатами розгляду справи за спрощеною процедурою.

До факультативних ознак, тобто ознак, які не притаманні усім країнам членам ЄС належать, та є результатом застосування спрощеного позовного провадження: скорочені строки порівняно із загальним порядком розгляду справ, порівняно прості правила, що стосуються поданням сторонами доказів та значно більша свобода суддів при прийнятті рішення; менших ставок судового збору, більша

доступність для пересічних громадян (оскільки громадяни можуть захищати свої інтереси в суді без залучення адвоката).

В доктрині процесуального права спрощене провадження розглядається в широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні це включає різні види проваджень у цивільній юрисдикції, які передбачають спрощення змістовного наповнення процесуальних стадій. У вузькому розумінні, спрощене провадження - це нормативно визначена універсальна процесуальна форма розгляду і вирішення цивільних малозначних справ.

Фактично, визначення процедури дрібних позовів не є універсально узгодженим. Є три види спрощеного провадження: абсолютно спрощене, схоже на наказне провадження; провадження, яке нагадує усічене позовне провадження з обмеженням процесуальних прав осіб; і спрощене провадження, яке передує загальним позовним провадженням і може вважатися зайвим.

Кожна країна в силу своїх історичних традицій закріпили спрощене позовне провадження у своїх національних цивільно-процесуальних кодексах у певних видах: 1) як чітко визначена окрема процедура в рамках загального позовного провадження розгляду цивільних справ, яка застосовується загальними судами: Україна, Естонія, Ірландія, Франція, Хорватія, Латвія, Польща, Словенія; 2) як окрема процедура, яка застосовується спеціальними, окремими судами, які тільки розглядають цивільні справи у спрощеному порядку: Бельгія, Греція, Італія, Люксембург; 3) спрощення позовного провадження без закріплення у нормативно-процесуальних актах та наявності окремої процедури, проте закріплення в нормах права окремих винятків, особливих правил із загального порядку розгляду цивільних справ для малозначних чи простих справ для їх розгляду: Німеччина, Іспанія, Литва, Австрія, Словаччина.

З наведених ознак спрощеного позовного провадження можна надати визначення даної процедури, зазначивши наступне: спрощене позовне провадження – це похідна від позовного провадження з спрощеними правилами форма розгляду малозначних або справ незначної складності, внаслідок чого

зростає активність судді та пришвидшується розгляд справи в суді в порівнянні із загальним позовним провадженням.

Спрощене позовне провадження є диференційованою процесуальною формою позовного провадження, призначеною для вирішення певної категорії цивільних справ за спрощеною процедурою, в основу розмежування якої від загальної процесуальної форми (загального позовного провадження) покладений матеріально-правовий критерій: розмір позовних вимог (ціна позову), предмет позову (категорія справи), складність справи, пріоритетність її швидкого вирішення для сторін та процесуальний критерій – специфіка процесуальної форми, що характеризується: сукупністю процесуальних передумов для вирішення судом питання про розгляд справи за спрощеною процедурою (у порядку спрощеного позовного провадження), розглядом справи без проведення підготовчого судового засідання, можливістю розгляду справи без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами та дослідження доказів і письмових пояснень, викладених у заявах по суті без участі учасників справи, розгляд справи по суті у судовому засіданні без проведення судових дебатів у випадку повідомлення (виклику) учасників справи.

Ознаки спрощеного позовного провадження можна виділити як обов'язкові (які розкривають власне юридичну природу спрощеного провадження і є присутніми у спрощеному позовному провадженні України та аналогічних процедур, які існують в країнах-членів ЄС). До них належать матеріальні та процесуальні ознаки. Матеріальні ознаки: грошовий поріг справи, перелік окремих категорій справ, справа простою у її вирішенні. Процесуальні ознаки: деривативний (похідний характер); неформальний і більш спрощений процес порівняно із звичайною процедурою провадження; відсутність обов'язку щодо залучення у процес адвоката; активна роль судді при розгляді такої категорії справ; особливий порядок перегляду судових рішень, що приймаються за результатами розгляду справи за спрощеною процедурою.

До факультативних (тобто ознак, які не притаманні усім країнам членам ЄС належать): Скорочені строки, порівняно прості правила, що стосуються поданням

сторонами доказів та значно більше свобода суддів при прийнятті рішення; кожна із сторін самостійно несе тягар витратів щодо ведення справи; менших ставок судового збору; добровільність застосування спрощеної процедури розгляду дрібних справ.

Законодавець назвавши «Розгляд справ у порядку спрощеного провадження», він фактично виділив спрощене позовне провадження у ще один вид судочинства, що суперечить його ознакам і правовій природі, хоча й статті, які містяться в цій главі, оперують поняттям «спрощене позовне провадження». Дослідники вважають, що у даному випадку має місце колізія процесуальних норм, оскільки з ч. 4 ст. 19 ЦПК України випливає, що спрощене позовне провадження призначене для розгляду певних категорій справ, а також інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Водночас у ч. 2 ст. 274 ЦПК України зазначено, що в порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, зарахована до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у ч. 4 цієї статті. Тобто в порядку спрощеного позовного провадження можуть бути розглянуті й такі справи, для яких не є пріоритетним швидкий розгляд справи, що суперечить меті запровадження цієї форми позовного провадження.

Введення юридичного визначення спрощеного провадження в Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК України) може бути корисним для більш точного і однозначного регулювання цього виду судового провадження. Юридичне визначення може включати ключові елементи та ознаки, які характеризують спрощене провадження, такі як обмеження сфери застосування, процесуальні особливості, критерії визначення справ, що підлягають спрощеному провадженню, тощо. Визначеність має важливе значення у забезпеченні правової впевненості та захищеності особи, коли держава дотримується цього принципу. У сфері приватних правовідносин це досягається встановленням чітких правил поведінки, які максимально враховують інтереси сторін. Забезпечення цього принципу є запорукою стабільності правовідносин [148, с. 155].

Введення такого визначення в законодавство може допомогти уникнути непорозумінь, забезпечити єдність тлумачення та застосування поняття в судовій

практиці. Таке визначення може також сприяти чіткості та прозорості в судовому процесі, що є важливим для стабільності та ефективності правової системи.

1.3. Справи що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження.

Аналіз статей 19 і 274 ЦПК дає можливість зробити висновок про те, що не зовсім чітко розмежовуються малозначні справи та справи незначної складності, тому що в ч. 4 ст. 19 ЦПК вони використовуються як окремі категорії справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження, а вже у ч. 6 ст. 19 ЦПК сутність малозначних справ розкривається через справи незначної складності, які визнаються судом малозначними, проте з деякими винятками. При цьому зміст і сутність «справ незначної складності» залишається не розкритою [149, с. 46].

Потреба у спрощенні цивільних процедур є спільною для всієї судової системи, дрібні та прості справи є тією сферою, де спрощення найбільш типово необхідне з огляду на вимогу пропорційності та виправдане обмеженими інтересами і простота справи. Створення конкретного та виключного переліку справ для спрощеного позовного провадження виявляється завданням, яке не є легким. На нашу думку, до справ, які можуть підлягати розгляду в рамках спрощеного позовного провадження, слід віднести справи із невеликою вартістю позову (малозначні справи) та прості справи, при цьому перелік останніх має бути виключним і не обумовленим вартістю позову. Таким чином, для першого типу справ визначатиметься критерій вартості позовної вимоги, тоді як для другого передбачатиметься припущена (передбачувана) простота їх вирішення [150, с. 99].

У зв'язку з змінами у цивільному процесуальному законодавстві, зокрема інтродукцією інституту спрощеного позовного провадження, законодавець працював над вирішенням питань, пов'язаних із забезпеченням розгляду судових справ протягом розумних строків. Особливий акцент робився на справах, де предмет позовних вимог об'єктивно не досягав достатнього значення для включення їх до загального позовного провадження.

Можна виділити наступні типи справ, кожна з яких потребує різного процесуального оформлення. По-перше, є «малі», «малозначні» («small cases») справи у сенсі відносно неважливих справ. Малозначна справа в цьому сенсі часто є синонімом справи, яка має низьку грошову вартість. По-друге, існують «прості», або «справи незначної складності» справи в тому сенсі, що вони не порушують складних питань права чи факту. Такі справи можна деталізувати за кількома підкатегоріями. По-перше, випадки, коли відповідач не оскаржує позов, де розгляд справи може відбутися без суттєвого судового втручання. У таких випадках, типовим засобом вирішення є видача судового наказу. По-друге, справи, які, хоча і мають оскарження відповідача, не породжують складних питань для вирішення. Це можуть бути ситуації, коли інтерпретація закону є очевидною, а позов чи захист підтверджуються переконливими доказами, не залишаючи обґрунтованих можливостей для спростування. Також сюди входять стандартні випадки, які можна врегулювати у рамках стандартних процедур.

Невеликі та прості справи можна розділити на такі три категорії: 1) справи невеликої важливості, 2) справи, в яких протилежна сторона (вочевидь) не оспорує претензію, та 3) справи без складних питань, незважаючи на заперечення протилежної сторони. З точки зору необхідного процесуального дизайну, ситуація в основному однакова в невеликих справах (тип (1)) і справах без складних питань (тип (3)), тоді як безспірні справи (тип (2)) є чітко виділеною категорією. Відповідно, можна об'єднати першу групу під загальним терміном «малозначні справи та справи незначної складності», а другу групу більш конкретно під «безспірні справи». Хоча спрощені процедури одностороннього характеру, наприклад, процедура платіжного наказу, зазвичай використовуються для безспірних справ, процедури для невеликих і простих справ, як правило, є спрощено-суперечливими (не односторонніми), хоча їхні особливості значно різняться в залежності від юрисдикції.

З точки зору здійснення правосуддя, поняття малозначна справа, (*ratione summae*) невеликий спір» стоїть за «спрощенням» процедур, метою яких є «врегулювати» обов'язок (відправляти правосуддя) та бюджетну вимогу (вартість процедура) [90]. Малозначність справи є юридичною характеристикою справи (не

пов'язаною з суб'єктивною оцінкою її значення для суду та сторін), що має цілком об'єктивні критерії, наявність чи відсутність яких піддається оцінці судом [151].

Таким чином, дрібний чи незначний спір у законодавстві європейських країн, актах Європейського Союзу є достатньо визначеним і співвідноситься із ціною позову (розміром вимоги). Українське законодавство не визначає поняття малозначного (дрібного) спору в ЦПК та ГПК. Проте, законодавець надав визначення справи незначної складності (малозначної справи) в п. 12, ч. 1 ст. 4 КАСУ, як адміністративної справа, у якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників тощо не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин [136]. Проте, законодавець фактично ототожнив малозначну справу та справу незначної складності, що є невиправданим, принаймні з точки зору цивільного процесуального законодавства України, де матеріальний (грошовий) критерій віднесення справи до категорії малозначної або незначної складності різняться.

Малозначність має пов'язуватися із розміром позовних вимог. Справи немайнового характеру можуть розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження, але не як категорія «малозначний спір» [152, с. 220]. Тобто малозначність справи повинно виходити з критерією грошової оцінки спору.

Так, головною ознакою, якою керуються вітчизняні суди під час вирішення питання розгляду справи в загальному позовному чи спрощеному провадженні, є ціна позову, яка визначається в сумі 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, і за розсудом суду – в сумі від 100 до 250 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Якщо справа не є малозначною в силу закону, наприклад, якщо серед позовних вимог наявні вимоги немайнового характеру, така справа може бути визнана малозначною тільки внаслідок винесення ухвали суду про віднесення її до категорії малозначних [153].

На відміну від законодавчо визначених малозначних справ, для яких, як влучно відмічає О.В. Колісник, є законодавчо встановлений критерій малозначності, справи, які визначені судом як малозначні характеризуються умовно визначеним критерієм (будь-яка справа) встановлений у ч. 2 статті 274 ЦПК

України, який поєднано із розсудом суду [149, с. 46]. Отже, на етапі відкриття провадження по справі суддя повинен провести попередню її оцінку для визначення можливості визнання справи малозначною. При цьому необхідно врахувати предмет позову, його вартість, складність справи, характер правовідносин, а також важливість справи для сторін і суспільства [154]. На підставі вказаного суддя в ухвалі про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі зазначає в тому числі, за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа (п. 4 ч. 2 ст. 187 ЦПК України)[155, с. 78].

Якщо справа має ознаки малозначності згідно із законом, то не потрібно офіційно визнавати її як малозначну. Достатньо зазначити цю ознаку відповідно до закону та відкрити провадження у малозначній справі для її розгляду за спрощеним позовним порядком, вказавши ці підстави у судовому рішенні. Підставами розгляду такої справи в порядку спрощеного провадження є пункт 1 частини шостої статті 19 ЦПК України, п. 1 частини першої статті 274 ЦПК України [79]. Аналогічний висновок було зроблено в ухвалах Верховного Суду, зокрема, від 12 березня 2018 року в справі № 280/236/17 [156], від 14 березня 2018 року в справі № 127/22669/17 [157].

На сьогодні, єдина європейська країна, яка законодавчо закріпила поняття дрібного позову є Республіка Ірландія. Відповідно до п. 1 Порядку дрібних процедур Ірландії «дрібний позов», якщо використовується без уточнення, включає дрібний позов бізнесу та споживчий позов, за умови, що в кожному такому випадку сума позову не перевищує 2000 євро [107].

З погляду споживача, термін «дрібний» спір може бути вводячим в оману, оскільки конфлікт, який може здатися невеликим для юридичної особи, не обов'язково є таким самим для фізичних осіб. Граничні значення, встановлені державами-членами для застосування спрощеної процедури, часто перевищують звичайні місячні доходи. За словами А. Грушицького, враховуючи рівень добробуту більшості громадян, позов на суму ста прожиткових мінімумів для працездатних осіб, а тим більше двісті п'ятдесят, може бути важливим. Для суду, який розглядає тисячі справ щороку, кожна справа — це лише статистична одиниця, тоді як для

сторін навіть справа про розірвання шлюбу може мати важливе значення [158]. Сам термін «малозначні справи» необхідно розуміти як правову категорію, а не розглядати з точки зору значення справи для сторін чи суду [159, с. 104].

Законодавці більшості держав Європейського Союзу, а також вітчизняні вчені процесуалісти, виходять з грошової оцінки спору для віднесення справи до категорії малозначних. Так, вітчизняне законодавство передбачає в ч. 4 ст. 19 ЦПК України, що спрощене позовне провадження призначене для розгляду: малозначних справ [79]. Відповідно до ч. 6 ст. 19 ЦПК України [79], малозначними справами є: справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (станом на 10.10.2023 р. ця сума становить 268 400 гривні), справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (станом на 10.10.2023 р. ця сума становить 671 000 гривень).

Типи спорів, які охоплюються процедурами малозначних справ чи дрібних позовів, різноманітні, хоча цивільні та комерційні грошові спори є найпоширенішими у країнах-членах ЄС [20]. Німеччина охоплює найширший спектр спорів, оскільки закон посилається лише на цінність позову, а не на тип спору. Вищий поріг для процедури дрібних позовів дозволяє більшій кількості громадян і підприємницьким організаціям використовувати її, підвищуючи доступність послуги. В ЄС найвищі пороги можна знайти в Нідерландах (25 000 євро) та Австрії (15 000 євро) [20].

В країн-членів Європейського Союзу ціна позову різниться для віднесення справи до категорії «малих», малозначних. В Бельгії мировий суддя може віднести справу до малозначних, якщо ціна позову не перевищує 5 000 євро (стаття 590 ЦПК Бельгії) [120]. В Німеччині, якщо сума спору не перевищує 600 євро [52]. В Естонія залежно від виду спору 3500 євро та 7000 євро (ст. 405)[103]. Литва [112], Ірландія [107], Словенія [109] – 2000 євро, Румунія – 10 000 румунських леїв [108], 2 000 євро, Швеція (23 250 шведських крон) - 2 000 євро [126]. Словаччина загальні спори 2 000 євро, споживчі 1 000 євро [113]. Латвія 2 500 євро [105]. Італія [122], Греція [121],

Мальта [124], Франція 5 000 євро [110], Іспанія 6 000 євро [11], Хорватія 1 350 євро (10 000 кун)[106], Люксембург 10 000 євро [129], Нідерланди 25 000 євро [125], Польща 20 000 польських злотих, 4 000 євро [104], Португалія [119], Австрія [102] 15 000 євро. У Великобританії та Фінляндії не існує верхньої межі для справ, які суддя вважає простими. Універсальна Процедура Розгляду Дрібних Справ (ЕССР) – 5 000 євро [63].

Раніше Швеція коригувала порогове значення для малозначних справ, щоб врахувати зміни в індексі споживчих цін. Порогове значення для дрібних позовів встановлюється на рівні 50 відсотків базової ціни, яка кожного року коригується урядом на основі індексу споживчих цін. Базовий розмір ціни на 2016 рік був встановлений на рівні 44 300 шведських крон (4 826 євро), тому на 2016 рік гранична сума позовів невеликих розмірів становить 2 413 євро. Значення порогу відносно доходу забезпечує кращу міру доступності, ніж абсолютне значення – чим вище поріг, тим доступніша процедура. Хоча в Австрії та Португалії в абсолютному вираженні цей поріг однаковий, у Португалії він значно вищий у порівнянні з доходом у відсотках від ВВП на душу населення [60].

Науковці вбачають, що установлення грошового ліміту для визначення малозначних справ в Україні не є обґрунтованим для громадян. Зважаючи на той факт, що це перший випадок застосування спрощеного порядку розгляду справ в судовій системі України, вважаємо недоцільним відносити до малозначних ті справи, в яких ціна позову для українських громадян не може вважатися малозначною. Зокрема, зауважується, що більш доцільно встановити нижчий поріг малозначності справи і лише у разі позитивного впливу застосування спрощеного порядку протягом певного періоду розгляду питання щодо його підвищення [160,с. 48].

Проблема розгляду справи як малозначної може виникнути й по немайнових позовах, у разі захисту честі й репутації. Значення одного й того самого суб'єктивного немайнового права може бути різним для різних осіб – для однієї особи її репутація може нічого не важити, а для іншої – може бути принциповою

справою [161, с. 9]. Все це можна віднести до потенційних ризиків реалізації національними судами спрощеної процедури розгляду малозначних справ.

Так, у випадку віднесення справ до категорії малозначних велику роль відіграє суб'єктивний фактор, як через ціну позову в розмірі від 100 до 250 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України), так і через те, що судді можуть ставити свій інтерес у розгрузці від напливу справ вище інтересу сторін донести до суду свою правову позицію, взявши безпосередню участь у судовому засіданні [162, с. 133].

З урахуванням офіційного курсу Національного банку України станом на 21.11.2023 в еквіваленті 1 євро/39,40 грн. малозначною згідно з ч. 6 ст. 19 ЦПК вважається справа, у якій ціна позову не перевищує 268 400 гривні [163] (ЗУ) це близько 6 800 євро (курс НБУ станом на 21.11.2023 [164], справи незначної складності 250 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (станом на 10.10.2023 р. ця сума становить 671 000 гривень, це близько 17 000 євро (курс НБУ станом на 21.11.2023 [164]. З цього випливає логічний висновок: така невинуватна ціна позову має бути зменшена відповідно до європейських стандартів. Варто також звернути увагу на те, що законодавець зазначив ціну позову як одну з вимог до позовної заяви (п. 3 ч. 3 ст. 175 ЦПК України), недотримання якої має наслідком застосування положень ч. 1 ст. 185 ЦПК України. [89, с. 91].

Незважаючи на те, що рівень доходів населення країн Європейського Союзу значно відрізняється від рівня доходів українців, тим не менш ціна позову в країнах ЄС складає не більше 5000 євро, що значно менше, ніж ціна позову в Україні [162, с. 122].

У Рішенні Конституційного Суду України, від 22.11.2023 р. в справі Справа № 3-88/2021(209/21, 47/22, 77/23,188/23), Дорошко О.Є. у конституційній скарзі твердить, що пункти 1, 5 частини шостої статті 19, пункт 2 частини третьої статті 389 Кодексу не відповідають статтям 3, 8, 9, частинам першій, другій статті 24, частині першій статті 55, статті 64, пунктам 1, 3, 6 частини другої статті 129 Конституції України, оскільки, зокрема: виділення частиною шостою статті 19 ЦПК У країні із загалу справ множини так званих «малозначних справ» в залежності від

ціни позову, категорії справи, предмета справи, та подальше позбавлення судом учасників таких справ майже всіх судових процедур, є справжньою дискримінацією [165]. Така дискримінація за ціною позову та іншими критеріями, визначеними в пункті 6 статті 19 ЦПК України, порушує конституційне право на рівний доступ до правосуддя. Це право гарантується не лише відкриттям провадження у справі, але й через здійснення судових процедур. Визначення «малозначност»" справи, яке призводить до позбавлення судових процедур, є вкрай дискримінаційним явищем, що фактично виключає особу з судового процесу, оскільки в «малозначних» справах судовий процес взагалі відсутній. Європейський суд із прав людини послідовно зазначає, що право на суд, гарантоване статтею 6 Конвенції, не є абсолютним; обмеження права, гарантованого статтею 6 Конвенції, не буде сумісним із пунктом 1 цієї статті, якщо воно не має правомірної мети та якщо немає розумної домірності між застосованими засобами та метою, що її прагнуть досягти [рішення у справі *Ashingdane v. the United Kingdom* від 28 травня 1985 року (заява No 8225/78), § 57]; домірність полягає в дотриманні справедливого балансу між вимогами загальних інтересів суспільства та вимогами захисту основоположних прав людини [рішення у справі *Scordino v. Italy (No 1)* від 29 березня 2006 року (заява No 36813/97), § 93] [165].

Конституційний Суд України зважає на те, що в пунктах 1, 5 частини шостої статті 19 Кодексу та інших статтях Кодексу застосовано термін «малозначні справи», а в частині п'ятій статті 131² Конституції України - термін «малозначні спори». Аналіз Закону показує, що ці норми розширюють, уточнюють і деталізують вимоги, встановлені в частині п'ятій статті 131*2 Конституції України, щодо судового розгляду малозначних справ. Один з критеріїв віднесення цивільної справи до категорії малозначних є ціна позову. Конституційний Суд України визнає можливість обмеження принципу конституційної рівності за умови наявності законної та об'єктивно обґрунтованої мети, методи досягнення якої є належними та необхідними [абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 12 липня 2019 року No 5-р(І)/2019] [165].

Згідно з частиною шостою статті 19 Кодексу справи, ціна позову в яких не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (пункт 1), та справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (пункт 5), є малозначними [79].

За статтею 1 Закону України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року No 966-XIV зі змінами прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини та збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, потрібних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості (частина перша) [166].

Верховна Рада України, виконуючи свої конституційні повноваження, встановлює розмір прожиткового мінімуму на конкретний календарний рік у законах України про Державний бюджет. У цьому Рішенні Конституційний Суд України приходить до висновку, що введення категорії малозначних справ у цивільному судочинстві має законну мету, а використання критерію ціни позову в пунктах 1 та 5 частини шостої статті 19 ЦПК України для визначення справи як малозначної не порушує положень частини першої статті 55 та частини другої статті 129 Конституції України.

Конституційний Суд України зауважує, що визначені в частині шостій статті 19 Кодексу розміри ціни позову як критерії віднесення справи до категорії малозначних у сумі 268 400 грн (пункт 1) та 671 000 грн (пункт 5) є не лише значними, а й перевищують установлені в законі розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб та мінімальної заробітної плати. Визначений у пункті 1 частини шостої статті 19 Кодексу розмір ціни позову перевищує 40 мінімальних заробітних плат та дорівнює 8 рокам одержання особою виплат у разі, якщо ці виплати дорівнюватимуть розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. За пунктом 5 частини шостої статті 19 Кодексу ціна позову перевищує 100

мінімальних заробітних плат та дорівнює 20 рокам одержання особою виплат у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб [165].

Конституційний Суд України зауважує, що у Кодексі немає положень, які будь-яким чином обґрунтовували б визначення у пунктах 1 та 5 частини шостої статті 19 Кодексу розмірів ціни позову. Таким чином, Конституційний Суд України стверджує, що визначені в зазначених пунктах статті 19 Кодексу розміри ціни позову як критерій для визначення справи як малозначної не відповідають концепції малозначності справи та її суперечать. У своєму рішенні Конституційний Суд визнав пункти 1 та 5 частини 6 статті 19 ЦПК України неконституційними. Запропонованому рішенню доцільно дати погодження. Однозначно сума в розмірі 250 неоподаткованих мінімумів доходів громадян для пересічних громадян, зважаючи на мінімальну заробітну плату в матеріальному плані виходить за категорію малозначності, зокрема щодо споживчих спорів (п. 5, ч. 6 ст. 16 ЦПК України). Проте, дискусійним залишається питання віднесення малозначних справ за матеріальним (грошовим) критерієм відповідно до п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК України, який, все ж, максимальний грошовий поріг доцільно встановити, щоб віднести справу до категорії малозначної [165].

В ЗУ «Про державний бюджет на 2024 рік» в частині 7, встановлено з 1 січня 2024 року прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі 3028 гривень для працездатних осіб. В статті 8 вищезгаданого Закону встановлено мінімальну заробітну плату у розмірі 7100 гривень (з 1 січня), 8000 гривень (з 1 квітня) [167]. Можна прослідкувати тенденцію, що мінімальна заробітна плата підвищується.

Згідно з останніми даними Eurofound, в Європейських країнах рівень мінімальної заробітної плати станом на 2023 рік можна приблизно класифікувати у 3 групи: до першої групи відносяться країни, де щомісячна заробітна плата коливається від 399 євро до 840 євро (цю групу включає Польща). У другій групі зарплати становлять від 887 до 1304 євро на місяць. Країни третьої групи характеризуються можливістю отримання понад 1700 євро щомісячно [168]. Мінімальна заробітна плата 1 групи: Болгарія - 399 євро, Угорщина - 579 євро,

Латвія - 620 євро, Словаччина - 700 євро, Чехія - 717 євро, Естонія - 725 євро, Польща - 746 євро. Мінімальна заробітна плата 2 групи: Португалія - 887 євро, Іспанія - 1167 євро, Словенія - 1304 євро. Мінімальна заробітна плата 3 групи: Франція - 1709 євро, Нідерланди - 1934 євро, Німеччина - 1981 євро [169]. Якщо перерахувати у євро мінімальну заробітну плату в Україні з 1 квітня 2024 (за курсом НБУ станом на 01.12.2023: 1 євро дорівнює 40 гривень), вона становить 197 євро. За цим показником наша країна не входить до країн першої групи. Зважаючи на таку неспівмірність доцільно доцільно зменшити верхню межу віднесення справи до категорії малозначних. Слід встановити, що малозначні справи, це справи, у яких ціна позову не перевищує п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. У 2024 році відповідно до ЗУ «Про державний бюджет України на 2024 рік» це становить близько 151 400 гривень, або 3 785 євро (курс НБУ станом на 01.12.2023). В подальшому з підвищенням рівня мінімальної заробітної плати, та узгодження національного законодавства України з Європейським слід встановити фіксовану суму у розмірі 5 000 євро. Справи про захист прав споживачів слід виключити з категорії малозначних, та визначити як справи незначної складності, які водночас потребують швидкого і ефективного вирішення спору за наявності умов передбачених ЦПК України.

Категорії справ, які можуть розглядатися в спрощеному позовному порядку, або в пришвидшеному порядку різноманітні. Законодавці країн ЄС по різному регулюють це питання на законодавчому рівні, але зазвичай такі справи прямо закріплені в процесуальних кодексах чи законах відповідних держав-членів ЄС. Найпоширеніші малозначні справи наступні:

1.Фінансові спори. Більшість країн Європейського Союзу розробляли спрощене позовне провадження, задля вирішення спорів, які переважно виникають з грошових вимог на незначні суми. Латвія, Україна, Австрія, Франція, Румунія, Словенія, Нідерланди – грошові зобов'язання. Португалія – грошові зобов'язання, комерційні операції. Мальта - грошові вимоги. В Італії мирові судді мають юрисдикцію у спорах, пов'язаних із рухомими активами вартістю 5 000 євро або менше, якщо інше не передбачено законом. (Спори щодо рухомого майна, за

винятками, передбаченими законом) [122]. В Греції Спеціальні положення щодо дрібних позовів застосовуються: (1) якщо предмет спору підлягає юрисдикції окружного цивільного суду (eirinodikeío) і стосується позовів чи прав на рухоме майно чи володіння рухомим майном, що не перевищує 5 000,00 євро; або (2) якщо вартість спору перевищує 5 000,00 євро, якщо заявник заявляє, що він чи вона погоджується на суму, що не перевищує 5 000,00 євро для врегулювання позову або права, які вимагаються в позові [121]. У цьому випадку відповідач, який не пройшов, зобов'язаний або задовольнити позов або право, що вимагаються в позові, або сплатити оцінку вартості, прийняту судом. Люксембург: грошові позови, питання, пов'язані з неплатоспроможністю [129].

2.Сімейні справи. Стягнення аліментів. Відповідно до ч. 4 ст 19 ЦПК України справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) [79]; В Латвії [105], Люксембургу [129] – вимоги про стягнення аліментів, за винятком випадків, пов'язаних з розірвання шлюбу або окремим проживанням. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 274 ЦПК України (у редакції, чинній на момент розгляду справи судом першої інстанції) в порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах, що виникають з сімейних відносин, крім спорів зазначені в ч. 4 ст 19 ЦПК [79].

Також суд може розглядати в порядку спрощеного позовного провадження справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд; та справи незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [79].

У рамках спрощеного позовного провадження також розглядають справи, пов'язані із поділом майна подружжя (згідно з пунктом 1 частини 4 статті 274 Цивільного процесуального кодексу). Проте суддя Верховного Суду Олександр

Ступак вказує, що у справах, де предметом суперечок є поділ майна подружжя, може виникати значна кількість об'єктів, тому розглядати всі такі справи в рамках спрощеного позовного провадження не є доцільним [170, с.119].

Цивільно-процесуальний кодекс, крім упорядкування спрощеного позовного провадження, регулює інші типи судових процедур, які можуть використовуватися для розгляду малозначних сімейних справ. Наприклад, судовий наказ, що видається після розгляду безспірних справ у наказному порядку, є засобом юридичного захисту у випадках малозначних справ, спрямованих на оперативне та прискорене вирішення простих справ, зокрема для забезпечення виконання аліментних зобов'язань. Рішення, прийняте в порядку заочного розгляду, що іноді називається спрощеною процедурою через відсутність відповідача та обмеження для позивача, також характеризується оперативністю та простотою процедури. Важливим аспектом розгляду соціально значущих сімейних справ є критерій спірності. Наприклад, справи, які розглядаються в наказному та окремому порядку, є безспірними, тоді як у справах за правилами позовного порядку завжди існують спори, а справи спрощеного порядку характеризуються як малозначні спори. Розмежування цих видів проваджень передбачено на основі того, хто ініціює судові провадження. Зазначено, що сам суд, враховуючи наявність чи відсутність спору, визначає, в рамках якого виду провадження слід розглядати конкретну сімейну справу. З цього приводу вчені та практики вбачають важливість впровадження обов'язкової спеціалізації суддів, які розглядають справи з сімейного права, у загальних і апеляційних судах [170, с. 118].

У рамках спрощеного позовного провадження виключаються справи, що виникають з сімейних відносин, за винятком ситуацій, пов'язаних із стягненням аліментів та розподілом подружжя. Наприклад, справи, які стосуються визначення місця проживання дитини, в основному підлягають розгляду в рамках загального позовного порядку; проте іноді суди вирішують такі питання в спрощеному порядку. З аналізу матеріалів справи видно, що в цьому розгляді висунуті вимоги щодо визнання та скасування розпорядження № 204 від 22 травня 2019 року, яке визначає місце проживання малолітніх дітей разом із батьком, а також вимоги щодо

визначення місця проживання малолітніх дітей разом із матір'ю (див. досьє 8, том 1). Галицьким районним судом м. Львова 12 грудня 2019 року було розпочато розгляд справи і прийнято рішення вести справу відповідно до процедур спрощеного позовного провадження без виклику сторін. У відповідній ухвалі Галицького районного суду м. Львова зазначено, що «суддя, враховуючи вимоги статей 19, 274 ЦПК України та враховуючи малозначність справи, оскільки ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму, вважає, що справа підлягає розгляду за правилами спрощеного позовного провадження» [171]. При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановах Верховного Суду (частина четверта статті 263 ЦПК України). У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 березня 2021 року в справі № 569/3757/20 (провадження № 61-14023св20) зазначено, що «суд апеляційної інстанції не звернув уваги на те, що ця справа не могла бути розглянутою за правилами спрощеного позовного провадження, не надав оцінки відповідним доводам апеляційної скарги, не врахував, що зазначена підстава є обов'язковою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення [172]. Тому суд апеляційної інстанції зробив неправильний висновок про залишення без змін рішення суду першої інстанції». У пункті 7 частини третьої статті 376 ЦПК України передбачено, що порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення, якщо суд розглянув в порядку спрощеного позовного провадження справу, що підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження [171].

Кожна країна встановлює власні процедури та правила для розірвання шлюбних відносин, що може ускладнити ситуацію для осіб, що перебувають у міжнародних шлюбних стосунках, та обмежити їх здатність досягати домовленостей. Це може призвести до того, що більш "впливовий" партнер (той, хто краще підготовлений, фінансово незалежний тощо) може використовувати своє

становище, щоб отримати перевагу в шлюбборозлучному процесі, обираючи найбільш сприятливу юрисдикцію [173].

3. Справи, що виникають з трудових відносин. Що стосується розгляду в порядку спрощеного провадження трудових спорів, то таке рішення законодавця є цілком виправданим, оскільки трудові спори за своєю природою потребують швидкого вирішення, виходячи з того, що поставлено на карту для особи, яка в результаті свого звільнення втрачає засоби до існування (справа «Фрідлендер проти Франції» [174]). Відповідно до ч. 4 стаття 19 ЦПК України, справи, що виникають з трудових відносин розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження [79]. Країн-члени ЄС теж розглядаються трудові спори в спрощеному порядку. Так, в Нідерландах підрайонний суд виносить рішення у справах, пов'язаних із трудовими спорами, позови з працевлаштування [125]. Суди Австрії розглядають спори щодо трудового права, серед яких немає грошових обмежень щодо суми позову, для розгляду справи за спрощеною процедурою [102].

Трудові спори, хоча їх можна розглядати в рамках спрощеного позовного провадження, не слід вважати малозначними, оскільки вони включають складні аспекти для учасників та їх вимог, значну кількість доказів та можливість зміни позовних вимог [175, с. 16]

М.Ю. Тітов та Т.Ф. Коротенко, здійснили аналіз судової практики на прикладі Оболонського районного суду м. Києва, наголошують, що виникають такі питання на практиці, коли процесуальне законодавство України чітко визначає, що відповідні справи слід розглядати у порядку спрощеного позовного провадження, проте з врахуванням певних особливостей, на думку суду, їх необхідно призначати до розгляду у порядку загального позовного провадження, як наприклад трудові спори [176, с. 175]. Пропонується надати суду дискреційні повноваження щодо визначення, чи може справа, що виникла з трудових відносин, бути розглянута в спрощеному позовному провадженні, враховуючи її обставини, чи ні.

Відповідно до висновку, який було надано на запит Верховного Суду від 01.02.2019 року від кандидатів юридичних наук та доцентів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, В. Ю. Мамницького та Д. М.

Сібільового, було визначено наступне: справи, що виникають з трудових правовідносин, не можуть бути віднесені до категорії малозначних, оскільки стаття 43 Конституції України визнає право на працю одним із найважливіших соціально-економічних прав громадян. У цих справах акцентується на захисті саме цього права та його похідних. Це становить додатковий аргумент проти визнання трудових суперечок малозначними, навіть при уніфікованій процесуальній формі їх розгляду, якою є спрощене позовне провадження. Включення трудових спорів до переліку тих, які підлягають розгляду в спрощеному порядку, перш за все, пов'язане із зобов'язанням держави гарантувати права, закріплені у статті 43 Конституції України. З цієї точки зору, прискорене вирішення таких справ, враховуючи їхню соціальну важливість, повинно бути пріоритетом для судової системи. Вказані обставини свідчать про непридатність застосування концепції малозначних справ до трудових спорів [89, с. 92-93].

Таким чином не слід ототожнювати малозначні справи і трудові спори, а також, суддям потрібно ретельно підходити до можливості розглядати трудові спори в порядку спрощеного позовного провадження.

4. справи, що стосуються прав споживачів. В Ірландії «малозначна справа щодо захисту прав споживачів» означає цивільний процес, порушений стосовно споживчого договору, споживачем проти продавця щодо будь-яких придбаних товарів або послуг [107]; Словаччина [113], Нідерланди [125] – споживчими продажами та споживчими кредитами; Польща – гарантії споживачів або претензії щодо гарантій [104]. В Україні, законодавець прямо відніс дані спори до категорії малозначних, зазначивши, що малозначними є справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [79].

5. Спир про право, що виникає внаслідок оренди нерухомого майна. Бельгія – щодо справ орендодавця та орендаря, незалежно від вартості позову (Art. 591 Belgian Judicial Code.) [123]; Ірландія – стосовно оренди орендарем (не є юридичною особою) проти орендодавця щодо неповернення будь-якої суми, сплаченої орендарем як орендна застава, або будь-якої такої суми, відомої як «ключові гроші»,

крім випадків, коли такий позов є спором, який може бути переданий на розгляд Ради з питань оренди приватного житла відповідно до частини 6 Закону про оренду житла 2004 року, за умови, що в кожному такому випадку сума позову не перевищує 2000 євро (п1 порядку дрібних процедур) [107]; Люксембург – спори щодо оплати оренди [129]; Нідерланди – справи щодо здачі в оренду житлового та комерційного майна [125]; Польща – вимоги щодо сплати орендної плати за житло та плати, що сплачується наймачами, а також плати за користування житлом у житлово-будівельному кооперативі, незалежно від вартості позову (стаття 505*1 ЦПК Польщі) [104]. Дану категорію справ, варто і віднести до малозначних за законодавством України.

6. справи, що виникають з соціального права. Так, в Італії це відсотки або непередбачені витрати за несвоєчасну виплату пенсії чи соціальної допомоги (стаття 7 ЦПК Італії) [122]; Люксембург - арешт заробітної плати або пенсії [129]; Австрія – немає грошових обмежень щодо спорів, що виникають з соціального права, які повинна розглядатися в спрощеному порядку [122].

Окрім того, в силу специфіки розвитку законодавства в країн-членів ЄС, які можуть розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження, а законодавець, робить акцент на можливості розгляду таких справ у спрощеному порядку, що не так поширено в інших країнах. Серед них:

1. Позови про відшкодування збитків у зв'язку з дорожньо-транспортними пригодами розглядаються також мировим суддею за умови, що вартість не перевищує 20 000 євро (стаття 7 ЦПК Італії) - в Італії [122].

2. справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд (п. 3, ч. 4 ст. 19 ЦПК України) [79]. У всіх рішеннях, які стосуються дитини, її найкращі інтереси є першочерговими. Під час визначення найкращих інтересів дитини необхідно враховувати такі фактори: підтримувати зв'язок дитини із сім'єю (за виключенням, коли сім'я виявилася особливо непридатною), а також в інтересах дитини забезпечити її розвиток і безпеку в

надійному, стабільному та благополучному середовищі (справа «М.С. проти України» [177]). Навіть положення про рівність прав та обов'язків батьків у вихованні дитини не може тлумачитися у збиток інтересам дитини, а тимчасовий виїзд дитини за кордон (із визначенням конкретного періоду) в супроводі того з батьків, із ким визначено її місце проживання, та здійснення забезпечення дитині рівня життя, необхідного для всебічного розвитку, не може беззаперечно свідчити про позбавлення іншого з батьків передбаченої законодавством можливості брати участь в її вихованні та спілкуванні з нею [178]. Інтереси дитини вимагають не лише особливої уваги, але і швидкого захисту в порівнянні з іншими категоріями справ, оскільки будь-яке затримання в таких справах (особливо, якщо існує активний конфлікт між батьками дитини) може негативно вплинути на її інтереси та подальший розвиток [155, с. 79].

Законодавці деяких країн не роблять зазначають перелік малозначних справ в залежності від категорії спору. Так, в Німеччині усі справи, сума позову яких не перевищує до 600 євро можуть розглядатися в порядку спрощеного судочинства [52]. Закон посилається лише на грошову вартість позову, а не на предмет (особлива увага звертається на справи про виселення). В Швеції в спрощеному порядку може розглядатися будь-який цивільний позов, крім сімейного права [126]. В Франції [110], Словаччині [113], Іспанії [111] – усі цивільні позови.

При включенні справ, які характеризуються незначною складністю та включають немайнові спори, до категорії малозначних, судді керуються вимогами частини третьої статті 274 Цивільного процесуального кодексу України. Вони ретельно оцінюють можливість визнання справи малозначною, враховуючи її особливості, ступінь складності та важливість. Типовими прикладами таких справ є ті, що стосуються анулювання обтяження на нерухоме майно, визнання особи, що втратила право на користування житловим приміщенням, та вирішення питання виселення; справи, пов'язані з визначенням статусу особи, що втратила право користування житловим приміщенням та зняття з реєстраційного обліку; зміна договору найму житлового приміщення; про зобов'язання укласти договір; про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню; про визнання

договорів недійсними (752/8499/17-ц; 761/1893/18; 755/17459/16-ц; 754/16984/17; 761/2319/18) [179, с. 145]

Ряд європейських країн у нормативно-правових актах встановлюють винятки щодо можливості розгляду справ у спрощеному провадженні, зокрема: Данія, Італія, Румунія, Словенія та Швеція передбачають винятки у законодавстві для видів спори, які не можуть розглядатися у спрощеному порядку. Наприклад, у Словенії охоплюються тільки спорів щодо нерухомого майна, авторських прав, інтелектуальної власності, конкуренції та порушення володіння [109]. Досвід Словенії щодо розгляду в порядку спрощеного провадження справ про захист авторського права, інтелектуальної власності навряд чи доцільно враховувати при удосконаленні процедури спрощеного провадження в Україні. Як зауважує О.Р.Ковалишин, розгляд справ стосовно інтелектуальної власності потребує належної кваліфікації суддів, єдності підходів, усунення конкуренції юрисдикцій, а тому є необхідність розгляду в межах єдиного суду – Вищого суду з питань інтелектуальної власності [180,с. 149]. Законодавець Швеції прямо зазначає, що позови, які виникають з питань сімейного права не можуть розглядатися в спрощеному порядку [126]. Законодавство Люксембургу відносить до винятків справи, навіть якщо сума спору становить менше 10 000 євро, про: про розлучення, про встановлення батьківства, усиновлення чи заяви про банкрутство [129]. Мальта - право власності на нерухоме майно [124].

Ч. 4 ст. 274 ЦПК України закріплений перелік категорій справ, що не можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження. Якщо предмет позову та/або його ціна відповідають вказаним умовам, суддя повинен розглядати справу виключно за правила загального позовного провадження [79]. До таких справ законодавець України відносить, справи: що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя; щодо спадкування; щодо приватизації державного житлового фонду; щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; в яких ціна позову

перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; а також інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5 цієї частини [79].

Європейська процедура розгляду дрібних спорів, яка імплементована майже усіма країнами-членами Європейського Союзу, внаслідок специфіки застосування даної процедури на міжнародному рівні, також зазначає перелік винятків справ, які не підпадають під даний механізм. Згідно із ст. 2 Регламенту № 861/2007 ця процедура не розповсюджується на позови про заробітну плату, митні платежі, адміністративні справи, позови про притягнення до відповідальності держави, позови про оспорування актів державних органів (*akta jure imperii*) [63]. Також цей спрощений порядок не можна використовувати при вирішенні наступних категорій спорів: справи щодо стягнення доходів, мит та інші адміністративні справи, а також справи щодо відповідальності держави за дії чи бездіяльність органів державної влади (публічне право); справи щодо статусу чи правоздатності фізичних осіб; справи щодо прав на майно, що випливають зі шлюбних відносин чи відносин, які за законом мають наслідки, подібні до шлюбу; справи щодо обов'язків по утриманню, похідних від сімейних відносин, батьківства, шлюбу чи спорідненості; справи щодо спадкування та правонаступництва, включаючи справи щодо обов'язків з утримання, які виникають внаслідок смерті; справи щодо банкрутства, чи ліквідації неплатоспроможних компаній чи інших юридичних осіб, юридичних утворень та аналогічні процедури; справи щодо соціального забезпечення; справи щодо арбітражу; справи щодо трудового законодавства; справи щодо прав користування нерухомим майном, крім грошових позовів; справи щодо порушення прав приватності, а також прав, які стосуються особистості, включаючи справи щодо клевет (п. 2 ст. 2 Регламенту № 861/2007) [63].

Узагальнено можна відзначити, що законодавець визначив ціну позову як критерій малозначності. Тим не менше, при врахуванні підстав для касаційного перегляду можна припустити, що автоматично не вважаються малозначними справи, які мають «значний суспільний інтерес» або «виняткове значення для

учасника справи, який подає касаційну скаргу». Ці критерії розглядаються як неоднозначні та визначаються досить оціночно [149, с. 48].

Слід зауважити, що усі малозначні справи повинні вирішуватися судом в порядку спрощеного позовного провадження, але не всі справи які можуть розглядатися в порядку спрощеного провадження, є малозначними [179, с. 146].

Як доцільно зауважує Н. Ю. Сакара, пряме розуміння вищенаведеної норми дає стверджувати, що всі ці справи можна умовно поділити на 2 групи: 1) ті, які визнаються малозначними внаслідок прямої вказівки в законі (п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК України); 2) ті, які можуть бути визнані малозначними судом (п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України) [181, с. 167]. До першої категорії малозначних справ, відносяться справи за позовами майнового характеру (майнові спори), ціна позову у яких не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [101, с. 209].

Зазвичай, судді місцевих і апеляційних судів визначають справи як малозначні згідно із законом (з позовною ціною менше 100 розмірів прожиткового мінімуму) у більшості випадків: відшкодування шкоди за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, стягнення в порядку регресу виплаченого страхового відшкодування; стягнення коштів за навчання з осіб, які навчалися за рахунок коштів Державного бюджету України; стягнення надмірно сплачених коштів (допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, допомога по безробіттю, допомога тимчасово переміщеним особам із зони проведення антитерористичної операції); стягнення заборгованості по оплаті житлово-комунальних послуг (оплата електричної енергії, гаряче та холодне водопостачання, централізоване опалення, телекомунікаційні послуги); стягнення заборгованості за кредитними договорами, стягнення заподіяної внаслідок ДТП матеріальної шкоди; стягнення пені за прострочення сплати аліментів (761/4214/18; 761/1140/18; 753/9225/16; 761/38586/16; 753/16516/16). Найбільш типовими малозначними справами, в яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, є справи, які впливають з кредитних правовідносин, про стягнення аліментів, відшкодування шкоди [101, с. 211].

Справи щодо стягнення заборгованості за договорами позики, банківського вкладу, аліментів, регресу страхового відшкодування та кредитних зобов'язань, які мають ціну позову менше двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, зазвичай класифікуються як малозначні справи невеликої складності. Взагалі судді розглядають такі справи, враховуючи вимоги статті 274 Цивільного процесуального кодексу України. Однак іноді виникають ситуації, коли ціна позову виявляється значно вищою за встановлену граничну суму, визначену законом, і в таких випадках судді можуть не враховувати це обмеження. Також можуть виникати випадки, коли не враховується необхідність призначення експертизи в справі.

В науковій царині існує проблема з визначенням понять «малозначні спори», «малозначна справа» та розподілом їх на категорії. Існують питання щодо співвідношення з поняттям «справа, яка підлягає розгляду в порядку спрощеного позовного провадження» з категоріями «малозначна справа», «справа незначної складності» [179, с. 146].

Законодавчо встановлений критерій малозначності – це справи з ціною позову до 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також умовно визначений законодавством критерій - від 100 до 250 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який поєднано з розсудом суду [149, с. 46]. Таким чином, поняття «малозначність справи», передбачає спрощений порядок її розгляду в залежності від розміру і характеру позовних вимог [101, с. 213].

Водночас у ст. 274 ЦПК зазначено лише малозначні справи серед справ спрощеного позовного провадження, але відсутній окремий згадуваний критерій для справ незначної складності [79]. Також є непорозумілим те, що серед справ, які повинні розглядатися відповідно до правил спрощеного позовного провадження, законодавець включає справи, пов'язані з трудовими відносинами, а також справи, де рішення стосується надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України від батька, який проживає окремо від дитини, і якому відсутній борг з аліментів, але із відмовою від другого батька щодо надання нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд, хоча ці справи не визначаються як малозначні [149, с. 46]. Адже

трудові спори чи справи пов'язані з аліментами є надзвичайно важливими і забезпечують основні потреби громадян. Зокрема право на працю, на отримання заробітної плати, що важливо для нормального забезпечення життєдіяльності фізичної особи і впливають на непорушність основних трудових гарантій, які закріплені Конституцією України.

Поняття «складність справи», «справа незначної складності» має визначатися під час вирішення віднесення відповідної справи до «малозначних», відповідно до п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України, та при вирішенні питання про можливість розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, на підставі положень ч. 2 ст. 274 та ч. 2 ст. 277 ЦПК України [79]. Вирішуючи питання про складність справи, як передумову для можливості віднесення її до категорії малозначних, судді повинні враховувати також практику ЄСПЛ, зокрема, справи «Федіна проти України» від 02 вересня 2010 року, «Смірнова проти України» від 08 листопада 2005 року, «Матіка проти Румунії» від 02 листопада 2006 року, «Літоселітіс проти Греції» від 05 лютого 2004 року та інші. За усталеною практикою цього суду, кожна справа має правову та фактичну складність, при оцінці якої враховується, зокрема, наявність обставин, що утруднюють розгляд справи; кількість співпозивачів, співвідповідачів та інших учасників процесу; необхідність проведення експертиз та їх складність; необхідність допиту значної кількості свідків; участь у справі іноземного елемента та необхідність з'ясування і застосування норм іноземного права тощо [101, с. 214].

Для цілей ЦПК України справами незначної складності є справи, в яких ціна позову не перевищує двісті п'ятдесят прожиткового мінімуму для працездатних осіб та для яких пріоритетним є швидке вирішення» [79]; На відміну від вищевказаної категорії справ, для яких, як влучно відмічає О.В. Колісник, є законодавчо встановлений критерій малозначності, дана категорія справ характеризується умовно визначеним таким критерієм, який поєднано із розсудом суду [149, с. 46].

Вчений А.В. Помазов вважає, що малозначна справа і справа незначної складності є ідентичними, вказуючи, що це є цивільна справа, в якій характер конфліктних правовідносин, предмет доказування, учасники та інші умови не

потребують проведення передсудового розгляду та/або судового засідання для повного та всебічного визначення її обставин [182, с. 81].

При внесення змін до КАСУ, законодавець офіційно закріпив визначення малозначної справи, КАСУ (на відміну Цивільного процесуального кодексу України), п. 20 ч. 1 ст. 4 КАСУ вказує, що адміністративна справа незначної складності (малозначна справа) – це адміністративна справа, у якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників тощо не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин [136]. Законодавець таким чином ототожнює малозначну справу і справу незначної складності, що для цивільного судочинства є не припустимим. Також, з визначення неможливо встановити чіткі ознаки малозначної, тобто не складної справи [183, с. 18].

Вираз «інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи» повинен вказувати на те, що існує об'єктивна потреба в сторін по справі вирішити її якнайшвидше.

Законодавець закріпив загальні умови, які суд має враховувати при вирішенні питання про розгляд справи (зокрема, і малозначної) в порядку спрощеного або загального позовного провадження (частина 3 статті 274 ЦПК України) [79]. До таких аспектів, які не характеризуються чіткою юридичною визначеністю, слід віднести умови, що стосуються значущості справи для сторін, її категорії та складності, а також того, чи має розгляд справи значний громадський інтерес. Визначення цих аспектів суд повинен провести на підставі свого внутрішнього переконання. Однак законодавець не уточнив критеріїв для визначення складності та значення справи для сторін і суспільного інтересу. Хоча наявність переліку справ, які не підлягають розгляду в рамках спрощеного позовного провадження, є доцільною, вона сама по собі не вирішує цієї проблеми (згідно з частиною 4 статті 274 ЦПК України) [184, с. 193-194]. «Розмитість» непередбачуваність законодавства тощо слугує ознакою неякісного закону [148, с. 154].

Критерії віднесення справ до категорії малозначних мають бути визначені суто законодавчим шляхом, що б слугувало превенцією до перевищення дискреційних повноважень, а також можливих зловживань з боку суду [89, с. 91].

Однією з нагальних наукових проблем є вироблення не якихось уявних та умовних, а цілком конкретних критеріїв малозначності справ, прив'язаних не лише до ціни позову, а й до сутності спірних правовідносин [149, с. 50]. Зокрема повинні враховуватися такі умови:

1. Сума вимоги: справа може бути визнана незначною, якщо сума вимоги не перевищує певного порогу, встановленого законом це двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

2. Тривалість провадження: якщо справа може бути вирішена швидше за звичайні терміни, це може слугувати критерієм для визнання її незначною.

3. Складність справи: якщо справа має прості та стандартні питання, які не потребують спеціальних експертних знань, це може вказувати на незначну складність.

4. Відсутність складних правових питань: Якщо справа не включає в себе складних правових питань, це може робити її більш простою.

5. Відсутність багатосторонньої суперечності: якщо сторони у справі не є багаточисельними і не мають складних позовних вимог, це може сприяти визнанню справи незначною.

В тексті Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України) термін «складна справа» не має чіткого юридичного визначення чи конкретних критеріїв. Сам термін «складність справи» не є самостійним поняттям, яке б було охарактеризовано в тексті ЦПК. Замість цього ЦПК України встановлює критерії для визначення «незначної складності» справи, які можуть застосовуватися для визначення лише обмеженої кількості критеріїв. Щодо справи, яка не відповідає цим критеріям незначної складності, можна вважати, що вона є "звичайною" або «складною», проте сам ЦПК не надає чіткого юридичного визначення терміну «складна справа». Складна справа - це справа, яка характеризується великою кількістю факторів, які можуть включати великий обсяг доказів, складні правові та

фактичні питання, множинність сторін, або інші обставини, які ускладнюють її розгляд та вирішення. Визначення складності справи може бути здійснене суддею враховуючи конкретні обставини кожного випадку.

В цілому, ми вважаємо, що ефективність розгляду справ в рамках спрощеного провадження повинна виявити себе через можливість розширення переліку та категорій справ, які можуть піддаватися такому порядку. Це представляє собою значущий та важливий напрямок для майбутніх наукових досліджень, оскільки це може суттєво зменшити навантаження на суди та підвищити продуктивність цивільного судочинства, в той же час підвищуючи рівень довіри до судової системи [185, с. 67].

Значно кращим способом визначення підстав для спрощеного позовного провадження було б зазначення фінансового критерію (ціни позову) та надання конкретного переліку цивільних справ, які можуть бути розглянуті в рамках спрощеного позовного провадження, незалежно від суми позову. Важливо уникати включення справ наказного провадження до цього переліку через відмінність матеріально-правової природи таких справ від справ, що підлягають спрощеному позовному провадженню. Оскільки матеріально-правова природа певних категорій справ визначає вибір конкретної процедури їхнього розгляду, якщо законодавець пропонує різні спрощені процедури для однієї категорії справ, важливо переглянути позиції щодо віднесення цих категорій цивільних справ до відповідних спрощених проваджень [13, с. 8].

Раціональним є використання терміну «малозначність» виключно для справ, пов'язаних із майновими спорами, де визначальним фактором важливості є ціна позову. Такий підхід відповідає прийнятим стандартам у більшості розвинених країн світу.

Коли йдеться про спори немайнового характеру, існуючі наразі критерії їх «значущості» не відповідають стандартам забезпечення прав сторін на справедливий суд. Це, безумовно, не сприяє належному функціонуванню цивільного судочинства і негативно впливає на рівень довіри до судової системи,

ступінь захищеності прав громадян і можливість підвищення показників ефективності захисту порушених прав [182, с. 84].

Немайнові конфлікти повинні бути виключені з категорії малозначних. Ці розсудливі міркування базуються, передусім, на положеннях статті 3 Конституції України, яка визнає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищими соціальними цінностями в Україні [78]. Враховуючи вказане, визнання особистих немайнових прав як малозначних на практиці є неправильним та порушує конституційні норми, оскільки саме судовий захист цих прав є гарантом виконання Основного Закону в даному аспекті.

Натомість, пропонується визначати ступінь складності справи виключно за її характеристиками, розподіляючи їх на категорії: справи незначного ступеня складності, складні справи та справи значного ступеня складності. При вирішенні цього питання суд повинен враховувати не лише матеріально-правову та процесуальну складність, але також думку сторін. Усі справи, пов'язані із трудовими, сімейними відносинами, а також ті, що стосуються життя, здоров'я, захисту честі, гідності та ділової репутації, слід розглядати як справи значного ступеня складності. Це правило має застосовуватися також до всіх цивільних позовів, які виникають у зв'язку з вчиненням кримінальних правопорушень для максимального забезпечення цивільних прав людини в Україні [182, с. 84].

Розташування визначення категорії «малозначних» справ у розділі про юрисдикцію в Цивільному процесуальному кодексі України є неправильним. У цьому випадку не вирішується питання про те, перед яким судом буде розглядатися справа. Визначення «малозначних» справ слід включати безпосередньо до розділу про спрощене провадження. Важливо зауважити, що підхід законодавця в господарському процесі є трошки кращим у порівнянні з ЦПК України, хоча він також не є ідеальним. Щодо інших видів юрисдикції (дистанційної та територіальної), необхідно визначити, яким чином юрисдикція «малозначних» справ має визначатися в цивільному судочинстві. Як відомо, інстанційна юрисдикція визначає обсяг повноважень суду кожного рівня в системі судів

України, а територіальна (підсудність) встановлює межі повноважень між судами одного рівня щодо розгляду справ у першій інстанції [186, с. 201].

Прикладом зміни правил, яка не призвела до зміни практики, є нова процесуальна лінія для так званих «малозначних справ» (тобто дрібних позовів; стаття 278 і наступні Цивільно-процесуальний кодекс України). Він використовується нечасто, оскільки учасники судового процесу віддають перевагу слуханням, які відсутні в цьому треку. Численні детальні правила щодо незначних справ не допомагають змінити цю ситуацію. Більш прямий підхід полягав би в тому, щоб встановити, що справи під певним значенням повинні розглядатися в спрощеному провадженні якщо суд не вирішить інакше (очевидно, таке процесуальне рішення оскарженню не підлягає) [187].

Необхідно розробити чіткі критерії, щоб визначити, чи слід класифікувати справу як малозначну (невеликі позови). Українське законодавство передбачає спрощене позовне провадження для малозначних справ. Критерії для класифікації справи як малозначної можуть визначатися згідно з положеннями Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України) та іншими нормативними актами. Ось деякі критерії:

1. Сума позову: справа може визнаватися малозначною, якщо сума позову не перевищує встановленого законом порогу для малозначних справ.

2. Спрощений порядок розгляду: якщо справа може бути вирішена шляхом спрощеного порядку розгляду без додаткових формальностей та комплексного провадження.

3. Відсутність складних фактичних та правових питань: справа може вважатися малозначною, якщо в ній відсутні складні фактичні та правові питання, і вирішення вимагає мінімального обсягу доказів.

4. Відсутність третіх осіб: якщо в справі відсутні треті особи або інші учасники цивільного процесу (експерт, перекладач, спеціаліст), що можуть ускладнити розгляд.

5. Можливість вирішення шляхом мирової угоди: якщо сторони можуть легко досягти мирової угоди, це може бути аргументом для класифікації справи як малозначної.

Суб'єктивні критерії на зразок важливості справи для сторін слід скасувати. Способи уникнути процедури розгляду у спрощеному провадженні незначних справ після класифікації справи як незначної не повинні бути доступними.

Розміри ціни позову як критерії віднесення справи до категорії малозначних у сумі 268 400 грн (пункт 1) та 671 000 грн (пункт 5) є не лише значними, а й перевищують установлені в законі розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб та мінімальної заробітної плати. Слід визначити, що малозначні справи – це ті, де вартість позову не перевищує п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. У 2024 році це приблизно 151 400 гривень або 3 785 євро (за курсом НБУ на 01.12.2023), із подальшим установленням фіксованої суми в 5 000 євро відповідно до змін у рівні мінімальної заробітної плати та адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Справи, що стосуються захисту прав споживачів, варто виключити з категорії малозначних, розглядаючи їх як справи з незначною складністю, які одночасно потребують швидкого та ефективного вирішення спору відповідно до умов, визначених ЦПК України.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЗА СПРОЩЕНИМ ПОЗОВНИМ ПРОВАДЖЕННЯМ

2.1. Порядок подання позову та клопотання про розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження.

Стадійна структура провадження в суді першої інстанції визначена певними факторами: механізмом взаємодії сторін та судді, пошуку істини, встановлення фактів під час вирішення спору, структурою пошуку, подання та дослідження доказів у суді. Цей підхід відображає функціональність різних етапів, їх зв'язок із процесом застосування права, а також взаємодію між сторонами та судом. Структура цивільного судочинства на етапи забезпечує рівність можливостей учасників справи, ураховує баланс їхніх інтересів, а також гарантує своєчасне виконання окремих процесуальних дій і юридичну чіткість. Формалізація стадій сприяє поетапному розвитку правовідносин з фіксацією проміжних станів [188, с. 81].

Спрощене позовне провадження, яке передбачене для малозначних справ, не є універсальною процедурою, тому норми спрощеного провадження повинні бути гнучкими. Не всі дрібні позови прості: деякі можуть бути невеликими в грошовому вираженні, але надзвичайно технічними та складними за своєю природою, і тому можуть вимагати поглибленого розгляду з використанням «важкої артилерії» норм загального позовного провадження у цивільному процесі. Таким чином, процедури дрібних позовів повинні мати достатню гнучкість, щоб надати сторонам і суду можливість визначити, чи слід розглядати справу, незалежно від її грошової вартості, за допомогою спрощеного позовного провадження чи процедури дрібних позовів (small claims procedure) [31, с. 8].

Науковець Суярко Т.Д. зазначає, що «умовами, які дозволяють розглядати справу у порядку спрощеного провадження, є ті події, які ще не настали і настання яких (або ненастання) не можливо спрогнозувати, як наприклад відсутність заперечень з боку відповідача, наявність згоди сторін на розгляд справи у спрощеному провадженні. Саме наявність у сукупності підстав та умов дозволяє

визначити необхідні та достатні передумови для розгляду справи в порядку спрощеного провадження» [189, с. 155].

Право на звернення до суду для отримання судового захисту може бути реалізоване заінтересованою стороною лише у випадку, якщо вона дотримується встановленого законом порядку подання звернення до суду для отримання судового захисту. Звернення до суду відповідного суб'єкта, якому законом надано таке право, є юридично одностороннім актом, метою якого є ініціювання провадження у справі та сприяння початку процесуальної діяльності з метою розгляду та вирішення цивільного питання.

Право на доступ до суду є активним правом у сфері процесуальних відносин. Згідно з цим принципом, кожна особа повинна мати можливість започаткувати розгляд своєї цивільно-правової справи та отримати справедливий та ефективний судовий захист. Водночас, це право є специфічним, оскільки його реалізація передбачає захист інших прав і свобод особи. Держава в свою чергу зобов'язана створити необхідні умови для реалізації цього права [15, с. 72]. Право на доступ до суду означає, що особа повинна мати реальну, а не формальну можливість звернутися до суду із заявою, а суд повинен розглянути її без зайвих та неналежних правових чи практичних перешкод [15, с. 75].

Визначаючи порядок розгляду справ в порядку спрощеного провадження, необхідно звернути увагу на кілька факторів: по-перше, оперативний або прискорений розгляд справ залежить від якості та повноти наданих позивачем документів, в тому числі доказів. Відповідно до норм ЦПК України сторонами по справі подаються: від позивача – позовна заява (ст. 175 ЦПК) та відповідь на відзив (179 ЦПК); від відповідача – відзив (178 ЦПКУ) і заперечення на відповідь на відзив (180 ЦПК); від третіх сторін – пояснення на позовну заяву та відзив (181 ЦПК України). клопотання при цьому передбачені лише в разі їх подання разом із позовною заявою. Згідно законодавства суд не зобов'язаний збирати докази, він оцінює та приймає рішення щодо їх достатності [190, с. 40].

Позов представляє собою ключовий елемент цивільного судочинства та позовного провадження, визначаючи звернення заінтересованої особи до суду для

вирішення цивільно-правового спору та захисту її прав, свобод чи інтересів. У визначенні позову, як лише звернення за захистом суб'єктивного права чи законом охоронюваного інтересу, недостатньо повністю відтворити його правову природу. Позов, як процесуальне поняття, що використовується для порушення судових процедур, тісно пов'язаний із суб'єктивним матеріальним правом (цивільним, житловим, земельним, сімейним, трудовим), захист якого він забезпечує. Без матеріально-правової вимоги позивача до відповідача позов не існує. Визначення суті позову можливе тільки при узятті до уваги єдності його матеріальної та процесуальної аспектів. Таким чином, позов, окрім процесуальної сторони, що є вимогою до суду про розгляд спору щодо цивільного права, також включає матеріально-правовий аспект — вимогу позивача до відповідача щодо захисту прав, свобод чи інтересів. А. О. Добровольський, зауважуючи, що вимога позивача у справі завжди має вказувати на вимогу, яка спрямована до відповідача, визначено правильність такого підходу [9, с. 209-210].

Таким чином, позов — це вимога позивача до відповідача, звернена через суд, про захист прав, свобод чи інтересів, яка здійснюється в певній, визначеній законом, процесуальній формі (Комаров). Позов у процесуальному розумінні спирається на позов у матеріальному сенсі (А.А. Добровольський, І.А. Жеруоліс, А.Ф. Клейнман, Д.М. Чечот). При цьому також одностайною була думка, що позов у процесуальному сенсі адресований суду, а в матеріальному — відповідачеві [191, с. 59]. Для того щоб позов міг виконати роль засобу порушення судової діяльності, він повинен містити у собі певні складові частини (елементи).

Однією з умов подання позовної заяви є дотримання форми заяви та належного способу подання позовної заяви. За загальним правилом позовна заява, як і клопотання, вимоги, заперечення, міркування подаються у письмовій формі (ч. 1 стаття 174 ЦПК України) [79]. Дане правило використовуються більшістю країнами-членами ЄС.

Задля максимального спрощення процедури написання позову сторонами, та викладання необхідних елементів у позові, законодавці деяких країн-членів ЄС встановили спеціальні типові форми. Сторони процесу (позивач, відповідач)

повинні заповнити відповідні форми (шаблони) давши відповідь на конкретні питання та подати заповнену форму до відповідного суду. Особливо актуальним використання форм є для спрощеного позовного провадження. Адже наявність самої форми, з необхідними питаннями та пунктами теж свого роду спрощує роботу судді. Типові форми для подання позову в спрощеному цивільному судочинстві є обов'язковими в таких країнах: Польща, Латвія, Литва, Ірландія, Франція¹², Румунія¹³, Словенія, Мальта.

Наприклад, відповідно до статті 505² Цивільно-процесуального кодексу Польщі у поєднанні зі статтею 125 ЦПК Польщі, встановлює правило, за яким усі позовні заяви, відзиви, клопотання, надані під час спрощеного провадження, мають бути подані на офіційних бланках. Офіційні форми можна отримати в муніципальних установах, канцеляріях суду та на веб-сайті Міністерства юстиції. Невикористання необхідної форми для малозначної справи є порушенням процесуального законодавства [104]. Так, якщо позовна заява, яка мала бути подана на офіційному бланку, подана в інший спосіб або не може бути розглянута через недотримання інших формальних умов, головуючий суддя просить сторону усунути порушення протягом одного тижня та надсилає заяву цій стороні. У клопотанні про усунення порушень мають бути зазначені всі порушення, виявлені в позовній заяві. Якщо сторона не виконає вимоги до закінчення встановленого строку або повторно буде подано неправильне клопотання, головуючий суддя постановить повернути клопотання (стаття 130 ЦПК Польщі) [104].

В Латвії в залежності від категорії справи існують різні види типових форм, які встановлені Постановою Кабінету Міністрів Латвії (Ministru kabinets) від 11 жовтня 2011 року № 783 Про форми для позовів на невеликі суми [192]. Позов, відзив мають бути оформлені на бланках, встановлених Постановою № 783. Додатки до Положення містять такі форми: Позов про стягнення невеликої суми

¹² Форма CERFA № 11764*08 доступна на веб-сайті французького уряду, у всіх службах прийому сторін (Services d'Accueil Unique du Justiciable) і на www.justice.fr.

¹³ Наказ Міністра юстиції № 359/С від 29 січня 2013 року про затвердження форм, що використовуються в процедурі розгляду дрібних позовів, передбачених статтями 1025-1032 Закону № 134/2010 про Цивільний процесуальний кодекс, передбачає обов'язкову стандартну форму для процедура розгляду дрібних позовів. Типовими формами є: заява, форма внесення змін та/або виправлень до заяви та форма відповіді.

грошей; Позов про стягнення аліментів; Відзив на позов про стягнення грошей; Відзив про позов невеликої суми про стягнення аліментів. Дані формуляри також доступні на законодавчому порталі офіційного вісника Latvijas Vēstnesis [105]. В Словенії, типові форми складаються лише для малозначних справ, ініційованих стороною на підставі відповідної заповненої форми поданої до суду [109]. В Румунії, виданий Наказ Міністра юстиції № 359/С від 29 січня 2013 року про затвердження форм, що використовуються в процедурі розгляду дрібних позовів, передбачених статтями 1025-1032 Закону № 134/2010 про Цивільний процесуальний кодекс, передбачає обов'язкову стандартну форму для процедури розгляду дрібних позовів [108]. На відміну від законодавця Латвії, законодавець Румунії розширив перелік типових форм у спрощеному провадженні для малозначних справ. Так, окрім позову та відзиву, до типових форм відносяться: заява, форма внесення змін та/або виправлень до заяви та форма відповіді.

Литовський законодавець також створив спеціальні форми позову для малозначних справ. Форми надаються судами та розміщені на порталі електронних послуг судів Литви. Заповнити процесуальні документи відповідно до підготовлених форм можна на порталі «Електронний суд», після чого такі заповнені процесуальні форми надсилаються до суду [193]

В Швеції, Іспанії приміром, можна за вибором позивача використовувати типову форму, або написати позовну заяву самостійно, без застосування відповідних шаблонів. Тобто використання процесуальної форми для подачі позову у спрощеному позовному порядку є необов'язковим.

В Іспанії скарга, подана позивачем, є письмовою, але якщо сума позову, не перевищує 2000 євро. ЦПК Іспанії для малозначних справ дозволяє скласти скорочену, стислу версію позовної заяви, без вимог, які є необхідними для подачі позовної заяви за загальним порядком [111]. Такий «скорочений» позов містить основну інформацію про позивача і відповідача, обраний засіб правового захисту та факти, що є підставою для позову. Крім того, позивач може вдатися до стандартизованих форм, які можна завантажити з сайту суду [194, с. 10]. Ще однією причиною відсутності звичайних вимог до позовної заяви у спрощеному

провадженні є те, що представництво адвокатів в малозначних справах є необов'язковою, тож позовна заява може мати простий вигляд або складатися у стандартизованій формі, адже особи без юридичної освіти, які не користуються послугами адвоката, зазвичай допускають помилки у написанні позовних заяв.

В національному законодавстві України немає офіційно затверджених форм для подачі позовної заяви в порядку спрощеного провадження. Як і немає спеціальних форм в Чехії, Німеччині, Фінляндії, Словаччині, Греції, Угорщині, Хорватії. Проте, впровадження «Електронного суду», що ведена на основі Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженим рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-2 [195], дозволила адвокатам подавати позовну заяву, клопотання через електронний кабінет Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, шляхом заповнення, опису відповідних пунктів або завантаження тексту: «Регіон та суд», «Заявник», «Представник заявника», «Текст заяви», «Додатки». В подальшому доцільно проводити реформу, щодо застосування відповідних процесуальних шаблонів для подачі позовної заяви та інших процесуальних заяв та клопотань шляхом заповнення відповідних пунктів, що значно спростить роботу суду для виокремлення необхідної інформації (в тому числі предмет та підстава позову), та дозволить громадянам, які беруть участь у судовому засіданні без представлення їхніх інтересів юристом/адвокатом, подавати ту інформацію, яка необхідна для суду без спеціальних юридичних знань [196].

Застосування шаблонів для малозначних справ та у порядку спрощеного судочинства передбачене у Європейською процедурою дрібних спорів (ЕССР) [63]. Якщо проаналізувати Європейську процедуру дрібних позовів, то можна зробити висновок, що застосування типових форм, які використовуються у ЄСКП є фундаментом для вирішення малозначних спорів. Європейська процедура малих спорів розпочинається тільки з використанням стандартної форми А позову, як зазначено в Додатку I Регламенту (ЕССР). Позивач подає заяву до суду безпосередньо, поштою чи будь-яким іншим засобом зв'язку, таким як факс або електронною поштою, прийнятною для держави-члена ЄС, в якій розпочато

процедуру [63]. Мета European Small Claims Procedure полягає в тому, що це, по суті, має бути письмова процедура.

За загальним правилом, позовна заява подається до суду безпосередньо позивачем, або представником позивача, або може надсилатися засобами поштової комунікації. Проте з розвитком технологій для підвищення ефективності доступу до правосуддя осіб, законодавець допускає подачу позову за допомогою електронних засобів комунікації. Відповідно до статті 125 ЦПК Словаччини, заява до суду може бути подана як в письмовій, так і в електронній формі. Подача письмової заяви можлива поштою або особисто. У разі подання електронної заяви згідно зі спеціальними правилами всі документи додатково надсилаються в паперовому або електронному вигляді. Електронна заява подається безпосередньо з порталу Міністерства юстиції Словацької Республіки або Центрального урядового порталу лише словацькою мовою з використанням електронного підпису чи печатки [113] В Ірландії заява про відкриття провадження в рамках спрощеного провадження має бути написана в письмовій формі, або в електронній формі. Заповнена заява повинна бути подана до Секретаря дрібних позовів разом з додатками. Позивач може зателефонувати до канцелярії суду, якщо потрібна допомога у заповненні форми. Реєстратор дрібних позовів надасть позивачу форму для заповнення позову, або форму можна завантажити з веб-сайту Служби судів Ірландії [107].

В Естонії позовну заяву в електронному форматі можна подати через розроблену для цього інформаційну систему E-toimik (система електронних файлів). Подана в електронному вигляді заявка повинна бути підписана відправником цифровим підписом або подана в будь-який інший подібний безпечний спосіб, який дає змогу ідентифікувати відправника. Суд може визнати достатніми заяву або будь-який інший процесуальний документ, поданий учасником процесу електронною поштою, навіть якщо в ньому не дотримано вимоги про наявність електронного цифрового підпису, за умови, що у суду немає сумнівів щодо особи відправника та надсилання документа, особливо якщо документи з цифровим підписом були надіслані раніше з тієї самої електронної адреси до суду у провадженні щодо тієї

самої справи тим самим учасником процесу, або якщо суд погодився, що позов чи інші документи також можуть бути подані таким чином [103].

Варто зауважити, що ряд країн Європейського Союзу дозволяють зареєструвати позовну заяву в незвичний спосіб для українського процесуального права. Наприклад, законодавець Німеччини передбачив, що у місцевих судах (Amtsgerichte) позов може бути зареєстрований усно в канцелярії суду. Навіть особа, яка має законного представника, може вільно зареєструвати заяву в усній формі, а не подавати її через свого адвоката [52]. ЦПК Австрії містить схожі вказівки, за якими, сторони, які не мають законного представництва, також можуть зареєструвати свої претензії усно в окружному суді. Якщо письмове подання сторони, яка не має законного представника, не відповідає вимогам процесуального законодавства Австрії, суддя повинен надати цій стороні відповідне пояснення та вказівки [102]. В Італії позов можна також подати в усній формі, і в цьому випадку мировий суддя (розглядає малозначні справи) фіксує його в документі, який позивач вручає відповідачу з викликом про явку в суд на призначене засідання (ст. 316 ЦПК Італії) [122].

В Франції позовна заява (Déclaration au greffe) може бути складена в усній або письмовій формі. У будь-якому випадку, заява має відповідати загальним вимогам, визначеним Кодексом цивільного судочинства Франції для реквізитів (зазначення сторін справи, їхні контакти) і короткому поясненню підстави та предмету позову. Позов можна також створити, заповнивши форму, яку можна завантажити з кількох веб-сайтів, якими керує французька державна адміністрація [110].

В Румунії стаття 1028 нового Цивільного процесуального кодексу зазначає, що позивач ініціює провадження у справах про невеликі позови шляхом заповнення форми заяви та подання або відправлення її до компетентного суду поштою або будь-яким іншим способом, який забезпечує передачу та підтвердження отримання. Копії матеріалів, які заявник може мати намір використати, також подаються або надсилаються разом із формою заяви [108].

Для забезпечення зручності, оперативності, економії часу та ресурсів у процесі розгляду та вирішення справи в суді віднедавна активно функціонує в

Україні підсистема «Електронний суд», яка дозволяє учасникам судового процесу подавати до суду, а також надсилати таким учасникам процесуальні документи в електронному форматі. Разом з тим, незважаючи на позитивні сторони діяльності підсистеми «Електронний суд» в українському судочинстві, воно не позбавлене деяких недоліків, які потребують своєчасного вирішення зважаючи на воєнний стан [197. с. 132]. Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 ухвалило Положення щодо функціонування конкретних підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Це положення ставить в роботу три підсистеми (модулі) ЄСІТС: Електронний кабінет, Електронний суд та Підсистема відеоконференцзв'язку. Згідно з пунктом 16 цього Положення, процесуальні документи та докази можуть бути надані до суду у електронній формі, а процесуальні дії можуть бути здійснені в електронній формі виключно через ЄСІТС із застосуванням власного кваліфікованого електронного підпису, який рівняється власноручному підпису, за винятком випадків, передбачених процесуальним законом [198, с. 762].

29.06.2023 Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» № 3200-IX (далі – Закон № 3200) [199].

Цей нормативно-правовий акт вніс зміни до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, які вимагають від учасників справи реєструватися в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ЄСІТС). Згідно з внесеними змінами, адвокати повинні обов'язково зареєструватися у відповідній системі. Учасники справи або судового процесу можуть подавати документи до суду у двох формах – на папері та в електронному вигляді. Однак за положенням Закону № 3200, слід відзначити, що при введенні цього Закону електронна форма подання документів дозволяється виключно через ЄСІТС. Зокрема, надсилання будь-яких клопотань або заяв учасникам справи або суду за допомогою їхніх офіційних електронних адрес більше

не допускається. Таким чином, для вчинення будь-яких процесуальних дій або подання документів в електронній формі необхідно використовувати виключно ЄСІТС. В рамках цієї системи позов формується шляхом заповнення відповідних обов'язкових полів [199]. Завдяки чому значно покращується аналіз справи суддею, та швидкість розгляду справи судом.

Окремо слід виокремити досвід Литовської Республіки. У Литві з 2013 року функціонує особлива електронна платформа – «e.teismas.lt», через яку можна звертатися до суду, подавати електронні документи онлайн в судові установи. Цей портал є прикладом електронного правосуддя. Зацікавлені особи можуть отримати доступ до порталу, використовуючи: 1) електронний підпис; 2) електронний банкінг; 3) посвідчення особи; 3) дані, отримані від суду [193].

У серпні 2017 року Міністерство юстиції Сполученого Королівства Великої Британії запустило як пілотний проєкт Online Civil Money Claims (ОСМС), у якому заявникам було запропоновано скористатися онлайн-сервісом для подання своїх невеликих грошових позовів. Цей проєкт розроблено в рамках Програми реформ із забезпечення доступності нових цифрових послуг для населення [200]. Конкретна мета полягала в тому, щоб забезпечити альтернативний механізм – до звичайного судового провадження та існуючої послуги Money Claim Online – для того, щоб громадяни мали швидший і більш спрощений доступ до правосуддя для своїх дрібних позовів. Відгуки користувачів показали, що ОСМС є зручною онлайн-службою¹⁴. ОСМС може бути використаний у контексті грошових позовів із фіксованою і конкретною сумою грошей до 10 000 фунтів стерлінгів, що стосується лише одного позивача та відповідача. Адреса відповідача повинна бути в Англії та Уельсі. Позов, який поданий через ОСМС, розглядається Центром грошових претензій у суді країни. Вартість користування цією власною онлайн-службою коливається від 35 до 455 фунтів стерлінгів залежно від суми позову. Цей збір необхідно сплатити під час подання позову. Позивач, заявник може вимагати повернення зборів, якщо він/вона виграє справу. Після подання цифрового позову,

¹⁴ Грошові вимоги в Інтернеті -це послуга, що базується в Інтернеті, яка буде використана для претензій з фіксованою сумою грошей, що не перевищує 100 000 фунтів стерлінгів в одному позивачі проти максимум двох відповідачів з адресою в Англії та Уельсі.

сповіщення про надходження даного позову буде негайно надіслано на електронну адресу відповідачу, яку позивач зазначив у позовній заяві. Якщо відповідач оскаржує позов, сторони мають можливість передати справу до звичайного судового розгляду або домовитися про досягнення мирової угоди за допомогою послуги посередництва на даній електронній платформі. Послуга медіації є безкоштовною з метою заохочення сторін до вирішення спору на ранній стадії процесу. Важливо відзначити, що на етапі запровадження ОСМС в даний електронний процес було посередництво щодо позовів на суму менше 500 фунтів стерлінгів. У результаті ці справи автоматично передаються на медіацію, якщо сторона або обидві не відмовляються від медіації. Однак, якщо обидві сторони погоджуються на посередництво, система призначить нейтральну третю сторону, яка проведе сторін через процедуру медіації. Сеанси медіації проводяться по телефону або онлайн (наприклад, за допомогою відеоконференції). Включення медіації в ОСМС забезпечує велику додаткову цінність для цієї онлайн-послуги щодо розгляду малозначних справ, оскільки покращує використання альтернативних методів вирішення суперечок [201].

Доцільно запозичити досвід Великої Британії, щодо застосування процедури онлайн медіації до малозначних спорів в національне законодавство України. Впровадження онлайн медіації для вирішення малозначних справ в цивільному судочинстві може бути доцільним за кількома причинами: ефективність і швидкість: онлайн формат може прискорити процес вирішення справи, оскільки не вимагає фізичної присутності сторін та може бути більш гнучким у плані графіку; зручність для сторін: застосування онлайн технологій може бути зручним для сторін, зокрема, якщо вони знаходяться в різних місцях або не можуть особисто зустрітися; зменшення витрат: онлайн медіація може допомогти зменшити витрати на транспорт та інші зв'язані з фізичною присутністю витрати; простота і доступність: забезпечення доступу до медіації за допомогою онлайн платформ може сприяти більшій доступності цього методу вирішення конфліктів; можливість врегулювання питань в мирному порядку: медіація спрямована на досягнення взаємовигідних рішень, що може сприяти покращенню відносин між сторонами.

В Україні виникають проблеми з повідомленнями сторін справи один одного, що дивно в епоху миттєвого електронного спілкування. Найфундаментальнішим вирішенням цих проблем було б передання відповідальності за належне сповіщення в цивільних і господарських судах від суду до сторін. Сторони мають скористатися послугами приватних виконавців для встановлення місцезнаходження протилежної сторони та подальшого повідомлення (в Україні на додаток до державних виконавців запроваджено приватних виконавців). Витрати на повідомлення мають нести сторони, а не суд. Це може бути стимулом для сторін, які беруть участь у судовому процесі, забезпечити сповіщення економічно ефективним способом, приймаючи документи та/або клопотання від іншої сторони без формальностей. Витрати на сповіщення є частиною судових витрат і в кінцевому підсумку мають бути понесеними стороною, що програла. Такі витрати не повинні бути понесені з бюджетних коштів (як це відбувається зараз). Інший, більш практичний підхід до вирішення проблем сповіщення може полягати в наступному: повідомлення здійснюється, наскільки це можливо, за допомогою електронних засобів, якщо можливо, через адвоката сторони. Якщо сторони або їхні адвокати не були повідомлені належним чином, але все ж з'явилися в суді, право вимагати такого повідомлення було несправність електронних засобів комунікації виключається.

Крім того можна зобов'язати суди прописувати безпосередньо в ухвалі про відкритті положення про те, що учасники процесу можуть подавати всі документи (заяви, відзив на позовну заяву, відповідь на відзив, клопотання, тощо) до суду в електронному вигляді за допомогою дозволених засобів комунікації. Наприклад, як це має місце в Ухвалі Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі від 21 листопада 2023 року в справі № 344/21696/23¹⁵[202].

¹⁵ Зокрема в Ухвалі Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі від 21 листопада 2023 року в справі № 344/21696/23 зазначено, що учасники процесу можуть подавати всі документи (заяви, відзив на позовну заяву, відповідь на відзив, клопотання, тощо) до суду в електронному вигляді на електронну адресу суду (e-mail: inbox@ifm.if.court.gov.ua) з використанням власного електронного цифрового підпису; через особистий кабінет в системі «Електронний суд» (<https://cabinet.court.gov.ua/login>); поштою (76018, м. Івано-Франківськ, вул. Грюнвальдська, 11).

Судові збори в спрощеному провадженні повинні стягуватися в усіх випадках (включно з оскарженням незалежності та неупередженості судді та за подання дисциплінарних скарг) і повинні повертатися лише у виняткових ситуаціях. Розмір судового збору має бути таким, щоб змусити сторони задуматися про серйозність свого позову. Судовий збір також є засобом змусити учасників судового процесу задуматися про суть своєї справи перед зверненням до суду та понесенням витрат. Враховуючи величезну завантаженість українських судів справами, потрібно запитати, чи система допомоги малозабезпеченим сторонам у судочинстві містить достатні гарантії проти надходження до суду необґрунтованих справ. Слід розробити швидку та ефективну процедуру відхилення необґрунтованих позовів.

Серед науковців точаться дискусії щодо доцільності обов'язкового розгляду малозначних справ в спрощеному порядку. У більшості країн ЄС процедура дрібних позовів є необов'язковою, і закріплена як додаткова, факультативна до основної процедури розгляду цивільних. Окрім того, після початку спрощеного провадження не можна перевести на звичайну процедуру. Обов'язковість застосування спрощеного провадження для малозначних справ можна поділити на такі види:

1. Обов'язкова процедура застосування в силу закону, де сторони у справі не мають право обирати вид провадження (спрощений порядок чи загальний). Так, в Англії, Іспанії та Швейцарії використання спрощеної процедури є обов'язковим [202, с. 162]. В Греції та Литві процедура дрібних позовів є обов'язковою як для сторін, так і для суду [20, с. 19]. Ні суд, ні сторони в процесі не мають можливості використовувати звичайну процедуру замість спеціальної процедури дрібних позовів. Словенія та Швеція – процедура застосовується обов'язково, якщо інше не передбачено кодексом. В Польщі малозначні справи розглядаються за спрощеною процедурою незалежно від побажань сторін [104]. В Австрії спеціальними правилами щодо дрібних позовів згідно з процесуальним законодавством обов'язковість застосування спрощеного позовного провадження, і сторони не можуть відмовитися від них. Таким чином, ні суд, ні сторони не можуть перевести позов до «звичайного» провадження [102].

2. За вибором сторін, позивача і відповідача. В Ірландії позивач має право вибору між спрощеною процедурою розгляду малозначних справ та загальною процедурою в цивільному судочинстві [107]. В Румунії законодавець також покладає на позивача вибір розгляду справи за загальною або спрощеною процедурою (стаття 102*7 ЦПК Румунії) [108]. У новому Цивільному процесуальному кодексі Румунії процедура позовів про дрібні справи має альтернативний характер. Якщо позивач звернувся до суду шляхом подання позову, він вирішується за звичайною процедурою, якщо тільки позивач не пізніше першого слухання прямо не вимагає застосування спеціальної процедури розгляду для малозначних справ. Якщо спір неможливо врегулювати відповідно до процедури позовів невеликої кількості, суд надсилає позивачу повідомлення про це, і якщо позивач не відкликає свій позов, справа розглядатиметься відповідно до звичайних правил [108].

В Португалії позивач має право обирати розгляд справи між двома спрощеними процедурами – спрощене позовне провадження чи наказне провадження [119]. Схожа ситуація має місце і в національному законодавстві України. Відповідно до ч. 2 статті 161 ЦПК України, особа має право звернутися до суду з вимогами, визначеними нормами ЦПК для видачі судового наказу в наказному (за умови, що відсутній спір та критерії зазначені законодавцем дозволяють видати судовий наказ), або в спрощеному позовному провадженні на власний вибір [79]. У Данії існує гнучка система розгляду цивільних справ, де сторони можуть вибрати спрощену процедуру розгляду малозначних справи або загальне позовне провадження.

3. На розсуд суду. Тобто суд не може бути обтяжений імперативною нормою щодо вирішення питання розгляду справи в спрощеному чи загальному порядку, проте має враховувати ряд чинників, за умови яких справу доцільніше буде вирішуватися у спрощеному чи загальному порядку. До таких країн належить Австрія, Естонія, Литва, Німеччина. В Естонії суд розглядає позов у спрощеному порядку на власний розсуд, дотримуючись лише загальних процесуальних засад, передбачених Кодексом судочинства Естонії, якщо позов є речовим і ціна позову не

перевищує суми, що відповідає 3500 євро та 7000 євро [103]. В Литві за національною процедурою дрібних позовів суд, який розглядає справу, може сам вирішувати форму та порядок розгляду справи. Усне слухання може бути проведено, якщо хоча б одна сторона подала відповідне клопотання [112]. Законодавець Німеччини, передбачив правило, за яким суд може вирішити, як діяти, на свій розумний розсуд і, зокрема, може скористатися певними специфічними способами спрощення процедури, проте суд не зобов'язаний цього робити. Навіть, якщо ціна позову дозволяє віднести справу до категорії малозначних, що розглядаються в спрощеному порядку, суд вправі застосувати норми загального позовного провадження (стаття 495а ЦПК Німеччини)[52]. Сторони не можуть клопотати суд про розгляд справи в спрощеному провадженні, вони тільки мають право вимагати усного слухання у судовому засіданні [52].

Застосування судом спрощеного провадження для справ, що не належать до малозначних та справ незначної складності, може стати причиною для зловживання процесуальними правами заінтересовані в затягуванні розгляду такої справи сторони [185, с. 63]. Із викладеного у ст. 19 ЦПК України вбачається, що лише суд на свій власний розсуд, за невизначеними чітко критеріями, окрім ціни позову, буде обирати процедуру провадження, позбавляє тим самим сторони права вибору самого провадження, а тим більше права на оскарження в касаційній інстанції [204, с. 22].

Враховуючи особливості спрощеного позовного провадження, обґрунтованою є точка зору І.О. Ізарової, яка стверджує, що при вирішенні питання про вибір спрощеної форми позовного провадження для розгляду справи, визначальними мають бути не суд та його повноваження, а закон та воля сторін. Передача судові права визначення порядку провадження у справі порушує принцип диспозитивності та право заявника обрати процедуру для захисту своїх прав. З іншого боку, надавати право вибору процедури, зокрема у спрощеному провадженні, де представництво сторін не є обов'язковим, може виглядати неефективно через обмежену юридичну освіту позивача.

За думкою Ірини Ізарової, спрощена процедура розгляду справ має функціонувати як ефективна альтернатива загальному порядку вирішення, але рішення про її використання повинно лежати на позивачі, а не у суді. Особа, щоб захистити свої права, повинна обрати оптимальний порядок: спрощений, який дозволяє економити час та ресурси, або загальний, який використовує всі доступні інструменти для досягнення мети. При цьому спрощення не повинно обмежувати або зменшувати права учасників справи, а лише гарантувати їм право на вибір процедури та захист своїх прав. Цей вибір має бути врегульований законодавством і домовленостями між сторонами, з підтвердженням суду, який повинен переконатися, що обраний сторонами порядок розгляду справи не порушить права та інтереси інших осіб [205, с. 216-217].

У випадках, передбачених ч. 1 ст. 274 ЦПК України, розгляд справи обов'язково відбувається в порядку спрощеного позовного провадження, а тому ні клопотання позивача про розгляд справи в спрощеному позовному провадженні (його наявність чи відсутність), ні заперечення відповідача проти цього не мають жодного юридичного значення [79]. Тобто думка сторін щодо можливості призначення справи до розгляду в порядку спрощеного позовного провадження може мати для суду якесь значення лише у випадках, передбачених ч. 2 ст. 274 ЦПК України [206, с. 21]. Отже, в межах спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка справа, яка потрапляє під юрисдикцію суду, за винятком випадків, визначених у частині четвертій даної статті. Таким чином, малозначна справа автоматично розглядається за спрощеним порядком, а справи невеликої складності чи інші можуть бути передані на розгляд суду за умови, що клопотання та аргументи позивача та відповідача стосовно розгляду таких справ у спрощеному порядку вважаються обґрунтованими та відповідними. Хоча законодавець не обмежує право подавати клопотання про розгляд малозначних справ в рамках спрощеного провадження.

Право на позов не є єдиною формою, в якій проявляється загальна, забезпечена законом можливість користуватися правосуддям, іменована «правом звернення до суду». До таких форм належать, поряд з правом на пред'явлення

позову, також право на відповідь на позов, право на участь у порушеному процесі, право на забезпечення позову, право оскаржити рішення. Усі ці форми права звернення до суду з позовом є елементами його розвитку та розкриття у процесі руху справи [191, с. 54]. Аналіз глави 10 розділу III ЦПК України дає підставу до висновку про відсутність спеціальних вимог щодо змісту позовної заяви по малозначним справам, отож вона має відповідати вимогам ст. 175 ЦПК України, а також згідно з ч. 1 ст. 276 ЦПК України [79]. Зацікавлена особа повинна подати до суду клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження, яка може оформлюватись окремо, чи міститися в позовній заяв [207, с. 57]. Суд може за власною ініціативою при вирішенні питання про відкриття провадження у справі за відсутності відповідного клопотання позивача про розгляд справи у спрощеному провадженні відповідно до частини першої статті 276 ЦПК України визначити справу малозначною і призначити її до розгляду в спрощеному позовному провадженні.

Подача позову до суду є важливою процесуальною дією для відповідної особи. Однак само по собі подання позову не гарантує відкриття провадження та початку процесу розгляду справи. Суддя, який вирішує питання про відкриття провадження, може здійснити цю дію лише в тому випадку, якщо виконані всі необхідні законом умови. Іншими словами, особа, яка звертається до суду, повинна легітимізувати себе як особу, що має право подавати позов у конкретній справі, і відповідно вчинити це право, дотримуючись встановленого порядку його реалізації.

Деякі науковці наголошують, що тільки суд має вирішувати питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження, і суд має оцінювати всі позитивні та негативні аспекти такого порядку, враховуючи свою відповідальність за постановлене рішення. Тому, як зазначають деякі науковці, зокрема Сапейко Л., звернення позивача із клопотанням про застосування спрощеної процедури розгляду спору є недоречним [208, с. 18]. Слід зазначити, що закріплений у ЦПК термін «малозначна справа» не має жодного відношення до справжньої оцінки того значення, яке справа має для суду або сторін. Неупередженість суду, зокрема, означає, що він проявляє однакове ставлення до

кожної справи, яка знаходиться у його провадженні, а тому жодна справа не може мати для нього більшого або меншого значення [206, с. 18]

Відповідь на питання про те, в якій саме процесуальній формі справу слід визнати малозначною у випадках, передбачених пунктом 2 частини 6 статті 19 Цивільного процесуального кодексу України, залишається невизначеною. Також необ'єктивно розглядається юридична проблема, яку суд повинен вирішити при розгляді справи, і не повинна бути надто складною. Зазвичай це стосується справ, де вже існує визначена судова практика, зокрема наявні правові висновки Верховного Суду в аналогічних справах щодо застосування відповідних норм закону [206, с. 19].

Науковиця Владовська К. П. зазначає, що дискреційні повноваження судів щодо так званих «оціночних критерій», які використовує суд для віднесення справи до категорії «малозначних» необхідно ліквідувати, проте необхідно розширивши перелік «захищених статей» та створити формулу, на підставі якої здійснювати визначення критеріїв малозначності справ із метою однакового застосування норм матеріального права та, відповідно, створення однакової суддівської практики [209, с. 129]. Якщо позивач не подає клопотання про розгляд справи в спрощеному позовному порядку, суд за власною ініціативною вирішує чи є достатні умови для розгляду справи в спрощеному позовному порядку чи в загальному позовному порядку. Так, в справі № 344/3053/21, яка розглядалася Івано-Франківським міським судом Івано-Франківської області, суддя, вивчивши матеріали позову, приходять до висновку, що справу слід розглядати в порядку загального позовного провадження, оскільки матеріали справи не містять клопотання позивача про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження відповідно до ст. 276 ЦПК України [210].

Питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження суд вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі, в якій зазначає строки для подання всіх заяв по суті справи – відзив, відповідь на відзив, заперечення відповідача (ст. 277, 278 ЦПК). За наслідками розгляду відповідного клопотання позивача суд з урахуванням конкретних обставин справи може:

1) задовольнити клопотання та визначити строк відповідачу для подання заяви із запереченнями щодо розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, наприклад в ухвалі Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 14 березня 2023 року в справі № 344/4146/23, суд встановив відповідачеві строк для подання відзиву на позовну заяву – п`ятнадцять днів з дня вручення ухвали [211];

2) відмовити в задоволенні клопотання та розглянути справу за правилами загального позовного провадження.

Якщо відповідач в установленій судом строк подасть заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, суд залежно від обґрунтованості заперечень відповідача постановляє ухвалу про:

- 1) залишення заяви відповідача без задоволення;
- 2) розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням.

Якщо відповідач не подасть у встановлений судом строк такі заперечення, він має право ініціювати перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження лише у випадку, якщо доведе, що пропустив строк з поважних причин [28, с. 82].

Положення ч. 2 ст. 274 ЦПК України не надає право суду призначати справу до розгляду в порядку спрощеного позовного провадження залежно від наявності клопотання позивача [79]. Щодо положень статей 276-277 Цивільного процесуального кодексу України, вони вказують на те, що якщо справа позовного провадження не входить ані до категорій, передбачених частиною 1 статті 274 ЦПК України, ані до категорій, передбачених частиною 4 статті 274 ЦПК України, суд може вирішити розглядати її в порядку спрощеного позовного провадження як на власну ініціативу, так і на клопотання позивача. У випадку, коли це робиться на підставі клопотання позивача, згідно з положеннями статті 277 ЦПК України суд повинен встановити для відповідача строк для подання заяви із запереченнями стосовно розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження. У разі,

якщо суд приймає таке рішення на власну ініціативу, не потрібно отримувати згоду від відповідача [206, с. 21].

На жаль, процесуальний закон не містить жодної вказівки про те, в якій саме ухвалі суд повинен визнати справу малозначною. Логічно припустити, що такою ухвалою має бути ухвала про відкриття провадження у справі, як це має місце в ухвалах Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області: від 27.02.2023 р. в справі № № 344/2987/23 [212], від 24 лютого 2023 в справі № 344/2951/23 [213] (яких суд зазначає, що відповідно до вимог ст. 274 ЦПК України, справа підлягає розгляду за правилами спрощеного позовного провадження. Або суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження, що справу слід розглядати в порядку загального позовного провадження оскільки відповідно до ст. 274 ЦПК України вказаний спір не підлягає розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, Ухвали Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 24 лютого 2023 року в справі № 344/2894/23 [214], від 03 березня 2023 року в справі № 344/15342/22 [215].

Однак положення ст. 187 ЦПК України не містять обов'язку суду вказувати в ухвалі про відкриття провадження у справі про визнання справи малозначною з підстав, передбачених ч. 1 ст. 277 ЦПК України [79]. В цьому зазначено лише, що потрібно вказати вид позовного провадження (загальне або спрощене). Проте призначення справи для розгляду в порядку спрощеного позовного провадження не означає автоматичне визнання цієї справи як малозначної, оскільки в цьому порядку розглядаються і інші справи, а не лише ті, що мають невелику значущість (справи незначної складності, трудові справи і т. д.) [206, с. 19]. Проте, судді в ухвалі про відкриття провадження так чи інакше вирішують питання про віднесення справи до малозначних чи справ незначної складності, зазначаючи, що на підставі п.4. ч.6 ст. 19 ЦПК України, зазначений спір є малозначним (ухвали Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області: від 20 лютого 2023 року в справі № 344/2657/23 [216], від 17 лютого 2023 року в справі № 344/2545/23 [217].

Якщо справа є малозначною відповідно до п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК, доцільно обмежитись посиланням на це в ухвалі про відкриття провадження, із зазначенням

категорії справи та ціни позову, а також вказівкою про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження (ч. 4 ст. 19, ч. 2 ст. 187, п. 1 ч. 1 ст. 274, ч. 1 ст. 277 ЦПК)[79]. Така ситуація викликає у сторін відчуття невизначеності щодо наявності у них права на оскарження судового рішення і, як наслідок, може призвести до порушення права на доступ до суду як складового елемента права на справедливий судовий розгляд, передбаченого в п. 1 ст. 6 ЄКПЛ (*Jovanović v. Serbia* (no. 32299/08, 2 October 2002) [218]. З метою уникнення «непередбачуваності обмеження права на доступ до суду» справа повинна визнаватися малозначною судом першої інстанції в ухвалі про відкриття провадження у справі. Така ухвала повинна бути мотивованою (*Põnka v. Estonia*, no. 64160/11, § 30, 8 November 2016) [219].

При вирішенні питання про відкриття провадження у справі судові важливо перевірити лише вартість позову та відсутність справи у переліку категорій, зазначених у частині 4 статті 274 ЦПК, який виключає можливість розгляду певних справ, включаючи малозначні, в порядку спрощеного позовного провадження. Порушення цих положень, зокрема щодо розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, може призвести до скасування судових рішень у апеляційному порядку та касаційному порядку [79], і це стає підставою для ухвалення нового рішення (згідно з пунктом 7 частини 3 статті 376 ЦПК) та ухвалення нового рішення у касаційному порядку (згідно з пунктом 7 частини 1 статті 411 ЦПК). З іншого боку, розгляд малозначної справи за загальним порядком позовного провадження не призводить до скасування судових рішень, але є порушенням норм процесуального права, що, за винятками, передбаченими у частині 2 статті 376 ЦПК, не є підставою для анулювання судового рішення. Це може вказувати лише на порушення судом принципу "процесуальної економії", який є характерним для даної категорії справ у відповідності з положеннями частини 4 статті 19 та статті 275 ЦПК [101, с. 211]. Якщо справа є малозначною відповідно до п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК України суду варто зазначити про це в ухвалі про відкриття провадження, із зазначенням категорії справи та ціни позову, а також

вказівкою про розгляд справи в порядку спрощеного провадження (ч. 4 ст. 19, ч. 2 ст. 187, п. 1 ч. 1 ст. 274, ч. 1 ст. 277 ЦПК України) [89 с. 91-02].

На етапі подачі позовної заяви, однозначно, представництво адвоката покращує якість подальшого розвитку справи та підвищує ефективність спрощеного провадження. Також обов'язкове представництво збільшує доступ до суду. Обов'язкове представництво також зазвичай означає, що справи готуються задовго до того, як вони потраплять до суду. Науковці все ж зазначають, що необхідно звертатися за допомогою до кваліфікованого юриста - адвоката, який дозволить здійснити передбачені законодавством особливості виконання, зокрема аліментних зобов'язань найбільш ефективним чином [220, с. 161]

У зв'язку з певними особливостями, такими як незначна важливість справи, і з метою збереження рівноваги витрат на юридичну допомогу для сторін у таких справах, більшість країн-членів ЄС, а також Україна, вирішили скасувати обов'язкове правило про представництво сторін професійними адвокатами в спрощеному позовному провадженні. Наприклад, в Англії існують процедури для розгляду невеликих справ, спроектовані так, щоб дати сторонам можливість брати участь без участі юридичних представників. Однак, на жаль, цільової досягнення цієї мети не вдалося повністю. Згідно з висновками Державної аудиторської служби Великої Британії, оскільки судді приймають рішення на підставі законодавчих положень, сторони без юридичного представництва, як правило, менше успішно виступають проти представників сторін. Ймовірно, цей дисбаланс спостерігається в інших юрисдикціях, де юридичне представництво не є обов'язковим для розгляду малозначних справ у спрощеному порядку. Однак сторони без юридичного представництва можуть отримати підтримку під час усного слухання від непрофесійного представника, який може виступати від їх імені. Під час аналізу системи розгляду дрібних позовів у Англії та Уельсі юристи та дослідники рекомендують надавати попередню юридичну допомогу або консультації учасникам судового процесу для оцінки ймовірності успішного пред'явлення позовів до суду [141, с. 315]. Наразі ця порада обмежена процедурними правилами,

згідно з якими працівникам суду заборонено надавати інформацію про можливі труднощі з виконанням або вказувати на ймовірність успіху сторін.

Особі, яка не має спеціальної фахової освіти, виконати вимоги процесуального законодавства та правильно скласти позовну заяву буде достатньо складно, окрім того, труднощі щодо деяких пунктів можуть виникнути й у адвокатів [68, с. 36]. Тому в деяких країнах обов'язкове представництво залишено за адвокатами, як це має місце в Німеччині, де участь адвокатів навіть в малозначних справах є обов'язковою § 78 [52]. В Ірландії, з огляду на те, що оскільки метою процедури розгляду дрібних позовів є дешевий розгляд претензій споживачів без залучення адвоката, загалом юридична допомога чи консультації для таких позовів не потрібні.

Не є обов'язковою участь представника в спрощеному позовному провадженні в таких країнах: Бельгія, Німеччина, Хорватія, Нідерланди, Франція.

В Литві приміром, присутність законного представника/адвоката не вимагається. Суди надають допомогу в заповненні форм, але не консультують по суті позову [112]. В Естонії, якщо особа бере участь у судовому розгляді через представника за договором, представник, як правило, повинен мати принаймні визнаний державою ступінь магістра в галузі права, відповідну кваліфікацію в розумінні частини 28 Закону Естонської Республіки про освіту (*Eesti Vabariigi haridusseadus*) або відповідну іноземну кваліфікацію. Однак у спрощеному порядку суд може дозволити виступати в якості представника особі, яка не відповідає зазначеним освітнім вимогам, але яка, на думку суду, здатна представляти іншу особу в суді. Спеціальні правила, що стосуються спрощеної процедури, застосовуються лише до судових процесів першої інстанції [103]. Якщо судом буде встановлено, що фізична особа, яка є учасником процесу, не може самостійно захистити свої права або без участі адвоката її істотні інтереси можуть бути захищені недостатньо, суд роз'яснює цій особі можливість отримати державну правову допомогу.

В Австрії, юридичне представництво не є обов'язковим в спрощеному провадженні для сум, що не перевищують 5000 євро. Судді повинні надавати допомогу сторонам, які не мають законного представництва, тобто вони повинні

інформувати сторін про їхні процесуальні права та обов'язки та про правові наслідки їхніх дій та бездіяльності [102]. В Греції сторони можуть виступати в суді від свого імені. Сторону в судовому процесі також може представляти його або її чоловік/дружина, родич по висхідній або низхідній лінії, кровний родич до другого ступеня або родич по шлюбу до другого ступеня, або найманий працівник або її роботодавець [121]. В Італії, якщо вартість справи не перевищує 1100 євро, сторони можуть представляти свої інтереси перед мировим суддею самотужки (розділ 82 Цивільно-процесуального кодексу). У всіх інших випадках сторони повинні користуватися допомогою адвоката. Однак, виходячи з характеру та обсягу справи, мировий суддя може дозволити стороні представляти свої інтереси без залучення юристів [122]

Законодавці деяких країн передбачили можливість, у випадку відсутності представництва сторін, надавати правову допомогу щодо процедури розгляду малозначної справи працівниками судів. В Фінляндії судові реєстратори надають процесуальні консультації, якщо це необхідно. В Естонії правова допомога надається згідно з правилами процесуальної допомоги, викладеними в Цивільному процесуальному кодексі (розділ 180 і далі) та процедурою, визначеною в Законі про державну правову допомогу (*riigi õigusabi seadus*). Державна правова допомога надається на підставі окремої заяви особи [103].

Обов'язкове представництво впливає на ефективність судового розгляду, швидше за все, позитивно, оскільки суддя може покладатися на підготовлених юристів у справі, а не на сторони самі, які, очевидно, потребують багато судових вказівок, коли судяться від свого імені [187]. Проте обов'язкове представництво в спрощеному провадженні зазвичай відсутнє через малозначність справи, або наявність простих дій, які необхідно і достатньо зробити стороні для розгляду справи в суді у порядку спрощеного провадження. Слід максимально спростити спрощене провадження, так, щоб пересічний громадянин міг ним скористатися без допомоги юристів та адвокатів. Також можна залучити додаткові способи правопросвіти чи консультування пересічних громадян щодо можливостей, порядку та умов подання позовної заяви в порядку спрощеного позовного провадження.

Зазвичай, в країнах-членах ЄС, відповідні функції здійснюють працівники апарату суду (секретарі, помічник судді), проте через велику завантаженість суду доцільно залучити спеціалістів, які зможуть надавати консультації щодо порядку та процедури розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження. Таких фахівців можна залучати зокрема як студентів-консультантів з Юридичних клінік які функціонують при ВНЗ юридичного спрямування. Такі студенти мають необхідні теоретичні знання та навички, які застосовують на практиці і можуть проходити додатково тренінги, практичні вебінари присвячені особливостям розгляду справ за правилами спрощеного позовного провадження та етичним засадам поведінки відповідних студентів-консультантів у судових установах. У разі успішного проходження тренінгу, таких осіб можуть допускати до надання відповідних консультацій. Таких студентів-консультантів можна залучати на волонтерській основі, що з однієї сторони розвантажить судову систему, допоможе підвищити доступу до правосуддя громадянам, зберегти бюджетні кошти, а з іншої сторони надасть відповідний практичний досвід студентам, з старших курсів відбудеться буквальне ознайомлення студентів-юристів з специфікою роботи судової системи.

Слід врахувати, що сторони, які представляють свої інтереси без залучення правників, можуть допустити помилки в предметі, підставі позову. Так, після відкриття провадження може виникнути проблема зміни позивачем предмета чи підстави позову, збільшення розміру позовних вимог, подання додаткових доказів, що може суттєво вплинути на порядок вирішення справи й зробити неможливим застосування спрощеної процедури її розгляду, або ж в рамках спрощеного провадження постане необхідність проведення судового засідання. Для впорядкування цих питань слід передбачити в ЦПК України, що позивач може реалізувати зазначені права шляхом подання відповідної заяви протягом п'яти днів з моменту отримання ним ухвали про відкриття провадження. За результатами розгляду такої заяви суд приймає рішення щодо подальшої доцільності вирішення справи в спрощеному позовному провадженні чи проведення в його межах судового засідання. ЦПК України в ч. 3 статті 49, зазначає, що закінчення підготовчого

засідання позивач має право змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви. У справі, що розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, зміна предмета або підстав позову допускається не пізніше ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі [79].

О. Белікова та Є. Белікова зазначають, що рівень довіри до суду є важливим показником при вирішенні питання, чи згоден відповідач на спрощене провадження. Зокрема, суд повинен самостійно вирішувати питання щодо процесуальної долі клопотань, заяв та інших документів, які подані разом із позовом або у відповідь на нього, відзив на позов чи заперечення на відзив, навіть не викликаючи сторін на засідання. Суд, на відміну від можливості отримати думку сторін щодо допустимості тих чи інших процесуальних документів, їх релевантності або належності до предмета доказування, повинен сам вирішувати питання, пов'язані з врахуванням клопотань сторін. Це включає клопотання про витребування додаткових пояснень від третіх осіб, представлення доказів чи питань, пов'язаних з забезпеченням позову чи доказів [185, с. 62–67]. Тобто, подальше удосконалення інституту спрощеного позовного провадження спрямовано на зменшення можливостей для зловживання процесуальними правами сторонами по справі та затягування процесу вирішення справи по суті [190, с. 40].

У спрощеному позовному провадженні слід забезпечити права відповідача. Це означає, що відповідач має право протягом п'яти днів з моменту отримання ухвали суду про відкриття провадження з повідомленням про розгляд справи за спрощеною процедурою подати відзив на позовну заяву та всі наявні докази, які можна представити до суду, або вказати на докази, що можуть підтвердити його заперечення проти позову, і які слід розглядати виключно на судовому засіданні (наприклад, показання свідків). Суд, на підставі наданих відповідачем матеріалів, приймає рішення щодо проведення судового засідання в рамках спрощеного позовного провадження чи процесуальної доцільності останнього [208, с. 18]. Відповідно ч. 7 ст. 178 ЦПК України, відзив подається в строк, встановлений судом, який не може бути меншим п'ятнадцяти днів з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі. Суд має встановити такий строк подання відзиву, який

дозволить відповідачу підготувати його та відповідні докази, а іншим учасникам справи - отримати відзив не пізніше першого підготовчого засідання у справі [79]. У Главі 10 ЦПК України, законодавець продублював положення ч. 7 ст. 178 ЦПК, зазначивши, що відзив подається протягом п'ятнадцяти днів із дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі. Якщо відповідач не користується послугами адвоката чи юриста у малозначних справах, відповідачеві видається складно буде підготувати процесуальний документ у встановленій формі [79].

Щодо інших термінів подання процесуальних заяв, законодавець надав суду більше широкі повноважень, вказавши, що в рамках спрощеного позовного провадження позивач може представити відповідь на відзив, а відповідач може подати заперечення протягом термінів, визначених судом у постанові про відкриття провадження у справі [79]

Друга частина статті 118 Цивільного процесуального кодексу надає позивачу право об'єднати кілька вимог, які мають взаємозв'язок, в одній позовній заяві. У разі такого об'єднання виникає питання, чи позивач пред'являє один чи кілька позовів, що мають самостійні матеріально-правові вимоги, але пов'язані між собою. Це право позивача сприяє швидкому та оперативному вирішенню справи. Варто взяти до уваги, що зміна предмета позову можлива лише в межах спірних правовідносин. Якщо нова вимога виходить за межі цих правовідносин, позивач має право пред'явити новий позов.

При прийнятті рішення щодо переходу від спрощеного провадження до загального, важливий є кінцевий результат для обох сторін у справі — як для позивача, так і для відповідача. Це пов'язано з додатковими витратами на подання заперечення, і, у випадку відхилення, на подальше оскарження відповідної ухвали суду в апеляційному порядку. Таким чином, в даному випадку сторони та учасники справи виявляють свою правову культуру та правосвідомість, а також визначають рівень довіри до судової системи [190, с. 40]. Якщо суд вирішив розглянути справу в порядку спрощеного позовного провадження, але в подальшому постановив ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, розгляд справи починається зі стадії відкриття провадження у справі. У такому

випадку повернення до розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження не допускається [79].

Дуже спірний аспект у спрощеному провадженні пов'язаний із процедурою ухвалення рішення щодо переходу до цього типу провадження за клопотанням позивача. Закон України надає суду можливість ухвалити рішення про початок спрощеного провадження у випадку, якщо позивач подає відповідне клопотання, і відсутні обґрунтовані заперечення з його боку. Це положення значно прискорює процес розгляду справи, оскільки фактично в режимі письмового обміну вирішується питання щодо проведення справи у формі спрощеного провадження. Такий режим, без виклику сторін, мінімізує можливість їх зловживання процесуальними правами, зокрема, для ухилення від судового розгляду та свідомого нев'явлення на судові засідання [185, с. 63]. Це пояснюється тим, що в умовах спрощеного провадження, де відсутня стадія підготовчого етапу, судові дії щодо підготовки справи до розгляду повністю покладаються на суд до відкриття першого судового засідання. Це обумовлено тим, що головне завдання розгляду справи полягає в розгляді і вирішенні суперечки на підставі зібраних у підготовчому етапі матеріалів [138, с. 86-87]. Таким чином, апеляційне оскарження ухвали про розгляд справи в спрощеному провадженні слід розглядати не як засіб затягування судового процесу, а як складову, що забезпечує повноцінне здійснення права відповідача на судовий захист його прав [185, с. 64];

Країни члени-ЄС у своєму внутрішньому законодавстві, передбачили також механізми переходу із спрощеного порядку розгляду цивільних справ до загального. Приміром, в Польщі, якщо суд дійде висновку, що справа є особливо складною або для її вирішення необхідні спеціальні знання, справа розглядається в звичайному порядку [104].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зазначити, що застосування типових форм, які використовуються у ЄСКП є фундаментом для вирішення малозначних спорів в порядку спрощеного позовного провадження.

У законодавстві України, а також в деяких країнах Європи, відсутні офіційно затвержені форми для подачі позовної заяви в спрощеному порядку. Однак

введення «Електронного суду» в Україні вже дозволяє адвокатам електронно подавати позовні заяви та інші клопотання через систему, що значно спрощує процедуру. Рекомендацією є проведення подальших реформ, спрямованих на визначення стандартних процесуальних шаблонів для заяв та клопотань, що дозволить судам легше виділяти необхідну інформацію. Ця ініціатива сприятиме громадянам, які представляють свої інтереси без юридичної допомоги, надавати судові необхідну інформацію без спеціальних юридичних знань, спрощуючи тим самим процес розгляду справ. Таким чином слід ввести типові форми, які будуть обов'язковими для заповнення для подачі заяв в порядку спрощеного позовного провадження. Це такі типові форми «позовна заява», «відзив», «відповідь на відзив», «клопотання про розгляд справи без участі сторін у судовому засіданні». Доцільно, в типову форму позовної заяви встановити такі шаблони, як «сторони», «предмет позову», «підстава позову», «додатки».

Судові збори в спрощеному провадженні мають бути обов'язково стягвані у всіх ситуаціях, включаючи оскарження незалежності суддів та дисциплінарні скарги. Розмір судового збору повинен бути встановлений таким чином, щоб стимулювати серйозність позову, а також змушувати сторони ретельно розглядати суть своєї справи перед зверненням до суду.

Обов'язковість застосування спрощеного провадження для малозначних справ можна поділити на такі види: 1.Обов'язкова процедура застосування в силу закону (Англії, Іспанії та Швейцарії). 2. За вибором сторін, позивача і відповідача (Ірландія, Румунія). 3.На розсуд суду (Австрія, Естонія, Литва, Німеччина).

Обов'язкове представництво впливає на ефективність судового розгляду, швидше за все, позитивно, оскільки суддя може покладатися на підготовлених юристів у справі, а не на сторони самі, які, очевидно, потребують багато судових вказівок, коли судяться від свого імені. Проте відсутність обов'язкового представництва в спрощеному провадженні зазвичай відсутнє через малозначність справи, або наявністю простих дій, які необхідно і достатньо зробити стороні для розгляду справи в суді у порядку спрощеного провадження. Тому доцільно залишити норму, за якою представництво в судах адвокатами в порядку спрощеного

позовного провадження є не обов'язковими, зважаючи що справи в такому провадженні є прості у їх вирішенні. Додатково можна залучити Юридичні клініки та студентів-консультантів юридичних клінік для консультацій та надання допомоги в оформленні позовної заяви в порядку спрощеного позовного провадження. Студенти-консультанти, маючи необхідні теоретичні знання, можуть проходити додаткові тренінги, спрямовані на розуміння правової природи та процедур спрощеного позовного провадження. Залучення студентів може відбуватися на волонтерській основі, що дозволить розвантажити судову систему та підвищити доступність правосуддя для громадян. Такий підхід сприяє ефективності роботи судів, забезпечуючи доступ до правосуддя та економлячи бюджетні кошти. Старшокурсники юридичних вузів отримують практичний досвід та ознайомлюються зі специфікою судової системи, що сприяє їхньому професійному розвитку. Загалом, такий підхід може мати позитивний вплив на ефективність судового процесу та розвиток майбутніх юристів

2.2. Специфіка розгляду справи судом в порядку спрощеного позовного провадження.

Майже у всіх країнах Європейського Союзу, зокрема і в Україні, розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження відбувається в письмовій формі. В загальному позовну провадженні розгляду справи по суті передують підготовча частина, до яких відноситься і підготовче провадження (Глава 3, Розділу III ЦПК України) [79].

Підготовча частина до початку розгляду справи по суті є однією з найважливіших частин судового розгляду. Оскільки ефективна система правосуддя можлива лише тоді, коли сторони та адвокати добре підготують свої справи до звернення до суду чи на початку підготовки справи до розгляду (написання чи подання позову, наявність процедури підготовчого провадження). Це спільна відповідальність сторін та/або їх представників. Доцільно було б розробити правила, методичні вказівники або інструкції, якими будуть керуватися адвокати чи особи, які бажають звернутися до суду за захистом своїх прав. Прикладом можуть служити

Англійські Протоколи Попередніх дій (Pre-Action Protocols). Серед таких протоколів можна назвати «Протокол попередніх дій за борговими зобов'язанням», «Протокол попередніх дій при вирішенні клінічних спорів», «Протокол попередніх дій за професійної недбалості». Це документи, затверджені старшим суддею Англії й Уельсу, що є додатками до Правил цивільного процесу, де викладені кроки, вчинення яких суд зазвичай чекає від сторін до початку слухання конкретних видів цивільних спорів [221, с. 85]. У тих випадках, коли категорія спору підпадає під дію протоколу попередніх дій, сторони повинні в обов'язковому порядку виконати його вимоги до початку подання позову. У тих випадках, коли відповідний протокол відсутній, сторони повинні до суду обмінятися претензіями. Етапи попередніх дій, як правило, полягають у наступному: а) заявник письмово звертається до відповідача з коротким викладом претензій. У листі повинна бути вказана підстава позову та коротке викладення фактів, а також вимоги; б) відповідач повинен дати відповідь протягом розумного строку – 14 днів за нескладного спору і не більш як три місяці у складному. У відповіді повинно бути вказано, чи визнає відповідач вимоги, якщо ні, то вказівка на причини, з роз'ясненням того, які факти і частини позову оспорується, а також інформація про те, чи буде відповідач подавати зустрічний позов; в) сторони розкривають ключові документи, що мають відношення до спору. Такі інструменти, як ці, можуть бути доцільними для розгляду в Україні [187, с. 200].

Підготовка справи до розгляду є тією стадією цивільного процесу, в якій закладаються основи правильного та швидкого вирішення справи будь-якого виду судового провадження, а її недооцінка, помилки і прорахунки суддів від самого початку задають невірний напрям всього судового розгляду, призводять до численних порушень строків розгляду справи і нерідко є причинами скасування судових рішень. «Економія» на зазначених стадіях призводить до значно більших витрат на стадії судового розгляду і, що особливо небезпечно, до порушення прав осіб, які беруть участь у справі. Так, знехтувавши проведенням попереднього судового засідання, суддя призначає судові засідання по суті розгляду справи і перед розглядом справи по суті всі сторони розпочинають подавати свої докази, а

також заявляти клопотання про їх витребування. Звичайно ж, такі процесуальні дії сторін, які до того ж є законними, призведуть про відкладення розгляду справи. Навіть якщо суд не постановить ухвали про витребування певних доказів, подані сторонами докази викличуть законну підставу для відкладення розгляду справи, аби сторони мали змогу з ними ознайомитись. А враховуючи те, що на найближчі дні призначено розгляд інших справ, ця справа буде відкладена на тривалий час і тим самим маємо ситуацію з порушенням строку розгляду справ, які узаконені самим законом. Цікавий видається досвід Швеції: законодавець передбачив можливість для громадян, які хочуть скористатися спрощеним порядком розгляду справи. Допомогу з відкриттям провадження можна отримати в районному суді. Органи державної влади мають загальні зобов'язання щодо надання послуг, які закріплені законом. Це зобов'язання означає, що люди можуть, наприклад, зателефонувати чи відвідати районний суд і отримати загальну консультацію щодо процедури та правил, які до неї застосовуються. Головуючий також зобов'язаний забезпечити з'ясування спірних питань, а також уточнення сторонами, на що вони мають намір спиратися у справі, під час підготовки до розгляду справи та залежно від її характеру. На практиці суддя виконує свої обов'язки шляхом додаткових запитань і зауважень [126].

Різняться і підхід законодавця щодо запровадження підготовчої частини у спрощеному позовному провадженні. В одних випадках законодавець вбачає доцільність підготовчого етапу під час розгляду малозначних справ у порядку спрощеного провадження. Адже на таких етапах можна врегулювати спір, чи підготувати матеріали справи для ефективнішого і швидшого вирішення справи по суті безпосередньо судом.

В Франції, особливістю спрощеної процедури розгляду малозначних справ є те, що попередня спроба примирення є обов'язковою у підготовчому провадженні. Насправді, обов'язок позивача досліджувати можливі шляхи досягнення мирової угоди зі своїм опонентом має загальний характер, оскільки вступні пояснення всіх справ, поданих до будь-яких судів першої інстанції, мають зазначати «старанність, вжиту з метою досягнення мирної угоди» вирішення спору» [110]. Коли це правило

було прийнято в 2015 році у Франції для сприяння використанню методів альтернативного вирішення спору (ADR), невиконання обов'язку спробувати примирення чи інші форми мирного вирішення спору не каралося, а ймовірно, однією з причин цього була нечіткість концепції прийнятних «ретельних дій», які могли б покласти край суперечці. Але правило, ухвалене в 2016 році, посилив цей обов'язок [110], передбачивши суворі санкції у разі його невиконання: якщо попередня спроба примирення не відбулася. Tribunal d'instance, навіть ex officio, може оголосити справу непринятною, якщо не виникають певні особливі обставини, наприклад, коли сторони можуть надати докази того, що вони провели інші «ретельні дії» з метою досягнення взаємоприйняттого вирішення свого спору.

В Ірландії, перед початком розгляду малозначної справи у спрощеному порядку, Реєстратор дрібних позовів повинен докласти всіх зусиль для вирішення спору(ів) між сторонами і в зв'язку з цим може опитати сторони та будь-яку іншу особу. Відповідно до статті 9 Процедури Дрібних позовів в Ірландії, якщо реєстратор дрібних позовів не досягає вирішення спору між сторонами, він або вона повинні передати справу до окружного суду для розгляду [107].

В Польщі, у випадках, розглянутих відповідно до положень цивільного процесуального законодавства Польщі, підготовче засідання у спрощеному позовному порядку не проводиться, крім випадків, коли обставини справи свідчать, що проведення підготовчого засідання може сприяти більш ефективному розгляду справи (505*2 ЦПК Польщі) [104]. В Бельгії, попереднє слухання розглядає дві категорії справ: справи, які вимагають лише короткочасного розгляду, або більш складні справи, які передаються на розгляд, щоб на пізній стадії передати їх до зали суду (ст. 735 Belgian Judicial Code) [123].

В Фінляндії підготовче судове засідання може бути проведене також телефоном або за допомогою технічних засобів зв'язку, при яких учасники судового засідання мають голосовий зв'язок, якщо суд вважатиме це за доцільне. У такому разі положення глави 12 про вирішення справи без сторони не застосовуються (Розділ 15 д (1.6.2018/422) [114]. Дострокове усне слухання, на якому справа обговорюється між суддею та адвокатами сторін, є корисним для ефективності. Таке

слухання може бути призначене після подання заяви захисту. Під час цього засідання суддя та сторони/ адвокати можуть обговорити, чи можна врегулювати справу, і, якщо ні, визначити подальші процесуальні кроки, які необхідно виконати. Суддя може навіть вирішити, що після цього слухання було отримано достатньо інформації для вирішення цього питання. У протоколі слухання має бути детально зазначено, про що було досягнуто згоди. Слухання такого роду також підвищать довіру до судової влади. В Україні їх немає, хоча за нинішніми правилами вони були б можливі [187].

Відповідно до ч. 2 ст. 279 ЦПК України, розгляд справи по суті в порядку спрощеного провадження починається з відкриття першого судового засідання або через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, якщо судове засідання не проводиться [79]. Окрім того, в ч. 3 ст. 279 ЦПК України зазначено, що якщо для розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження відповідно до цього Кодексу судове засідання не проводиться, процесуальні дії, строк вчинення яких відповідно до цього Кодексу обмежений першим судовим засіданням у справі, можуть вчинятися протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі. Підготовче засідання при розгляді справи у порядку спрощеного провадження не проводиться [79].

Попереднє усне слухання можна запровадити в спрощеному позовному порядку, коли це найбільш доцільно. Суд буде вирішувати чи за даними матеріалами справи можна одразу відкривати справу і переходити до розгляду справи по суті чи провести підготовче провадження, щоб уникнути затягування чи навмисних зловживань однієї із сторін. Більша гнучкість правил, що дозволяє судді та сторонам вирішувати, яка процесуальна основа є найкращою для розглядуваної справи, може бути найкращим підходом до справ. Це означало б, що суддя та сторони обговорюють на ранній стадії процедури те, що необхідно з процесуальної точки зору, що вони погоджують процесуальний календар і що календар використовується як керівництво в законі [187]. Таким чином слід закріпити ч. 3 ст. 189 ЦПК України у такій редакції. «Підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів, або тридцяти днів у випадку розгляду справи в порядку спрощеного позовного

провадження з дня відкриття провадження у справі». Доцільно зменшити строк, протягом якого необхідно провести підготовче провадження в спрощеному позовному провадженні, адже спрощене позовне провадження в порівнянні з загальним позовним провадженням призначене для розгляду малозначних справ чи справ незначної складності для яких не є актуальним застосування всього арсеналу інструментів, що присутні в загальному провадженні. Крім того, слід закріпити норму, яка б надавала можливість на розсуд суду проводити підготовче провадження у спрощеному позовному провадженні. Якщо суд вважатиме, що проведення підготовчого провадження допоможе ефективніше розглянути справу в порядку спрощеного позовного провадження, збережить принцип «розумності строків» розгляду справ, якщо будуть підстави вважати, що спір можна врегулювати мировою угодою за участю судді.

Однак з'являється цікава розбіжність щодо методів, застосованих для розгляду справи. З одного боку, у деяких юрисдикціях спрощена процедура може здійснюватися в письмовій формі. Типовий приклад такої процедури можна знайти в Німеччині. Така сама ідея прискорити процедуру та зменшити витрати шляхом в принципі, ведення процедури в письмовій формі зустрічається в європейській процедурі дрібних позовів. З іншого боку, є кілька країн, де усність процедури вважається основною ознакою спрощеної процедури. Це типово для так званої усної процедури в Іспанії, метою якої є розгляд справи під час лише одного усного слухання.

У країнах ЄС розгляд справи в порядку спрощеного провадження може відбуватися у трьох формах: письмовому провадженні без виклику сторін; в письмовому провадженні, з можливістю виклику сторін в судове засідання; в судовому засіданні з обов'язковою присутністю сторін.

В Польщі, як правило, спрощена процедура є письмовою. Більшість заяв сторони повинні подавати на спеціальних офіційних бланках. Проте заяви можна подавати і усно за спрощеною процедурою [104]. Дедалі активніше розвивається Електронне провадження. Зокрема, інший тип спрощених процедур не лише спрямований на економію процесу, але також включає в себе впровадження

цифрових технологій в цивільний процес у Польщі. Електронне судочинство було впроваджено в рамках системи цивільного процесу Польщі відповідно до положень Закону від 9 січня 2009 року [222, с. 4.4].

В країнах Балтії, як наприклад в Естонії, у спрощеному порядку суди гарантують дотримання основних прав і свобод та істотних процесуальних прав учасників судового провадження та заслуховування учасників судового провадження, якщо вони цього вимагають, при письмовій процедурі розгляду дрібних справ. Для цього не потрібно проводити судові засідання. Учасники процесу все одно мають бути повідомлені про їх право бути заслуханими судом. Стаття 404 ЦПК Естонії, зазначає, що суд може постановити ухвалу про проведення письмового провадження у справі, що підлягає грошовій оцінці, якщо вартість позову не перевищує суми, що відповідає 3200 євро за основним позовом. У випадку, зазначеному в частині 1 цієї статті, суд встановлює строк для подання клопотань і документів, визначає строк проголошення рішення та повідомляє про це учасників провадження. Суд може змінити строк, якщо це необхідно [103]. Відповідно до положення статті 405 ЦПК Естонії, суд у спрощеному провадженні (Lihtmenetlus) може фіксувати процесуальні дії лише в тому обсязі, який суд вважає за потрібне, і виключає право на заперечення на позов; встановити процесуальні строки, відмінні від передбаченого законом для загального провадження; відступати від положень закону щодо вручення процесуальних документів та формальних вимог до документів, що подаються учасниками процесу, крім випадків вручення позову відповідачу; відмовитися від письмового підготовчого (попереднього) провадження або судового засідання [103]. Суд скасовує проведення письмового провадження, якщо, на думку суду, особиста явка сторін є необхідною для з'ясування обставин, що є підставою для встановлення істини та вирішення спору по суті. За клопотанням іншої сторони така сторона заслуховується незалежно від того, призначено письмове провадження чи ні (п. 3, ст. 404 ЦПК Естонії) [103]. В ЦПК Литви передбачено, що розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження, відбувається письмово. Суд, який розглядає малозначну справу може сам визначити форму та порядок розгляду справи у спрощеному позовному порядку.

Усне слухання може бути проведено, якщо хоча б одна сторона подала таке клопотання. В порядку письмового провадження особи, які беруть участь у справі, в судові засідання не викликаються та не з'являються. Про розгляд справи письмово повідомляються особи, які беруть участь у справі, відповідно до частини третьої статті 133 ЦПК [112]. Аналогічні правила діють в Латвії. Так, якщо сторони не заявлять клопотання про розгляд справи в судовому засіданні і суд не вважає за необхідне розглядати справу у судовому засіданні з викликом сторін, малозначні справи розглядаються в письмовому порядку. Якщо суд не розглядає справу спрощеного провадження у судовому засіданні відповідно до статті 250.26 ЦПК Латвії, справа розглядається у письмовому провадженні із завчасним повідомленням сторін про дату скороченого судового рішення в онлайн-системі та роз'яснює право на апеляцію [105]. Дата, коли скорочене рішення доступне в Інтернеті, вважається датою винесення судового рішення. Суд розглядатиме справу на слуханні відповідно до звичайної судової процедури, якщо будь-яка сторона цього вимагає або якщо суд вважає, що слухання є необхідним. При призначенні спрощеного порядку розгляду справ у судовому засіданні суд одночасно оголошує, що у разі неявки однієї із сторін у судові засідання суд припиняє судові засідання за його відсутності та призначає дату протягом наступних 14 днів після оголошеного судового засідання [105].

В Латвії діє спрощене позовне провадження, яке наближене до Європейської процедури дрібних позовів. Провадження у справі про малозначну справу суддя відкриває на підставі письмової заяви. Відповідачу надсилається копія заяви, копії доданих до неї документів і форма для зауважень: будь-які зауваження, які відповідач може побажати зробити, повинні бути подані протягом 30 днів. Суд також повідомляє відповідача, що відсутність будь-яких заперечень з боку відповідача не перешкоджатиме винесенню рішення у справі, і що відповідач може вимагати повного слухання в суді. Коли суд надсилає документи сторонам, він роз'яснює їхні процесуальні права, повідомляє про склад суду, який розглядатиме справу, і пояснює, як сторона може подати заперечення та клопотання про справі (Стаття 21 «Передача заяви та супровідних документів відповідачу») [105].

В Словенії розгляд малозначних справ у спрощеному провадженні здійснюється на підставі письмового позовного провадження (Стаття 450). Суд може обмежити час і обсяг доказів, а також збирати докази на свій розсуд таким чином, щоб забезпечити пропорційність між забезпеченням належного захисту прав сторін і метою прискорення та економії процесу [109]. Спрощеному порядку розгляду малозначних справ не повинно бути відкладення розгляду справи. В Словенії, у спрощеному позовному провадженні строк для відповіді на позов становить вісім днів. У спрощеному позовному провадженні сторона може подати одну заяву-відповідь опоненту. Позивач може протягом восьми днів з дня отримання відзиву подати свої заперечення. Якщо суд після отримання відзиву на позов або після отримання заперечень встановить, що сторони не заперечують фактичні обставини та відсутні інші перешкоди для ухвалення рішення, а також жодна зі сторін не вимагає судового розгляду у судовому засіданні з викликом сторін, суд ухвалює рішення по спору без слухання (Стаття 454 ЦПК) [109]. Якщо суд провів судове засідання, навіть якщо про це не клопотала жодна із сторін, а одна належно викликана сторона не з'явилася, суд за клопотанням протилежної сторони приймає рішення на підставі письмових доказів або цих та інших доказів, які можуть бути прийняті в судовому засіданні. Якщо суд провів судове засідання, навіть якщо жодна сторона не звернулася з клопотанням про це, а належно викликана сторона не прибула в судове засідання, суд приймає рішення на підставі письмових доказів або таких доказів та інших доказів, які можуть бути поданими в судовому засіданні [109].

В Скандинавських країнах, зокрема в Швеції, суд може винести рішення лише на підставі письмового провадження. Ця можливість використовується, коли усне провадження не вимагається щодо розслідування справи та не вимагається жодною зі сторін [126].

В Ірландії в залежності від суб'єкту розгляду малозначної справи та етапу розгляду, справа може вирішуватися в письмовій чи усній формі з викликом сторін. На початку справу веде Реєстратор дрібних позовів, який здійснює підготовчі дії та намагається врегулювати спір на підготовчому етапі. Секретар, після реєстрації

позову та вчинення всіх необхідних підготовчих дій, може в будь-який час за власною ініціативою і повинен, на вимогу будь-якої зі сторін, передати будь-яку заяву або провадження згідно з процедурою дрібних позовів до окружного суду для розгляду справи. При направленні відповідно до цього правила Секретар дрібних позовів повинен повідомити сторони про місце, дату та час слухання. Сторони повинні надати допомогу під час слухання, якщо цього вимагає суд (стаття 9 Процедури) [107]. Якщо відповідач не повертає відповідні заповнені форми надіслані Реєстратором: повідомлення про визнання позовних вимог, або заперечення на позов (Форма 53А.03, Додаток С) або зустрічний позов (Форма 53А.04, Додаток С) до Реєстратора дрібних позовів протягом дозволеного часу і якщо протягом цього часу відповідач не буде комунікувати з реєстратором дрібних позовів, відповідач повинен вважатися таким, що визнав позов [107].

Якщо справа доходить до суду, сторони повинні бути присутніми на засіданні районного суду. Справа розглядатиметься відкрито в рамках звичайного засідання окружного суду (е). Якщо питання не вирішується Реєстратором дрібних позовів, то в день слухання позивач повинен надати документальне підтвердження позову, наприклад будь-які відповідні листи, квитанції або рахунки-фактури – усі відповідні докази, що підтверджують вимоги позивача. Справу буде розглянуто відкрито в рамках звичайного засідання районного суду. Після розгляду справи Секретар Суду викличе позивача для дачі свідчень. Свідчення повинні бути надані під присягою, і відповідач може перехресно допитувати позивача з питань, що стосуються позову. Відповідачеві також буде надано можливість дати свідчення. Кожен свідок може бути підданий перехресному допиту протилежною стороною або її законними представниками, якщо вони присутні. Сторони також мають право викликати свідків або подавати свідчення свідків, але вони не зможуть відшкодувати витрати, пов'язані з цим, оскільки процедура не була призначена для покриття таких витрат, а була призначена для полегшення пред'явлення малозначних справ [107].

В Німеччині може використовуватися виключно письмова процедура. Однак на вимогу однієї із сторін має бути усне провадження (Розділ 272 ЦПК Німеччини) [52]. В Італії, Зараз процедура перед мировими суддями в основному є письмовою,

хоча (принаймні теоретично) залишається певний простір для усної мови. Наприклад, скаргу можна подати усно, і в цьому випадку вона протоколюється суддею, який також піклується про вручення скарги відповідачу [122]. Зайве говорити, що в сучасній практиці та процедурі перед суддями мирні усні скарги нечувані. Подібним чином під час слухання мировий суддя має запитати сторони, щоб з перших рук дізнатися про спірні факти та з метою спроби їх примирення. Цей усний діалог між сторонами та суддею є більш важливим. Часто це не проста формальність або крок, якого суддя може уникнути з упевненістю, що його бездіяльність не буде покарана.

Загалом, можна сміливо сказати, що італійські законодавці не виявляють жодного інтересу до забезпечення прискорених і недорогих судових процедур для дрібних позовів, ймовірно, з надією, що багатьох обов'язкових форм ADR, які діють, достатньо для задоволення потреби для доступу до правосуддя для тих, хто зрештою відмовиться їхні претензії, а не стикатися з затримками та судовими витратами. Згідно з широко поширеною громадською думкою, вдатися до ADR краще, ніж нічого не робити, навіть якщо те, що ви отримуєте, часто є меншим (або відрізняється від того), що ви дійсно хотіли отримати, через те, що потрібно якось йти на компроміс, щоб домовитися з опонентом [194, с. 9].

В Греції клопотання та зустрічні позови подаються та вручаються сторонам протягом двадцяти днів з моменту подання позову. Цей термін продовжується на двадцять днів, якщо відповідач проживає за кордоном або його місце проживання невідоме. Подання доказів та письмових тверджень у справах здійснюється протягом 30 (тридцяти) або 50 (п'ятдесяти) днів відповідно з моменту подання позову та письмового доповнення спростування протягом строку дії абзацу третього пункту 2. Дану процедуру можна виконати за допомогою стандартних документів або інформаційних та комунікаційних технологій [121]. Проте, відповідно до 469 ЦПК Греції в окремих випадках справа розглядається у присутності сторін. Якщо вони згодні на такий розгляд справи, вони можуть подати спільну заяву відповідно. Сторони, присутні у судовому засіданні, можуть на розсуд мирового судді бути

допитані або давати роз'яснення у справі, а особи, які прийняли присягу, давати додаткові свідчення [121].

В Румунії процедура розгляду дрібних позовів є письмовою та проводиться повністю в судовому засіданні. Суд може зобов'язати сторін з'явитися до суду, якщо він вважатиме, що їхня присутність є необхідною, або на прохання будь-якої зі сторін. Суд може відмовити у задоволенні клопотання про розгляд справи за присутністю сторін у судовому засіданні, якщо визнає, що за обставинами справи немає необхідності в усних дебатах. Причини відмови наводяться в письмовій формі та оскарженню не підлягають (Стаття 1030 ЦПК) [108]. Після отримання правильно заповненої заяви суд негайно надсилає відповідачу відповідь із додатком копії заяви та копій поданих позивачем документів. Протягом 30 днів з моменту направлення документів, передбачених законодавством, відповідач подає або надсилає відповідний заповнений бланк відповіді, а також копії документів, які він має намір використати. Відповідач може відповісти будь-яким іншим способом, не використовуючи бланк відповіді. Суд негайно надсилає позивачу копії відповіді відповідача, зустрічного позову, якщо така є, а також поданих відповідачем документів. Якщо відповідач подав зустрічний позов, позивач протягом 30 днів з моменту його повідомлення повинен подати або надіслати належним чином заповнену форму відповіді або відповісти будь-яким іншим способом [108].

Загалом, порівнюючи цивільне процесуальне законодавство України і країн-членів ЄС можна побачити спільні тенденції, зокрема: судові засідання у спрощеному позовному провадженні не проводиться, зазвичай провадження відбувається в письмовій формі, що також економить час розгляду справи в суді; строки подачі процесуальних документів наближені в різних країнах, що вказує на однаковий підхід законодавців різних країн, щодо збереження принципу «розумності строків».

Відповідно до ч. 5 ст. 279 ЦПК України, суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому

засіданні з повідомленням (викликом) сторін [79]. Відповідно до положень шостої частини статті 279 ЦПК України, суд першої інстанції може відмовити у розгляді справи на судовому засіданні з повідомленням сторін, якщо виконуються дві умови. По-перше, позивач повинен висувати вимоги виключно майнового характеру, при цьому сума позову менше ста прожиткових мінімумів для працездатних осіб. По-друге, характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи [79]. Якщо ж у справі, крім вимог майнового характеру, заявлені вимоги немайнового характеру, то за наявності такої заяви розгляд справи в суді першої інстанції здійснюється в судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Суд повинен розглядати зазначені вимоги сторін, перевіряти обґрунтованості наведених у них мотивів щодо необхідності розгляду справи у судовому засіданні за участю сторін, у випадку необхідності постановити окрему мотивовану ухвалу з цього приводу [79].

На Європейських просторах активно розвивається Європейська процедура розгляду дрібних позовів (ЕССР). Реалізація використання інструменту ЕССР може запустити позитивний процес і прискорити процес гармонізації національних процесуальних правил, що є доцільним для України в рамках Євроінтеграції. Особливості Європейської процедури розгляду дрібних позовів є те, що: вона є альтернативою існуючим процедурам згідно із законодавством держав-членів; ця процедура є необов'язковою, оскільки позивач вирішує, чи буде він використовувати процедуру, висловлюючи своє бажання під час подання позову на спеціальному бланку; Європейську процедуру позовів малого розміру можна віднести до спрощеного та прискореного провадження, оскільки перебіг цієї процедури, а зокрема можливість розгляду справи в закритому режимі, вказує на спільні з цією групою окремих ознак провадження; особливістю Європейської процедури дрібних позовів, що відрізняє її від інших окремих проваджень (за винятком процедури Європейського платіжного порядку), є транскордонний характер справи; якщо позивач обирає європейську процедуру дрібних позовів, то це провадження буде єдино прийнятним; якщо позивач обирає для розгляду свого

позову Європейську процедуру дрібних позовів, передача справи на звичайне судове провадження виключається; якщо стягувач обирає електронний платіжний документ, і під час його проведення не встановлено підстав для видачі платіжного доручення, або платіжне доручення анульовано за посадою чи подано ефективне заперечення проти платіжного доручення, використання Європейської процедури дрібних позовів не допускається; відповідно до ст. 4 абзац. 3 Регламенту № 861/2007, якщо поданий позов не стосується питань, які підпадають під дію цього Регламенту, суд або трибунал повідомляє про це позивача. Якщо позивач не відкликає свій позов, суд або трибунал діятиме згідно з відповідними процесуальними правилами держави-члена, в якій проводиться провадження. Це означає, що в такому випадку можуть бути застосовані положення, які стосуються обов'язково виплати або спрощеного провадження, за умови, звичайно, що справа підлягає розгляду в такому провадженні. Правила Європейської процедури дрібних позовів чітко вказують на те, що провадження є автономним порівняно з іншими окремими провадженнями [63].

Оскільки мета запровадження європейської процедури дрібних позовів полягає в тому, щоб зробити процедуру простішою, ефективнішою та дешевшою порівняно з національною процедурою, Регламент ЄС запроваджує певні відхилення від звичайних правил судового розгляду. З огляду на економічність процесу та прямо пропорційно до цінових порогів претензій, передбачено, що процедура, як правило, проводиться у письмовій формі. Суд або трибунал проводить усне слухання, якщо він вважає це за необхідне або якщо сторона вимагає цього. Суд або трибунал може відмовити в такому запиті, якщо він вважає, що з огляду на обставини справи усне слухання явно не є необхідним для справедливого провадження. Причини відмови наводяться письмово. Правовий принцип і рівність сторін у процесі дотримуються через зобов'язання суду надати відповідачу форму А з відповідними документами. Для наведення протилежних аргументів і доказів відповідач може протягом 30 днів подати до суду форму С. Відповідач також може подати зустрічний позов у відповідь на позов. Стандартна форма відповідей С включає відповіді на запитання, чи приймає відповідач позов, чи не входить позов у

сферу дії європейської процедури позовів невеликого розміру, докази, які відповідач має надати на підтримку своєї позиції, інформацію про бажання відповідача провести усне слухання або подати зустрічну позовну заяву та поставити дату та підпис позивача. Якщо зустрічний позов перевищує встановлений ліміт у 5 000 євро, позов і зустрічний позов відповідно не розглядатимуться згідно з правилами Європейської процедури дрібних позовів, а розглядатимуться згідно з відповідним процесуальним законодавством, що застосовується в державі-члені, у якій проводиться процедура [63].

Кожна держава-член може вказати офіційну мову чи мови інституцій Європейського Союзу, окрім своєї власної, яку вона визнає офіційною в рамках європейської процедури позовів дрібних розмірів. Європейський портал юстиції публікує інформацію про мови провадження в судах кожної держави-члена, які варіюються від однієї прийнятої мови до кількох прийнятих мов (наприклад, в Італії провадження може проводитися лише італійською, іспанська та англійська прийняті в Іспанії, тоді як у Франції приймаються французька, англійська, німецька, іспанська та італійська).

Принцип процесуальної економії європейської процедури судового розгляду повторно представлено через спосіб представлення доказів. Положення визначає, що суд повинен використовувати найпростіший і найменш обтяжливий спосіб отримання доказів. Суд або трибунал може провести усне слухання за допомогою відеоконференції або інших комунікаційних технологій, якщо доступні технічні засоби. Суд або трибунал може допустити отримання доказів через письмові заяви свідків, експертів або сторін. Він також може допустити отримання доказів за допомогою відеоконференції чи інших комунікаційних технологій, якщо є технічні засоби. Суд або трибунал може взяти висновок експерта або усні свідчення, лише якщо це необхідно для ухвалення рішення.

Європейська процедура розгляду дрібних позовів є, по суті, письмовою процедурою. Щоб ще більше зменшити судові витрати та тривалість провадження, Регламент 2015/2421 передбачає, що вручення документів та інших письмових

повідомлень може здійснюватися за допомогою електронних засобів, і визначає обставини, за яких можна використовувати сучасні комунікаційні технології [223].

Дійсно, розгляд дрібних позовів, будь то через спеціалізовані суди чи спрощені процедури, чи поєднання обох, є одним із тестових стендів певної правової системи та її здатності задовольняти потреби звичайних громадян. У цьому відношенні цікавий перелік «загальних вказівок» щодо відповідного вирішення дрібних позовів можна знайти в тому ж есе, згаданому вище: відсутність адвокатів для сторін; зразки бланків для заповнення скарги позивача та відповіді відповідача; спрощені правила доказування; одноразове слухання, проведене протягом короткого часу після подання позову; і рішення, винесене під час закриття самого слухання або оголошене протягом кількох днів. Важливо уникати того, щоб суд, відповідальний за розгляд дрібних позовів, перетворювався виключно на «агентство зі стягнення боргів, де компанії регулярно перетворюють безнадійні борги на неоспорювані судові рішення, а окремі особи рідко беруть участь у ролі будь-кого, крім відповідачів». Крім того, хоча позови можуть мати невелику грошову вимогу, це не обов'язково означає, що вони мають справу з нескладним і тривіальним питань. Все це необхідно враховувати при розробці процедур, які є простими, швидкими та недорогими, але також можуть гарантувати особам відповідні засоби правового захисту для вирішення їхніх правових проблем [194, с. 8].

Деякі країни-члени ЄС розглядають малозначні справи за загальним правилом як у ординарному позовному провадженні, лиш з певними винятками, які можуть застосовуватися для спрощеного позовного провадження. В Словаччині, зазвичай це так само, як і в інших цивільних справах. Відповідно до статей 177 та 297 ЦПК Словаччини у спрощеному позовному провадженні справа може бути розглянута без судового засідання за умови простого розгляду справи, розміру позову не перевищує 2000 євро для цивільних справ та 1000 євро на споживчі спори [113]. Судові засідання не можуть проводитися у трудових спорах. Відповідно до статті 322 ЦПК призначати судові засідання не потрібно, якщо сторони домовилися провести письмове провадження у справі і це не суперечить закону. Таким чином, спрощене провадження у дрібних справах у Словаччині вирішується лише письмово

[113]. Наразі в ЦПК Словаччини відсутні процесуальні строки розгляду дрібних справ у спрощеному провадженні, строки скорочені у зв'язку з розглядом справ у письмовому провадженні та відсутністю усного слухання в суді. Спрощене провадження характеризується необов'язковістю окремих процесуальних дій, активною участю судді. В Чехії, Закон про процедуру дрібних позовів не встановлює жодних винятків у порядку провадження [113].

В Франції, за винятком випадків, коли сторони домовилися про процедуру без слухання, у контексті такого провадження за заявою не існує чисто письмової процедури. Так, слухання відбувається в прискореному порядку суддею одноособово. У день слухання суддя засвідчується, що з моменту виклику повістки пройшло достатньо часу, щоб викликана сторона могла підготувати свій захист [110]. В будь-який момент розгляду справи сторони можуть прямо погодитися на проведення розгляду без слухання відповідно до положень статті L. 212-5-1 Кодексу судоустрою Франції [224]. І тут суддя організує обмін вимогами, доводами між сторонами. Вони формулюють свої вимоги у письмовій формі. Обмін інформацією між ними здійснюється рекомендованим листом з повідомленням про отримання або повідомленням між адвокатами, і це підтверджується суддею у встановлений ним строк. Суддя встановлює дату, до якої сторони повинні повідомити свої вимоги, прохання та докази до суду. Суддя може ухвалити рішення про проведення слухання, якщо він вважає за неможливе винесення рішення на підставі письмових доказів або якщо про це просить одна із сторін [224]. Під час розгляду малозначної справи судом велику відповідальність за всю процедуру несе судовий виконавець (пристав): він повідомляє боржника про вимогу кредитора та запрошує взяти участь у спрощеній процедурі. Очікується, що завдяки допомозі судового виконавця сторони досягнуть згоди щодо суми, що підлягає стягненню, та умов виплати. Якщо згода досягнута, кредитор отримує від судового пристава виконавчий титул, який він зможе використати для стягнення заборгованих йому грошей, якщо боржник не виконає угоду. Якщо боржник не прийме запрошення взяти участь у спрощеній процедурі або якщо сторони не досягнуть згоди, судовий пристав визнає провал процедури, а кредитор буде змушений вдатися до позовного провадження про

стягнення його позову [110]. В даному випадку ця процедура є схожою до аналога наказного провадження в Україні. Переваг процедури, якою керують судові пристави, є декілька. Той факт, що всю процедуру можна провести онлайн, просто заповнивши кілька форм, до яких легко отримати доступ на безпечному веб-сайті, означає значну економію часу, який ще більш привабливим, якщо врахувати, що боржник має лише один місяць, щоб вирішити, чи погоджується він на участь у спрощеній процедурі. Ще одним позитивним моментом процедури є зниження вартості: коли кредитор звертається до судового пристава і починається процедура, потрібно сплатити 14,92 євро. Якщо процедура не вдалася, подальші збори не стягуються. Якщо, навпаки, сторони досягнуть згоди, 30 євро буде стягнуто з кредитора за доставку виконавчого документа. Крім того, кредитор повинен буде заплатити невелику суму грошей як винагороду судовому виконавцю, який керував процедурою: винагорода розраховується із застосуванням певних коефіцієнтів до суми стягненого кредиту. У будь-якому випадку, загальна вартість процедури є справді розумною, як і завжди для розгляду дрібних претензій, які ймовірно будуть відмовляються, якщо судові витрати, пов'язані з їх поверненням, неодмінно перевищать їх вартість.

Італійський законодавець також допускає розгляд малозначних справ за загальним порядком, окрім деяких винятків. В Італії, на першому слуханні мировий суддя вільно допитує сторони та намагається дійти примирення. У разі успіху примирення складається протокол відповідно до статті 185 ЦПК Італії [122]. Якщо примирення не вдається, мировий суддя пропонує сторонам остаточно вказати факти, які кожна з них кладе в основу позовних вимог, заперечень та подати відповідні документи чи витребувати засоби доказування. У разі потреби у зв'язку з діяльністю сторін у першому судовому засіданні мировий суддя призначає нове судове засідання для подальшого провадження та витребування доказів, але тільки один раз (Стаття 320 ЦПК Італії) [122].

Законодавство деяких країн покладає обов'язок на сторін прибути у судові засідання для участі у розгляді малозначної справи. В Мальті позов та відповідь на неї складаються в письмовій формі. Докази можуть бути документальними. Проте

явка до Трибуналу є обов'язковою у визначені ним дати [124]. Австрійське законодавство не дозволяє провадити судові процеси повністю в письмовій формі. Наприклад, у цивільно-процесуальному праві, згідно з принципом безпосередності (*sachlicher Unmittelbarkeitsgrundsatz*: прямим доказам фактів має бути надано перевагу над лише непрямыми джерелами доказів), письмові свідчення свідків, подані як документальний доказ, не є прийнятними [102]. Доволі демократичним є підхід в Люксембурзі. Мирові судді призначають щонайменше два слухання на тиждень, вони зможуть судити щодня, навіть у неділю та свята, вранці та вдень. Вони зможуть давати аудієнції у себе вдома, залишивши двері відчиненими, для допомоги сторонам у розгляді справи [129].

Спрощена процедура розгляду малозначних справ може опускати деякі процесуальні дії, які мають місце в загальному позовному провадженні. Елементами належної процедури спрощеного провадження, виходячи з прецедентної практики Європейського суду з прав людини, є принцип «рівності вихідних умов», або, як його ще називають, принцип «рівності сторін» і принцип змагальності. Принцип «рівності вихідних умов» (рівності сторін) вимагає надання кожній стороні достатньої можливості представити свою справу в умовах, які не дають їй значних переваг перед її опонентом, а принцип змагальності означає, що сторони мають право знайомитися зі всіма доказами або запереченнями, що залучені до справи, висловлювати свою думку про їх наявність, зміст і достовірність у відповідній формі та відповідний час, у разі необхідності — у письмовій формі та заздалегідь [9, с. 84]. В Польщі, у спрощеному порядку діє принцип концентрації доказів. Суд ігнорує твердження та заяви сторін, а також клопотання про докази, подані ними після подання позову, зустрічного позову чи заяви про скасування заочного рішення або після завершення першого засідання, призначеного для слухання, якщо тільки сторона продемонструє, що вони не могли або не повинні бути подані раніше (на розсуд судді). Це пов'язано зі швидкістю спрощеної процедури [104]. Суд може викликати свідків та інших осіб у спосіб, який вважає найбільш доцільним для мінімізації витрат на спрощене провадження. З метою прискорення спрощеного провадження висновки експертів не визнаються допустимими (ст. 5056 ЦПК) [104].

В Естонії, відповідно до пунктів 5 та 8 статті 405 ЦПК Естонії, в спрощеному порядку суд може відступити від положень закону щодо формальних вимог до надання та збирання доказів, а також прийняти докази, не передбачені законом (наприклад, заява учасника процесу, дана не під присягою). На відміну від звичайного позовного провадження, у справі спрощеного провадження суд може отримувати докази також за власною ініціативою. Однак необхідно забезпечити, щоб дії суду не порушували рівності сторін перед судом. Факти, щодо яких суд збирає докази, мають бути повідомлені суду заздалегідь [103]. У Словенії, в процедурах дрібних позовів позивач зобов'язаний викласти всі факти та надати всі докази в позові, тоді як відповідач зобов'язаний зробити це у своєму захисті. Потім кожна сторона може подати одну підготовчу заяву. Факти та докази, надані в письмових проханнях пізніше, ігноруються. Строк для подання заперечення та підготовчих клопотань становить вісім днів (стаття 453 ЦПК Словенії) [109].

Проте, законодавці не завжди вважають доцільно спрощувати процедуру на етапі подачі доказів, оскільки це може негативно вплинути на якість підготовки справи до розгляду та її вирішення по суті. За загальним правилом подання доказів відбувається в Нідерландах. Суди в спрощеному провадженні застосовують звичайні норми закону про докази. Відповідно до голландського закону про докази, суддя в принципі вільний в оцінці поданих доказів [125]. За аналогічним правилом процедура подачі та ознайомлення доказів відбувається також в Франції, Італії, Латвії. У Латвії зокрема, отримання доказів регулюється загальними положеннями Закону про цивільний процес. Відповідно, у провадженнях щодо малозначних справ докази можуть мати форму тверджень, пояснень сторін або третіх осіб, заяв свідків, письмових доказів та висновків експертів [105]. У Швеції також немає особливих правил для подачі доказів, що стосуються спорів, пов'язаних із малими сумами. Іншими словами, можуть бути подані як усні, так і письмові докази. Письмові свідчення свідків дозволені лише в певних особливих ситуаціях [126].

Судді в Греції, під час розгляду малозначних справ, за спеціальною процедурою дрібних позовів можуть відступати від звичайних процесуальних правил: суди можуть брати до уваги докази, які не відповідають вимогам закону, і

можуть на власний розсуд застосувати процедуру, яку вони за обставин вважаються найефективнішим, найшвидшим і найменш витратним методом отримання фактів. Протягом двадцяти днів з моменту вручення позову відповідачу, сторони подають свої докази до мирового суду, а відповідач подає свої твердження у письмовій формі. Дозволяється до двох письмових показань без виклику іншої сторони. Прострочені докази та доводи сторін до уваги не беруться (стаття 468 ЦПК Греції) [121]. В Румунії, крім пояснень сторін, суд може залучити й інші докази. Проте докази, розгляд яких є непропорційно дорогим порівняно з вартістю поданого позову або зустрічного позову, не приймаються [108]. В Австрії, у разі позовних вимог на суму 1000 євро або менше суд може не враховувати надані стороною докази, якщо повне з'ясування всіх релевантних обставин було б непропорційно нерациональним [102]. Німецький законодавець передбачив, що суд не обмежується отриманням доказів звичайними способами. Всупереч принципу прямих доказів (Unmittelbarkeit), який застосовується інакше і який означає, що свідки, експерти або самі сторони повинні бути заслухані в суді першої інстанції в присутності сторін, у спрощеному провадженні суд може опитати свідків, експертів або сторін по телефону або письмово [52]. В Фінляндії, якщо позов не оскаржується, докази не потрібні. Якщо використовується повністю письмова процедура, досліджуватимуться лише письмові докази. Немає спеціальних положень про те, що спеціальні правила застосовуватимуться до збору доказів у справах про дрібні справи [110].

Отже, можна відзначити тенденцію до того, що процедуру спрощеного позовного провадження намагаються провести у письмовому порядку, без виклику сторін на судові засідання. Згідно з висловленням Б. П. Ратушної, всі справи спрощеного позовного провадження, включаючи малозначні, слід розглядати в судовому засіданні з повідомленням сторін, якщо хоча б одна із сторін висловлює клопотання про це, незалежно від суми позову [226, с. 133].

При цьому, у випадку відсутності розгляду справи в суді потенційно існує ризик порушень основних принципів судочинства. Європейські та вітчизняні суди враховують практику Європейського суду з прав людини з питань гарантій

публічного характеру провадження у судових органах у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції, яка свідчить про те, що публічний розгляд справи може бути виправданим не в кожному випадку (рішення від 08 грудня 1983 року у справі "Axen v. Germany" («Аксен проти Німеччини»), заява № 8273/78; рішення від 25 квітня 2002 року у справі "Varela Assalino v. Portugal" («Варела Ассаліно проти Португалії»), заява № 64336/01). У випадках, коли потрібно вирішувати лише питання права, Європейський суд з прав людини вважає, що розгляд письмових заяв є більш доцільним, ніж проведення усних слухань, і достатнім для справедливого судового розгляду. Сторони у таких справах не представили переконливих доказів на користь того, що для забезпечення справедливого судового розгляду після обміну письмовими заявами також потрібно було провести усні слухання. У кінцевому підсумку, в певних випадках законодавець може враховувати міркування ефективності та економії. Зокрема, коли фактичні обставини не є предметом суперечки, питання права не є особливо складними, і відсутність публічного слухання не порушує вимог Конвенції про право на публічний розгляд справи[226].

Так, Європейський суд із прав людини визначає право на усний розгляд як складову частину публічного розгляду, передбачає право викласти свою справу в суді, визначаючи також право на усний розгляд одним з елементів, покладених в основу загальної рівності сторін між сторонами в розгляді (справа «Рамос Нунес де Карвальо і Са проти Португалії» [227]. У справі «Печенізький та інші проти України» ЄСПЛ зазначив, що принцип рівності передбачає, що кожній стороні повинна бути надана можливість прокоментувати подані зауваження чи докази, подані іншою стороною, оскільки на карту поставлена впевненість сторін у роботі правосуддя, заснована, зокрема, на знанні того, що в них була можливість висловити свою думку за кожним документом у справі (справа «Печенізький та інші проти України» [228]. Відправлення правосуддя було б краще забезпеченим, якщо сторона мала право особисто пояснити ситуацію на слуханні в суді (справа «Гьоч проти Турції» [229]). У той же час ЄСПЛ у своїй практиці виділяє характер обставин, які можуть виправдати відмову від усного слухання. Такими обставинами є: 1) якщо відсутні питання достовірності фактів, які потребують слухання, і суди можуть

справедливо і розумно прийняти рішення по справі на основі письмових матеріалів справи (справа «Юссіла проти Фінляндії» [230]); 2) якщо у справі зачіпаються суто правові питання (зокрема, це стосується касаційної інстанції) (справа «Мехмет Емін Шімшек проти Турції» [231]). Тут варто зазначити, що якщо повноваження (компетенція) суду були обмежені не тільки правовими питаннями, але й оцінкою того, чи були певні факти правильно встановлені державним органом; 3) якщо справа стосується виключно технічних питань (тобто коли питання може бути краще розглянуте в письмовій формі, ніж в усному спорі). У цій сфері суд має право враховувати потреби ефективності та економії судового процесу, оскільки систематичне проведення слухань може бути перешкодою для особливої обачності для таких категорій справ, а також перешкодити дотримання вимог розумної тривалості [155, с. 80].

Даний момент врахував законодавець Бельгії. Так, вступне засідання є першим слуханням, з якого починається цивільний процес. На вступному етапі можливі різні сценарії [123]. У випадку, якщо справа відносно проста, то при дотриманні низки умов відносно просту справу можна розглянути «у коротких дебатах» в судовому засіданні з викликом сторін. Тоді справа відразу розглядається на вступному засіданні. Однак, якщо на попередньому слуханні буде надто багато справ, справу буде відкладено на наступне слухання. Якщо в спрощеному порядку буде розглядатися відносно складна справа, то такий випадок вимагає процедури «налаштування». Це означає, що сторони узгоджують календар обміну претензіями. Цей календар встановлює конкретний термін, протягом якого сторони повинні повідомити свої письмові аргументи іншій стороні та суду. Потім суддя визначає дату розгляду справи [123]. Після відкриття справи, коли кожен мав змогу викласти свої аргументи у висновках, суддя призначає дату, коли справа може бути обговорена. На цьому слуханні сторони можуть запросити своїх адвокатів виступити та/або самі пояснити свої аргументи. Після закінчення засідання суддя закриває дебати і бере справу «до розгляду». Іншими словами, суддя аналізує справу з усіма висновками та всіма документами, щоб сформулювати своє рішення. В

принципі, рішення буде прийнято через місяць. Залежно від складності справи цей термін може бути коротшим або довшим [123].

Суд повинен визначити, чи необхідно проводити судові засідання з повідомленням (викликом) сторін у конкретній справі. При цьому важливо враховувати різні аспекти, включаючи множинність обставин справи та характер досліджуваних доказів. Наприклад, якщо сторони посилаються лише на письмові докази для підтвердження своїх вимог та заперечень, то може бути прийнято рішення про розгляд справи без судового засідання та виклику сторін. Проте, якщо для дослідження речових та електронних доказів, висновків експерта, або показань свідків потрібне судові засідання, то це повинно бути призначено з викликом всіх зацікавлених осіб та залученням інших учасників судового процесу. Отже, якщо суд вирішує розглядати справу в спрощеному порядку без судового засідання та повідомлення сторін через виключний користування письмовими доказами у разі, коли позовні вимоги підтримуються виключно такими доказами, цю інформацію слід відображати в ухвалі про відкриття провадження [208, с. 18].

Щодо питання обмеження принципу диспозитивності та змагальності під час здійснення провадження в порядку спрощеного позовного, то В. Бобрик із цього приводу вказує на те, що процедура спрощеного розгляду не буде порушувати вказаних принципів, оскільки позиція позивача буде викладена в позовній заяві, яку він може змінити чи відмовитися від позову в будь-який час до прийняття рішення [232, с. 568]. Позиція відповідача може бути викладена у відзиві до позовної заяви, третіх осіб – у поясненнях до справи.

Оскільки одноразове слухання невеликої та нескладної справи може дозволити судді добре розібратися в суті справи за відносно короткий час, тоді як суто письмове провадження, як це передбачено українською схемою для незначних справ, виявилось менш ефективним. На практиці в багатьох юрисдикціях суто письмова процедура часто призначається для більш складних технічних питань, в яких слухання можуть бути не особливо корисними, тоді як усне провадження часто призначається для нескладних питань.

Цивільно процесуальний кодекс України все ще є дещо статичним щодо процесуальних шляхів, які існують для вирішення справи в суді. Особливо нечасто використовується спрощене позовне провадження для «незначних справ» (невеликі позови; стаття 274 ЦПК), хоча велика кількість справ в принципі підходить для цієї процедури. Здається, відносно легко розглядати «незначні справи» відповідно до звичайних справ [79]. Проблема полягає в тому, що механізм для «незначних справ» передбачає повністю письмову процедуру, тоді як судді вважають, що в багатьох випадках необхідні слухання.

Доцільно активно просувати використання в судовому засіданні електронних засобів комунікації. Багато вчених стверджують, що дрібні позови є найбільш прийнятним типом цивільних справ для альтернативного вирішення спорів онлайн, зокрема онлайн-переговорів і онлайн-медіації. В останні роки, особливо під час пандемії, використання онлайн-судових проваджень набуло обертів як частина загального звичайного режиму вирішення спорів [233 с. 18].

На рівні держав-членів Естонія, Литва та нещодавно Мальта спробували перейти до повної цифровізації своїх систем цивільного судочинства [234]. Запровадження онлайн-судів у таких країнах з розвиненою економікою, як Канада, Велика Британія чи Сполучені Штати Америки, дало вражаючі результати, як показує останнє дослідження. Онлайн-суди означають, що процедура вирішення спору проводиться онлайн за замовчуванням, починаючи з моменту подання позову і закінчуючи винесенням рішення. Ці суди доступні безпосередньо для учасників судового процесу та їхніх представників і доповнені послугами та інструментами для полегшення доступу до правосуддя та участі сторін у судовому процесі [234]. Регламент про європейську процедуру розгляду дрібних позовів та поправки до нього були створені Комісією ЄС, щоб заохочувати використання спрощених і оцифрованих цивільних проваджень для транскордонних позовів малої вартості. Наразі Регламент ESCP охоплює транснаціональні грошові вимоги на суму до 5000 євро в межах ЄС. Оскільки через транзакції електронної комерції виникає багато спорів на невелику вартість, цей інструмент особливо спрямований на захист споживачів від зловживань на єдиному цифровому ринку. Що стосується

цифровізації, Регламент ESCP та поправки до нього прямо заохочують держави-члени використовувати технології для скорочення часу та витрат на провадження. У цьому відношенні стаття 8 (1) Регламенту передбачає, що «якщо усне слухання вважається необхідним відповідно до статті 5(1a), воно повинно проводитися з використанням будь-якої відповідної технології дистанційного зв'язку, такої як відеоконференція або телеконференція, доступна для суду або трибуналу, якщо тільки використання такої технології з огляду на особливі обставини справи не є доцільним для справедливого ведення судового провадження» Аналогічно, змінений Регламент 2015 року—в пункті 7 , 12 і 13 — наголошується на використанні засобів ІКТ сторонами та судами для зменшення витрат і тривалості провадження ESCP [63].

Тим не менш, є кілька держав-членів, таких як Естонія та Литва, які вже вжили добре задокументованих заходів щодо створення систем електронного правосуддя. Як наслідок, під час пандемії ці держави не зіткнулися з серйозними проблемами у задоволенні потреб своїх громадян у правосудді, включно з процедурами дрібних позовів. Широке та добре налагоджене використання цифрових інструментів, інтегрованих у їхні системи правосуддя, дозволило цим державам забезпечити продовження функціонування судів у період невизначеності [235, 235].

Яскравий приклад цього можна спостерігати на прикладі Естонії та її успіхів у наданні цифрового цивільного правосуддя. Естонська система електронних справ (e-toimik) — у формі платформи — була розроблена в 2005 році з метою надання всім громадянам ефективних, доступних і якісних судових послуг. У рамках незначних справ Естонія не запровадила особливого та прискореного онлайн-треку. Таким чином, позивачі та відповідачі можуть використовувати систему електронних справ, щоб подавати та відповідати на цивільні справи до судів через цю повністю цифрову платформу. Ця система також дозволяє сторонам і судам використовувати цифровий робочий процес для обміну відповідними даними та документами, захищеними цифровим підписом або шифруванням [237]. Під час пандемії платформа e-File дозволила Естонії стати однією з найкращих держав-членів у наданні розширеного цифрового правосуддя своїм громадянам. До середини 2020

року Естонія офіційно запустила віртуальну залу суду, де цивільні справи можна розглядати в повністю онлайн-форматі. Всі етапи розгляду справи від подання позову, відповідей, обміну документами та даними, подання доказів і слухань проводяться повністю онлайн на цій платформі [235]. Загалом естонська система цивільного судочинства виявилася дуже просунутою в цифровізації цивільного судочинства.

Литва є ще одним прикладом того, що розгортає передові засоби ІКТ у своїй судовій системі, щоб забезпечити більш ефективний і прискорений доступ до правосуддя для своїх громадян. Уряд вжив серйозних заходів щодо цифрової трансформації судової системи країни. Основний стрижень цих зусиль очевидний у розробці цифрової уніфікованої інформаційної системи (LITEKO) у 2004 році. Основною метою є автоматизація систематичного збору, зберігання та надання даних, пов'язаних із функціями судів. LITEKO постійно оновлюється новими ІКТ-функціями, щоб пришвидшити процедури та забезпечити якісний доступ до державних послуг для судів та інших користувачів. Це покращило доступ громадян до судової діяльності. Що стосується оцифрування судових процесів, у 2013 році Литва прийняла правила використання інструментів ІКТ у судах для проведення віртуальних слухань за допомогою відеоконференцій і телеконференцій. До пандемії віртуальні слухання рідко використовувалися в цивільних процесах, включаючи дрібні позови випадків. Тим не менш, зі спалахом COVID-19 цих уже існуючих правил щодо використання ІКТ під час слухань було достатньо, щоб швидко перейти від фізичних судових процесів до повністю цифрових [236].

Окрім того, впровадження електронних систем управління справами: використання електронних систем управління справами може значно пришвидшити судовий розгляд за рахунок скорочення паперової роботи, спрощення діловодства та оптимізації обміну інформацією між залученими сторонами.

Стосовно дрібних позовів існуючі перешкоди (тобто тривалі провадження, високі витрати, несумісні з низькою вартістю позову та складні цивільні процедури) серйозно перешкоджали доступу позивачів до ефективного вирішення спору. Можна стверджувати, що ODR було призначено як відповідь на велике накопичення

незначних спорів з головною метою розширення ефективного доступу до правосуддя. Багато вчених стверджують, що ODR сприяє підвищенню якості доступу до правосуддя, зокрема для певних типів спорів, таких як дрібні позови, надаючи громадянам більш доступний, спрощений, прискорений і економічно ефективний процес вирішення спорів.

Н.В. Бондарчук та О. Ю. Радченко зазначають, що доцільно ввести у спрощений порядок онлайн-медіацію, чи онлайн переговори. Сторони можуть залучитися до процесу онлайн-переговорів і спробувати досягти врегулювання спору. Етап переговорів є добровільним і має на меті заохотити сторони знайти рішення мирним шляхом. У результаті сторони можуть вести онлайн-переговори на основі інтересів і наголошувати на визначенні спільної точки зору шляхом прямого спілкування одна з одною для досягнення можливої угоди. Модель CRT онлайн-переговорів оптимізована шляхом сконструйованих прямих переговорів між сторонами з особливим наголосом на співпраці сторін. Цей неконфліктний спільний процес переговорів сприяє більш дружньому, економічно ефективному та прискореному вирішенню суперечок для користувачів [238, с. 159].

В Іспанії, законодавець передбачає можливість того, щоб сторони повідомили суддю про те, що вони вже досягли згоди, або «продемонстрували свою готовність досягти згоди для медіації. Це також можливо, що провадження буде зупинено, якщо сторони висловлять спільний намір спробувати медіацію. Якщо мирова угода подана до судді, він може її визнати, зробити угоду офіційним документом. Якщо сторони не досягли мирової угоди ні в суді, ні в позасудовому порядку, процедура продовжиться зі збором доказів і раундом остаточних аргументів [194]. Необхідно розвинути систему судової медіації. Суди повинні звертатися до зовнішніх кваліфікованих медіаторів. Медіація не повинна проходити в суді. Суддям варто обмежитися спробами врегулювання. Дану систему можна активно використовувати на онлайн платформах.

Застосування онлайн процесу розгляду дрібних справ міститить такі стадії:

- онлайн-подання заявником форми-позову;
- надсилання форми до суду;

- аналіз інформації про позивача, надісланої компетентним національним органом;
- якщо справу можна продовжити, форма позивача надсилається відповідачу для введення відповіді на платформу;
- отримавши відповідь відповідача, справа передається на медіацію, а платформа призначає медіатора (зі списку, створеного державами-членами), якщо за допомогою медіації вдасться досягти примирення між сторонами, вона матиме позовну силу – якщо угоди не буде досягнуто, справа буде передана до суду, і платформа призначить суддю або арбітра для розгляду справи (відповідно до варіантів кожної країни-члена);
- справа передається до судді на безпосереднє вирішення спору;
- якщо суддя вважає за необхідне провести судове слухання, воно має відбутися за допомогою електронних засобів, доступних на платформі. Сторони будуть повідомлені про день і час судового засідання та повинні використовувати платформу для входу на судові засідання. У цьому випадку суддя винесе рішення після слухання та представить його на Платформі для сповіщення сторін;
- після прийняття рішення про процедуру заявник може вимагати рішення суду онлайн.

Сторони та компетентний національний орган можуть стежити за всією справою в режимі реального часу, знаючи, на якій вона стадії, та маючи доступ до документації, доданої сторонами [239, с. 20].

Поява сторін та їхніх адвокатів перед суддею має дозволити судді отримати належне розуміння спору, ставлячи відповідні запитання та запрошуючи сторони висловити свою точку зору щодо питання, яке їх розколело. Усність не повинна використовуватися, якщо вона не є ані ефективною, ані дієвою, а також у письмовій формі – наприклад якщо це стосується викладень справи, запитів про проміжні рішення та документальних доказів – з точки зору якості та послідовності це краща альтернатива. В судових засіданнях в Україні багато судового часу витрачається на перегляд судових матеріалів, коли судді диктують конспекти матеріалів для аудіореєстрації в присутності сторін та їхніх адвокатів без будь-якої усної взаємодії

між суддями. Очевидно, що такі процедури краще виконувати в письмовій формі, наприклад, в остаточному рішенні, де судді повинні обґрунтувати своє рішення. Іншим способом уникнути цих трудомістких дій без втрати ефективності може бути розісланий список документів у відповідним адвокатам і погодження того, що вони нібито були зачитані в суді (юридична фікція), хоча, очевидно, у цьому випадку аудіозапис не може бути зроблено (але слід запитати, чи справді такий запис потрібен; хто б узагалі переглядав запис?) [187, с. 197]. В Україні багато судового часу витрачається на дотримання формалістичних правил. Прикладом може бути норма про те, що документи повинні бути коротко викладені в судовому засіданні. Експерти зазначили, що адвокати, які були присутні на цих засіданнях, не були в змозі багато чого додати нового до судового провадження. Такому марнотратному використанню судового часу слід запобігти.

Схоже, що правила передбачають відносно жорсткі рамки для розгляду справ і спрощеному провадженні також, залишаючи суддям мало дискреційних повноважень у цьому відношенні. Процесуальні кодекси України пропонують підхід до питань, не беручи до уваги, що справи можуть значно відрізнитися, також з процесуальної точки зору. Універсальний розгляд справи часто не є правильним рішенням до питань розгляду справи.

Зрештою, гнучкість у розгляді справ у суді є важливим інструментом ефективного, результативного та якісного судового розгляду (і доступу до правосуддя). Для такого підходу необхідна базова довіра до навичок і здібностей суддів з боку законодавця. Правила спрощеного провадження передбачають відносно жорсткі рамки для розгляду справ, залишаючи суддям мало дискреційних повноважень у цьому відношенні. Судді повинні задавати запитання під час слухання та не використовувати ці слухання для довгих монологів [187, с. 192]. Судді мають займатися лише дієвими процесуальними кроками справами, судді мають вирішувати справи. Адміністративну роботу та явно необґрунтовані претензії мають, наскільки це можливо, виконувати працівники юридичної підтримки апарату суду.

Слухання слід використовувати для обміну інформацією. Час, доступний для слухань має бути обмежений, і повідомляється сторонам заздалегідь (наприклад, 20 хвилин для кожної сторони). Слухання, під час яких не відбувається обмін інформацією є зайвими та марною тратою часу та грошей.

Загальноприйнятно вважати, що пасивні судді не підвищують ефективність у судочинстві. Тому більшість сучасних правових систем запровадили так звані інструменти управління справами, які дозволяють судді стежити за часом, витраченим на судовий процес, а в деяких юрисдикціях: навіть надати судді інструменти для допомоги сторонам щодо організації розгляду справи на стадії доказування провадження. Управління судовими справами гарантує дбайливе використання обмежених ресурсів і те, що судовий процес не залежить від примх сторін. Вважається, що пасивність судді створює відставання та мляві судові процеси.

Дозволяючи судді проаналізувати, як може просуватися справа в суді, особливо на ранніх стадіях провадження (наприклад, під час початкового слухання, коли сторонам стає відомо про всі аспекти їхньої справи), надає сторонам інструмент для вимірювання своїх шансів на успіх. Цей інструмент може спонукати їх переглянути свою процесуальну позицію та прийняти рішення про врегулювання своєї справи на ранній стадії, щоб уникнути ризиків, витрат і зусиль, пов'язаних із судовим розглядом. Суд мав б проводити аналіз, і оскільки регламент не забороняє судді це робити, це може бути цікавим інструментом ведення справи для судді, що також є одним із аргументів проведення підготовчого засідання в порядку спрощеного позовного провадження.

Особливо там, де багато інших європейських юрисдикцій – зокрема, коли це стосується ролі суду щодо ефективності та швидкості розгляду справ – мають відійти від змагальної системи. Змагальність у своїй крайній формі не сприяє ефективності, результативності та рішенням, які базуються на фактах, близьких до істини («справедливі рішення»). Змагальні системи часто дозволяють стороні з найбільшими фінансовими можливостями виграти справу, оскільки суддя пасивний, а юристи виконують більшу частину роботи. Очевидно, що в такій ситуації сторона

з найкращими (як правило, найдорожчими) юристами, ймовірно, виграє справу. Недаремно в США, з їх надзвичайно змагальним підходом до судових процесів, радять найняти найкращого адвоката (тобто найдорожчого адвоката, якого можна собі дозволити), тому що шанси виграти справу часто значно зростають. Такий підхід не завжди може призвести до справедливих рішень, тобто рішення, засновані на правдивих фактах, у яких справа справді виграє права сторона. Слід віддати перевагу більш активним суддям особливо у спрощеному позовному провадженні у якому сторони можуть представляти свої інтереси без залучення адвокатів. Видається доцільно дозволити суду надавати нейтральний аналіз справи сторонам і таким чином впливати на спосіб розгляду справи.

Судова реформа в Україні 2018 року беззаперечно змінила функцію суду в судовому процесі. Зараз закон виходить із положення про те, що цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності, але за активного сприяння суду, тобто на умовах їх співпраці з метою ефективного розгляду справи [240, с. 41]. Закріплені в законі права сторін і повноваження суду, на наше переконання, спрямовані на збереження балансу між змагальністю сторін у їх спробі довести свою правоту та діяльністю суду, що забезпечує ефективне розгляд і вирішення справи. Такий баланс має пронизувати весь ЦПК України: норми процесуальної діяльності сторін (та інших осіб, які беруть участь у справі) та судів взаємодіють і доповнюють одна одну. Це вірний шлях до реалізації основного завдання цивільного судочинства та до досягнення справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду та вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів [240, с. 41].

Активні повноваження суду слід розглядати лише як гарантію реалізації права на справедливий суд та забезпечення балансу публічно-правових і приватно-правових інтересів. Правила ЦПК України часом дуже деталізовані, не дозволяючи суддям користуватися повноваженнями та розглядати справи за особливостями. У добре працюючій системі правосуддя професійному судді слід довіряти достатньо, щоб він належним чином розглядав справи, використовуючи їхній досвід. Роль судді

полягає в тому, щоб зрозуміти мету права в суспільстві та допомогти закону досягти своєї мети, подолаючи розрив між правом і суспільством.

Також потрібно вдосконалити законодавчі положення, які стосуються вирішення питань щодо призначення експертизи в рамках спрощеного провадження, без переведення його в загальне позовне провадження та без ускладнення процедур, передбачених для спрощеного провадження. Цього можна досягти, визначаючи необхідність проведення судової експертизи та конкретизуючи питання для неї в письмовій формі, зокрема через подання клопотань або заперечень відповідно до визначених норм процесуальних заяв та документів [185, с. 66].

Будь-яке втручання третьою стороною призводить до ускладнень і більш тривалих судових процесів, а отже, це питання слід оцінювати критично. При необхідності слід усунути причини та ускладнення, які можуть викликати втручання сторонніх осіб [187, с. 200]. Недоцільність участі третіх осіб, які заявляють вимоги на предмет спору, у справі, яка розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, є більш ніж очевидна.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, на відміну від третіх осіб, які заявляють такі вимоги, на практиці залучаються до розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження. Теоретично це пов'язано з їхньою правовою природою. Треті особи, які не заявляють самостійні вимоги, мають матеріально-правовий зв'язок з особою, на боці якої виступає третя особа [241, с. 117]. Рішення у справі може наперед вплинути на права та обов'язки, які виникли між стороною і третьою особою. Така особа не є суб'єктом спірного матеріального правовідношення, а рішення суду не зачіпає суб'єктивних прав третіх осіб. Як зазначає науковець Д.М. Сібільов, такі треті особи є автономними суб'єктами цивільного процесу, хоча і пов'язаними із стороною процесу певними матеріально-правовими відносинами. З них нічого не може бути стягнуто і нічого не може бути присуджено за рішенням суду у справі [242]. Кількість справ за участі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, у справах, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження, є нечисельною, а їхня участь є формальною.

Так, у справі № 344/9054/18 за позовом Особа 1 до Особа 3 про усунення перешкод в користуванні земельною ділянкою, третьою особою без самостійних вимог виступала Івано-Франківська міська рада, яка подала письмові пояснення на позов [243]. В іншій справі № 344/11594/18, за позовом Особа 1 до ТзОВ ВКФ «Інпромсервіс ЛТД» та Особа 2 про усунення перешкод у користуванні власними нежитловими будівлями та відшкодування моральної шкоди, третьою особою без самостійних вимог виступало Управління з питань державного архітектурно-будівельного контролю. Третя особа подала письмові пояснення на позов, зазначивши, що питання, які є предметом дослідження у спірних правовідносинах, не відносяться до компетенції третьої особи [244].

Якщо проаналізувати справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог, можна зробити висновок, що предметом спору є стягнення заборгованості, стягнення аліментів, встановлення певних фактів, визнання права або ж скасування реєстрації. Третіми особами в таких справах, зазвичай, виступають державні органи, які залучаються судами не так для захисту їхніх прав чи всебічного розгляду справи з урахуванням всіх обставин справи, а задля своєрідного «страхування», щоб виключити ще одну причину для оскарження судового рішення.

Проте як треті особи без самостійних вимог залучаються також і фізичні особи. Так, в справі № 344/19610/19 Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області, про стягнення аліментів на утримання повнолітньої дитини, яка продовжує навчання, третьою особою, без самостійних вимог на стороні позивача було залучено повнолітню дитину. Остання подала заяву про розгляд справи за її відсутності, позов просила задовольнити та не заперечила щодо стягнення аліментів на її утримання в користь матері [245]. В таких справах позивачами можуть виступати самі повнолітні діти, на користь яких будуть стягуватися аліменти, що не потребує додаткового залучення третіх осіб. Як це має місце в справі № 947/31265/19 Київського районного суду м. Одеси, про стягнення аліментів на повнолітню дитину, яка продовжує навчання [246]. Варто зауважити, що повнолітні діти можуть і не залучатися до розгляду справи про стягнення

аліментів, ця обставина не впливає на ухвалення законного рішення. Наприклад, в справі № 344/22485/19 Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області, про стягнення аліментів на повнолітню дитину, яка навчається, учасниками справи були батьки дитини. Повнолітня дитина не була залучена до розгляду справи ні судом, ні позивачем [247].

Сьогодні складається неоднорідна практика залучення до розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження як державних органів, органів місцевого самоврядування, так і юридичних та фізичних осіб як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору. Активних дій третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, фактично немає у спрощеному позовному провадженні. Адже очевидність фактів та доказів – проста, а в сторін відсутній активний конфлікт щодо предмету спору. Окрім того, такі особи не завжди з'являються у судові засідання і переважно подають письмово свої пояснення на ті чи інші обставини справи. Такі пояснення не є основним доказом у справі, не мають заздалегідь встановленої сили, позаяк, відповідно до ч. 3 ст. 89 ЦПК України суд оцінює зібрані докази у справі в цілому. Як зазначає В.В. Комаров, незалучення третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, до участі у справі не може спричинити незаконності судового рішення та його скасування [9, с. 319]. Наприклад, в справі № 344/13886/17 Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області, про визнання права власності на автомобіль, суд за клопотанням позивача залучив третю особу, яка не заявляє самостійні вимоги на предмет спору – Регіональний сервісний центр МВС. Представник третьої особи до суду не прибув, проте подав письмові пояснення, в яких просив суд у задоволенні позову відмовити. Рішенням Івано-Франківського міського суду від 30.01.2020р. позов задоволено [248].

Слід погодитися з Д.М. Сібільовим, який зазначає, що швидкі темпи розвитку правової доктрини та чималих законодавчих змін призвели до неправильного розуміння правосуб'єктності третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги на предмет спору та їх ролі у цивільному процесі. Їх роль значно переоцінюють, що відбилося у контексті ч. 3 ст. 53 ЦПК України. Науковець зауважує, що зазначена

норма не відповідає змісту правосуб'єктності третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, умовам їх участі у цивільному процесі. Судове рішення може вплинути на права та обов'язки лише тих осіб, які є суб'єктами спірних матеріальних правовідносин, тобто сторін [242, с. 5].

Аналізуючи цивільні справи, що розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження за участю третіх осіб, можна зробити наступні висновки. Справи за участю третіх осіб, які заявляють вимоги на предмет спору, розглядаються в загальному позовному порядку. Про це свідчить статистика справ Івано-Франківського міського суду в період з 01.04.2019р. по 01.04.2020р. Кількість справ за участю третіх осіб без самостійних вимог надзвичайно невелика. Зазвичай, це справи про стягнення коштів, аліментів, заборгованості; про усунення перешкод у користуванні майном; про визнання права власності; про зобов'язання вчинити певні дії; про визнання договору недійсним. Необхідність їхнього залучення до справи подекуди є спірною, а їхня участь у спрощеному позовному провадженні переважно є формальною, тому вони не вчиняють активних процесуальних дій.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, повинні брати участь тільки у загальному позовному провадженні, а не в спрощеному. Позаяк справа ускладнена їхніми матеріально-правовими та процесуально-правовими інтересами і вони не можуть в повній мірі захистити свої права в спрощеному провадженні. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору також не повинні брати участь у справі, яка розглядається за правилами спрощеного позовного провадження. Їх важливість у цивільному процесі на даний час є викривленою. Органи державної влади та місцевого самоврядування беруть участь у справі, яка розглядається в спрощеному порядку, як треті особи без самостійних вимог у силу своєї правової природи та покладених на них функцій, прописаних в букві закону. Дану формальність про обов'язковість їх залучення судом потрібно виключити. Відповідні висновки, які можуть зіграти допоміжну роль, позивач чи відповідач може за власним бажанням витребувати у потенційних третіх осіб самотужки, без включення останніх в процес. Залучення фізичних осіб, як третіх без самостійних вимог на предмет спору, також недоцільно. Адже такі особи не мають

правового інтересу відносно предмету позову, а рішення ухвалене без їх участі, не буде вважатися незаконним. Тому задля збереження мети спрощеної процедури, пропонується виключити участь третіх осіб у розгляді справи, яка розглядається у спрощеному позовному порядку [241]. Аналізуючи вищезазначене, можна резюмувати, що порівнюючи цивільне процесуальне законодавство України і країн-членів ЄС можна побачити спільні тенденції, зокрема: судові засідання у спрощеному позовному провадженні не проводиться, зазвичай провадження відбувається в письмовій формі, що також економить час розгляду справи в суді; строки подачі процесуальних документів наближені в різних країнах, що вказує на однаковий підхід законодавців різних країн, щодо збереження принципу «розумності строків» [241].

Звернення заявника до відповідача і обмін інформацією є важливим етапом попередніх дій. Це сприяє розкриттю ключових фактів та документів, що мають відношення до спору. Запровадження попереднього усного слухання в спрощеному позовному порядку може бути корисним. Суд вирішує, чи слід відразу переходити до розгляду по суті справи чи провести підготовче провадження, що сприяє уникненню затягувань та зловживань. Таким чином слід закріпити ч. 3 ст. 189 ЦПК України у такій редакції. «Підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів, або тридцяти днів у випадку розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження з дня відкриття провадження у справі». Важливо розглянути можливість скорочення строків для проведення підготовчого провадження в спрощеному позовному порядку. Адаптація часових рамок відповідно до конкретного типу справи може сприяти ефективному розгляду.

Збільшення гнучкості правил дозволяє суддям і сторонам обговорювати оптимальну стратегію, встановлювати процесуальний календар і полегшує розгляд справи. Юридична проблема, яку повинен вирішити суд при розгляді справи, не має бути занадто складною. Як правило, це стосується справ, у яких вже сформована усталена судова практика їх розгляду, зокрема, наявні правові висновки Верховного Суду в аналогічних справах щодо застосування норм закону, що підлягають застосуванню.

Слід внести вимогу до судів включати в ухвалах про відкритті процесу положення, яке передбачає можливість подання всіх документів у електронному вигляді через дозволені засоби комунікації, є важливим кроком у напрямку цифровізації юридичних процесів. Це сприяє зручності та доступності учасників процесу, а також відповідає вимогам сучасності щодо використання електронних технологій в правовій сфері. Зокрема можна додати п. 12 ч. 2 статті 187 ЦПК України, зазначивши наступне: «Учасники процесу можуть подавати всі документи (заяви, відзив на позовну заяву, відповідь на відзив, клопотання, тощо) до суду в електронному вигляді на електронну адресу суду з використанням власного електронного цифрового підпису; через особистий кабінет в системі «Електронний суд»; поштою».

В спрощеному порядку суд може відступити від положень закону щодо формальних вимог до надання та збирання доказів, а також прийняти докази, не передбачені законом. З метою прискорення спрощеного провадження висновки експертів не визнаються допустимими. Проте докази, розгляд яких є непропорційно дорогим порівняно з вартістю поданого позову або зустрічного позову, не приймаються.

Сторони мають надати переконливі докази на користь того, що для забезпечення справедливого судового розгляду після обміну письмовими заявами необхідно було провести також усні слухання. Якщо відповідно до положень норм ЦПК України визначено необхідність проведення усного слухання, це слухання повинно здійснюватися за допомогою відповідної технології дистанційного зв'язку, такої як відеоконференція або телеконференція. Використання такої технології може мати місце, якщо, при урахуванні особливих обставин справи, визначається її доцільність для забезпечення справедливого ведення судового провадження. Залучення третіх сторін у спрощеному позовному провадженні переважно є формальною, оскільки їхня участь малоактивна.

Треті особи з самостійними вимогами мають брати участь лише у загальному позовному провадженні, а не в спрощеному. Треті особи без самостійних вимог не

повинні брати участь в справі, яка розглядається за правилами спрощеного позовного провадження.

РОЗДІЛ 3. УХВАЛЕННЯ ТА ПОРЯДОК ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕННЯ У СПРАВАХ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Ухвалення рішення та постановлення ухвал в порядку спрощеного позовного провадження.

Ухвалення рішення в спрощеному позовному порядку відбувається до аналогічних правил загального позовного провадження, які зокрема закладені в Главі 9 ЦПК України [79].

Оформлення судового рішення має свою специфіку залежно від: форми (вербальної чи письмової): ухвали суду, які оформлюються окремим документом, рішення суду й постанови приймаються, складаються та підписуються в нарадчій кімнаті; виду судового рішення, адже процесуальне законодавство визначає дещо різні вимоги щодо форми й змісту ухвал, рішень і постанов, а до окремих видів ухвал можуть бути встановлені додаткові вимоги щодо змісту (наприклад, ухвали про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, стягнення штрафу, забезпечення позову, затвердження мирової угоди є виконавчим документом, а тому мають відповідати вимогам до виконавчого документа). Проголошення судового рішення залежить не стільки від його виду (оскільки будь-яке судове рішення, крім судового наказу, може бути проголошене), скільки від явки всіх учасників справи в судове засідання, яким завершується розгляд справи, чи розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи – в такому випадку суд підписує рішення без його проголошення [249].

Рішення суду як найважливіший акт правосуддя покликане забезпечити захист гарантованих Конституцією України [78] прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права. У зв'язку з цим суди повинні неухильно додержувати вимог про законність і обґрунтованість рішення у цивільній справі. Рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин, а також правильно витлумачив ці норми [250].

Відповідно до ч. 6 ст. 259 ЦПК України у виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення (постанови) суду може бути відкладено на строк не більш як десять днів, а якщо справа розглянута у порядку спрощеного провадження - не більш як п'ять днів з дня закінчення розгляду справи. Складання повного тексту ухвали, залежно від складності справи, може бути відкладено на строк не більш як п'ять днів з дня оголошення вступної та резолютивної частин ухвали [79].

При заочному розгляді справи складання повного рішення, яке слід називати заочним, може бути відкладено, повний текст рішення відповідачеві у будь-якому випадку має бути направлено не пізніше п'яти днів з дня проголошення рішення суду або його вступної та резолютивної частин. Суд повинен ухвалити заочне рішення, яке за своїм змістом має відповідати вимогам ЦПК (містити в собі вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини у визначеній послідовності). При цьому в описовій частині заочного рішення необхідно вказати, що заочний розгляд справи відбувся за відсутності відповідача (усіх відповідачів); у резолютивній частині цього рішення має бути зазначено, крім загального порядку оскарження, також строк і порядок подання відповідачем заяви про його перегляд [250].

Ухвалене у справі рішення має бути гранично повним, ясним, чітким, викладеним у послідовності та обов'язково містити вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини. Разом з тим рішення не повинно містити зайвої деталізації, яка не має правового значення в даній справі, а також незрозумілих словосполучень, занадто довгих речень, через які викладення фактичних обставин важко сприймається.

Ухвалення рішення в спрощеному провадженні в Бельгії відбувається декількома способами: суддя негайно виносить остаточне рішення по справі в цілому, або ж суддя виносить проміжне рішення, якщо він вважає, що не володіє по справі всією необхідною інформацією. Рішення повинно бути вмотивованим і підписаним усіма суддями, які розглядали справу [128].

В Латвії рішення суду постановляється шляхом видачі копії рішення сторонам негайно після його складення. Копія судового рішення може бути надіслана поштою або, якщо це можливо, в інший спосіб відповідно до порядку доставлення та вручення судових документів, встановленого Законом про цивільне судочинство Латвії. Рішення у малозначній справі, яка розглядалася в рамках спрощеного судочинства має відповідати звичайним положенням процесуального закону щодо змісту судових рішень [105] Дата розміщення рішення в реєстрі вважається датою складання рішення. На письмову вимогу сторони скорочене рішення або рішення надсилається стороні негайно.

Відповідно до Цивільно-процесуального кодексу Австрії, якщо судові рішення проголошується в усній формі, до письмової копії судового рішення застосовуються менш суворі вимоги, незалежно від суми спору. Якщо судові рішення було проголошено усно в присутності обох сторін і жодна зі сторін не оскаржила його вчасно, суд може видати «скорочену копію рішення», яка обмежується основними мотивами рішення [102]. В Польщі, сторона, присутня на засіданні, на якому було проголошено рішення суду, може після його оголошення в заяві, поданій до протоколу судового засідання, відмовитися від права на апеляційне звернення. У разі відмови всіх уповноважених осіб від права на апеляцію рішення набирає законної сили. У випадках, коли вартість предмета спору не перевищує тисячі злотих, обґрунтування судового рішення обмежується роз'ясненням правової підстави судового рішення з положенням закону (Стаття 505*8 ЦПК Польщі) [104].

Законодавець Словаччини закріпив норму 219 ЦПК Словаччини, за якою, якщо суд ухвалив рішення без судового засідання, суд за п'ять днів до оголошення про місце та час публічного проголошення рішення повідомляє про це на дошці офіційних оголошень суду та на веб-сайті суду. Суд також надсилає ухвалу сторонам протягом 30 днів з дня її винесення, якщо голова суду з поважних причин не прийме іншого рішення [113]. В Словенії, рішення у справі про дрібні справи проголошується негайно після закінчення основного засідання. Письмове судові рішення повинно містити вступну частину, резолютивну частину, викладення мотивів та правову вказівку. Суддя може винести письмове рішення з розширеним

або скороченим викладом підстав (стаття 457 ЦПК Словаччини) [113]. В Греції, рішення виносяться усно у відкритому судовому засіданні, як правило, відразу після слухання, поки суд ще триває і до того, як суддя перейде до наступної справи. Рішення сторонам не вручається, якщо в протоколі судового засідання засвідчено, що воно постановлено в присутності обох сторін або осіб, які виступають від їх імені у справі, або уповноважених ними захисників (стаття 471 ЦПК Греції) [121].

Не можна витрачати дорогоцінний судовий час на зачитування судових рішень у суді. Рішення мають бути доступні якнайшвидше в письмовій формі. Доцільно відмовитися від правил зачитування судових рішень у суді, а в разі необхідності, якщо справа розглядалася у спрощеному позовному провадженні обмежити зачитування заключної частини. Усне зачитування повних судових рішень, має бути скасовано як таке, що не має додаткової вартості. Зачитування рішення у суді – це, швидше за все, радянський спадок і вкрай зайве в часи, коли всі користуються сучасними засобами зв'язку. Достатньо електронного повідомлення, яке дозволить сторонам у справі особам ознайомитися з рішенням суду. Такий підхід до справ також гарантує публічність, а відмова від зачитування судових рішень у суді дозволяє суду приділяти час питанням, які справді заслуговують на увагу. Публічне оголошення судового рішення не просто передбачає його оприлюднення, а забезпечує можливість для ознайомлення з його змістом [251, с. 361]. Проте, розміщення рішення суду на офіційному веб сайті також сприяє даному принципу.

Науковець П. А. Прохоров, виокремлює такі способи оголошення судових рішень: 1) оголошення рішення під час відкритого судового засідання; 2) вручення копії судового рішення учасникам справи та іншим зацікавленим особам (наприклад, особам, які не брали участі у справі, але їхні права чи законні інтереси були розглянуті судом); 3) зберігання судового рішення в канцелярії та/або архіві суду з наданням доступу; 4) публікація тексту судового рішення у ЄДРСР, друкованих виданнях та/або на офіційному веб-порталі «Судова влада» [252, с. 9]. Єдиний державний реєстр судових рішень відіграє значущу роль у забезпеченні громадян доступом до судових рішень, оскільки містить інформацію, яка є

важливим джерелом для підготовки аналітичних та статистичних звітів, а також узагальнення судової практики [253, с. 124].

В статті 272 Цивільного процесуального кодексу зазначено, що судові рішення може бути вручено особисто, надіслано рекомендованим листом або ж на офіційну електронну адресу. Як виснувала ВП ВС у постанові від 13 вересня 2023 року по справі №204/2321/22, законодавцем допускається подання фізичною особою нарівні з паперовою формою, зокрема, апеляційних скарг в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним кваліфікованим електронним підписом учасника справи та подання такого документу через підсистеми «Електронний суд» та «Електронний кабінет», або з використанням офіційної електронної адреси із засвідченням кваліфікованим електронним підписом.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 жовтня 2021 року в справі № 279/5407/20 (провадження № 61-8744св21) зазначено, що електронна адреса – адреса електронної пошти, що складається з ідентифікатора, позначки “@” та доменного імені. При цьому ідентифікатором для юридичних осіб є ідентифікаційний код юридичної особи, для фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців – ідентифікаційний номер платника податків – фізичної особи (у разі відсутності ідентифікаційного номера – серія та номер паспорта громадянина). Доменним іменем є ім'я у домені “mail.gov.ua” [254].

Відповідно до ч. 3 ст. 272 ЦПК України, у разі проголошення в судовому засіданні скороченого рішення суд надсилає учасникам справи копію повного судового рішення протягом двох днів з дня його складення в електронній формі у порядку, встановленому законом, а в разі відсутності електронного кабінету - рекомендованим листом з повідомленням про вручення [79].

Крім того, громадяни у застосунку «Дія» тепер можна отримати судові рішення з кваліфікованим електронним підписом суддів. Загалом даний сервіс виключає необхідність особистого візиту до суду, дозволяє громадянам економити час і ресурси та отримувати електронне судові рішення з накладеним електронним підписом судді.

Слід зазначити, що деякі респонденти стверджують, що вони вважають за краще почути рішення, яке зачитують одразу після слухання, щоб одразу знати результат спору. На думку експертів, очевидно, це означає, що письмове рішення суду, яке зачитується в суді, не надається сторонам вчасно. Пропонується змінити цю ситуацію в тому сенсі, що письмовий текст буде доступний якнайшвидше, роблячи зачитування судового рішення зайвим, щоб отримати своєчасне повідомлення про нього (тобто замінити зачитування судового рішення наданням письмовий текст, доступний на даний момент, спочатку відкладений для читання) [187].

Дослідження в Нідерландах показали, що запропонований у питанні підхід підвищує ефективність і не впливає на якість судових рішень, оскільки судді використовуватимуть цей підхід лише у відносно нескладних невеликих справах, які не потребують тривалого розслідування (і після усного слухання) та де аргументація може бути негайно продиктована суддею та записана секретарем. Такий підхід також вимагає рішучих і кваліфікованих суддів, які націлені на розгляд справ відповідно до їх складності та переваг. Крім того, це стосується лише тих випадків, коли ця практика справді обмежується простими та зрозумілими випадками; слід уникати тиску діяти подібним чином у більш складних випадках, оскільки досвід показує, що в таких ситуаціях допускаються помилки [187].

Законодавець різних країн задля економії ресурсів суду та дотримання принципу розумності, пропорційності та економії також відступає від загальних вимог структури рішення суду. Так, в Німеччині, структура судового рішення простіша, ніж у звичайному провадженні. Це тому, що судові рішення, у яких вартість спору становить менше 600 євро, зазвичай не можуть бути оскаржені. Наприклад, опис фактів може бути опущено. Також можна не згадувати обґрунтування рішення, якщо сторони погоджуються з цим та відповідними підтверджуючими фактами, або якщо основний зміст обґрунтування вже викладено в протоколі суду. Однак через вимоги міжнародних правовідносин підстави судового рішення повинні бути зазначені, якщо передбачається, що рішення буде виконано за кордоном (розділ 313а Цивільно-процесуального кодексу) [52]. Проте,

якщо суд першої інстанції надасть дозвіл на апеляцію малозначної справи, структура рішення регулюватиметься звичайними правилами.

В Литві, згідно з національним провадженням у малозначних справах рішення суду повинно містити вступну та резолютивну частини, а також короткий виклад мотивів (частина 3 стаття 441 ЦПК) [112]. Схожі правила містяться в законодавстві Естонії, суди постановляють судові рішення у справі без описової частини та викладення мотивів. Окрім того, суддя в спрощеному позовному провадженні оголошує рішення, прийняте у справі, таким, що підлягає негайному виконанню, за певних винятків (а) (п. 9, 10 ст. 405 ЦПК Естонії) [103]. Виносячи рішення, суд чітко і недвозначно вирішує позовні вимоги сторін і невирішені клопотання сторін, а також питання щодо застосованих заходів забезпечення позову. Висновок має бути чітко зрозумілим і мати примусову силу навіть без тексту решти рішення. У заключній частині також встановлюється порядок і строк оскарження рішення суду та, серед іншого, зазначається суд, до якого подається апеляційна скарга, а також робиться посилання на те.

В Італії, за загальним правилом раніше застосовувалися ординарні положення до ухвал та рішень винесених в порядку спрощеного провадження. Проте, внаслідок реформ, повноваження щодо реформування системи передбачають можливість суддів виносити рішення «*ex aequo et bono*» (на підставі фундаментальної справедливості) без конкретного посилання на правові норми у справах на суму до 2500 євро. Зараз цей варіант доступний для мирових суддів у справах на суму до 1100 євро, які розглядали справи у спрощеному провадженні [122].

Проте, деякі країни не відступають від положень про структуру рішення суду, яке було винесене в рамках спрощеного позовного провадження. Оскільки в Хорватії немає спеціальних положень щодо змісту судового рішення в процедурах дрібних позовів, застосовуються загальні положення Закону про цивільне судочинство, тобто стаття 338 Закону про цивільне судочинство Хорватії, яка визначає, що письмова версія судового рішення повинна містити вступ, резолютивну частину та виклад підстав [106]. У Франції, правила, застосовні до судового рішення, такі ж, як і правила звичайної процедури [110].

В Фінляндії конкретних положень щодо змісту судових рішень у малозначних справах немає. Якщо рішення було оголошено усно відразу після основного судового засідання, його буде розіслано письмово протягом одного тижня сторонам по справі. Рішення може бути оскаржено протягом трьох тижнів, про що зазначається в рішенні суду першої інстанції і суд надає на це відповідні дозволи [114]. Дозвіл на оскарження необхідний для того, щоб апеляційний суд (hovrätt) розглянув рішення окружного суду. Дозвіл на апеляцію може бути надано лише у разі, якщо для застосування закону важливо, щоб апеляційну скаргу розглянув суд вищої інстанції, якщо є підстави для зміни висновку районного суду або якщо є інші особливі підстави для звернення [114].

Окрім вирішення спору по суті, судді вирішують питання про розподіл судових витрат, які понесли сторони у справі. Судові витрати у справі не повинні бути надто великими, оскільки це може зробити правосуддя недосяжним для більшості населення. Якщо це станеться, то правосуддя втратить свою сутність і, відповідно до висловлення Ю. Білоусова, може перетворитися на різновид елітарних послуг [255, с. 70]. В спрощеному позовному провадженні, де враховується ефективність судового провадження з мінімальними діями суду та сторін, судові витрати набувають більшого значення ніж в загальному позовному провадженні.

У зв'язку з істотою та впливом на правові відносини цивільного процесу, принцип компенсації судових витрат сторін слід включити до групи функціональних принципів, передбачених у встановленій законом системі принципів цивільного судочинства (згідно з ч. 3 ст. 2 ЦПК України). Цей принцип функціонує поряд із іншими принципами, такими як змагальність сторін, диспозитивність, пропорційність, обов'язковість судового рішення, розумність строків розгляду справи судом, забезпечення права на апеляційний та касаційний перегляд судового рішення у визначених законом випадках, а також неприпустимість зловживання процесуальними правами [256, с. 47].

В таких країнах, як Чехія, Німеччина, Словенія, Латвія, Естонія відшкодування судових витрат регулюється загальними правилами цивільного процесу. Приміром, за законодавством Польщі, у спрощеному порядку судові

витрати розраховуються між сторонами за загальними правилами, встановленими статтями 98-110 ЦПК [104]. Згідно зі статтею 98 Цивільного процесуального кодексу Польщі сторона, яка втратила справу, зобов'язана відшкодувати іншій стороні на її вимогу витрати, пов'язані із здійсненням прав і захистом [104]. Суд присуджує судові витрати в кожному рішенні, яким закінчується справа в конкретній інстанції. В Італії, рішення про присудження судових витрат приймаються на основі звичайних правил, відповідно до яких сторона, яка програла, має сплатити витрати [122]. Проте сторонам, можливо, доведеться сплатити власні витрати, якщо обидві програють або з іншої поважної причини. В Нідерландах, суддя може зобов'язати сторону, яка програла, сплатити витрати іншої сторони. Якщо жодна зі сторін не досягла повного успіху, кожна сплачує власні витрати. Присуджені судом витрати можуть включати витрати на юридичну допомогу, а також витрати на свідків, експертів, витрати на проїзд та проживання, витрати на виписки та інші позасудові витрати. Відповідно до законодавства Нідерландів, менш забезпечені особи іноді можуть отримати внесок у покриття витрат на юридичну допомогу. Субсидована правова допомога неможлива для всіх справ, які розглядаються підрайонними судами. Якщо можлива субсидована правова допомога, учасник судового процесу також сплачує власний внесок у витрати на правову допомогу залежно від свого фінансового становища. Заяву про внесок у покриття витрат на юридичну допомогу подає адвокат до Ради правової допомоги (Raad voor rechtsbijstand) [125].

Відповідно до австрійського законодавства витрати в цивільних справах, відшкодовуються пропорційно до ступеня успіху. Як правило, менша сума спору призведе до менших судових витрат. Оскільки витрати визначені нормативних актах у формі тарифів, витрати можуть бути знижені для малозначних справ, якщо суд вважає за необхідне [102]. Правила щодо пропорційності, доцільності, розумності судових витрат застосовується і в інших країнах. Як правило, в Фінляндії, сторона, яка програла, буде зобов'язана сплатити всі розумні судові витрати, понесені її опонентом у вжитті будь-яких необхідних заходів у справі. Проте, законодавцем було встановлено граничні суми витрат, які підлягають відшкодуванню у разі

безспірних позовів і у справах, пов'язаних з орендою житла. У цих випадках максимальна сума витрат, яку може бути зобов'язано сплатити позивачу невдало відповідача, береться з таблиці витрат [114].

В Словаччині у рішенні суду також присуджує судові витрати сторонам відповідно до пропорції успіху відповідної сторони у справі. (ст. 255 абз 1 ЦПК Словаччини) [113]. У малозначних справах витрати теж мають велике значення. Присудження витрат стороні має бути реальними, відповідати реальним затратам, які сторона понесла. Головне судові витрати повинні відповідати принципу пропорційності. Тобто надмірні витрати у малій справі, яких можна було уникнути суд не буде повертати. (Суд може не призначити витрати стороні, якщо є поважні причини на це (257 ЦПК Словаччини) [113].

В Швеції спеціальні правила щодо судових витрат є найважливішою особливістю справ, які стосуються невеликих сум. Сторона, яка виграла справу, має право лише на компенсацію за одну годину юридичної консультації одноразово в кожному суді, а також на плату за подання заяви, транспортні витрати та витрати на проживання у зв'язку з судовим засіданням, витрати на свідчення свідків і витрати на переклад документів. Компенсація буде присуджена, якщо витрати були заявлені обґрунтовано, щоб сторона, яка виграла, могла відстоювати свої права. Таким чином, винагорода представників не компенсується понад суму, що відповідає одній годині консультації [126].

Законодавство Мальти передбачає, що у будь-якому рішенні суддя визначає витрати, які має понести будь-яка зі сторін. Якщо особливі обставини не вимагають іншого, сторона, яка програла, повинна сплатити витрати сторони, на користь якої винесено рішення. Витрати обмежуються фактичними витратами, безпосередньо зробленими у зв'язку зі справою стороною, на користь якої присуджено оплату витрат. У разі необґрунтованого та неправдивого позову суд може зобов'язати позивача сплатити відповідачу штраф у розмірі не менше ніж 250 євро та не більше 1250 євро, і цей штраф сплачується як цивільний борг [124]. Що також посилює відповідальність сторін для більш ретельної підготовки справи і стимулює дотримання принципу пропорційності.

Говорячи про вдосконалення цивільного та процесу, адвокати часто згадують відшкодування витрат на правову допомогу. Схоже, що адвокати фінансово зацікавлені в кількості клопотань і слухань. Це може легко призвести до провадження, яке не буде ефективним. Необхідні заходи для усунення стимулів для неефективного судового розгляду, який не відповідає інтересам клієнтів і створює тягар для судів. Оплачується лише необхідна діяльність адвоката. Суд повинен оцінити, чи була діяльність в інтересах клієнта, і клієнти повинні бути проінформовані про це стратегія адвоката та пов'язані з цим витрати [187]. Стаття 1032 нового Цивільного процесуального кодексу Румунії передбачає, що сторона, яка програла, несе відповідальність за сплату судових витрат на вимогу іншої сторони. Однак суд не буде сплачувати непотрібні витрати стороні, яка виграла, або витрати, які є невідповідними до вартості позову [108].

У Нідерландах судові витрати присуджуються переможцю зазвичай менше, ніж витрати, фактично понесені переможцем. Це зроблено навмисно, тому що повна компенсація витрат може спонукати сторони занадто легко почати судовий процес. Зрештою, на початку справи учасники судового процесу часто думають, що їх аргументи набагато сильніші, ніж це здається в суді, коли опонент також надав свої аргументи. Той факт, що переможцю, можливо, доведеться сплатити частину витрат, навіть якщо виграє, може зробити його/її більш обережним при розгляді питання про початок судового процесу [125]. У Нідерландах Національна асоціація юристів публікує рекомендації щодо витрат, які мають бути узгоджені між клієнтом і адвокатом, залежно від типу справи, інстанції, в якій справа розглядається (перша інстанція, апеляція чи касація), і кількості відповідних клопотання та слухання. Суд бере до уваги ці вказівки при визначенні суми витрат, які має сплатити програв [187]. Гонорари адвокатів є частиною контракту між адвокатами та клієнтами. Ці витрати суд встановлює самостійно, а не в зв'язку з домовленістю між адвокатами та клієнтами. Суд керується встановленими критеріями. Очевидно, що при укладенні договору адвокати та клієнти можуть враховувати попередню судову практику в подібних справах.

Є певні країни, де відшкодування судових витрат в малозначних справах відсутнє. В Ірландії, незважаючи на те, що сторони можуть скористатися послугами юридичного консультанта, вони не матимуть права на відшкодування витрат, пов'язаних із цим, з іншої сторони, навіть якщо вони виграють слухання [107]. Суть процедури розгляду дрібних позовів полягає в тому, щоб полегшити подання позову без допомоги юриста чи адвоката. Відшкодування витрат немає також в Греції [121].

Зменшення суттєвих обсягів або взагалі відмова у відшкодуванні судових витрат, зокрема на професійну правову допомогу, не лише не відповідають очікуванням клієнта, але й призводять до того, що клієнт фактично несе фінансові втрати і порушують основні принципи доступу до правосуддя, заважаючи повному відновленню порушеного права та не відповідають меті правосуддя – відновленню справедливості [257, с. 415]. Тому відшкодування судових витрат слід залишити в нормах ЦПК України, проте з урахуванням принципу пропорційності – статті 11 ЦПК України [79].

Відповідно до ч. 1 ст. 137 ЦПК України, витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави [79]. За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом із іншими судовими витратами. При цьому Касаційний суд враховує позицію Європейського суду з прав людини, відповідно до якої заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише у разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір обґрунтованим (справа «Гімайдуліна і інші проти України» від 10.12.2009 [258]. А також висновки ЄСПЛ, викладені у справах: «East/West Alliance Limited» проти України від 02.06.2014, за змістом яких заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір - обґрунтованим; «Лавентс проти Латвії» від 28.11.2002, за результатом розгляду якої ЄСПЛ вирішив, що відшкодовуються лише витрати, які мають розумний розмір [259]. У постанові Великої Палати у справі № 910/12876/19, суд зауважив, що розмір гонорару визначається лише за

погодженням адвоката з клієнтом, а суд не вправі втручатися в ці правовідносини [260].

Разом з тим чинне процесуальне законодавство визначило критерії, які слід застосовувати при визначенні розміру витрат на правничу допомогу. Відповідно, суд зазначив, що процесуальним законодавством передбачено такі основні критерії визначення та розподілу судових витрат, як їх дійсність, обґрунтованість, розумність і співмірність відповідно до ціни позову, з урахуванням складності та значення справи для сторін. В питанні критеріїв також слід згадати висновки Великої Палати у справі № 755/9215/15-ц. Так, суд наголосив, що при визначенні суми відшкодування суд має виходити з критерію реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а також критерію розумності їхнього розміру, виходячи з конкретних обставин справи та фінансового стану обох сторін [261].

У вже згаданій справі № 755/9215/15-ц Велика Палата також вказала, що суд не може за власною ініціативою зменшити витрати на професійну правничу допомогу одній із сторін без відповідних дій з боку іншої, зацікавленої сторони [262].

Згідно з практикою, при скороченні витрат на правову допомогу, суд враховує зміни в правовій позиції сторін у справі на різних рівнях судового розгляду - у судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Також враховується необхідність для адвоката вивчати додаткові правові норми, законодавство, що регулює конкретний спір, а також аналізувати документи та докази, які сторони в справі використовували для обґрунтування своїх вимог. Суди часто висловлюють думку, що адвокати витрачають занадто багато часу та ресурсів або виходять за межі необхідних дій для представництва клієнта, однак така критика є необґрунтованою, оскільки суди не повинні суб'єктивно оцінювати, які конкретні дії є обов'язковими для надання правової допомоги клієнту, а які можуть вважатися зайвими. Обидві категорії дій можуть бути спрямовані на забезпечення узгодженої правової позиції клієнта та його адвоката [263].

Таким чином, суд при вирішенні питання зменшення витрат на професійну правничу допомогу перевіряє чи подавалось від іншої сторони клопотання про зменшення витрат і наскільки таке клопотання є обґрунтованим відносно критерію неспівмірності заявленого розміру витрат.

Законодавець повинен врахувати наявну судову практику, яка визначає перелік доказів (документів), що мають бути представлені учасниками судових справ, та інтегрувати її в правові норми. Крім того, законодавець повинен чітко визначити законодавчі критерії для детального опису робіт (наданих послуг), який відповідає Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Відповідно до цього, було б доцільно встановити порядок складання такого опису робіт (наданих послуг) як для погодинної ставки оплати адвокатського гонорару, так і для фіксованої. Усунення цих недоліків сприятиме тому, щоб учасники судових процесів змогли використовувати своє право на відшкодування судових витрат на професійну правову допомогу [264, с. 85]. Обґрунтованість величини витрат на юридичні послуги адвоката у цьому випадку встановлюється на основі наявних підтверджуючих доказів [265].

Однозначно слід встановити обмеження на отримання судових витрат, витрат на правничу допомогу в малозначних справах, не говорячи про збереження принципу розумності. Витрати на правову допомогу не повинні бути надто високими, щоб сфера надання юридичних послуг не перетворилася на змагальний процес з найдорожчими адвокатами, які надають елітарні послуги.

Підводячи підсумки, слід зазначити наступне:

В Україні є можливість внести зміни до ЦПК, які передбачатимуть, що сторона, яка була присутня на засіданні, де було оголошено рішення суду, може відмовитися від права на апеляційне звернення, подавши відповідну заяву до протоколу судового засідання після його оголошення. У випадку відмови всіх уповноважених осіб від права на апеляцію, рішення набуває законної сили. Таким чином, слід додати ч. 5 ст. 273 ЦПК України наступного змісту: «Сторона, присутня на засіданні розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження, на якому було проголошено рішення суду, може після його

оголошення в заяві, поданій до протоколу судового засідання, відмовитися від права на апеляційне звернення. У разі відмови всіх уповноважених осіб від права на апеляцію рішення набирає законної сили».

Дорогоцінний судовий час не повинен витрачатися на зачитування рішень у суді; вони мають бути якнайшвидше доступні у письмовій формі. Розумно відмовитися від звичаю зачитування судових рішень на судовому засіданні. У випадках, коли справа розглядалася в спрощеному позовному провадженні, можна обмежити зачитування лише заключної частини. Пропонується внести зміни в цей порядок, забезпечивши швидкий доступ до письмового тексту рішення, тим самим роблячи зачитування зайвим, і сприяти отриманню своєчасної інформації (замінивши зачитування наданням письмового тексту, доступного на даний момент і відкладеного для подальшого читання). Пропонується внести зміни в ЦПК України, шляхом додання частини 6*1 в статті 268 «Проголошення судового рішення» ЦПК України, наступного змісту: «якщо справа розглядалася в порядку спрощеного позовного провадження, суд зачитує тільки вступну та результативну частину».

Бажано, щоб асоціація юристів розробила рекомендації стосовно витрат, які повинні бути узгоджені між адвокатом і клієнтом, залежно від типу справи, інстанції, на якій справа розглядається (перша інстанція, апеляція чи касація), а також кількості відповідних клопотань та слухань. Відповідною рекомендацією в подальшому буде керуватися суд під час призначення судових витрат.

3.2. Апеляційне та касаційне оскарження судових рішень ухвалених в порядку спрощеного позовного провадження.

Апеляційне провадження полягає в оцінці вищою судовою інстанцією (апеляційним судом) рішень суду першої інстанції, як з точки зору фактів (суті справи), так і з юридичного погляду (форми), які ще не мають законної сили. Оцінка включає перевірку законності, обґрунтованості та справедливості цих рішень, і

здійснюється за ініціативою сторін в рамках їх заявлених процесуальних вимог [266, с. 23].

Існують різні позиції законодавця щодо оскарження рішення суду першої інстанції чи трибуналів, які були винесені у спрощеному позовному провадженні. У той час як існують такі юрисдикції, до прикладу у Великій Британії, які дозволяють оскарження без особливих обмежень. Проте є країни в яких оскарження в порядку розгляду дрібних позовів обмежена. Це, наприклад, в Ізраїлі, де апеляція допускається лише з дозволу апеляційного суду. Японія робить ще один крок далі та повністю виключає апеляцію в процедурі дрібних позовів [56, с. 258].

Закон країн, які не містить спрощеного позовного провадження як окремої процедури в повній самостійній формі, дозволяє оскаржувати рішення щодо малозначних справ у загальному порядку. В Словаччині сторона має можливість подати апеляцію на рішення у звичайний для цивільного судочинства спосіб. Апеляційна скарга може бути подана до суду, рішення якого оскаржується, протягом 15 днів з дня вручення рішення [113]. В Ірландії як позивач, так і відповідач мають право оскаржити постанову окружного суду до вищого суду [107]. В Фінляндії, характер справи не впливає на право оскарження. Процедура оскарження однакова для всіх випадків. Повідомлення про намір подати апеляцію на рішення окружного суду має бути надано протягом встановленого терміну, і апеляція розглядається апеляційним судом (*hovioikeus*) [114].

В Хорватії апеляція також регулюється загальними положеннями Цивільного процесуального закону. Відповідно до цих положень, у процедурах дрібних позовів сторони можуть подати апеляцію на рішення першої інстанції протягом 15 днів з дати вручення протоколу рішення або рішення. Рішення або ухвала, яким завершується розгляд справи про дрібні позови, може бути оскаржено виключно на підставі неправильного застосування норм матеріального права або істотних порушень положень цивільного процесу, зазначених у другій частині статті 354 Цивільного процесуального кодексу Хорватії [106]. В таких випадках, рішення може бути оскаржено лише на підставі помилкового застосування норм матеріального права та істотних порушень положень цивільного процесу,

зазначених у другому абзаці статті 354 Цивільного процесуального закону, крім пункту 3 цього абзацу, який є: якщо судові рішення постановлено за участю судді, який за законом мав бути відведений (пункти 1-6 частини першої статті 71 ЦПК) або який був відведений за рішенням суду, рішення суду, або із залученням особи, яка не є суддею, якщо вирішено позов у спорі, не віднесеному до юрисдикції відповідного суду (ст. 16 ЦПК) [106]; якщо всупереч Цивільному процесуальному кодексу суд обґрунтував своє рішення недопустимими діями сторін щодо позовних вимог (абзац третій статті 3 Цивільного процесуального кодексу); якщо всупереч Цивільному процесуальному кодексу суд постановив рішення про визнання позову, рішення про відмову від позову, заочне рішення або рішення без судового розгляду; якщо незаконними діями, зокрема ненаданням, будь-якій стороні не було надано можливості бути заслуханою судом; якщо в процесі як заявник або як відповідач брала участь особа, яка не може бути учасником процесу, або якщо юридичну особу як сторону не представляла уповноважена особа, або якщо недієздатна сторона не була представлена, в особі законного представника, або якщо законний представник чи адвокат фактично не мав належних повноважень для ведення судового процесу чи вчинення певних процесуальних дій, або якщо певні процесуальні дії не були дозволені згодом; якщо прийнято рішення за позовом, щодо якого вже тривав судовий процес або щодо якого вже винесено рішення, що набрало законної сили, або якщо судова угода чи угода, яка відповідно до спеціального законодавства має ознаки вже досягнуто судової угоди; якщо в основному судовому засіданні всупереч закону було виключено публічне слухання; якщо судові рішення має недоліки, через які воно не може бути перевірене, зокрема, якщо резолютивна частина рішення є незрозумілою, якщо резолютивна частина є суперечливою сама собі або якщо вона суперечить обґрунтованості судового рішення, або якщо рішення не містить підстав для вирішальних фактів, або якщо існує суперечність щодо вирішальних фактів між тим, що зазначено в підставах рішення щодо змісту документів або протоколів, що стосуються показань, даних під час провадження, та фактичними документами та протоколами самі; якщо судові рішення завищило позов; якщо за позовом, який не був поданий у встановлений строк, було винесено

рішення, що означало, що його слід було залишити без розгляду як неприйняттого (абзац перший статті 282 ЦПК); якщо процедура, встановлена законом для медіації чи іншого альтернативного врегулювання, не була проведена до подання позову, що означало, що позов мав бути відхилений [106].

Ряд законодавців країн-членів ЄС дозволяють оскаржувати рішення, яке було винесено в порядку спрощеного провадження, проте за певних умов та/або обмежень. Так, в Нідерландах, апеляційна скарга на рішення районного сектору суду може бути подана до суду апеляційної інстанції. Апеляція можлива лише у випадку, якщо позов перевищує 1750 євро. Апеляційна скарга може бути подана протягом 3 місяців з дня проголошення рішення [125].

В Польщі, якщо рішення було винесено районним судом, апеляція подається через цей суд до обласного суду, а якщо рішення було винесено обласним судом, апеляція подається через цей суд до апеляційного суду ('sąd apelacyjny') (статті 367 і 369 Цивільно-процесуального кодексу в поєднанні з його статтями 505(26) і 505(27) [104]. Апеляція може бути заснована на таких порушеннях: порушення норм матеріального права внаслідок його неправильного тлумачення або застосування; порушення положень процедури, якщо це могло вплинути на результат справи. Після закінчення строку на апеляцію наведення подальших порушень є неприпустимим. Суд другої інстанції залишає без розгляду апеляційну скаргу і тоді, коли, незважаючи на порушення норм матеріального права чи процесуальних норм чи неправильне обґрунтування, оскаржуване рішення відповідає закону (Стаття 505*9) [104].

В Латвії сторони у справі можуть оскаржити рішення у справі невеликого розміру за будь-якою підставою для оскарження, переліченою в Цивільному процесуальному кодексі (а0. На рішення суду першої інстанції може бути подана апеляційна скарга (apelācija), за умови: суд неправильно застосував або витлумачив норму матеріального права, що призвело до неправильного розгляду справи; судом порушено норму процесуального права, що призвело до неправильного розгляду справи; суд неправильно встановив факти або неправильно оцінив докази, або надав неправильну правову оцінку обставинам справи, що призвело до неправильного

розгляду справи. Якщо позов невеликого розміру розглядався в письмовому порядку, строк для оскарження рішення починається з дня складення рішення [105].

В Словенії, сторони можуть оскаржити рішення першої інстанції або рішення про припинення спору про дрібні позови протягом восьми днів. Рішення та ухвали можуть бути оскаржені лише на підставі істотного порушення положень цивільного процесу, зазначеного в частині другій статті 339 ЦПК, та за неправильне застосування норм матеріального права (стаття 458 ЦПК) [109]. У спрощеному провадженні лише сторона, яка оголосила про свій намір подати апеляцію, може оскаржити рішення. Суддя - окрема особа вирішує питання щодо оскарження рішень або ухвал у позовах дрібного розміру. Окрема суддя може передати справу на розгляд колегії, якщо він або вона вважає, що це складне юридичне чи фактичне питання, або якщо можна очікувати, що апеляційне рішення вирішить важливе юридичне питання [109].

Законодавець Бельгії передбачив, що апеляція на рішення мирового судді та рішення Поліцейського суду подається до Цивільного суду в Суді першої інстанції.¹⁴ (Art. 577 Belgian Judicial Code) [123]. Оскарження можливе лише тоді, коли позов перевищує фіксовану суму в євро. Апеляційний суд має юрисдикцію для розгляду апеляцій на рішення суду першої інстанції або господарського суду (Art. 602 Belgian Judicial Code) [123]. Апеляція можлива лише тоді, коли (цивільний) позов перевищує 2 500 євро. Схожої тенденції дотримується законодавець Іспанії. На рішення може бути подана апеляція, якщо сума справи перевищує 3000 євро. Апеляція подається до того самого суду в письмовій формі протягом 20 днів. Юрисдикцію для розгляду апеляції належить Провінційному суду (Audiencia Provincial), який буде складатися з одного судді, і подальше оскарження рішення останнього неможливе, хоча апеляція з питань права на ці рішення була дозволена в деяких автономних громадах Іспанії з власним цивільним правом [111].

Суди деяких країн повинні надати дозвіл на оскарження малозначної справи, яке було розглянуте в спрощеному позовному провадженні. В Німеччині, за загальним правилом рішення, у яких вартість спору становить менше 600 євро, не можуть бути оскаржені (Розділ 511 ЦПК Німеччини) [52]. Проте, як виняток,

апеляція може бути дозволена, якщо у своєму рішенні суд першої інстанції дає дозвіл на апеляцію. Причиною може бути те, що справа є принципово важливою, або тому, що рішення апеляційного суду потрібне для розвитку законодавства чи забезпечення узгодженості судової практики (Розділ 511 ЦПК Німеччини) [52]. Якщо апеляція не дозволена, суд повинен відкрити справу повторно, якщо сторона, яка постраждала від судового рішення, заперечує, що суд не зміг розглянути її належним чином у спосіб, який має істотне значення для рішення. Якщо заперечення не було виправлено судом першої інстанції, єдиним виходом для сторони є подання конституційної скарги до Федерального конституційного суду Німеччини [52].

В Швеції рішення, винесене судом нижчої інстанції, може бути оскаржене до суду вищої інстанції. Дозвіл на апеляцію потрібен для того, щоб апеляційний суд (hovrätt) перевіряв рішення окружного суду. Дозвіл на апеляцію може бути надано лише у випадку, якщо для застосування закону важливо, щоб апеляція була розглянута судом вищої інстанції, якщо є підстави для зміни висновку районного суду, або якщо існують інші особливі причини для звернення. Тобто перелік для подання апеляції відкритий. Сторона, яка бажає подати апеляцію на рішення районного суду, повинна зробити це в письмовій формі, і апеляція має надійти до районного суду протягом трьох тижнів з дати винесення рішення [126].

В Естонії у рішенні, винесеному у справі спрощеного провадження, окружний суд може визначити, що він надає дозвіл на оскарження рішення. Окружний суд надасть дозвіл, якщо, на його думку, рішення апеляційного суду є необхідним для отримання позиції останнього щодо правового положення. Надання дозволу на апеляцію не повинно бути обґрунтоване в рішенні [103]. У висновку ухвали, постановленої в порядку спрощеного позовного провадження, суд також встановлює порядок і строк оскарження ухвали. Окружний суд може розглядати апеляцію, подану за спрощеною процедурою, незалежно від дозволу суду округу на апеляцію, а апеляцію можна подати незалежно від дозволу суду округу. Якщо окружний суд не надав дозвіл на апеляцію, окружний суд може розглянути апеляцію, якщо на рішення, винесене окружним судом, могла вплинути очевидна

помилка у застосуванні закону чи встановленні фактів. Проте окружний суд може відмовити в розгляді апеляції невеликої вартості. Окружний суд не може відмовити в прийнятті апеляції лише на тій підставі, що це справа розглядалася в порядку спрощеного провадження. Сторона або третя особа з незалежною вимогою може оскаржити рішення, винесене судом першої інстанції за процедурою дрібних позовів, до окружного суду юрисдикції окружного суду, який ухвалив рішення, яке оскаржується. Третя особа без самостійної вимоги може подати апеляційну скаргу, якщо вона не суперечить апеляційній скарзі позивача або відповідача, на стороні якого бере участь у справі третя особа. До третьої особи застосовується такий самий строк подання апеляційної скарги чи вчинення інших процесуальних дій, як і до позивача чи відповідача, на стороні яких третя особа бере участь у справі. Апеляція не може бути подана, якщо обидві сторони відмовилися в клопотанні, поданому до суду, від свого права на апеляцію. Апеляційна скарга може бути подана протягом 30 днів з дня вручення рішення особі, яка її оскаржує, але не пізніше п'яти місяців з дня проголошення рішення суду першої інстанції [103]. Якщо протягом строку апеляційного оскарження у справі буде постановлено додаткове рішення, строк на апеляційне оскарження першого рішення починається знову з дня вручення додаткового рішення. Якщо рішення, постановлене без описової частини або викладення мотивів, доповнено пропущеною частиною, строк на апеляційне оскарження починається знову з моменту складення повного рішення. Строк апеляційного оскарження може бути скорочено або збільшено до п'яти місяців з моменту проголошення рішення, якщо сторони досягнуть відповідної згоди та повідомлять про це суд. В апеляційній скарзі може бути лише зазначено, що рішення суду першої інстанції ґрунтується на порушенні норми права, або вказано, що за обставинами та доказами, які підлягають врахуванню в апеляційному порядку, рішення є відмінним від рішення суду першої інстанції має бути зроблено. Якщо апелянт бажає, щоб справа розглядалася в судовому засіданні, він повинен зазначити про це в апеляційній скарзі. В іншому випадку вважається, що апелянт погоджується на розгляд справи шляхом письмової процедури [103].

В Італії, в 2006 році були внесені зміни до правил щодо рішень, які ґрунтуються на фундаментальній справедливості (*sentenze di equità*, у спорах, вартість яких не перевищує 1100 євро): такі рішення можна оскаржити лише у разі порушення процесуальних норм, конституційного права чи основних принципів судочинства. Ці положення застосовуються до всіх судових рішень, винесених після 2 березня 2006 року (стаття 27 Законодавчого декрету № 2006/40) [122].

Ряд законодавців категорично забороняють оскаржувати рішення щодо малозначних справ. Законодавець Чехії закріпив в ЦПК положення, що апеляції неприйнятні щодо рішень про грошову компенсацію, що не перевищує 10 000 чеських крон, щоправда це не стосується заочних рішень [267]. Таким чином, можна подати апеляцію на заочні рішення, навіть якщо вони ухвалюють рішення щодо сум, менших ніж 10 000 крон. Законодавець Франції, з огляду на суми, які стосуються таких позовів, встановив неможливість оскарження малозначних справ. Рішення може бути лише оскаржене, якщо відповідач не отримав виклик у судові засідання [110]. В Греції не дозволено подавати апеляцію на справу, яка розглядалася в порядку спрощеного провадження [121].

Австрійське законодавство надає лише обмежені права на оскарження у справах про дрібні справи. Апеляції у провадженнях за позовами до 2700 євро в першій інстанції допускаються лише на підставі неправильної оцінки юридичних суті справи або на підставі недійсності (надзвичайно серйозні процедурні помилки). Інші серйозні процесуальні помилки не можуть бути оскаржені. Також не можуть бути встановлені судом першої інстанції істотно недостовірні факти (засновані, наприклад, на неправильній оцінці доказів). В іншому випадку застосовуються правила «звичайної» процедури (Стаття 517 ЦПК Австрії) [102]. Оскарження витрат у будь-якому випадку неприпустимо, якщо сума, на яку вимагається схвалення або відкликання, не перевищує 50 євро (ч. 3 Стаття 517 ЦПК Австрії) [102].

В Латвії, переконавшись у дотриманні порядку подання апеляційної скарги, суддя апеляційного суду протягом 30 днів з дня надходження апеляційної скарги приймає ухвалу про відкриття апеляційного провадження; в окремих випадках це рішення приймається трьома суддями колегіально. За наявності принаймні однієї з

можливих підстав для апеляції суддя приймає рішення про відкриття апеляційного провадження та невідкладно повідомляє сторони із зазначенням строку для подання письмових зауважень. Якщо суддя, призначений для прийняття рішення за апеляційною скаргою, вважає, що апеляційне провадження відкриватися не підлягає, питання вирішується трьома суддями колегіально [105]. Якщо хоча б один із трьох суддів вважає наявність хоча б однієї з можливих підстав для відкриття апеляційного провадження, судді приймають ухвалу про відкриття апеляційного провадження, про що негайно повідомляють сторони. Якщо судді одноголосно визнають відсутність підстав для відкриття апеляційного провадження, вони ухвалюють ухвалу про відмову у відкритті апеляційного провадження, про що негайно повідомляють сторони. Це рішення має форму постанови (*rezolūcija*) і оскарженню не підлягає. Протягом 20 днів з дня повідомлення судом апеляційної інстанції сторін про відкриття провадження у справі сторони можуть подати письмові зауваження на апеляційну скаргу, надавши їх у кількості, що дорівнює кількості сторін. Після повідомлення про початок апеляційного провадження сторона має 20 днів, щоб подати зустрічну апеляцію. Якщо буде отримано зустрічну апеляцію, суд надішле копії іншим сторонам [105]. У справах про дрібні позови апеляції зазвичай розглядаються за письмовою процедурою; сторони своєчасно повідомляються про дату отримання копії рішення в секретаріаті суду, а також про склад суду та про їхнє право на відвод судді. Ухвала вважається складеною з дня отримання її копії в секретаріаті суду. Але якщо суд визнає за необхідне, апеляційна скарга про позов невеликого розміру може бути розглянута в судовому засіданні. Рішення суду апеляційної інстанції не може бути оскаржено в апеляційному порядку та набирає законної сили з моменту його проголошення або, якщо воно постановлено в письмовому порядку, з дня його складення.

Відповідно до норм ЦПК України, учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково. Ухвала суду першої інстанції оскаржується в апеляційному порядку окремо від рішення суду у випадках, передбачених статтею

353 ЦПК. Відповідно до статті 354 ЦПК апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду - протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення [79]. Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частину судового рішення або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення. Учасник справи, якому повне рішення або ухвала суду не були вручені у день його (її) проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження: 1) на рішення суду - якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду; 2) на ухвали суду - якщо апеляційна скарга подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду. Строк на апеляційне оскарження може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, зазначених у частині другій статті 358 ЦПК. Відповідно до статті 355 ЦПК України апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції [79].

За положенням частини третьої статті 368 ЦПК України, розгляд справ у суді апеляційної інстанції здійснюється в судовому засіданні з повідомленням учасників справи, крім випадків, передбачених статтею 369 ЦПК України. Відповідно до частин першої, другої статті 369 ЦПК України апеляційні скарги на рішення суду у справах з ціною позову менше від ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи [79]. Апеляційні скарги на ухвали суду, зазначені в пунктах 1, 5, 6, 9, 10, 14, 19, 37– 40 частини першої статті 353 цього Кодексу, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи. Зі змісту частини першої статті 176 ЦПК України вбачається, що ціна позову наявна виключно в позовах, де заявлені вимоги майнового характеру. У позовах немайнового характеру ціна позову не визначається. Системний аналіз змісту зазначених норм дає підстави для висновку про те, що приписи частини першої статті 369 ЦПК України щодо письмового провадження за наявними у справі

матеріалами без повідомлення сторін можуть бути застосовані судами апеляційної інстанції лише у випадку розгляду апеляційних скарг на рішення суду, якщо наявні виключно вимоги майнового характеру і розмір ціни позову менше від ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження. Якщо ж у справі наявні вимоги немайнового характеру, то розгляд такої справи у суді апеляційної інстанції здійснюється в судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Крім того, згідно із частиною другою статті 369 ЦПК України апеляційний суд може розглядати апеляційні скарги на ухвали суду першої інстанції, перелік яких є вичерпним й міститься в пунктах 1, 5, 6, 9, 10, 14, 19, 37–40 частини першої статті 353 ЦПК України, без повідомлення учасників справи [79].

Апеляційний строк повинен гарантувати право на судовий захист прав або інтересів заінтересованих осіб і сприяти не затягуванню, а, навпаки, оперативному та правильному розгляду та вирішенню справи. Розглядаючи апеляційний строк як передумову для апеляційного оскарження, слід враховувати, що протягом цього періоду особи, що брали участь у розгляді справи і не задоволені судовим рішенням, повинні мати можливість підготуватися до його оскарження в рамках законом визначеного терміну [268, с. 90]. Якщо говорити про малозначні справи та справи незначної складності, то суд розглядає дані справи в спрощеному позовному провадженні без застосування усіх засобів «важкого озброєння», яке притаманне загальному позовному провадженню, що впливає також на час розгляду справи, яка є нескладною за своєю суттю. Якщо справа справді нескладна, розглядалася в порядку спрощеного позовного провадження, доцільно скоротити строки подання апеляційного оскарження на справи, які розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження, з 30 днів встановити строк 20 днів, за винятком справ, яких віднесли до малозначних або справ незначної складності помилково.

Цивільний процесуальний кодекс України містить чітке положення щодо можливості касаційного оскарження у справах невеликого розміру. Відповідно до п. 2 ч. 3 ст. винятки з цього правила допускаються лише тоді, коли касаційна скарга стосується права, яке є основоположним для формування єдиної правозастосовчої

практики. Крім того, касаційне оскарження у справі малого розміру можливе, якщо особі, яка подає касаційну скаргу, відповідно до ЦПК України відмовлено у можливості спростувати обставини, встановлені оскаржуване судове рішення при розгляді іншої справи. Також оскарження про припинення можливе, якщо така невелика вимога становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для сторони, яка подала касаційну скаргу. І, нарешті, рішення суду у справі невеликого розміру може бути оскаржене в касаційному порядку, якщо суд першої інстанції помилково кваліфікував позов як дрібний. Аналіз судової практики Верховного Суду України свідчить, що значна кількість його постанов за касаційними скаргами у дрібних справах містить загальні відмови та відмови у відкритті касаційного провадження без детального обґрунтування⁵¹. Підставою для таких відмов судом є лише відсутність обставин, за наявності яких судове рішення у справі невеликого розміру підлягає оскарженню [269, с. 63].

Ще більш суворі правила використовуються в касаційному оскарженні рішення щодо малозначних справ. В Естонії, касаційна скарга не може бути подана, якщо обидві сторони в заяві, поданій до суду, відмовилися від свого права на оскарження. Касаційна скарга може бути подана протягом 30 днів з дати вручення судового рішення особі, яка подає касаційну скаргу, але не пізніше п'яти місяців з дати оприлюднення рішення окружного суду. Щоб вимагати перегляду рішення згідно зі статтею 18, заяву про скасування заочного рішення необхідно подати до окружного суду, який розглядав цю заяву. Заява про скасування заочного рішення має бути подана до окружного суду, який виніс заочне рішення, протягом 30 днів після вручення заочного рішення. Якщо заочне рішення вручено шляхом публічного оголошення, клопотання про скасування заочного рішення може бути подано протягом 30 днів з дня, коли відповідачу стало відомо про заочне рішення або про відкриття виконавчого провадження для виконання заочного рішення [103]. В Італії, рішення, винесені в апеляційному порядку або єдиною мірою, можуть бути оскаржені в касаційному порядку: 1) з підстав, що належать до підсудності; 2) порушення правил про підсудності, коли регулювання підсудності не передбачено; 3) за порушення або неналежне застосування законів та національних колективних

трудових договорів та угод; 4) про недійсність рішення чи процедури; 5) за недослідження вирішального для судового вирішення факту, що був предметом обговорення сторін [122].

За аналізом підстав та обґрунтувань Верховного Суду при відкритті касаційного провадження не завжди наявні чіткі обґрунтування щодо такого відкриття, не завжди конкретизовано, в чому саме полягає порушене у скарзі питання «для формування єдиної правозастосовчої практики». Проте наголошене є дуже важливим, оскільки формує подальшу судову практику та статистику звернень до ВС Проте завдання ВС – формувати судову практику, а для цього необхідно пояснити власну позицію: чому у певних випадках провадження відкрито, а в інших – відмовлено у відкритті [270]. Це, з одного боку, робить процес касаційного перегляду прозорим та передбачуваним, з іншого – розвантажує ВС, оскільки за аналізом таких ухвал потенційний скаржник може зробити висновок про перспективи розгляду конкретної справи у разі подання ним касаційної скарги.

Спірне питання виникає стосовно необхідності відкриття касаційного провадження у випадках, коли місцеві та апеляційні суди вирішують суперечку на користь однієї сторони. Наприклад, у справі № 509/399/17 Київського касаційного суду від 7 лютого 2019 року було відкрито провадження щодо вимоги про стягнення заробітної плати та компенсації моральної шкоди, навіть при тому, що сам касаційний суд визнав, що доводи заявника не є очевидно необґрунтованими. Відзначено, що місцевий та апеляційний суди вже дійшли висновку про обґрунтованість позиції позивача, проте відповідач (АТ «Українська залізниця») продовжив ініціювання перегляду справи та зупинив виконання судового рішення, хоча суспільний інтерес в цьому випадку може бути сумнівним [270].

У цьому випадку можна виявити тенденцію окремих органів та організацій подавати скарги на рішення у всіх інстанціях, навіть якщо позиція не є достатньо обґрунтованою, та таким чином ускладнювати або перешкоджати виконанню судових рішень. Введення додаткових «фільтрів» у подібних випадках вважається доцільним. Іншими словами, пропонується встановити, що якщо місцевий та апеляційний суди прийняли ідентичне рішення у певному конфлікті, то необхідність

у касаційному перегляді повинна бути додатково обґрунтована скаржником при поданні касаційної скарги та Верховним Судом при винесенні ухвали про відкриття касаційного провадження за допомогою визначених (суттєвих) обставин. Ці обставини не повинні бути враховані попередніми інстанціями або повинні стати відомими після розгляду справи в нижчестоящих інстанціях, але вони мають вирішальне значення для оцінки справи судом. Введення такого положення сприятиме уникненню перевантаження Верховного Суду та створить захист від зловживань недобросовісних сторін, які маніпулюють своїми процесуальними правами та ухиляються від виконання судових рішень, що набрали законної сили. За словами С. Глуценка, впровадження «фільтрів» в касаційному порядку фактично дозволяє Верховному Суду розглядати будь-яку справу, в якій присутні три види інтересів: державного, суспільного та особистого [271].

Слід зауважити, що Рекомендацією № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи від 07.02.1995 р. державам-членам рекомендовано вживати заходи щодо визначення кола питань, які виключаються з права на апеляцію та касацію, щодо попередження будь-яких зловживань системою оскарження. Умови прийнятності касаційної скарги, відповідно до норм законодавства, можуть бути більш суворими, ніж для звичайної заяви. Зважаючи на особливий статус суду касаційної інстанції, процесуальні процедури у суді можуть бути більш формальними, особливо якщо таке провадження здійснюється після їхнього розгляду судами першої та апеляційної інстанції. Впровадження вищезазначених фільтрів значно розвантажить ВС, допоможе йому впоратися з обсягами справ, які в нього наявні наразі [272, с. 175].

Вказані виключення носять суто декларативний характер, оскільки вони породжують суб'єктивну оцінку суду касаційної інстанції тієї або іншої справи щодо можливості її розгляду у касаційному провадженні і, як наслідок, формують суперечливу практику судів. Аналіз єдиного державного реєстру судових рішень свідчить, що у низці справ в основі обґрунтування Верховним судом відмови у відкритті касаційного провадження лежить практика Європейського суду у рішенні по справі *Brualla Gones de la Torre v. Spain* (Бруалья Гомес де ла Торре проти

Іспанії) від 19 грудня 1997 року, відповідно до якого Суд вказав, що умови прийнятності касаційної скарги відповідно до норм законодавства можуть бути суворішими, ніж для звичайної заяви [10]. В деяких випадках відмова у відкритті провадження обґрунтовується відсутністю у касаційній скарзі обставин, визначених п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України [89, с. 92-93].

Так, Велика Палата Європейського суду з прав людини у своєму рішенні від 05 квітня 2018 року (справа «Зубац проти Хорватії» (*Zubac v. Croatia*), No 40160/12) [84] вказала, що право на доступ до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням, які дозволяються опосередковано, оскільки право на доступ до суду за своєю природою потребує регулювання державою, і таке регулювання може змінюватися у часі та місці відповідно до потреб та ресурсів суспільства та окремих осіб («Станєв проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*), No 36760/06, п. 230, ЄСПЛ 2012) (п. 78) [273]. Спосіб застосування п. 1 ст. 6 Конвенції до апеляційних та касаційних судів залежить від особливостей судового провадження, про яке йдеться, і необхідно враховувати всю сукупність процесуальних дій, проведених в рамках національного правопорядку, а також роль судів касаційної інстанції в них; умови прийнятності касаційної скарги щодо питань права можуть бути суворіші, ніж для звичайної скарги. Відповідно до п. 83 вказаного вище рішення застосування передбаченого законодавством порогу *ratione valoris* для подання скарг до верховного суду є правомірною та обґрунтованою процесуальною вимогою, враховуючи саму суть повноважень верховного суду щодо розгляду лише справ відповідного рівня значущості. Крім того, Європейський суд з прав людини звернув увагу на те, що саме національний верховний суд, якщо цього вимагає національне законодавство, повинен оцінювати те, чи досягнуто передбачений законодавством поріг *ratione valoris* для подання скарги саме до цього суду. Відповідно, в ситуації, коли відповідне національне законодавство дозволяло йому відфільтрувати справи, що надходять до нього, верховний суд не може бути зв'язаний або обмежений помилками в оцінюванні зазначеного порогу, яких припустилися суди нижчої інстанції при визначенні того, чи надавати доступ до нього (рішення у справі «Добріч проти Сербії», п. 54) (п. 86). 09 жовтня 2018 року Європейський суд з прав

людини постановив ухвалу щодо неприйнятності заяви No 26293/18 у справі «Азюковська проти України» (*Azyukovska v. Ukraine*), у якій зазначив, що застосування критерію малозначності справи у справі було передбачуваним, справа була розглянута судами двох інстанцій, які мали повну юрисдикцію, заявниця не продемонструвала наявності інших виключних обставин, які за положеннями кодексу могли вимагати касаційного розгляду справи (п. 20-22). Отже, за прецедентною практикою Європейського суду з прав людини обмеження доступу до Верховного Суду охоплюється загальновизнаною легітимною метою встановленого законодавством порогу *ratione valoris* для скарг, що подаються на розгляд Верховного Суду, яка полягає в тому, щоб забезпечувати розгляд у Верховному Суді з огляду на саму суть його функцій, лише справ необхідного рівня значущості [274].

Варто зазначити, що такі оціночні поняття, як «фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики», «значний суспільний інтерес», «виняткове значення» не закріплені в чинному законодавстві, наслідком чого є те, що судді Верховного Суду повинні, зважаючи на характер спірних правовідносин, предмет доказування та суб'єктний склад у справі, об'єктивно та неупереджено оцінити доводи, наведені в касаційній скарзі та, керуючись власним внутрішнім переконанням, прийняти рішення чи підлягає ваша справа касаційному оскарженню [275].

Отже, вважаємо, що закріплення цього пункту щодо неможливості оскарження рішення у малозначній справі є цілком виправданим. Це пов'язано з тим, що, як правильно зазначає А.Й. Осетинський, касаційні рішення є виразною формою визначення якості та ефективності прийнятих законів²⁷, а ВС (відповідно до Конституції України) є найвищим судовим органом, а також виконує функцію «суду права», що розглядає спори, які мають найважливіше (принципове) значення [276, с. 28].

Отже, важливо не зрівнювати обмеження права на касаційне оскарження із обмеженням доступу до правосуддя. В даний момент проблема не полягає у наявності законодавчих обмежень права на касаційне оскарження, а в тому, що

суспільство ще не готове усвідомити неможливість касаційного перегляду конкретних справ у майбутньому та не акцентує увагу на чіткому виконанні процедур на всіх етапах розгляду справи. Таким чином, подання касаційної скарги на рішення суду у справі, яка за законом вважається малозначною, вимагає від заявника представлення аргументів та посилення на обставини, які можуть дати змогу суду касаційної інстанції розглянути їх і висловити мотивацію. Таким чином, при оскарженні судових рішень у малозначних справах, проблема полягає не в порушенні принципу верховенства права чи обмеженні доступу до правосуддя, а в якості та повноті поданої касаційної скарги, а також в правильному розумінні заявником положень процесуального закону, що стосуються малозначних справ [277].

Зміна практика є результатом тлумачення та застосування існуючих правил у правильний спосіб, тобто відповідно до цілей, які законодавець мав на увазі, запроваджуючи правила. В Україні, як і будь-де, ці цілі включають ефективність, результативність та якість здійснення правосуддя. Завданням Верховного Суду є показувати судам нижчих інстанцій шлях вперед, надаючи тлумачення у своїй прецедентній практиці, які є однаковими, чіткими та добре обґрунтованими. Це передбачає наявність Верховного Суду, який має час і можливості для виконання цього завдання і який не переобтяжений справами, які не мають відношення до його основного завдання. Фільтри для зменшення кількості справ, які потрапляють до Верховного касаційного суду, є вкрай необхідні [177].

В Україні, необхідно запровадити чіткі фільтри на основі об'єктивних (грошових) критеріїв прийнятності апеляції та касації.

Апеляційні суди не повинні дозволяти дослідження нових доказів в апеляції. Оскарження та припинення у незначних випадках не повинно бути можливим. Слід мати на увазі, що якщо суди апеляційної інстанції визнають нові факти, це потенційно заважає чітким намірам законодавця: підхід має бути зосереджений на оцінці справи у першій інстанції та не допускати судового розгляду з нових справ. Якщо апеляційні суди легко сприймуть нові факти, це спонукатиме адвокатів вести судовий процес стратегічно, не викладаючи всі свої карти на стіл у першій інстанції.

Зрозуміло, що такий підхід призводить до частих оскаржень та подовження тривалості провадження [177].

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що: апеляції в справах, що стосуються позовів малозначних справ чи справ незначної складності в першій інстанції, можуть бути подані лише у випадках неправильної оцінки юридичних аспектів справи або у разі виявлення надзвичайно серйозних процедурних помилок. У малозначних справах апеляції, як правило, слід розглядають шляхом письмової процедури. Однак при необхідності суд може вирішити розгляд апеляційної скарги з позову невеликого обсягу в судовому засіданні.

Слід внести зміни щодо строку на подання апеляційного оскарження щодо справ, які розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження. Зокрема, слід додати абзц. 2 в ч. 1 статті 254 ЦПК України, зазначивши наступне: «Апеляційна скарга на рішення суду у справі, розгляд якої відбувся в порядку спрощеного позовного провадження, подається протягом двадцяти днів, крім справ, які були віднесено помилково судом до категорії малозначних чи справ незначної складності та відповідно».

Стосовно касаційного оскарження, запровадження відповідних фільтрів для малозначних справ є цілком виваженим кроком з боку законодавця. У цей момент проблема не полягає у законодавчих обмеженнях права на подання касаційних оскаржень, а в тому, що громадське суспільство поки що не розуміє, що конкретні справи неможливо буде піддавати касаційному розгляду у майбутньому. Також, увага не вдалася до чіткого виконання процедур на всіх етапах розгляду справи. Отже, коли оскаржують рішення суду у справах, які законом вважаються малозначними, важливо, щоб заявник представив аргументи та посилання на обставини, які можуть спонукати касаційний суд розглянути їх і надати мотивацію. Таким чином, при оскарженні судових рішень у малозначних справах, проблема полягає не у порушенні принципу верховенства права або обмеженні доступу до правосуддя, а в якості та повноті поданої касаційної скарги, а також в правильному розумінні заявником положень процесуального закону, що стосуються малозначних справ.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження теоретико-правових і законодавчих аспектів спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві України та країнах ЄС, сформульовано такі основні підсумкові положення:

1. Спрощене позовне провадження не лише сприяє звільненню ресурсів судової системи та зменшенню відстрочень у судових засіданнях (що дозволяє судам зосередитися на більш складних справах), але й забезпечує доступ до правосуддя для всіх громадян, забезпечуючи реальне дотримання принципу рівності перед судом. Ця процедура допомагає досягти ефективності та економічності, забезпечуючи швидке та витратно-ефективне вирішення юридичних суперечок. Гнучкість цивільного процесу передбачає використання оптимальних шляхів досягнення мети цивільного судочинства, зокрема за допомогою встановлення спрощених процедур для розгляду та вирішення певних категорій цивільних справ, для яких застосування загального порядку розгляду позовів є неефективним.

2. Ознаки спрощеного позовного провадження можна виділити як обов'язкові (які розкривають власне юридичну природу спрощеного провадження і є присутніми у спрощеному позовному провадженні України та аналогічних процедур, які існують в країнах-членів ЄС). До них належать матеріальні та процесуальні ознаки. Матеріальні ознаки: грошовий поріг справи, перелік окремих категорій справ, справа простою у її вирішенні. Процесуальні ознаки: деривативний (похідний характер); неформальний і більш спрощений процес порівняно із звичайною процедурою провадження; відсутність обов'язку щодо залучення у процес адвоката; активна роль судді при розгляді такої категорії справ; особливий порядок перегляду судових рішень, що приймаються за результатами розгляду справи за спрощеною процедурою. До факультативних (тобто ознак, які не притаманні усім країнам членам ЄС належать): скорочені строки, порівняно прості правила, що стосуються поданням сторонами доказів та значно більше свобода суддів при прийнятті рішення; кожна із сторін самостійно несе тягар витрат щодо ведення справи; менших ставок судового збору; добровільність застосування спрощеної процедури розгляду дрібних справ.

3. Під «спрощеним позовним провадженням» слід розуміти похідну від позовного провадження з спрощеними правилами форму розгляду малозначних або справ незначної складності, внаслідок чого зростає активність судді та пришвидшується розгляд справи в суді в порівнянні із загальним позовним провадженням. Введення юридичного визначення терміну «спрощене провадження» у Цивільному процесуальному кодексі України має потенціал для точнішого та однозначного регулювання цього виду судового провадження. Юридичне визначення може включати ключові елементи та ознаки, характерні для спрощеного провадження, такі як обмеження сфери застосування, особливості процесу, критерії визначення справ, що підлягають спрощеному провадженню та інші.

4. Необхідно визначити чіткі критерії для визначення того, чи слід розглядати певну справу як малозначну (зазначену у малозначних позовах). Законодавство України надає можливість застосування спрощеного позовного провадження для розгляду малозначних справ. Критерії класифікації справи як малозначної можуть бути визначені відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України) та інших нормативних актів, а саме: 1) сума позову: справа може визнаватися малозначною, якщо сума позову не перевищує встановленого законом порогу для малозначних справ; 2) спрощений порядок розгляду: якщо справа може бути вирішена шляхом спрощеного порядку розгляду без додаткових формальностей та комплексного провадження; 3) відсутність складних фактичних та правових питань: справа може вважатися малозначною, якщо в ній відсутні складні фактичні та правові питання, і вирішення вимагає мінімального обсягу доказів; 4) відсутність третіх осіб: якщо в справі відсутні треті особи або інші учасники, що можуть ускладнити розгляд; 5) можливість вирішення шляхом мирової угоди: Якщо сторони можуть легко досягти мирової угоди, це може бути аргументом для класифікації справи як малозначної.

5. Розміри ціни позову, які визначають віднесення справи до категорії малозначних у сумі 268 400 грн (пункт 1) та 671 000 грн (пункт 5), не тільки значні, а й перевищують встановлені в законі розміри прожиткового мінімуму для

працевдатних осіб та мінімальної заробітної плати. Обґрунтовано позицію, щодо зменшення верхньої межі грошового порогу віднесення справи до категорії малозначної. Слід встановити, що малозначні справи, це справи, у яких ціна позову не перевищує п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працевдатних осіб.

6. Справи про захист прав споживачів слід виключити з категорії малозначних, та визначити як справи незначної складності, які водночас потребують швидкого і ефективного вирішення спору за наявності умов передбачених ЦПК України.

7. Слід застосовувати спеціальні шаблони-форми для подачі процесуальних заяв в порядку спрощеного позовного провадження, за аналогом «Європейської процедури розгляду дрібних справ» чи форм-шаблонів, які існують в країн-членів ЄС (Ірландія, Польща, Латвія, Литва, Румунія, Словенія). Сторони процесу (позивач, відповідач) повинні заповнити відповідні форми (шаблони) давши відповідь на конкретні питання та подати заповнену форму до відповідного суду. Запозичивши досвід Польщі, можна встановити правило, за яким усі позовні заяви, відзиви, клопотання, надані під час спрощеного провадження, мають бути подані на офіційних бланках. Офіційні форми можна буде отримати в канцеляріях суду та на веб-сайті суду або Міністерства Юстиції України. Рекомендацією є впровадження подальших реформ, спрямованих на встановлення стандартних процесуальних форм для заяв та клопотань. Це сприятиме полегшенню завдання судам у виділенні необхідної інформації, що, в свою чергу, дозволить громадянам, які представляють свої інтереси без професійної юридичної допомоги, подавати судові документи без спеціальних юридичних знань. З метою спрощення процесу розгляду справ, рекомендується впровадження стандартних форм, обов'язкових для заповнення при поданні заяв у порядку спрощеного позовного провадження, таких як «позовна заява», «відзив», «відповідь на відзив» та «клопотання про розгляд справи без участі сторін у судовому засіданні».

8. Порівнюючи цивільне процесуальне законодавство України і країн-членів ЄС, можна виявити спільні тенденції, зокрема: в спрощеному позовному провадженні не проводиться судові засідання, зазвичай ведеться письмове

провадження, що сприяє економії часу при розгляді справи в суді; строки подачі процесуальних документів подібні в різних країнах, що свідчить про однаковий підхід законодавців різних країн до збереження принципу «розумності строків». Взаємодія між заявником та відповідачем, а також обмін інформацією є важливим етапом перед судовим розглядом. Це сприяє розкриттю ключових фактів і документів, які мають відношення до спору.

9. Введення підготовчого провадження у спрощеному позовному порядку може бути корисним. Суд вирішує, чи слід негайно переходити до суті справи, чи провести підготовчий етап, сприяючи таким чином уникненню затягувань та недобросовісного використання процесу. Таким чином слід закріпити ч. 3 ст. 189 ЦПК України у такій редакції. «Підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів, або тридцяти днів у випадку розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження з дня відкриття провадження у справі». Важливо розглянути можливість скорочення строків для проведення підготовчого провадження в спрощеному позовному порядку. Адаптація часових рамок відповідно до конкретного типу справи може сприяти ефективному розгляду.

10. Розширення гнучкості правил дозволяє суддям і сторонам обговорювати оптимальну стратегію, встановлювати процесуальний календар та сприяє полегшенню розгляду справи. Юридичне питання, яке суд повинен вирішити, не повинне бути занадто складним. Зазвичай це стосується справ, де вже сформована усталена судова практика їх розгляду, зокрема, існують правові висновки Верховного Суду в аналогічних справах щодо застосування відповідних норм закону. Слід внести вимогу до судів включати в ухвалах про відкритті процесу положення, яке передбачає можливість подання всіх документів у електронному вигляді через дозволені засоби комунікації, є важливим кроком у напрямку цифровізації юридичних процесів. Це сприяє зручності та доступності учасників процесу, а також відповідає вимогам сучасності щодо використання електронних технологій в правовій сфері. Зокрема можна додати п. 12 ч. 2 статті 187 ЦПК України, зазначивши наступне: «Учасники процесу можуть подавати всі документи (заяви, відзив на позовну заяву, відповідь на відзив, клопотання, тощо) до суду в

електронному вигляді на електронну адресу суду з використанням власного електронного цифрового підпису; через особистий кабінет в системі «Електронний суд»; поштою».

11. Доцільно запозичити досвід Великої Британії, щодо застосування процедури онлайн медіації до малозначних спорах в національне законодавство України. Впровадження онлайн медіації для вирішення малозначних справ в цивільному судочинстві може бути доцільним за кількома причинами: ефективність і швидкість: онлайн формат може прискорити процес вирішення справи, оскільки не вимагає фізичної присутності сторін та може бути більш гнучким у плані графіку; зручність для сторін: застосування онлайн технологій може бути зручним для сторін, зокрема, якщо вони знаходяться в різних місцях або не можуть особисто зустрітися; зменшення витрат: онлайн медіація може допомогти зменшити витрати на транспорт та інші зв'язані з фізичним присутністю витрати; простота і доступність: забезпечення доступу до медіації за допомогою онлайн платформ може сприяти більшій доступності цього методу вирішення конфліктів; можливість врегулювання питань в мирному порядку: медіація спрямована на досягнення взаємовигідних рішень, що може сприяти покращенню відносин між сторонами.

12. Сторони повинні представити переконливі аргументи на підтримку необхідності проведення усних слухань для забезпечення справедливого судового розгляду після обміну письмовими заявами. У випадках, коли згідно з положеннями Цивільного процесуального кодексу України вимагається проведення усного слухання, таке слухання може бути організоване за допомогою відповідної технології дистанційного зв'язку, такої як відеоконференція або телеконференція. Використання цієї технології може бути обґрунтоване лише врахуванням конкретних обставин справи і тільки тоді, коли це є доцільним для забезпечення справедливого ведення судового процесу. Участь третіх сторін у спрощеному позовному провадженні, як правило, є формальною, оскільки їхня роль має обмежений характер.

13. Треті особи з самостійними вимогами мають брати участь лише у загальному позовному провадженні, а не в спрощеному. Треті особи без

самостійних вимог не повинні брати участь в справі, яка розглядається за правилами спрощеного позовного провадження.

14. В Україні є можливість внести зміни до ЦПК, які передбачатимуть, що сторона, яка була присутня на засіданні, де було оголошено рішення суду, може відмовитися від права на апеляційне звернення, подавши відповідну заяву до протоколу судового засідання після його оголошення. У випадку відмови всіх уповноважених осіб від права на апеляцію, рішення набуває законної сили. Таким чином, слід додати ч. 5 ст. 273 ЦПК України наступного змісту: «Сторона, присутня на засіданні розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження, на якому було проголошено рішення суду, може після його оголошення в заяві, поданій до протоколу судового засідання, відмовитися від права на апеляційне звернення. У разі відмови всіх уповноважених осіб від права на апеляцію рішення набирає законної сили».

15. Цінний судовий час слід раціонально використовувати, уникати зачитування рішень на судовому засіданні та намічати їх якнайшвидше у письмовій формі. При розгляді справ в спрощеному позовному провадженні можна обмежити зачитування до заключної частини рішення. Пропонується внести зміни в цю практику, забезпечуючи оперативний доступ до письмового тексту рішення, що робить зачитування зайвим, і сприяти швидкому отриманню інформації через надання тексту, який буде доступний для ознайомлення в потрібний момент. Пропонується внести зміни в ЦПК України, шляхом додання частини 6*1 в статті 268 «Проголошення судового рішення» ЦПК України, наступного змісту: «якщо справа розглядалася в порядку спрощеного позовного провадження, суд зачитує тільки вступну та результативну частину».

16. Асоціації юристів слід розробити рекомендації щодо визначення витрат, які повинні бути узгоджені між адвокатом і клієнтом, залежно від характеру справи, розгляду в різних інстанціях (перша інстанція, апеляція чи касація), а також від кількості відповідних клопотань та слухань. Орган, призначаючи судові витрати, може користуватися цими рекомендаціями.

17. Слід внести зміни щодо строку на подання апеляційного оскарження щодо справ, які розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження. Зокрема, слід додати абзц. 2 в ч. 1 статті 254 ЦПК України, зазначивши наступне: «Апеляційна скарга на рішення суду у справі, розгляд якої відбувся в порядку спрощеного позовного провадження, подається протягом двадцяти днів, крім справ, які були віднесено помилково судом до категорії малозначних чи справ незначної складності та відповідно».

18. Щодо касаційного оскарження, впровадження відповідних фільтрів для малозначних справ є розсудливим кроком зі сторони законодавця. Наразі проблема не полягає в законодавчих обмеженнях права на подання касаційних оскаржень, а скоріше в тому, що громадське суспільство ще не усвідомлює неможливість касаційного розгляду конкретних справ у майбутньому. Також не приділялося достатньо уваги чіткому виконанню процедур на всіх етапах розгляду справи. Отже, при оскарженні рішень суду у справах, які законом визнані малозначними, важливо, щоб заявник представив обґрунтування та посилення на обставини, які можуть спонукати касаційний суд розглянути їх та надати мотивацію. Таким чином, при оскарженні судових рішень у малозначних справах, суть проблеми полягає не в порушенні принципу верховенства права або обмеженні доступу до правосуддя, а в якості та повноті представленої касаційної скарги, а також у правильному розумінні заявником положень процесуального закону, що стосуються малозначних справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сакара Н. Право на доступ до правосуддя у цивільних справах: правові позиції Європейського суду з прав людини та національний контекст. Право України. 2018. С. 64-85.
2. Дем'янова О. В. Чинники формування стадійної структури цивільного судочинства. Право і суспільство. 2018. № 5. С. 76-82.
3. Ткачук О. С. Новела процесу — спрощене провадження: правова природа, ознаки, процедура. Судово-юридична газета [Електронний ресурс]. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/105447-novella-protsesta-uproschennoe-proizvodstvo-pravovaya-priroda-priznaki-protsedura> (дата звернення: 01.06.2021 р.).
4. Короєд С. О. Оптимізація механізму судового розгляду окремих категорій справ у господарському судочинстві України. Судова апеляція. 2016. № 1. С. 68-75.
5. Бобрик В. І. Методологічні підходи до поняття "диференціація" в юридичній науці. Приватне право і підприємництво. 2018. Вип. 18. С. 14-18.
6. Короєд С. О. Судові процедури в різних видах цивільного судочинства. Судова апеляція. 2016. № 3. С. 69-77.
7. Короєд С. О. Напрямки диференціації судових процедур в цивільному судочинстві України. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2017. С. 117-120.
8. Теоретичні проблеми цивільного процесуального права : Підручник / М.М.Ясинок, М.П.Курило, О.В.Кіріяк, О.О.Кармаза, С.І.Запара та ін.; За заг. ред. д.ю.н. професора М.М. Ясинка. К.: Алерта, 2016. с. 734.
9. Позовне провадження : монографія [В.В.Комаров, Д.Д. Луспеник, П.І. Радченко та ін.]; за ред. В.В. Комарова. Х. : Право, 2011. 552 с
10. Цивільний процес: Навч. посіб./А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін..- за ред. Ю.В. Білоусова.-К.: Прецедент, 2005. 293 с.
11. Васильєв С.В. Порівняльний цивільний процес. Підручник. К.: Алерта, 2015. 352 с.

12. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : академічний курс: підруч. Для студ. юрид. спец. вищ. навч. Закл. К. : Ін Юре, 2005. 624 с.
13. Феннич В.П. Підстави спрощеного позовного провадження в цивільному процесі. 72-га підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (26-28 лютого 2018 р.). Ужгород: вид-во УжНУ «Говерла», 2018. 28 с.
14. Ізарова І. О. Науково-практичний коментар до цивільного процесуального законодавства Європейського Союзу перші загальноєвропейські процедури розгляду і вирішення цивільних та комерційних справ транскордонного характеру – видачі Європейського судового наказу й вирішення дрібних спорів : у 2 ч. / пер. з англ. І. О. Ізарової.
15. Окреме провадження : монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 312 с.
16. Бобрик В. І. Теоретичні засади диференціації структури цивілістичного судочинства в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2015. Вип. 1. С. 13-17.
17. Тертишніков В.І. Цивільний процес України: курс лекцій : [навч.-практ. посібник] Х.: ФІНН, 2011. 376 с.
18. Цивільний процес України: академічний курс : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. С.Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С.Я. ; КНТ, 2009. – 848 с.
19. Комаров В.В. Курс цивільного процесу: підручник за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.
20. HARLEY, Georgia, and SAID, Agnes Cristiana. Fast-Tracking the Resolution of Minor Disputes: Experience from EU Member States. Washington, D.C.: World Bank Group, 2017. 36 p.
21. Хіміч С. П. Спрощені провадження за законодавством України та країн СНД/ Процесуальні форми захисту приватних прав осіб в Україні та країнах СНД :

зб. наук. Праць. За ред. О. Д. Крупчана. К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. 248 с.

22. Короєд С.О. Спрощене позовне провадження – новела цивільного судочинства України за проектом нової редакції ЦПК: оцінка ефективності процесуальних підстав застосування. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). за заг. ред. І.О. Ізарової, Р.Ю. ХаникПосполітак. – Київ: ВД Дакор, 2017. С. 126-130.

23. Бобрик В. Спрощення судового розгляду справ з невеликою ціною позову: європейський досвід і перспективи в Україні. Підприємство, господарство і право. 2016. № 12. С. 4-9.

24. Короєд С. Процесуальні передумови забезпечення ефективності цивільного судочинства. Юридичний вісник. 2014. № 1. С. 102-106.

25. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: схвалено указом Президента України від 10 травня 2006 року N 361/2006 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (дата звернення – 18.04.2022).

26. Ярошенко І. С. Малозначні спори: окремі аспекти тлумачення/ Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ, Україна. Заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 217-221.

27. Бобрик В.І. Теоретичні передумови оптимізації цивілістичного судочинства: монографія. Київ : «МП Леся», 2014. 86 с.

28. Циркуленко О.В. Особливості розгляду цивільних справ у порядку спрощеного позовного провадження. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «ПРАВО». Випуск 28, 2018 р. с. 77-84.

29. Kurşun v. Turkey, no. 22677/10, 30 October 2018. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-187482%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-187482%22]}). (дата звернення 22.03.2022).
30. Hasan Tunç and Others v. Turkey, no. 19074/05, 31 January 2017 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-170591%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-170591%22]}). (дата звернення 22.03.2022).
31. Svetozara Petkova and Runyararo Gladys Senderayi. Two For One: How Leveraging Small Claims Procedures Can Improve Judicial Efficiency and Access to Justice. World bank group. Equitable growth, finance & institutions notes. 10 p.
32. Ткачук О. Спрощене провадження - новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура. Право України. 2017. № 8. С. 47.
33. С. О. Короед. Спрощення судових процедур як окремих напрям оптимізації цивільного процесу України. Держава і право. 2012. Вип. 57. С. 345-349.
34. Бурий А. Моніторинг доступності до правосуддя : рапорт з моніторингу. А. Бурий, М. Васюта, Л. Тарантула ; Регіональний громадський фонд «Право і Демократія» за підтримки американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Львів, 2007. 82 с.
35. Garth, Bryant G. and Cappelletti, Mauro, "Access to Justice: The Newest Wave in the Worldwide Movement to Make Rights Effective" (1978). Articles by Maurer Faculty. 181-292 p.
36. Nylund, A.N. (2018). The structure of civil proceedings – convergence through the main hearing model? Civil Procedure Review, 9(2), 13-39.
37. Zivilprozessordnung: [ZPO ; vom 30. Januar 1877 ; in d. Fassung d. Bekanntmachung vom 12. September 1950 ; mit allen späteren Änderungen einschl. d. Änderungen durch ... Gesetz zur Änderung von Kostengesetzen vom 9.12.1986]. URL: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/FLOSCXMBZ5CH7ZC6MVH4ZWUHIMKGP4KO>. (дата звернення 21.03.2023).

38. Oberhammer P, Domej T (2005) Germany, Switzerland, Austria (ca. 1800-2005). In: van RheeCH (ed) *European Traditions in Civil Procedure*. Intersentia, Antwerpen, pp 103-128.
39. Ervo L (2014) *Nordic Court Culture in Progress: Historical and Futuristic Perspectives*. In: Ervo L, Nylund A (eds) *The Future of Civil Litigation. Access to Court and Court-annexed Mediation in the Nordic Countries*. Springer, Cham, pp 383-408.
40. Damaška M (2010) *The Common Law / Civil Law Divide: Residual Truth of a Misleading Distinction*. In: Walker J, Chase OG (eds) *Common Law, Civil Law and the Future of Categories*. LexisNexis, Markham, Ontario, pp 3-22.
41. Uzelac A (2014) *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in the Contemporary World. Global Developments – Towards Harmonization (and Back)*. In: Uzelac A (ed) *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*. Springer, Cham, pp 3-31.
42. Ervo L (2015) *Comparative Analysis between East-Scandinavian Countries Scandinavian Studies in Law*. Stockholm: Stockholm Institute for Scandinavian Law , 2015. p. 135-152.
43. Report on European judicial systems: efficiency and quality of justice, 2014 (2012 data) – Звіт «Системи правосуддя у Європі: ефективність та якість правосуддя,» 2014 рік (на основі даних за 2012 рік). URL: <https://rm.coe.int/report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-ukraine/16809ede93>. (дата звернення 21.03.2022).
44. Silvestri E (2014) *Italy: Civil Procedure in Crisis*. In: van Rhee CHR, Yulin F (eds) *Civil Litigation in China and Europe - Essays on the Role of the Judge and the Parties*. Springer, Dordrecht, pp 235-255.
45. Köblös A (2016) *Hungary: Towards More Efficient Preparatory Proceedings*. In: Ervo L, Nylund A (eds) *Current Trends in Preparatory Proceedings - A Comparative Study of Nordic and Former Communist Countries*. Springer, Cham, pp 185-205.
46. *European Judicial Systems. Edition 2014 (data 2012): Efficiency and Quality of Justice*, Council of Europe, 2014. Available at:

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014//Rapport_2014_en.pdf

(дата звернення 12.08.2021).

47. Green Paper - Access Of Consumers To Justice And The Settlement Of Consumer Disputes In The Single Market. Published: 1993-11-16. Corporate author(s): European Commission. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8fb5c29c-196f-4d31-9e29-40c6e933c482> (дата звернення 04.11.2020).

48. Pablo Cortes. Does the Proposed European Procedure Enhance the Resolution of Small Claims? Civil Justice Quarterly, Vol. 27, No. 1, pp. 83-97, 2008.

49. Anna Kampmann Dr. Martin Zwickel Civil and civil procedural aspects of the french major judicial reform (Justice du 21ème siècle – Justice of the 21st century). Civil Procedure Review, v.8, n.3: sept-dec., 2017 ISSN 2191-1339. pp. 13-39.

50. R. Caponi. Processo civile e complessità [Civil Procedure and Complexity]. 2010. URL: https://www.academia.edu/32684607/R_Caponi_2010_Processo_civile_e_complessit%C3%A0_Civil_Procedure_and_Complexity. (дата звернення 16.01.2021).

51. Korol, D. (2020). Simplified Procedure in Civil Proceedings in Different European Countries: Comparing Study. Law Review of Kyiv University of Law, (1), 225-228.

52. Zivilprozessordnung. Reimer, Berlin 1877. (Digitalisat und Volltext) URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>. (дата звернення 24.07.2019).

53. Malczyk, 'European Small Claims Procedure and Its Place in the System of Polish Separate Proceedings' (2019) No 2 (3) Access to Justice in Eastern Europe 36-52.

54. European Small Claims Procedure. Special Eurobarometer 395. Report. Fieldwork: November - December 2012. Publication: April 2013. URL: <https://dokumen.tips/documents/special-eurobarometer-395.html?page=1>. (дата звернення 24.07.2019).

55. Завальнюк І.В. Спрощене провадження в адміністративному судочинстві України : дис.. ... канд. юрид наук : 12.00.02. Одеса, 2017. 274 с.

56. Dr. Xandra E. Kramer. A Major Step in the Harmonization of Procedural Law in Europe: the European Small Claims Procedure. Accomplishments, New Features

and Some Fundamental Questions of European Harmonization. Published in A.W. Jongbloed (ed.), 'The XIIIth World Congress of Procedural Law: The Belgian and Dutch Reports' 2008, Antwerpen: Intersentia, p. 253-283.

57. Regulation (EU) No 655/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a European Account Preservation Order procedure to facilitate cross-border debt recovery in civil and commercial matters. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0655> (дата звернення 25.07.2019).

58. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rekomendaciya_no_r_81_7.pdf (дата звернення 28.07.2019).

59. Adriano Maffeo, Flavia Rolando. The EU action in the field of small claims procedures and the limits resulting from its implementation in the national legal systems. *Revista Ítalo-Española de Derecho Procesal*. Vol. 1 | 2022 Small claims pp. 51-72.

60. Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation. An official website of the European Union. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/57e40e93-d701-4a25-b741-fbf37ab73648> (дата звернення 02.08.2019).

61. Dr. Xandra E. Kramer. The European Small Claims Procedure: Striking the Balance between Simplicity and Fairness in European Litigation. published in *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 2008, no 2, p. 355-373.

62. X.E. (Xandra) Kramer & E.A. (Alina) Ontanu. The functioning of the European Small Claims Procedure in the Netherlands: normative and empirical reflections. Published in *Nederlands Internationaal Privaatrecht* 2013(3), p. 319-328.

63. Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. EUR-Lex home. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32007R0861> (дата звернення 05.08.2019).

64. Боровська І.А. Особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження у цивільно-му судочинстві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право». 2021. Вип. 65. С. 90-96.

65. Ізарова І., Ковтун А. Перспективи розвитку інституту наказного провадження у цивільному процесі України. Право України : юридичний журнал: науково-практичне фахове видання. Нац. акад. правових наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого; Конституційний Суд України [та ін.]. Київ, 2014. № 11. С. 153-162.

66. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» № 1678-VII від 16.09.2014. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text> (дата звернення 16.08.2019).

67. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2014 р. № 847-р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80/card2#Card> (дата звернення 16.08.2019).

68. Штефан О. О. Теоретичні та практичні проблеми розгляду малозначних справ. Судова апеляція. 2019. № 3. С. 28-36.

69. Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015- 2020 рр. : Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015 Офіційний вісник України. 2015. № 13. – Ст. 1267.

70. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII 03.10.2017. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення 19.08.2019).

71. Бутирська І. А. Вплив уніфікації процесуальних кодексів на оперативність господарського судочинства. Сучасні виклики та актуальні проблеми

судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2021. С. 181-184.

72. Osmanovic-Pasic, Zuhra, Roberto O. Panzardi, and Svetozara Petkova. 2019. Fast-Tracking Small Claims in Bosnia and Herzegovina: A Comparative Analysis and Reform Proposals. Washington, DC: World Bank Group. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/pt/329881567699256964/pdf/Fast-Tracking-Small-Claims-in-Bosnia-and-Herzegovina-A-Comparative-Analysis-and-Reform-Proposals.pdf> (дата звернення 29.08.2019).

73. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення 21.09.2022).

74. Ковалишин О.Р. Спрощене провадження: історико-правовий аспект. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Вип 62. С. 4.17 – 4.24.

75. Pablo Cortés. Does the Proposed European Procedure Enhance the Resolution of Small Claims? Civil Justice Quarterly, Vol. 27, No. 1, pp. 83-97, 2008.

76. Цивільний процес : навч. посіб. [К. В. Гусаров, М. В. Жушман, С. О. Кравцов та ін.]. Харків : Право, 2018. 362 с.

77. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 25.09.2022).

78. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.09.2022).

79. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.09.2022).

80. Бурий А. Моніторинг доступності до правосуддя : рапорт з моніторингу; Регіональний громадський фонд «Право і Демократія» за підтримки американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Львів, 2007. 82 с. URL: http://www.fond.lviv.ua/wp-content/biblioteka/monitoring_20071.pdf (дата звернення 12.04.2021).
81. Judgment of the European Court of Human Rights in the case Golder v. United Kingdom. № 4451/70. 21 February 1975. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57496>. (дата звернення 12.04.2021).
82. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Běleš and others v. the Czech Republic» on November 12, 2002. (Application № 47273/99). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-60750> (дата звернення: 31.01.2019).
83. Judgment of the European Court of Human Rights in the case Bellet v. France, 4 December 1995, Series A no. 333-B. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57952%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57952%22]}). (дата звернення 12.04.2021).
84. Zubac v. Croatia [GC], no. 40160/12, 5 April 2018 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-181821%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-181821%22]}) (дата звернення 12.04.2021).
85. Uzelac, Alan & Rhee, Cornelis. The Metamorphoses of Civil Justice and Civil Procedure: The Challenges of New Paradigms—Unity and Diversity: Unity and Diversity. ResearchGate. 2018. P. 3-21. URL: https://www.researchgate.net/publication/327400411_The_Metamorphoses_of_Civil_Justice_and_Civil_Procedure_The_Challenges_of_New_Paradigms-Unity_and_Diversity_Unity_and_Diversity. (дата звернення 16.04.2021).
86. Практика розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні. Узагальнення судової практики від 11.01.2008. Верховний Суд України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VS07755>. (дата звернення 16.04.2021).
87. Бутирська І. Наказне провадження у господарському судочинстві. Право України. 2020. № 7. С. 98–110.

88. Завальнюк І.В. Спрошене провадження в адміністративному судочинстві України: автореферат. Одеса, 2017. – 14 с.
89. Білоус К. В. Спрошене провадження як процесуальна форма розгляду малозначних справ. Юридичний вісник. Одеса: Гельветика 2020. № 3. - С. 293-303.
90. Green Paper - Access of consumers to justice and the settlement of consumer disputes in the single market. An official website of the European Union. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VS07755>. (дата звернення 19.05.2021).
91. Зуб О.Ю. Спрошені провадження у цивільному судочинстві: питання конвергенції. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Випуск 5. С. 63-70.
92. Колос А. С. Теоретичні проблеми спрощеного провадження у цивільному процесі. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 32-35.
93. Xandra E. Kramer, Shusuke Kakiuchi. Austerity in Civil Procedure and the Role of Simplified Procedures. Erasmus Law Review, Vol. 8, No. 4, 2015. p.139-146.
94. Фонова О. Спрошені провадження у господарському процесі. Law of Ukraine. 2017. № 9. с. 167 – 175.
95. Олег Ткачук. Простіше, легше, доступніше. Закон і бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/129257.html>. (дата звернення 11.01.2022).
96. Вовк П. В. Особливості процесуальної форми спрощеного провадження в адміністративному судочинстві. Юридичний науковий електронний журнал. № 12/2021. с. 490-493.
97. Shaffer, Gregory C. and Nordstrom, Hakan, Access to Justice in the World Trade Organization: The Case for a Small Claims Procedure? (May 1, 2007). World Trade Review, Vol. 7, No. 4, 2008. pp. 587-640.
98. Ткачук О. Сучасні проблеми та напрямки спрощення судових процедур у цивільному судочинстві України. Підприємництво, господарство, право. 2016. № 5. С. 19–24.
99. Завальнюк І.В. «Розумний строк» в адміністративному процесі. Право України. 2011. № 5. С. 275–279.

100. Petkova, Svetozara. 2020. "How Fast Are the Fast-Track Trials in Bosnia and Herzegovina? (Hint: Not Very.)" Eurasian. Perspectives (blog), February 26, 2020. URL: <https://blogs.worldbank.org/europeandcentralasia/resolving-commercial-disputes-serbia>.

(дата звернення 14.01.2022).

101. Швецова, Л. Проблемні питання розгляду малозначних справ судами. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення: збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ, Україна. 203-216.

102. Die Zivilprozessordnung Vom 1. August 1895 Samt Dem Einführungsgesetze. Jussline. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>. (дата звернення 24.07.2019).

103. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. Vastu võetud 20.04.2005. RT I 2005, 26, jõustumine 01.01.2006. Väljaandja: Riigikogu. Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108122021019> (дата звернення 22.07.2019).

104. Kodeks postępowania cywilnego. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Organ wydający: SEJM. Organ uprawniony: MIN. SPRAWIEDLIWOŚCI, RADA MINISTRÓW, MIN. FINANSÓW. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640430296> (дата звернення 04.11.2018).

105. Latvijas Vēstnesis, 326/330, 03.11.1998.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 23, 03.12.1998. Latvijas republikas tiesību akti. URL: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> (дата звернення 04.11.2018).

106. Croatian Zakon o Parničnom Postupku. 1991-10-08. Zakon.hr. URL: <https://www.zakon.hr/z/134/Zakon-o-parni%C4%8Dnom-postupku> (дата звернення 06.11.2018).

107. Order 53A Small Claims Procedure: S.I. No. 17 Of 2014. The courts service of Ireland. URL: <https://www.courts.ie/rules/small-claims-procedure-si-no-17-2014>. (дата звернення 06.11.2018).

108. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ din 1 iulie 2010 (Legea nr. 134/2010 republicată) EMITENT PARLAMENTUL. Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 247

din 10 aprilie 2015. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/140271> (дата звернення 06.11.2018).

109. Zakon o pravdnem postopku – ZPP (Uradni list RS, št. 26/99 z dne 15. 4. 1999). Pravno-informacijski system. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1212> (дата звернення 06.11.2018).

110. French Code of Civil Procedure, as modified by art 18 of the decree no 2015-282 of 11 March 2015 (Décret n° 2015-282 du 11 mars 2015 relatif à la simplification de la procédure civile à la communication électronique et à la résolution amiable des différends) URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1212> Legifrance. (дата звернення 07.11.2018).

111. Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil. Publicado en BOE núm. 7 de 08 de Enero de 2000. Vigencia desde 08 de Enero de 2001. Órgano JEFATURA DEL ESTADO. URL: https://noticias.juridicas.com/base_datos/Privado/11-2000.html (дата звернення 07.11.2018).

112. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36-1340). Infolex. URL: <https://www.infolex.lt/ta/77554#>. (дата звернення 07.11.2018).

113. Civilný sporový poriadok. Zákon z 21. mája 2015. Národná rada Slovenskej republiky. Zbierka zákonov Slovenskej republiky. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/160/>. (дата звернення 08.11.2018).

114. Oikeudenkäymiskaari. 4/1734. Voimaantulo: 01.01.1869. Oikeusministeriö. Finlex. URL: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000#V41>. (дата звернення 08.11.2018).

115. Harley, Georgia, and Agnes Cristiana Said. 2017b. “Don’t Sweat the Small Stuff—Lessons from European Courts.” Eurasian Perspectives (blog), February 21, 2017. URL: <https://blogs.worldbank.org/europeandcentralasia/don-t-sweat-small-stuff-lessonseuropean-courts>. (дата звернення 01.04.2020).

116. Фурса С. Я. Фурса Є. І. Новітня концепція спрощеного провадження в цивільному процесі. Цивілістична процесуальна думка. 2017. № 1. С. 46-50.

117. Лаврович Д. С. Сутність та особливості спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві. Молодий вчений. 2018. № 12(1). С. 186-190.

118. McGill, Shelly. "Small Claims Court: A Vehicle for Social Change and the Case for Equitable Relief." *Journal of Law and Social Policy* 26. (2017): 90-111.

119. Decreto-Lei n.º 269/98, de 1 de setembro. Publicação: Diário da República n.º 201/1998, Série I-A de 1998-09-01, páginas 4527 – 4530. Emissor: Ministério da Justiça. Data de Publicação: 1998-09-01. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/269-1998-566629>. (дата звернення 02.05.2020).

120. Belgium Judicial Code of October 10, 1967 (updated from December 31, 2018 to August 14, 2019). WIPO Lex. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/269-1998-566629>. (дата звернення 04.01.2019).

121. Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας. Όπως κωδικοποιήθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα 503/1985. ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: 24/10/1985 ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ: 01/01/2022. Lawpot. URL: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/kodikas-politikis-dikonomias>. (дата звернення 04.01.2019).

122. Codice di procedura civile (Regio Decreto 28 ottobre 1940, n. 1443 in G.U. 28 ottobre 1940). URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-di-procedura-civile> (дата звернення 04.01.2019).

123. Code de procédure civile. Type Code Publication 14/09/2023. Applicabilité 16/09/2023. Fin d'applicabilité. 31/10/2023. Legilux. URL: https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/procedure_civile/20230916#art_105 (дата звернення 06.11.2023).

124. Small Claims Tribunal Act to establish the Small Claims Tribunal. 16th October, 1995. Legiżlazzjoni Malta. URL: <https://legislation.mt/eli/cap/380/eng/pdf> (дата звернення 04.01.2019).

125. Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Geldend van 01-05-2022. Wegwijzer naar informatie en diensten van alle overheden. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001827/2022-05-01> (дата звернення 05.01.2019).

126. Small claims. Sweden. An official website of the European Union. URL: https://e-justice.europa.eu/42/EN/small_claims?SWEDEN&member=1 (дата звернення 05.01.2019).

127. Small claims. Netherlands. An official website of the European Union. URL: https://e-justice.europa.eu/42/EN/small_claims?NETHERLANDS&member=1 (дата звернення 05.01.2019).

128. Vredegerecht. Hoven en rechtbanken van België. URL: <https://www.tribunaux-rechtbanken.be/nl/het-belgisch-rechtssysteem/vredegerecht> (дата звернення 05.01.2019).

129. Mémorial, Partie A, 2018-07-12, n° 589 Nouveau Code de procédure civile (dans sa teneur modifié au 26 décembre 2021) Nouveau Code de procédure civile (dans sa teneur modifié au 26 décembre 2021) Mémorial A, Service central de législation, Luxembourg PDF (version consolidée). URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=107472&p_count=8&p_classification=01 (дата звернення 03.01.2019).

130. The Small Claims procedure. The courts service of Ireland. URL: <https://www.courts.ie/small-claims-procedure> (дата звернення 03.01.2019).

131. John S. Bradway. Benefits, functions, and procedures of small - claims courts. Duke University , Durham , N. C. 16-27.

132. Heike Gramckow and Omniah Ebeid. Establishing small claims courts and the impact on service delivery in the justice system. Just Development, Issue 9. (2016). URL: https://www.academia.edu/70173291/Establishing_small_claims_courts_and_the_impact_on_service_delivery_in_the_justice_system (дата звернення 21.04.2020).

133. Фурса С.Я. Проблемні питання об'єднання та роз'єднання позовних вимог: теорія і практика. Право України. 2011. №10. 142 с.

134. Ізарова І. О. Принцип пропорційності у цивільному процесі ЄС та перспективи його запровадження в цивільному процесі України Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 37(1). С. 127-130.

135. Сакара Н.Ю. Спрощене позовне провадження як новела цивільного процесуального права. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2018. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/62.pdf. (дата звернення 03.01.2019).
136. Кодекс адміністративного судочинства України. Закон № 2747-IV від 06.07.2005. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>. (дата звернення 24.09.2022).
137. Господарський процесуальний кодекс України. Закон № 1798-XII від 06.11.1991. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 24.09.2022).
138. Угриновська О., Гембера Г. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація та проблеми судової практики. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 12. С. 85-89.
139. Зуб О.Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. Проблеми законності. 2015. Вип. 131. С. 62–70.
140. Штефан О. О. Практика вирішення проблем цивільної юрисдикції в країнах-членах ЄС. Вісник Маріупольського державного університету. Серія Право. 2013. Вип. 5. С. 112–116.
141. J. Baldwin “Is There a Limit to the Expansion of Small Claims” (2003) 56 Current Legal Problems 317-318.
142. Dr. Angel Espiniella. Case Study. European Small Claims Procedure. University of Oviedo. EJTN CIVIL LAW PROJECT EUROPEAN CIVIL PROCEDURE. Escuela Judicial CGPJ, Ctra. De Vallvidrera 43-45,08017 Barcelona, SPAIN. 90 p.
143. Кикиш С. Спрощене провадження в адміністративних справах: дві сторони нововведення. Юридична Газета. 2018. № 17. с.
144. Васильєв С.В. Цивільний процес України: навчальний К.: «Центр учбової літератури», 2013. с. 94.
145. Ткачук О. С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» Харків, 2016. 38 с.

146. European judicial systems - CEPEJ Evaluation Report (2020 Evaluation cycle (2018 data)) - Part 1: Tables, graphs and analyses (2020). 138 p.

147. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Доказова діяльність суду у цивільному та адміністративному судочинстві: порівняльно-правовий аналіз. №. 63 (2023) С. 1.44-1.51.

148. Бутрин-Бока, Наталія; Паращук, Лілія. Практична реалізація принципів – складових верховенства права у цивільно-правових відносинах. Актуальні проблеми правознавства, [S.l.], п. 4, р. 152-158.

149. Колісник, О. Проблеми визначення критеріїв малозначності справ. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ, Україна.с. 46-51.

150. Бобрик В. І. Дискурс про критерії розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18–19 жовт. 2018 р.). Чернівці, 2018. С. 97–100.

151. Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 24 липня 2019 року у справі № 559/1313/17, провадження № 61-47587св18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83335472>. (дата звернення 28.09.2022).

152. Ярошенко І. Малозначні спори: окремі аспекти тлумачення поняття. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23-24 листопада 2018 року). Київ : Дакор, 2018. С. 217–221.

153. Постанова Верховного Суду від 27 грудня 2018 року № 589/3937/17. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78979430> (дата звернення : 20.05.2019).

154. Ухвала Верховного Суду від 18 жовтня 2018 року № 204/8241/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77248881> (дата звернення : 14.10.2020).

155. Заборовський В.В., Булеца С.Б., Стойка А.В. Спрощене позовне провадження як особлива форма здійснення цивільного судочинства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2019. Випуск 56. Том 1. С. 76-82.

156. Ухвала Верховного Суду від 12 березня 2018 року в справі № 280/236/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72727701> (дата звернення: 15.10.2020).

157. Ухвала Верховного Суду , від 14 березня 2018 року в справі № 127/22669/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72727714> (дата звернення: 15.10.2020).

158. Грушицький А. Розгляд «по-спрощеному». Закон і бізнес. 2018. № 37 (1387). 15.09-21.09.2018. URL: https://zib.com.ua/ua/print/134471-koli_spravi_neznachnoi_skladnoschi_stayut_maloznachnimi_.html (дата звернення: 11.06.2021).

159. Полюк Ю.І. Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо реалізації права на звернення до суду за захистом: порівняльно-правовий аспект. Форум права. 2018. № 2. С. 98–108.

160. Гарієвська М. Б. Окремі аспекти віднесення цивільних справ до малозначних у цивільному процес. Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави. Збірник тез XXV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів (м.Хмельницький, 18 лютого 2021 року) С. 48-49.

161. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні : монографія. С. В. Ківалов, Н. Ю. Голубева, І. В. Андронов та ін.; за заг. ред. Н.Ю.Голубєвої; НУ ОЮА. Одеса : Юридична література, 2017. 212 с.

162. Панич Н.Ю. Малозначні справи згідно ч. 6 ст. 19 ЦПК України у порівнянні з § 495А (ЄС) № 861/2007: чи вдалась реформа? Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : зб. наук. праць учасників Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Київ, 23-24 листопада 2018 р.). Київ : ВД Дакор, 2018. С. 120–133.

163. Закон України «Про державний бюджет на 2023 рік». Закон України № 2710-IX від 03.11.2022. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення:21.02.2023).

164. КУРС НБУ. URL: Liganet. <https://finance.liga.net/ua/currency/nbu> Text (дата звернення: 21.11.2023).

165. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфєєва Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах) № 10-р(П)/2023 від 22.11.2023. Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23#Text>. (дата звернення:28.11.2023).

166. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року No 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>. (дата звернення:14.03.2021).

167. Закон України «Про державний бюджет на 2024 рік» 09.11.2023 № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-IX#Text>. (дата звернення:01.12.2023).

168. Living and working in Europe. Eurofound. An official website of the European Union. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-IX#Text>. (дата звернення:01.12.2023).

169. Мінімальна зарплата в країнах Європи у 2023 році. Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/minimal-na-zarplata-v-krainah-yevropy-u-2023-roci>. (дата звернення:01.12.2023).

170. Логвінова М. В., Остап'як М. М. Розгляд сімейних справ за правилами спрощеного позовного провадження: огляд судової практики та тенденції змін. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Вип 60. С. 110-121.

171. Наталія Сакара. Аналіз помилок, які виникають при розгляді цивільних справ у порядку спрощеного позовного провадження. Верховний Суд України. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Sakara_2021_11_05.pdf. (дата звернення:09.06.2023).

172. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 березня 2021 року в справі № 569/3757/20 (провадження № 61-14023св20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532873> (дата звернення:09.06.2023).

173. Vatrás, Volodymyr; Kostyashkin, Ivan. Features of legal regulation of family relations by codified legal acts in Ukraine and Western and Central European states. Actual problems of law, [S.l.], n. 2, p. 126-135, oct. 2021. ISSN 2524-0129. URL: <<http://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/view/1192>>. (дата звернення:09.06.2023).

174. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Frydlender v. France» on June 27, 2000 (Application № 30979/96). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58762> (дата звернення : 06.11.2020).

175. Стоянова, Т. А. Науково-практичний аналіз цивільної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій у світлі прийняття нового цивільного процесуального кодексу. Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право. гол.ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 2. Вип. 47. С.13-16.

176. Тітов М.Ю., Коротенко Т.Ф. Спрощене позовне провадження: новий досвід. Узагальнення судової практики на прикладі Оболонського районного суду міста Києва. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення: збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23–24 листопада 2018 р., Київ, Україна / за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханік-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 172–186.

177. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «M.S. v. Ukraine» on July 11, 2017 (Application № 2091/13). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175140> (дата звернення : 14.05.2023).

178. Постанова Верховного Суду від 4 липня 2018 року № 712/10623/17. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75266002>. (дата звернення : 14.05.2023).

179. Узагальнення практики розгляду малозначних справ судами першої та апеляційної інстанції. В. А. Кравець, А. І. Виноградова. Судова апеляція. 2018. № 3. С. 140-151.

180. Ковалишин О.Р. Канюка І. Спеціалізовані суди в сфері захисту інтелектуальної власності: переваги та недоліки. Вчені записки Таврійського національного університету. Том 31 (70) Ч. 2 № 2 2020. С. 146-149.

181. Сакара Н. Ю. Право на касаційне оскарження судових рішень у малозначних справах: проблеми законодавчого регулювання. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ, Україна. за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханік-Посполітак. Київ: Дакор, 2018. – С. 161-171.

182. Помазанов А.В. Малозначність справ у цивільному процесі України. Право і суспільство, 2018. №1. С. 80-86.

183. Ізарова І. О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991–2017. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. К., 2017. С. 18.

184. Федосєєва Т.Р. Правова визначеність як запорука належного розгляду малозначних справ. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2018 р., Київ, Україна. за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханік-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С.193-198.

185. Белікова О., Белікова Є. Спрощене позовне провадження в господарському процесі та перспективи прискорення захисту прав. Підприємництво, госпо-дарство і право. 2019. № 6. С. 62-67.

186. Ханік-Посполітак Р. Ю. Юрисдикція малозначних справ у цивільному судочинстві. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення: збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції,

23-24 листопада 2018 р., Київ, Україна, за заг. ред. І. Ізарової, Р. Флейшара, Р. Ханик-Посполітак. Київ : Дакор, 2018. С. 199-202.

187. С.Н. van Rhee, E.A. Maan 'Civil Procedure Reform: The Way Forward' 2020 4(8) Access to Justice in Eastern Europe. URL: <https://ajee-journal.com/civil-procedure-reform-the-way-forward>. (дата звернення: 14.01.2022).

188. Дем'янова О. В. Чинники формування стадійної структури цивільного судочинства. Право і суспільство. 2018. № 5. С. 76-82. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/5_2018/part_1/15.pdf (Дата звернення: 31.07.2023).

189. Суярко Т.Д. Спрощені провадження господарського судочинства як механізм забезпечення доступності правосуддя у господарських справах. 25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 травня 2016 року). Харків : Право, 2016. С. 155–158.

190. Соловійов О. Л. Особливості розгляду справи у спрощеному позовному провадженні в господарському судочинстві. № 6(35) (2020): Прикарпатський юридичний вісник. С. 38-42.

191. Колядіна Н.Г. Реалізація права на позов у цивільному процесі України та окремих держав Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Колядіна Наталія Геннадіївна. Одеса, 2016. 212 с.

192. Small claims. Latvia. An official website of the European Union. URL: https://e-justice.europa.eu/42/EN/small_claims?LATVIA&member=1 (дата звернення 05.01.2019).

193. Malonu, kad apsilankėte Lietuvos elektroninių paslaugų portale „E.teismas.lt“. URL: <https://e.teismas.lt/lt/public/home/> (дата звернення 09.01.2019).

194. E Silvestri, 'Small Claims and Procedural Simplification: Evidence from Selected EU Legal Systems' (2018) No 1 (1) Access to Justice in Eastern Europe 6-14.

195. Рішення Вищої Ради Правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. Верховна

Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text/>. (дата звернення 02.03.2023).

196. Остап'як М. М. Типові форми (шаблони) процесуальних документів, як елемент спрощення цивільного судочинства країн-членів ЄС. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Вип. 62. С. 4.44-4.52. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.4.44-4.52>.

197. Росул, О., Дідик, Н., & Петрик, В. (2022). Сучасні виклики правосуддю в умовах глобалізації та війни в Україні. *Grail of Science*, (17), 130–134.

198. Андронов І. В. Пред'явлення позову в електронній формі в цивільному судочинстві. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття»* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 762-764.

199. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» № 3200-IX від 29.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3200-20>. (дата звернення 02.11.2023).

200. Natalie Byrom, 'Digital Justice: HMCTS data strategy and delivering access to justice' (The Legal Education Foundation 2019); Civil Justice Council, 'The Resolution of Small Claims, Interim Report 2021' (*UK Judiciary*, 2021) 6. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2021/06/April-2021-The-Resolution-of-Small-Claims-interim-report-FINAL.pdf>. (дата звернення 01.09.2023).

201. Ahmed Masood, 'Alternative Dispute Resolution During the Covid-19 Crisis and Beyond' (2021) 32 *King's Law Journal: Covid-19: Political Responses and Legal Consequences* 147, 151 URL: <https://doi.org/10.1080/09615768.2021.1886651>. (дата звернення 01.09.2023).

202. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської у справі від 21 листопада 2023 року в справі № 344/21696/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115051208>. (дата звернення 20.11.2023).
203. Sorabji J. Austerity's Effect on English Civil Justice, *Erasmus Law Review*, 2015, no. 4, pp. 159–173.
204. Васильєва-Шаламова Ж.В. Деякі питання розгляду справ у порядку спрощеного провадження. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23-24 листопада 2018 р.). Київ : Дакор, 2018. С. 20–25.
205. Ізарова І. О. Спрощене позовне провадження цивільного судочинства: новела українського законодавства. Проблеми законодавчого регулювання порядку розробки та прийняття нормативно-правових актів : тези доповідей та повідомлень учасників III Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Київ, 2-3 листопада 2017 року) / заг. ред. І. Д. Шутака. – Харків : Право, 2017. С. 214-217.
206. Андронов І. В. Недостатність юридичної визначеності спрощеного позовного провадження. Часопис цивілістики: наук.-практ. журн. редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Є. О. Харитонов (заст. голов. ред.), К. Г. Некіт (відп. секр.) [та ін.]. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 34. С. 17-22.
207. Олена Штефан. Малозначні спори та процедура ESCP: порівняльно-правовий аналіз. Теорія і практика інтелектуальної власності. № 4 (2018). С. 54-59.
208. Сапейко, Л. Напрями розвитку інституту спрощеного позовного провадження. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 7. - С. 15-19.
209. Владовська К. П. Малозначність справ адміністративної юрисдикції та право на справедливий суд. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2020. Вип. 61(1). С. 126-129.
210. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 05 квітня 2022 року в справі № 344/3053/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103855024>. (дата звернення 20.11.2023).

211. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 14 березня 2023 року в справі № 344/4146/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109542861>. (дата звернення 20.11.2023).

212. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 27.02.2023 р. в справі № 344/2987/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109229826>. (дата звернення 20.11.2023).

213. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 24 лютого 2023 в справі № 344/2951/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109195605>. (дата звернення 20.11.2023).

214. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 24 лютого 2023 року в справі № 344/2894/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109195568>. (дата звернення 20.11.2023).

215. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 03 березня 2023 року в справі № 344/15342/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109354157>. (дата звернення 20.11.2023).

216. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 20 лютого 2023 року в справі № 344/2657/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109087497>. (дата звернення 20.11.2023).

217. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 17 лютого 2023 року в справі № 344/2545/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109115725>. (дата звернення 20.11.2023).

218. Information Note on the Court's case-law. Zorica Jovanović v. Serbia - 21794/08. Judgment 26.3.2013 [Section II] URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-7508%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-7508%22]}). (дата звернення 02.10.2020).

219. Judgments of The European Court of Human Rights in the case Põnkä v. Estonia (application no. 64160/11). 08.11.2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-5539988-6976353&filename=Judgments%20of%2008.11.16.pdf>. (дата звернення 02.10.2020).

220. Бутрин-Бока, Н. С. Виконання аліментних зобов'язань відповідно до нового сімейного законодавства України. Україна в умовах реформування правової системи : сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2018р. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 158-161.

221. Заварза Т. В. Порівняльний цивільний процес : навчально-методичний посібник. Т. В. Заварза, С. М. Бервено, Л. В. Новікова, К. М. Тоцька. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 156 с.

222. Ковалишин О. Р. Спрощені провадження в цивільному процесі Польщі. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. No. 63 (2023). 4.1.-4.8.

223. Zorica Stoileva, Emilija Gjorgjioska, Dijana Gorgieva. European Small Claims Procedure. ResearchGate. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/366864306_EUROPEAN_SMALL_CLAIMS_PROCEDURE. (дата звернення 22.09.2020).

224. Кодекс судової організації Франції. Стаття L212-5-1 Версія діє з 01 січня 2020. Legifrance URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000039280016/ (дата звернення 22.09.2020).

225. Ратушна, Б. П. Значимість малозначних справ у цивільному процесі України. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління, (2020). 4(10), 127-134.

226. Ухвала Харківського окружного адміністративного суду від 17 травня 2021 р. справа № 520/3129/21 URL: [p. https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/96970901/](https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/96970901/) (дата звернення 22.09.2020).

227. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal» on November 6, 2018 (Applications № 55391/13, 57728/13, 74041/13). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187507> (дата звернення : 11.09.2020).

228. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Pechenizkyu and Others v. Ukraine» on November 8, 2018 (Application № 63510/11). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187394> (дата звернення : 11.09.2020).

229. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Göç v. Turkey» on July 11, 2002 (Application № 36590/97). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60597> (дата звернення : 11.09.2020).

230. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Jussila v. Finland» on November 23, 2006 (Application № 73053/01). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78135> (дата звернення : 11.09.2020).

231. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Mehmet Emin Şimşek v. Turkey» on February 28, 2012 (Application № 5488/05). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109269> (дата звернення : 11.09.2020).

232. Бобрик В. Перспективи впровадження процедури спрощеного розгляду в цивільному та господарському процесах України як спосіб їх оптимізації. *European political and discourse*. 2014. Vol. 1. P. 563–568.

233. Amy J. Schmitz and Janet Martinez, ‘ODR and Innovation in the United States’ in Daniel Rainey, Ethan Katsh, and Mohamed S. Abdel Wahab (eds), *Online Dispute Resolution: Theory and Practice: A Treatise on Technology and Dispute Resolution* (Eleven International Publishing 2021) p. 49.

234. Giacalone, M., & Salehi, S. (2022). Small claims and the pursuit of (digital) justice: a tiered online dispute resolution perspective. *Revista Ítalo-española De Derecho Procesal*, (1), 181–213. <https://doi.org/10.37417/rivitsproc/859>. (дата звернення : 11.09.2020).

235. For Estonia, see European Commission: Commission Staff Working Documents 2021 Rule of Law Report, Country Chapter on the Rule of Law in Estonia, Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2021 Rule of Law Report, The rule of law situation in the European Union, SWD/2021/708 final URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021SC0708> (дата звернення : 12.09.2020).

236. For Lithuania, see European Commission: Commission Staff Working Documents 2021 Rule of Law Report, Country Chapter on the Rule of Law in Lithuania, Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2021 Rule of Law Report, The rule of law situation in the European Union SWD/2021/717 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021SC0717>> (дата звернення : 12.09.2020).

237. Anett Numa, 'Artificial Intelligence and the New Reality of e-Justice' (e-Estonia.com, 27 April 2020). URL: <https://e-estonia.com/artificial-intelligence-as-the-new-reality-of-e-justice> (дата звернення: 12.09.2020).

238. Бондарчук Н.В., Радченко О.Ю. Проведення медіації онлайн: міжнародний досвід та перспективи запровадження в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 3 № 75 (2023). с. 156-161.

239. LV Mesquita, CM Sebola, 'European Small Claims Procedure: An Effective Process? A Proposal for an Online Platform' 2022 No2(No14) Access to Justice in Eastern Europe 7-21.

240. V Kroitor, V Mamnitskyi 'Adversarial Principle Under the New Civil Procedure in Ukraine' (2019) No 4 (5) Access to Justice in Eastern Europe 30-41.

241. Остап'як М. М. Участь третіх осіб у спрощеному позовному провадженні: практичний ракурс. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2020. №52. С.110-121.

242. Сібільов Д. М. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору: окремі питання доктрини та законодавчі тренди. 2018. Вип. 2. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_2_5 (дата звернення: 12.09.2020).

243. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 18.02.2020р. у справі № 344/9054/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87807853> (дата звернення 30.04.2020 р.)

244. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 20.02.2020р. у справі № 344/11594/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87876358> (дата звернення 30.04.2020 р.)

245. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 02.12.2019р. у справі № 344/19610/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86049904> (дата звернення 30.04.2020 р.)

246. Рішення Київського районного суду м. Одеси від 15.04.2020р. у справі № 947/31265/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88779275> (дата звернення 30.04.2020 р.)

247. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 11.03.2020р. у справі № 344/22485/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88126989> (дата звернення 30.04.2020 р.)

248. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 30.01.2020р. у справі № 344/13886/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87400749> (дата звернення 30.04. 2020 р.).

249. Прохоров П. А. Структура механізму ухвалення судових рішень у цивільному судочинстві. Проблеми цивільного та господарського права. 4-2020. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/4/37.pdf> (дата звернення 30.04. 2020 р.).

250. Постанова Пленуму Верховного Суду України Про судові рішення у цивільній справі від 18.12.2009 N 14. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/312521__312586 (дата звернення 21.02. 2020 р.).

251. Трегубов Е.Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини. Форум права. 2010. № 1. С. 358–363.

252. Прохоров П. А. Порядок ухвалення судових рішень у цивільному процесі України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021. С. 234.

253. Кібець В.О. Єдиний державний реєстр судових рішень як засіб доступу громадян до судових рішень. Порівняльно-аналітичне право; 2020. с. 122-124.
254. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 жовтня 2021 року в справі № 279/5407/20 (провадження № 61-8744св21). URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/100704387?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05 (дата звернення 22.02. 2020 р.).
255. Білоусов Ю.В. Судові витрати як складова доступності правосуддя. Університетські наукові записки. 2005, № 3 (15). С. 66–72.
256. Відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення в системі принципів цивільного судочинства. Compensation of legal costs of the party in which the court decision was passed in the system of the principles of civil justice. Випуск 2, 2020. С. 44-49.
257. Ковальова Я.О., Прядко А.О. Відшкодування судових витрат на правову допомогу як елемент доступу до правосуддя. Порівняльно-аналітичне право. № 5. 2016 с. 414-416.
258. Рішення Європейського Суду з Прав Людини у справі «Гімадуліна та інші проти України» (Заяви NN 30675/06, 30785/06, 32818/06, 34468/06 та 49001/06) Страсбург, 10 грудня 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_515#Text (дата звернення 22.02. 2020 р.).
259. Постанова Верховного Суду України від 21.07.2020 № 915/1654/19. URL: <http://surl.li/ohiuz> (дата звернення 24.02. 2020 р.).
260. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 червня 2022 року в справі № 910/12876/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104827822> (дата звернення 22.02. 2020 р.).
261. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 лютого 2020 року в справі № 755/9215/15-ц. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87951334> (дата звернення 22.02. 2020 р.).

262. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 червня 2022 року в справі № 910/12876/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104827822> (дата звернення 22.02. 2020 р.).

263. Голубєва Н. Судові витрати. Ч. III : Витрати на професійну правничу допомогу. Я і Закон : інформаційно-юридичний сайт. 2019. URL: <https://yaizakon.com.ua/sudovi-vitrati-chastina-iii-vitrati-na-profesijnu-pravnicu-dopomogu/> (дата звернення: 19.12.2019).

264. Рябов Д.С. Щодо проблемних питань, пов'язаних із відшкодуванням судових витрат на професійну правничу допомогу в господарському судочинстві. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2021. № 3. С. 81-86.

265. Додаткова постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 2 липня 2020 р. у справі № 924/447/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90176843> (дата звернення: 22.06.2022).

266. Бобченко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. ... док. юрид. наук. Львів, 2016. 498 с.

267. Small claims. Czechia. An official website of the European Union. URL: https://e-justice.europa.eu/42/EN/small_claims?CZECHIA&member=1 (дата звернення: 22.06.2022).

268. Іліопол І. М. Строки апеляційного оскарження судових рішень. Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. до 150-річчя від дня народження Є. В. Васьковського (8 квітня 2016 р.) уклад.: І. В. Андронов, Н. В. Волкова, О. В. Сатановська. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. С. 89-93.

269. N Panych, 'Access to Justice as Illustrated by the Institute of Small Claims: an Assessment of the Procedural Law Reform in Ukraine' (2019) No 1 (2) Access to Justice in Eastern Europe 52-66.

270. Степанова Т. В. Щодо оптимізації касаційного перегляду малозначних справ: за аналізом практики Верховного Суду. Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи: матеріали Всеукраїн. наук.-практич.конф., присвяч. 35-річчю кафедри господарського права Донецького

національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 11–12 жовт. 2019 р.).– Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/26409> (дата звернення: 12.03.2021).

271. Б. Гулько. Малозначні справи у практиці Верховного Суду. Судово-юридична газета. 28. 03. 2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/116476-maloznachni-spravi-upraktitsi-verkhovnogo-sudu-a6167e>. (дата звернення: 12.03.2020).

272. Степанова Т. В. Щодо оптимізації касаційного перегляду малозначних справ: за аналізом практики Верховного Суду. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса 11–12 жовтня 2019 року. С. 173-175.

273. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі Станев проти Болгарії - 36760/06 Рішення від 17.01.2012. URL: <https://www.escri-net.org/caselaw/2016/stanev-v-bulgaria-app-no-3676006-european-court-human-rights>. (дата звернення: 01.03.2021).

274. Аналітичний огляд прецедентного права Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року (на основі «Огляду прецедентного права Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року») URL: <https://www.escri-net.org/caselaw/2016/stanev-v-bulgaria-app-no-3676006-european-court-human-rights>. (дата звернення: 01.03.2021).

275. Купчак Ю.С. Касаційне оскарження малозначних справ як спосіб забезпечення сталості єдиної судової практики. Адвокатське об'єднання «ІНТАЙТЛ». URL: <https://entitle.com.ua/publikatsiyi/kasatsijne-oskarzhennya-maloznachnyh-sprav-yak-sposib-zabezpechennya-stalosti-yedynoyi-sudovoyi-praktyky/> (дата звернення: 01.03.2021).

276. Булеца С.Б., Заборовський В.В., Стойка А.В. Малозначність справи як критерій обмеження доступу до суду касаційної інстанції в цивільному судочинстві України. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 1 (Volume 2). Р. 23-30.

277. Нестеренко А. А. Застосування принципу *ratione valoris* під час касаційного оскарження у малозначних справах. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Scientific%20Collection_InterConf_2020_3-36.pdf#page=830 (дата звернення: 21.05.2023).

ДОДАТОК А.

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО
АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ*****Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:***

1. Остап'як М.М. Особливості спрощеного провадження в цивільному судочинстві Польщі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2019. № 55. С. 139-142.

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/34695>.

2. Остап'як М.М. Участь третіх осіб у спрощеному позовному провадженні: практичний ракурс. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2020. Вип 52. С. 110-121.

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/issue/view/247>.

3. Остап'як М. М. Типові форми (шаблони) процесуальних документів, як елемент спрощення цивільного судочинства країн-членів ЄС. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Вип. 62. С. 4.44-4.52. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.4.44-4.52>.

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/issue/view/331>.

4. Логвінова М. В., Остап'як М. М. Розгляд сімейних справ за правилами спрощеного позовного провадження: огляд судової практики та тенденції змін. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. Вип 63. С.2.1-2.18. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.63.2.1-2.18>

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/issue/view/337>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Остап'як М.М. Дефініція спрощеного позовного провадження. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина:* матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції

молодих вчених (м. Івано-Франківськ, 3-4 травня 2019 р.). Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. С. 108–111.

6. Ostapyak M.M. Small cases in the civil process of Ukraine. *Evolution of Private Law: International conference* (Katowice, Poland, 2020). Katowice, Poland, 2020. P. 143-150. URL: <https://hal.science/hal-03140886/document>.

7. Остап'як М.М. Особливості спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві Німеччини та Австрії. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених* (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2022. С. 82-86. URL: <http://surl.li/mizfd>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

8. Ostapyak M.M. The quintessence of the European small claims procedure. International journal «*Law & Society*», 2020. Issue 2. P. 67-78.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/issue/view/255>.

9. Ostapiak M.M. Simplified proceedings for small cases in Slovakia. «*Law & Society*», 2021. Issue 3. P. 68-78.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/issue/view/295>.

10. Ostapiak, M. M. European Small Claims Procedure in Slovakia. *Societas et iurisprudencia* [online]. 2021, vol. 9, no. 2, pp. 114-135. ISSN 1339-5467. DOI: <https://doi.org/10.31262/1339-5467/2021/9/2/114-135>.

URL: <https://sei.iuridica.truni.sk/international-scientific-journal/archive/issue-2021-02/>

Відомості про апробацію результатів дисертації:

Положення дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри судочинства Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Основні положення, висновки і рекомендації дисертації оприлюднені в доповідях на наукових конференціях: щорічна Всеукраїнська науково-практична

конференція молодих вчених «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 3-4 травня 2019 р.); International conference «Evolution of Private Law» (Katowice, Poland, 2020); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2022 р.).